

DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
DOGMATIKA TANSZÉK

DOKTORI ÉRTEKEZÉS
a rendszeres teológia tárgyköréből

EMLÉKEZÉS ÉS REMÉNYSÉG KÖZÖTT

Múlt, jelen és jövő
dinamikus egysége az úrvacsorában

Témavezető: Dr. Gaál Botond

Készítette: Petró László

Debrecen

2016.

ELŐSZÓ

Ez a doktori értekezés a Magyar Református Egyház számára szeretne segítséget nyújtani az úrvacsora értelmezéséhez. A vizsgált teológiai korszakok felfogásai emlékeztetnek arra, hogy az úrvacsora sákramentumát egyházunk minden gyülekezetének komolyan kell vennie. Benne rejlik a megmaradásnak és a gyülekezeti közösségeink megújulásának lehetősége. Éppen ezért lényeges és fontos ma is, hogy az úrvacsorát a református híveink helyesen értsék. Az úrvacsoráról szóló könyvtárnyi irodalom jelzi a téma fontosságát, ami egyetlen egyház számára sem lehet közömbös. Ebben a dolgozatban szeretném bemutatni, hogy ennek a sákramentumnak az egyházunk életén túl mindnyájunk számára személyre szóló üzenete van, sőt mindennapjaink folyásában is jelentős szerepet játszik.

Néhány esztendővel ezelőtt a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatika Tanszéke a sákramentumok témakörében nyújtott lehetőséget pályamunkák benyújtására. Abban az időben fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy miért is nem beszélünk többet az úrvacsoráról, hiszen a Krisztussal való találkozás nagyon is döntő jelentőségű. Aztán örömmel vettem, amikor lehetőség nyílt a doktori tanulmányok keretében behatóbban is foglalkozni az úrvacsora sákramentumával. Foglalkoztatott és magával ragadt a kérdés: miért és hogyan rejlik az ember egész lényé benne abban a pillanatban, amikor magunkhoz vesszük a kenyeret és a bort? A válasz pedig egyedül a feltámadt Úr népével való találkozásában rejlik. Ennek a találkozásnak minden örömét és reménységét szeretném bemutatni ebben a dolgozatban.

Szeretnék most köszönetet mondani *Gaál Botond* professzor úrnak, aki elindított a rendszeres teológiai gondolkodás útján, és aki mindig arra tanított, hogy csak a teljes Szentírás lehet az alapja és kiindulópontja minden teológiai munkálkodásnak. Sokat segített a dolgozat elkészítése során az ő tematikus vonalvezetése, amely már a dolgozat alcímében is megmutatkozik. Az ő javaslatára kezdtem az úrvacsorát úgy látni, mint amelyben az ember múltja, jelene és jövője is egymás kölcsönös összefüggésében jelenik meg. Hálásan köszönöm neki a sok tanácsot, mellyel terelt azon az úton, hogy eljuthassak az úrvacsora teológiájának olyan látásához, amelyben a feltámadt Krisztus, mint az idők teljessége, az emberrel közli bűnbocsánatát és az örök élet ígétét.

Szeretnék köszönetet mondani *Michael Welker* professzor úrnak is, aki lehetőséget biztosított arra, hogy a doktori tanulmányok folytatása alatt két alkalommal is a Heidelbergi Egyetemen kutathassak. *Welker* professzor úr vezetése a dolgozatban is érvényesült, hiszen a

Mi történik az úrvacsorában? című könyvének módszerét ajánlva került minden fejezet végére egy tartalmi összefoglalás és az eredmények, konzekvenciák levonása. Hálás vagyok azért, amiért *Gaál Botond* professzor úr révén *Michael Welker* professzor urat is megismerhettem, tőle sokat tanulhattam. Mindketten sokat tettek azért, hogy ez a dolgozat elkészülhessen.

Végezetül szeretettel mondok köszönetet szüleimnek és drága feleségemnek, *Edinának* is, akik mindnyájan bátorítottak e dolgozat elkészítésében. Bízom benne, hogy disszertációm Isten dicsőségét és egyházunk javát fogja szolgálni.

I.

BEVEZETÉS

A teológiatörténet legtöbb vitája az úrvacsora tanítása körül forgott. Az utolsó vacsorától kezdve, végig a történelmi időszakokon át, egészen napjainkig megszámlálhatatlan teológus, filozófus és gondolkodó próbált hozzáadni valamit az úrvacsora értelmezéséhez. Ezen próbálkozások heves viták kíséretében és nem egyszer egymásnak feszülő indulatok árnyékában terjedtek. Voltak közöttük olyanok, amelyek elsősorban az emberi nyomorúságra kerestek választ, de olyanok is, amelyek hitünk titkára mutattak rá.

Az úrvacsora értelmezése mindig is döntő jelentőségű volt a hit szempontjából, hiszen minden korban világosan kitűnt, hogy a kenyér és a bor magunkhoz vétele nem csupán emberi cselekmény. A feltámadt Krisztus valóságos jelenléte által az úrvacsorázni érkező ember életében egy olyan esemény történik, amelynek hatása érezhető az élet minden területén. A legtöbb történelmi időszakban ezt a hatást a Krisztussal való személyes találkozásban vélték felismerni. A Szentírás számos történeten át mutatja be, hogy a Krisztussal való személyes találkozás hogyan formálhatja át az életet. Zákeus Jézussal való találkozása (Lk 19,1-10) az önmaga múltjának felismerését jelentette, a vak Bartimeus (Mt 10,46-52) a jelenét kapta vissza Jézustól, míg a házasságtörő asszony (Jn 8,1-11) a jövőjét nyerte el ebben a találkozásban. Mégis mindhárom találkozásban egyszerre jelenik meg a nyomorúságokkal terhelt múlt, a jelen gyógyító öröme és a jövő reménysége. Jézus pedig minden találkozásban az élet egészét vizsgálja. Együtt látja az ember múltját, jelenét és jövőjét.

Az úrvacsora tanbeli fejlődésének vizsgálata során kitűnik az, hogy minden kor megvívta a maga harcát az idővel. Minden teológiatörténelmi időszakban ott rejtőzött a feszültség a múlt emlékezete és a jövő reménysége között. Pál apostol szavait is átszövi az időnek a teljessége, amit az egyházatyák, reformátor őseink és általában hitünk hősei kutattak. Hiszen a szereztetési igék (1Kor 11,23-26) egyszerre hívnak az emlékezésre és a cselekvésre. Egyszerre mutatnak vissza Krisztus áldozatára és egyszerre hatalmazzák fel az egyházat az evangélium hirdetésére.

Valamennyi történelmi időszak azt kereste, hogy mit rejtenek magukban Jézus szavai a múlt, jelen és jövő határán álló embernek. Emlékezet-e csupán, vagy folytonos, valóságos jelenlét? Benne rejlik-e a jövő ígérete, vagy csak a múlt elfedezése? Szinte mindegyik időszak terhelt volt a társadalmi nehézségektől és nyomorúságoktól. Volt ahol a tévtanítók ellen megvívott harc során bontakozott ki az úrvacsorában rejlő ígéret, de volt amikor az emberi

élet értéktelensége miatt mutatott rá az egyház a múltban már bekövetkezett szabadításra. Volt olyan idő is, amikor az emberiség nagy tragédiái után az újrakezdés és helyreállítás reménységét jelentette a kenyér és a bor vétele, de volt olyan kor is, amelyben az úrvacsora a múlt terhének a lerakását hozta el.

Az úrvacsora során a feltámadt Krisztus az ember egészét látja. Előtte vannak a múlt botlásai, vagy rég elmúlt örömei. Előtte van a jelen helyzete, annak minden öröme és nehézsége egyszerre. De tekintete már messzebbre szegeződik, mert a kenyér és bor vételekor már készíti a jövőt. Számára összefonódik minden abban a pillanatban, hiszen éppen a terített asztalnál ad bocsánatot a múlt vétkeire és adja bizonyosságát az örök életnek. Amikor elhangzik az „*ez az én testem*” kijelentés, akkor az ember jelenét és jövőjét átszövi az a reménység, amelyben Krisztus visszaadja az elhibázottnak vélt múltat. (1Jn 5,12) De ugyanakkor nemcsak emlékezés az úrvacsora, hanem a jövő legteljesebb reménysége is, hiszen jelenbeli eseményként vissza is és előre is mutat, de sajátos természetéből eredően mindig a jelen örömteli közösségét hirdeti.¹

Az úrvacsora sajátossága az, hogy egy jelen eseményben egyszerre rejlik benne az emlékezés és az előre tekintés. Az úrvacsora csakúgy, mint a páska vacsora, visszatekint egy történelmi eseményre. Ezt az eseményt a jelenben megélt liturgia keretei között ünnepeljük. Ugyanakkor az úrvacsora mindig előretekintés is, hiszen halad valami felé, csakúgy, mint az idő. Előre halad, előre tekint, és így nem csupán a bűnök bocsánatát hirdeti, hanem az örök életet, az Isten országának eljövételét is. Az úrvacsora ezért egészen kerek történelmi és történelmen túli ívet rajzol meg. Aki részesedik az úrvacsorában, az emlékezik, hiszen megelevenedik előtte a páskavacsorán átélt szabadulás ígérete. Megelevenedik az az emlékezés, amelyben Izrael fiai sietve készítették az ételt, és szinte útra készen, derekukat felövezve, sarujukat felvéve ették meg azt. (2Móz 12,11) Benne van az arra való emlékezés, hogy milyen reménységgel fogyasztották az ételt, amely hirdette számukra a szolgaság végét. Aki részesedik az úrvacsorában, az része annak is, ahogyan Jézus körbeadja a kenyeret és a bort tanítványainak, egyúttal feltárja előttük halálának titkát. De benne van az úrvacsorában az a megelevenedő múlt is, amellyel a történelem során az egyháznak kellett szembenéznie. Az ókor hitvitái, a középkor félelme, a reformáció áttörése és az új kor útkeresése mind-mind emlékezetre szólít fel. Ebben az emlékezetben megelevenedik a múlt.

Ugyanakkor az úrvacsora vétele során mindenki a jelenben részesedik. Abban a jelenben, amely két kategóriát hordoz magában. Egyfelől a Krisztussal, másfelől az

---

¹ KÁLVIN, Institutio, A keresztyén vallás rendszere II., 423.

emberekkel való közösséget. A jelennek csakis egy dolog adhat értelmet: *Krisztus jelenléte*. Ő az, aki jelenlétével eltörli a bűnöket, és elhozza az örök élet ígérését. Az úrvacsora találkozás a múlttal, az úrvacsorai emlékezettel, az ember találkozása önmagával, nyomorúságával és Krisztus nélküli reménytelenségével, de találkozása másokkal is, akikre Isten ugyanúgy rábízta az evangélium ügyét. De az úrvacsora leginkább találkozást jelent Jézus Krisztussal, aki a jelennek értelmet ad.

Az úrvacsorában nemcsak a múlt és a jelen, hanem a jövő is előtérbe kerül. Hiszen az úrvacsorai részvétel azt is jelenti, hogy részesei vagyunk Isten országa eljövételének. Részesei lehetünk a jövőnek, mert az úrvacsora jele annak, hogy Isten az egész emberiség számára jövőt készített. Ennek a jövőnek van történelmi és történelmen túli vonatkozása is, ahogyan Isten ígéri azt a Barány menyegzőjében. (Jel 19,7-8) Az ember részese lehet az Isten előtt való megállásnak és az Isten előtt való boldog örvendezésnek, hiszen részese lett ezáltal a jövőnek. Az úrvacsora rámutat arra, hogy Isten cselekszik a világért az Ő egyetlen Fia által, és ebbe a világot átformáló, átfogó cselekménybe az embert is be akarja vonni. Az úrvacsora meghívás arra nézve, hogy az ember része legyen az üdvtörténetnek, és így jövőt nyerjen.

Az úrvacsorai emlékezés és előretétekintés hasonló ahhoz, mint ahogyan egy-egy neves eseményre tekint az ember. Egy nemzeti ünnep alkalmával a múltbeli eseményeket keresi mindenki, a jelenre vonatkozva azt boncolgatja, hogy vajon annak a történelmi tettnek milyen hatása érezhető. A jövőre nézve pedig mindig reménységet keres, hogy abból erőt merítve haladhasson tovább. Minden ilyen esemény jó alkalmat kínál a múltbeli töprengésre, emlékezésre, annak végiggondolására, hogy az akkor megfogadottakból vagy a korábban elgondoltakból a jelenben mi valósult meg, de ugyanakkor erőt is jelent a jövőre nézve. Az úrvacsorában ugyanez történik. A Jézus Krisztus halálára való emlékezésben megvizsgáljuk magunkat a bűnbánat alkalmával, hogy vajon abból, amit Ő kért és várt az ember életéből mi valósult meg, és amikor a szinte kietlen ürességgel találkozik az ember önmagában, akkor jön el Krisztus múltat visszaadó hatalma, bűnbocsánatának ereje, amely a jövőben is erő forrása lehet, hiszen ígérete szerint az Isten országának vendégségére is meghívja az ott levőket.

Éppen ezért az úrvacsora mindig visszamutat Krisztus áldozatára, és tanúsítja az egyház megváltását a kereszthalálban. Ez a múlt. A jelenben rámutat arra, hogy az egyház ereje csakis a jelen lévő Krisztusban van, akinek ereje az egymással történő közösségben is átélhető. A jövőre vonatkozóan pedig mindig magában hordozza az Isten országának eljövételét és a Barány menyegzőjének boldogságát. Éppen ezért az úrvacsora mindig azzal a ténnyel szembesíti az egyházat, hogy királya érte szenvedett, és érte fog vissza is jönni.

Mindebből az tűnik ki, hogy az idővel küzdő ember számára az egyház egyetlen választ tud adni. Ez a válasz a múltat tárja fel, mégsem túlhaladott. Ez a válasz a jelen értékét emeli ki, mégsem a pillanatnak szól. Ez a válasz a jövő reménységét vetíti előre, mégsem tűnik elérhetetlennek. Jézus Krisztus is ezt a választ adta és hagyta az egyházra: az úrvacsora sákramentumát. Azt a közösségi aktust, amelyet szinte a kezdetektől fogva megtartott az egyház, és már az első századokban is reménységet keresett benne. Ez a válasz évszázadokon át formálódott, mert minden kornak meg voltak a maga kihívásai, és ezekre minden kor egyházának választ kellett adnia. Ez a válasz minden korban megnyugvást adott a tragédiája szélén táncoló emberiségnek, mert benne feltárult az élet legszentebb titka, *Isten szeretete*.

Az úrvacsora értelmezésének *múlt, jelen és jövő* elgondolása végigkísérte az úrvacsora dogmaformálódását az első századoktól egészen a mai kor egyházának életéig. Ez az értelmezés nemcsak jelen volt az eltelt kétezer esztendőben, de erőt adott, megtartotta és megerősítette az egyházat. Az úrvacsora így utat mutatott a kétségek és értékek között vergődő embernek. Így az úrvacsorai múlt, jelen és jövő feltárása a dogmaformálódás folyamatában nemcsak tanulságos, de erőt is ad az egyháznak ahhoz a megújuláshoz, hogy újra merjen többet remélni ettől a sákramentumtól. Mi több, e három dimenzió lényegének időszerű megértése visz bennünket közelebb az úrvacsora mélyebb feltáráshoz és értelmezéséhez. Munkánknak ez a célja.

Ugyanakkor fontos élni a megállapítással, hogy az úrvacsorában nem az ember cselekszik, hanem a feltámadt Krisztus. Az úrvacsorai közösségből az egyház számára a Krisztussal való titokzatos egyesülés (*unio mystica cum Christo*) a legfontosabb. A feltámadt Krisztus a Szentlélek általi jelenléte nem csupán az úrvacsorának, hanem az egész keresztyén életnek a legnagyobb áldása. Ezt a titokzatos találkozást sokféle és sokrétű szempontok vizsgálata alá lehetne helyezni. Ebben a munkában a teológiatörténeti változások segítségével hívásával egy olyan utat kívánunk bejárni, amelyben kidomborodik az úrvacsora értelmezésének és hatásának egy újabb rétege. A Krisztussal való találkozásnak az emberi életben számos olyan hatása van, amely az ember jellemét, gondolkodását és egész szemléletét megváltoztatja. Éppen ezért a cselekvő Krisztus az emlékező és a reménykedő embert az úrvacsora során megragadja és feltárja számára a személyes jelenlétéből áradó áldásokat, amelyek egyszerre hoznak vigasztalást, iránymutatást és bátorságot. Ez a Krisztussal való bűnbocsánatot és örök életet ígérő találkozás elhozza az egyház folyamatos megújulását egyben a Szentháromság iránti szakadatlan elköteleződésre hív.

1. Az idő meghatározása

Az úrvacsorában megjelenő múlt, jelen és jövő dinamikus egységének vizsgálása előtt szükséges az idő fogalmáról és annak történelmi korszakokon átívelő alakulásáról egy átfogó képet alkotnunk. Tekintettel arra, hogy mind filozófiai mind pedig teológiai értelemben véve az idő fogalma rendkívül szerteágazó, így azokra a főbb lényegi pontokra kell hagyatkoznunk, amelyek közvetlen módon is segítik az úrvacsora megértését. Jóllehet mindeközben nem kétséges az sem, hogy az idő fogalmának tisztázása önmagában is felérhetne egy doktori értekezéssel.

1.1. A filozófiai idő fogalma

A filozófiai értelemben vett időről az egyes korok mind más megállapításra jutottak. Nem csupán az idő természetének, de tartalmának különbözősége is jelzi, hogy a történelem során milyen heves viták zajlottak az idő meghatározásáról. Az ókor időszemléletét áthatotta a keletkezés és elmúlás, a születés és a halál titokzatossága, amely között az időt szemlélheti az ember. Éppen ezért a létezés felől próbálta az ókori filozófia megérteni az idő kérdését. *Parmenidész* (Kr. e. 540 vagy 515–510, – Kr. e. 460 vagy 435–430 körül) igazi létezőnek csak azt tartotta, ami felette áll a keletkezésnek és a létezésnek.² *Plátón* (Kr. e. 427 – Kr. e. 347) már *Parmenidésztől* is messzebbre tekintett, mert szerinte az idő az, ami önmagában is létezik és ezért lehet örökkévaló. De *Plátón* az időről azt is megállapítja már, hogy valamely külső erő hatására mozog.³ *Arisztotelész* (Kr. e. 384 – Kr. e. 322) az időt a mozgás felől érzékelté és jutott el arra a megállapításra, hogy idő csakis ott van, ahol változás van.⁴ Az örökkévalóságot végtelennek látta, így egy nem időhöz kötött isteni jelenlétnek tartotta. *Augustinus* (354 – 430) az idő vizsgálatakor egyszerre figyelt a lélekre és a tudatra. Számára az idő az, amit a lélek és a tudat is ért, azonban az idő három dimenziójában szétválnak. *Augustinus* meglátása szerint a lélek számára csakis a jelen érthető. Ebből az alaptételből kiindulva gondolta, hogy a múlt az emlékezetben válik jelenné. A jelent értelmezi az ember a legkönnyebben, hiszen azt az adott pillanat hordozza, míg a jövő a várakozás formájában válik a jelen részévé.⁵ Számára az idő a múlt, jelen és jövő összessége, és ezért ez a lélek

---

² GAÁL, Tér, idő és az Ige, 35.

³ PÖLTNER, Time and Eternity – Philosophy, 500.

⁴ GAÁL, i.m., 36.

⁵ SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI, 282.

hármaskiterjesztése.⁶ *Aquinói Tamás* (1225? – 1274) különbséget tett a materiális dolgok időisége (*tempus*) és az elmúlhatatlan dolgok idői karaktere között (*aevertentitas*).⁷ Az újkori időszemléletet leginkább *Isaac Newton* (1642 – 1727) abszolút idő elmélete kapcsán lehet megérteni. Szerinte az idő minden testre egyenletesen hat és minden tárgytól függetlenül telik. Newton az időt darabokra, pillanatokra osztja és ezáltal egy történésnek pontosan meghatározható az ideje. Két esemény ilymódú meghatározása között eltelt időt pedig *Newton* valódi időnek nevezi.⁸ *Immanuel Kant* (1724 – 1804) számára az idő a belső tudat észlelése, amely birtokolja a tapasztalati valóságot. Ezért számára az idő nem létezik önmagában, csak akkor, ha valamilyen tárgyra tekint az ember. De az idő fogalma *Kant* számára önmagában arra is alkalmatlan, hogy körülírjon vele valamit. Az időnek csak akkor van értelme, ha az ember meghatározza a körülményeket és a tárgy észlelését.⁹ *Martin Heidegger* (1889 – 1976) szerint az időnek egyetlen mérhető foka van, a jelen. Létezik azonban szerinte egy kozmikus idő, amit homály fed, csupán az ember annak jellemzőit ismeri: jelentőség, feszültség és nyitottság. Egy olyan horizontális időiséget tár fel, amelyben az időnek a célja az, hogy önmagához megérkezzen.¹⁰

Ebből a rövid áttekintésből is kitűnik, hogy a filozófia egy olyan koncepcióval állt elő a történelem során az időre vonatkozóan, amelyben az idő egy folyamat. Jelen pillanatokból tevődik össze, amely az elérhetőség és mérhetőség keretein belül értelmezhető. Jóllehet ez azt is magában foglalja, hogy az idő önmagában nem mérhető, de időszakokra, korszakokra osztható és eseményekhez viszonyítható. Ezzel szemben a Szentírás egészéből feltárulkozik egy szent, egy megkülönböztetett idő, amelyben Isten a maga közelségébe hívja az embert. Ez olyan szent időnek minősül, amelyben az ember időhöz (és így elmúláshoz) kötöttsége nem vonható kétségbe, de a találkozást áthatja az isteni időtlenség.¹¹ Ezért lehet az egyház egyik legfőbb cselekvése, az istentisztelet is ilyen megkülönböztetett idő, amit átjár az Isten időtlensége. Minden úrvacsora ezt a feltámadott, az időn felül álló Krisztussal való titokzatos találkozást hirdeti.

---

⁶ SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI, 288.

⁷ PÖLTNER, i.m., 500.

⁸ GAÁL, i.m., 38.

⁹ PÖLTNER, i.m., 501.

¹⁰ uo.

¹¹ uo.

1.2. A keresztyén időszemlélet

A filozófia idő fogalmának vizsgálata mellett szükséges az idő meghatározásának teológiai alakulására is figyelni. Az Újszövetség idő fogalma rendkívül jellegzetes. A *kairos*, a *kronos*, vagy éppen az *aión* szavak az idő rendkívül széles értelmezésére utalnak. A *kairos* szó jellegzetessége abban áll, hogy egy tartalmilag meghatározott időt tükröz, ami különösen kedvező, alkalmas időnek bizonyul a cselekvésre, míg az *aión* egy bizonyos időtartamot jelez.¹² A bibliai *kairos* számára nem az időpont a leglényegesebb, hanem az, hogy a cselekvésre alkalmas időt kivárja az ember. A *kairos*-nak Istentől megszabott tartalma van, az emberre pedig mindeközben az vár, hogy felismerje és engedelmesen igazodjék hozzá.¹³ Ezzel szemben az *aión* sokkal inkább történelmi időt fejezett ki. Az őskeresztyén gyülekezetek értelmezésében ide sorolandó a jelenvaló világ minden nehézsége és gyötrelme, de az *aión*-ban már kifejezésre jut a boldog örökkévalóság is.¹⁴

A teremtéskor Isten időt és teret adott az ember számára. Az ember léte teljes mértékben függ az időtől és a tértől. A teremtéssel Isten az emberi életnek a kereteit is meghatározta, hiszen a születés annak kezdete és a halál jelenti az emberi módon vizsgált végállomását. A Biblia időszemlélete azonban ezen megállapításokon jóval többre mutat, hiszen az elmúlással csupán a múlandó idő szűnik meg az ember számára. Azonban a születés és a halál között Isten nem csupán belehelyezi az embert a történelembe, hanem végig is kíséri ígéretei és beteljesedései által.¹⁵ Így az idő alkalommá válik arra, hogy Isten ajándékai végigkísérjék az ember életét. Ezért az idő arra vár, hogy Isten ígéretei benne beteljesedjenek. Az újszövetségi *kairos* abban is előremutat, hogy a jelent hogyan lehet úgy szemlélni, amiben a legfőbb tartalom az Isten által adott jövőre való várakozás. A jelen az, amit az isteni jövő tölt meg tartalommal.¹⁶ Az az eljövendő megbékélés, amelyben Isten lesz majd minden mindenkiben. (1Kor 15, 28)

A keresztyéniség időszemléletét áthatja az az érzés, ahogyan a földi keretek által meghatározott ember kilép az idő szorításából. Ez azért lehetséges, mert az idő felett álló Istennel való találkozás révén megérinti az örökkévalóság ígérete. *Karl Barth* (1886 – 1968) szerint az időt az örökkévalóság minden oldalról körülzárja¹⁷ és ezért hatása van a földi létre, a földi időre. A hit nagy kérdése az, hogy hiszi-e az ember az örökkévalóság által

¹² CULLMANN, Krisztus és az idő, 36.

¹³ VARGA, Újszövetségi görög-magyar szótár, 494.

¹⁴ CULLMANN, i.m., 42.

¹⁵ LINK – WIECZOREK, Time and Eternity – Systematic Theology, 502.

¹⁶ uo.

¹⁷ CULLMANN, i.m., 59.

körülhatárolt idő határainak kitágulását és az örökkévalóságba való átfolyását. Ily módon az üdvösség története kitágítja az időt. Egy olyan, kívülről jövő időt jelent ez, amely a történelmi időt is meghatározza, és azt az Isten örökkévalóságából jövő ígéretével tölti meg.¹⁸ Mindez pedig a bűnbocsánatban válik valósággá. Ugyanis a kívülről jövő idő, amely már ismeri és így hirdeti is a történelem felett aratott végső krisztusi győzelmet, arra vezet, hogy a történelemben való bezártsággal küzdő ember jelene megteljen a jövő reménységével. Ebben valósulhat meg a régi teremtés megújítása. (Róm 8,19-23) Ezért az idő fogalmának tisztázása során elengedhetetlen megállapítani, hogy az örökkévalóság ígéretéből érkező isteni jövő betör az ember jelenébe és annak múltját is megújítja.¹⁹ Isten nem csupán végigkíséri az embert az élete során, hanem teremtése folyamatosan megújul. Ebben a megújuló teremtésben Isten mindig újat teremt. Folyamatosan teremt, hiszen az örökkévalóságból érkező ígérete által így hozza ki egyházát a régi teremtésből és készít új utat számára. A *creatio continua* által pedig folyamatosan újjáteremtő ígéretével tölti el népét.²⁰

Oscar Cullmann (1902 – 1999) szerint egyedül az örökkévalóságnak ez az ígérete segít túllépni a múlandóság érzésén. Meglátása szerint Krisztus eljövetele új időszámítást, új középpontot jelentett, hiszen a kijelentés megtörtént.²¹ (Ef 3,5; Kol 1, 26) *Cullmann* nem azt tartja helyénvalónak, hogy Krisztus eljövételében az időtlen örökkévalóság áttörte az idő korlátait és ezzel győzedelmeskedett volna a múlandó idő felett. Számára sokkal lényegesebb mozzanat az, hogy az inkarnációban az idő elérkezett a maga középpontjáig és ezzel megtörtént az a pillanat is, amikor az „idők teljessége” kihirdettetett az ember számára.²² *Barth* az egész történelmet egyedül Krisztus megjelenésében tudta csak szemlélni. Elveszett idő az, ami távol esik Krisztustól, aki maga a kívülről érkező idő.²³ Amikor Krisztusban Isten az ember felé fordult, akkor azzal nemcsak az időt teljesítette be, hanem az embert is eltöltötte az örökkévalóság ígéretével. *Thomas Forsyth Torrance* (1913 – 2007) számára amikor Isten belépett a világ idejébe, akkor az ember fizikai és történelmi egzisztenciáját is alakította.²⁴ A testet öltésben ugyanis az Isten találkozott az emberrel, hogy nyomorúságából kiemelje és Önmaga közösségének a valóságát adja neki. Ez az Istennel való találkozás pedig döntő fontosságú a keresztyén időszemlélet és az úrvacsora értelmezése kapcsán.

---

¹⁸ LINK – WIECZOREK, i.m., 502.

¹⁹ uo.

²⁰ KOZMA, Teológiai idegen szavak, kifejezések, szólások szótára, 38.

²¹ CULLMANN, i.m., 87.

²² uo.

²³ LINK – WIECZOREK, i.m., 503.

²⁴ TORRANCE, Space, Time and Incarnation, 52.

A keresztyén időszemlélet folytonosságában Isten úgy ábrázolódik ki, mint aki Krisztusban ismerhető meg a legjobban, hiszen egyedül a Krisztus-történet az, amely az újat teremtő Istent be tudja mutatni.²⁵ *Barth* ebben a Krisztus-eseményben látja a világ történetének egyetlen alapját és célját. Az üdvtörténet és a világ történelme ezen a ponton állnak éles feszültségben egymással, hiszen Krisztus feltámadásában a világtörténelem minden sötét erőit legyőzte, de azok még a jelen időben működnek.²⁶ Ezért a keresztyén időszemlélet Krisztus feltámadásában válik kozmikussá. Egyszerre tekint vissza a feltámadás győzelmére, de ugyanakkor boldog előretekintés arra, ahogyan az üres sír valósága meg fogja törni a gonosz minden hatalmát. A múlt emlékezete és a jövő reménysége egyszerre tör be a jelenbe. Az egyháznak pedig mindebben az a legnagyobb feladata, hogy a Krisztus-eseményt újra és újra megelevenítse a világ számára.

---

²⁵ VÁLYI NAGY, Minden idők peremén, 47.

²⁶ VÁLYI NAGY, i.m., 48.

II.

PÁSKA – MÚLT ÉS JÖVENDŐ

Előljáró gondolatok az utolsó vacsoráról

Az utolsó vacsora eseményét nem nehéz elképzelni, hiszen a művészettörténet számos alkotással ajándékozta meg az utókort, melyek mind kifejezőmódjukban, mind élményvilágukban segítik az események megértését és rekonstruálását. Ezek közül a leghíresebb és talán legkiemelkedőbb alkotást *Leonardo da Vinci* készítette *Az utolsó vacsora* címmel. Még a festmény sem adja vissza tökéletesen, hogy vajon mi is történt azon az éjszakán, de azt gyönyörűen bemutatja, hogy minden gondolat, minden mozdulat, minden tekintet erre a kérdésre koncentrál. Vagy éppenséggel a kérdés feltehető úgy is, hogy mi fog még történni azon az éjszakán, amikor Júdás hamarosan elindul, hogy harminc ezüstpénzre váltsa Jézussal való barátságát, amikor Jeruzsálemben ünnepelnek vagy ünnepre készülnek az emberek, s amikor Jézus mindeközben a tanítványaira szeretne hagyni valamit. De mi is volt ez a valami? Emlékezés a szabadítás csodájára? Halálának és feltámadásának előrevetítése? Bizonyossága annak, hogy az Atya megbocsátja majd a vétkeiket? Vagy az új élet eljövételéről való meggyőződés? Egy bizonyos, hogy Jézus Krisztus azon az éjszakán egyszerre adott múltat és jövőt népének.

Hogy mi történt „azon az éjszakán”? Jézus Krisztus szerezte az úri szent vacsora sákramentumát, s ezzel az Övéinek életét alakította. Mert nem lehet az úrvacsoráról szólni anélkül, hogy az ne érintené, mi több, ne markolna bele az egyház életébe.²⁷ Mivel az egyház életéről beszélni kell, így beszélni kell arról is, hogy mikor Jézus e szavakat mondta, akkor vajon emlékezett-e csupán, ezzel egy ünnepnek adott más jelentőséget, vagy valami újat cselekedett, és ezt a tanítványaira bízta a jövőben?

1. A páska bibliai gyökerei

Maga a Jézus korabeli páska az Egyiptomban töltött utolsó vacsora emlékét idézi fel és teszi elevenné. A héber *peszah* ige is az ezen az éjszakán történtek emlékére utal. A szó

---

²⁷ SCHILLEBEECKX, Die Eucharistische Gegenwart, 95.

jelentése az, hogy *érintetlenül hagy, elmegy mellette*.²⁸ Ezzel együtt a *peszah* szó bírhat olyan jelentéstartalommal, amely a védelemre utal, hiszen Isten elment az izraeliek házaik mellett és érintetlenül hagyta azokat megvédve ezzel az öldöklő angyaltól. Ezt alátámasztja a *peszah*-al rokon *pásáh* kifejezés is, amely az Ézs 31,5-ben az Isten által nyújtott védelmet fejezi ki.²⁹ Isten a tulajdon népének védelmezőjévé vált. Ebből eredően a zsidók még ma is úgy tekintenek a pásákára, mint egy olyan ünnepre, amelynek alkalmával a halál átment a házaik között, de az ajtófelre kent bárány vére miatt érintetlenül hagyta őket. (2Móz 12,27) Ilyenformán maga a *peszah* szó is eleve teszi azt az eseményt, hogy a tizedik csapás alkalmával Izrael fiainak elsőszülöttei életben maradtak, mert a pásabárány ajtófelre kent vére védelmet nyújtott nekik. A páska ezért mindig különös köteléknek számított Isten és Izrael fiai között.³⁰ Ez a kötelék a szabadulás előestéjén vált nyilvánvalóvá és minden páska alkalmával megerősödött Isten és Izrael között.

A páska nemcsak az Ószövetségben, hanem az újszövetségi korban is az egyik legjelentősebb ünnepnek számított.³¹ Megünneplése csak a kultusz hanyatlása idején vált kérdésessé, de Jézus korában kétség nélkül a legfontosabb vallási cselekmények egyike volt. A páska múltat idéző kultikus eseménnyé vált, amelynek történelmi gyökerei mélyre nyúlnak. A kultikus ünnepek megtartása azért volt lényeges, mert azokon keresztül Izrael népe kifejezte tiszteletét a teremtő Isten iránt.³² Így a kultikus cselekmények bemutatása mindig megerősítette Isten védelmező jelenlétét.

1.1. A páska leírása

A tizedik csapásig kemény maradt a fáraó szíve (2Móz 10,27), és a szabadulást csak az egyiptomi elsőszülöttek megölése jelentette. A szolgaságból való kijövetel azonban túlmutat a szabadság pusztá fizikai tényén. Izrael Egyiptomból való szabadulása olyan központi eseménnyé vált, amely identitást adott Isten népe közösségének.³³ Egy újfajta közösség teremtődött meg a szabadulást átélők között. Ez a közösség ígéretet kapott Istentől arra nézve is, hogy ezentúl egész más lesz a kapcsolat Izrael és a Teremtő között. Jahve szabadítása nyitotta meg az utat Izrael számára egy olyan szabadságra, amelyben Istent

---

²⁸ WILSON, Passover, 676.

²⁹ uo.

³⁰ GERKEN, Theologie der Eucharistie, 33.

³¹ SCHMIDT, The Faith of the Old Testament, 119.

³² MCKENZIE, A Theology of the Old Testament, 37.

³³ BIRCH-BRUEGGEMANN-FRETHERM-PETERSEN, i.m., 93.

egyedüli úrként imádhathják. Izraelt így elsősorban hite különböztette meg más népek több istenben hívő kultuszától. Ez azt is jelenti, hogy Izrael identitásának kialakulásában fontos szerepet játszott a páska megünneplése.

Isten elrendelte a páska megtartását (2Móz 12,1-14), amely tulajdonképpen nem más, mint a szabadulás liturgiai körítése.³⁴ Egy olyan rítus, amelyben nem Isten cselekszik, hanem a Jahvéban bízó nép. Az ételre, annak elfogyasztására és a körülményekre vonatkozó rendelkezések mellett kiemelkedik az ajtófélfák vérrel való bekenése (2Móz 12,22), amely ténylegesen is védelmet nyújtott Izrael fiai számára az öldöklő angyallal szemben. A többi kultikus áldozathoz hasonlóan a páskában is központi szerepet kap a vér, amely elúzi a gonoszt a háztól és biztosítja Isten védelmét az elmúlás erőivel szemben. Ezért ez a vér nemcsak a páskának volt a középpontja, hanem Isten szabadító tettét is kifejezte népe iránt.³⁵

A vér ajtóféltre való kenése azt is jelentette, hogy az ítélet nem állt meg Izrael fiainak házában, hanem ahogyan maga a héber *peszah* szó is kifejezi ezt, továbbment, továbbhaladt. Kifejezte tehát ez a szó azt is, hogy a súlyos isteni ítélet elkerülte Izraelt.³⁶ Átment a halál Izrael népe között, mégis életben maradtak, mert a bárány vére megmentette őket. Ezt a szabadulást élte át újra Izrael népe a későbbi korokban, amikor megünneplelte a páskát.

A szabadulás különös értelmezése világosodik meg a 2Móz 12,21-23-ban. A szabadulást nem Izrael fiai hajtják majd végre, sőt nem is rajtuk múlik, hanem azt egyedül a szabadító Jahve cselekedte. De ezen szakasz szerint a szabadulásért magának a népnek is tennie kell valamit. Csak az szabadulhat meg, aki hiszi, hogy a vér távol tartja majd az öldöklő angyalt.³⁷ Ebben a helyzetben, amikor a fáraó szíve megkeményedett és nem engedi haza Izrael fiait, csakis egy dolog segíthet: Jahve rendelkezéseinek elfogadása és megtartása. Aki hitet tesz amellet, hogy várja a szabadító Istent, az megmenekül. Aki azonban erről nem tesz bizonyosságot, ahhoz nem a szabadító Isten, hanem a halál rabságába vető angyal érkezik majd. Tulajdonképpen maga a rítus jeleníti meg a hitet.³⁸ A páska rendelkezéseinek megtartása Isten számára biztosítékot jelent a szabadításba vetett hitről. Ez a szakasz éppen ezért a megmentő esélyt helyezi a középpontba, melynek elfogadása életet jelent a halál vonulásával szemben.

Ugyanakkor ez a szakasz egy másik magyarázatot is ad az eseményeknek. Ahogyan a szentíró az egyes családok kezébe helyezi a döntést, hogy csatlakoznak-e az élet menetéhez,

---

³⁴ BIRCH-BRUEGGEMANN-FRETHEIM-PETERSEN, i.m., 112.

³⁵ RYLAARDSAM, Passover and Feast of Unleavened Bread, 665.

³⁶ SCHMIDT, i.m., 122.

³⁷ SCHREINER, Az Ószövetség teológiája, 286.

³⁸ uo.

vagy hagyják, hogy a halál magával vigye őket, úgy válnak a páskát megtartók és az ajtófélfát bekenők a szabadulás részesévé és az isteni csoda átélőivé.³⁹ Közösség teremődik a páska megtartásával Isten és a szabadulni vágyó ember között, ami személyesen is átélhetővé teszi a páskát. Ez adja meg annak az alapját, hogy a későbbi korok emberei mind úgy tudjanak emlékezni a szabadításra, mintha ők maguk is személyesen átélték volna, mert a rítus elvégzésével ugyanúgy hitet tettek Jahve szabadításáról, mint tették azt őseik a tizedik csapás estjén Egyiptomban. A szabadítás ténye pedig éppen ezért olyan üdvtörténeti eseménnyé vált,⁴⁰ amelyben nemcsak Izrael, hanem az egész teremtett világ részesedhet.

1.2. A páska ünneplése

A páska elsősorban az emlékezés alkalmává vált, hiszen ünneplése során a nép életének fontos eseménye elevenedett meg. Az emlékezés alkalmat nyújtott a tanításra, hiszen a gyerekek számára minden alkalommal el kellett mondani a páska történetét. Ezáltal ünnepre összegyülekező családtagok is felidéztek magukban az eseményeket.⁴¹

A páskavacsora liturgiája egészen sajátos volt, amire minden ünnepen különös hangsúlyt kellett fektetni, ugyanis az ünnep liturgiája biztosította a jelen cselekvési lehetőségét.⁴² *Jeromé Kodell* a páskavacsora teljes liturgiájáról tudósít,⁴³ mely segíthet annak eldöntésében, hogy az utolsó vacsora mennyiben lehetett ünnepi páskavacsora. *Kodell* szerint az étkezésnek három fő része volt. Az első szakaszban mindenki maga mondta az áldást, de még csak az előételeket fogyasztották el. A második rész a kenyér megtörésével kezdődött, amelyben már nem egyénileg adnak hálát a vacsorán résztvevők az ételért, hanem a házigazda mond áldást. Ebben a szakaszban történt a kovásztalan kenyér elfogyasztása, valamint a páska történetének felelevenítése, a *haggadah* is. A vacsora során minden szakaszban elfogyasztottak egy pohár bort, de ezek közül a harmadik pohár kiemelkedik. A harmadik rész a harmadik pohár bor megivásával kezdődik. Ez több szempontból is jelentős, hiszen egyfelől a harmadik pohár bor a jóvátétel pohara volt, másrészt pedig a harmadik pohár bornál szintén a vendégül látó mond áldást és ad hálát az ételért. Amennyiben *Kodell* rekonstrukciója megállja a helyét és valóban ez volt egy ünnepi páskavacsora menete, megállapítható, hogy az

---

³⁹ MCKENZIE, i.m., 41.

⁴⁰ BARTHA, Izrael vallásos életrendje, 173.

⁴¹ SMITH, B. D., Jesus' Last Passover Meal, 41.

⁴² GERKEN, i.m., 33.

⁴³ KODELL, The Eucharist in the New Testament, 44.

a bizonyos hármasság jelleg, amire *Smith* hívja fel a figyelmet, nagyon is elevenen élhetett a zsidókban. E szerint a páska nemcsak emlékezés, hanem Isten Ábrahámnak tett örök szövetségét is hirdeti, melyben ígéretet tesz az Ő örök jelenlétére Izrael életében. Ugyanakkor a páska a Zak 9,11 szerint a jóvátételi jelleget is hordoz, Isten ugyanis a páskabarány véréért szabadon bocsátja a foglyokat.⁴⁴

Kozma Zsolt (1935 –) arra hívja fel a figyelmet, hogy Jézus, mikor feltehetően a harmadik pohár bornál elmondta a szereztetési ígéretet, akkor nem annyira a páskaeseményhez csatlakozott, hanem sokkal inkább a sínai-hegyi szövetségre utalt. (2Móz 24,1-11)⁴⁵ Ebben a szövetségben Mózes mikor a vért a népre hintette, akkor abban Isten ígéretét juttatta kifejezésre. A szövetségekötésben mind Isten, mind pedig ember elkötelezik magukat. Isten ígéretet tesz arra, hogy hűsége és bocsánata a néppel marad, az ember pedig elkötelezi magát arra, hogy ebből a szövetségből soha nem fog kilépni.⁴⁶

A páska végső soron átmenet a szolgaság és szabadság között. Még szolgák voltak Izrael fiai, amikor elkészítették a páskavacsorát, de a vér ajtóféltre való felkenése által már szabadokká váltak. Ezért lehet a páska különös üzenete az, hogy fel kell készülni az Úr szabadítására, az Isten által hozott megmenekülésre.⁴⁷ A szabadítás kérdése mindig aktuális a zsidó nép életében, így a páska az abbéli reménységet is hordozza, hogy Isten szabadítása újra elérheti az ünnepet megtartó embert. Ennek későbbi, újszövetségi lecsapódásai megfigyelhetőek lesznek az úrvacsora elemzése kapcsán, hiszen ott is mindig időszerű megszabadításról van szó. Ebben a vonatkozásban a páska már magában hordozza a múlt és a jövő összefonódását.

A páskát minden időben átszötte a zsidó embernek az a sajátos szemlélete, amellyel a múlt emlékezetét a jövő felé fordította. Az egyiptomi szabadulás előestéjén a zsidók a bárány elkészítése és elfogyasztása során nem csupán a szabad jövőt látták maguk előtt, hanem már a jelenben is megélték a szabadító Isten kegyelmét. A páska annak az alkalma, amikor az emberek azt élik át, hogy Isten mit tett értünk. Az Exodusban olvasható egyiptomi szabadulás Izrael számára nem csupán egy a régmúltban végbement történet, hanem annak az elbeszélése, hogy Isten hogyan hívta ki őket a fogságból, hogyan adott földet nekik és hogyan válhattak a választott néppé.⁴⁸ Ez a páska értelmezésének egy nagyon lényeges, jelenre vonatkozó aspektusa. A páska annak az ünnepe, amikor a zsidók felismerték azt, hogy Isten

---

⁴⁴ SMITH, B. D., i.m., 45.

⁴⁵ KOZMA, Az úrvacsorai istentisztelet mai kérdése, 175.

⁴⁶ uo.

⁴⁷ SCHREINER, i.m., 287.

⁴⁸ HERON, Table and Tradition, 20.

kegyelme és hűsége nem csak az őseiknek szólt, hanem nekik is. Az emlékezés a zsidó ember számára azt jelentette, hogy újra átéli a történeteket. Ez pedig a jövő reménységén túl a jelen eszchatológiai váradalmát is beteljesíti. A múlt ünneplése felébreszti a jelen világosságát is. A szabadulás ünnepe kapcsolatot teremt a múlt és a jövő között, de mindez csak akkor jöhet létre, ha a jelen öröme fonja őket össze.

Paul Ricoeur (1913 – 2005) az emlékezést történeti és elbeszélői aspektusból vizsgálta, de meglátásai nagyon is helytállóak a páska vonatkozásában is. Számára léteznek olyan események, amelyek egy közösség életében rendkívül fontos szerepet kapnak, mert a közösség abban a múltbeli eseményben valamiféle erőforrást vagy éppen eredetet lát.⁴⁹ A zsidó nép szabadulása és a páskabarány elkészítése nem csupán egy, a múltban megtörtént esemény volt, hanem annak nagyon erős etikai hozadéka volt minden időben. Az elbeszélő történet *Ricoeur* figyelemre méltó megítélése szerint kaphat egy olyan érzelmi többletet, ami a közösség identitását megerősíti. A történész ugyan etikai semlegesítésre (*neutralisation*) törekszik, hogy az eseményeket minél inkább érzelemmentesen tudja visszaadni.⁵⁰ A páskával kapcsolatban ez a *ricoeuri* érzelemmentesség viszont nem figyelhető meg, hiszen már a pusztai vándorlás éveiben is fontos erőforrása volt a vándorló népnek a szabadulásra való visszatekintés. A páskára való emlékezés ezért soha nem merülhetett ki az események felidézésben, hanem azon mindig túlmutatott. Az emlékezésnek ezért *Ricoeur* is két formáját állapítja meg. Az egyik az események érzelemmentes leírását, mintegy tényfeltárást jelent, amit a történelmi elbeszélések a leggyakrabban alkalmaznak. A másik viszont egy bibliai szóra, a *zakar* (emlékezni) kifejezésre megy vissza.⁵¹ Az elbeszélésnek ez a fajtája sokkal sajátosabban és kifejezőbben mutatja be a páskát a későbbi korok számára. A páska ily módú elbeszéléséből annak az érzelmi többletnek is ki kell derülnie, amellyel az elbeszélő még inkább meg akarja értetni az esemény fontosságát. Az emlékezés éppen ezért mind a páska, mind pedig az úrvacsora tekintetében kifejezi azt az érzelmi többletet, amellyel a múltbeli esemény megérinti a hallgató (vagy értelemszerűen az eseményben résztvevő) életét, a jelennek identitást és megerősítést adva.

Ricoeur rendkívül érdekes tézisében még ettől is távolabbra tekintett. Az ilyen érzelmeket kiváltó emlékezet nyomán az adott történet kilép a történelem semlegességéből és a jelen erőforrásává válik.⁵² *Ricoeur* ezért ezt az emlékezést már nem tudja elválasztani a jelentől és a jövőtől, amelyek az emlékezet erőforrásából táplálkozva együtt haladnak tovább.

---

⁴⁹ RICOEUR, Válogatott irodalomelméleti tanulmányok, 363.

⁵⁰ uo.

⁵¹ uo.

⁵² RICOEUR, *Time and Narrative*, 209.

Ez az emlékezet annyira meghatározza a jelent és így természetesen a jövőt is, hogy enélkül nem nyerhetnének igazi értelmet. Ezért az emlékezés egyfelől értelmet ad a múltnak, másfelől pedig identitást a jelennek és a jövőnek. Így tud egy múltbeli eseménynek az elbeszélése új jelent és jövőt teremteni.⁵³ Az utolsó vacsora eseményeinek a felelevenítése is pontosan így teremt új jelent és jövőt az egyház számára. De *Ricoeur* elgondolása természetesen a páska tekintetében is helytállóan bizonyul.

2. Az utolsó vacsora rekonstrukciója

Az utolsó vacsora rekonstrukciója kapcsán a szinoptikus evangéliumok mellett meg kell vizsgálni János evangéliumának a 6. fejezetét és a Pál apostolnál előkerülő részleteket is. Annyi bizonyos, hogy minden szerző különösen is hangsúlyozta a vacsora egy-egy mozzanatát. Márk számára a bárány áldozata a lényeges, (Mk 14, 12-16) Máténak Jézus eszchatológiai karaktere, (Mt 26,29) Lukács hangsúlyozza a főpapok jelenlétét és ezzel fejezi be a leírást, (Lk 22,19) Pál apostolnál pedig az emlékezés kerül előtérbe.⁵⁴ (1Kor 11, 24-25) Ezzel szemben Jánosnál a kenyér motívum kap nagy jelentőséget. (János 6)

Az újszövetségi időkben az étkezéseknek különösen is nagy jelentőségük volt. Nemcsak a napi szükséges táplálékbevitel biztosítása volt fontos, hanem az étkezéseknek volt bizonyos társadalmi jellege is. Ügyeltek arra, hogy kivel ülnek le egy asztalhoz, hiszen ez sok mindent elárul az illetőről. Jézus is nagy gondot fordított arra, hogy az étkezéseinek legyen ilyen jelentéstartalma is. Ő gyakran olyanokkal evett, akikkel mások nem álltak szóba, mert a társadalom perifériájához tartoztak. (Mt 11,19) Jézus asztalhoz hívása különböző okokból történhetett. Hívta a bűnösöket, hogy megbocsátást adjon nekik, hívta a tömeget, hogy megelégtse őket. Messzebbre tekintve az is megállapítható, hogy Jézus étkezései rendkívüli jellegzetesek lehettek, hiszen az emmausi tanítványok is a kenyér megtöréséről ismerték föl.⁵⁵ (Lk 24, 29-30) Ezen túl világossá válik az is, hogy minden esetben Jézus Krisztus jelenléte az, ami teljessé teszi az étkezést. Tágabban véve, Jézus ebben az étkezés szociális jelentőségére is felhívja a figyelmet, mert rámutat, hogy még a legkisebbek megbecsülése is fontos számára.⁵⁶

Márk evangéliuma különösen is kiemeli Jézus bőkezűségét. (Mk 6,41; 8,6) Ez a bőkezűség és nagylelkűség az utolsó vacsora nyitottságán át is érezhető, hiszen Jézus

---

⁵³ RICOEUR, i.m., 210.

⁵⁴ VINCENT, Christ's Resurrection in Early Christianity and the Making of the New Testament, 220.

⁵⁵ POWER, The Eucharistic Mystery – Revitalizing the Tradition, 31.

⁵⁶ SMITH, D. E., From Symposium to Eucharist – The Banquet in the Early Christian World, 13.

magához hívja tanítványait, várja őket és meg akarja elégíteni övéit e vendégség által. Ezzel az úrvacsora nyitottságára is felhívja a figyelmet, hiszen Ő leül a bűnösökkel egy asztalhoz (Mt 9,9-13) és a mennyegző ajtaját is megnyitja az utcán lévők előtt (Lk 14,21), tanítva ezzel, hogy az úrvacsorai közösségben mindenki számára van hely.⁵⁷ De Jézus bőkezűsége és nagylelkűsége abban is megmutatkozik az utolsó vacsorán, hogy az Őt eláruló Júdás még részesedhetett a vacsorában, jóllehet Jézus már pontosan tudta, hogy ki lesz az a tanítvány, aki majd elárulja Őt. (Mt 26,23) A bőkezű Jézus azonban még az árulótól sem vonja meg az ételt, hanem őt is vendégségre hívja, mert az Ő asztalánál még számára is van hely.

Egészen különös módon az utolsó vacsoráról jóval kevesebbet tudunk, mint az ószövetségi pászkáról. A gondot az okozza, hogy a leírások nem egybehangzóak, jóllehet négy helyen is megtalálható az események feljegyzése. A szinoptikus evangéliumok leírása inkább történeti jellegű, míg Pál apostol feljegyzése jóval több liturgiai sajátosságot hordoz.⁵⁸ Ennek ellenére nincsenek egybehangzó vélemények arra nézve, hogy csak a páli leírást formálta volna a liturgikus hagyomány, hanem sokkal valószínűbbnek tűnik az, hogy mind a négy szöveg átesett bizonyos liturgikus hagyományozódáson.

A szövegek vizsgálatakor rendkívüli módon szembetűnik az is, hogy nem szolgálnak egyértelmű válasszal arra nézve, hogy vajon az utolsó vacsora egy ünnepi páska étkezés volt-e, avagy nem. A legnagyobb nehézséget a páli szöveg jelenti ilyen tekintetben, hiszen jóval hamarabb keletkezett, mint a szinoptikusok szövege. Pál az 1Kor 11,23kk szövegét az 50-es évek közepén írhatta. Ezt a gyakorlatot minden bizonnyal Antiochiában ismerhette meg.⁵⁹ Szembetűnik azonban, hogy Pál egyáltalán nem tesz utalást az utolsó vacsora páska jellegére, mert minden bizonnyal abban a liturgiai hagyományban ez nem volt lényeges,⁶⁰ vagy pedig természetes volt, hiszen *Korinthusban* is éltek zsidók.

Úgy tűnik, hogy Márk evangéliuma íródhatott leghamarabb Pál apostol szerzettetési igéjét követően. Márk sem emeli ki különösebben azt a tényt, hogy az utolsó vacsora páskavacsora lett volna, hiszen számára egészen más volt a fontos. Márk 70 körül írhatta az evangéliumot, mégpedig egy olyan közösség számára, amelynek nem voltak zsidó gyökerei. Egy pogány világban azonban nem tartotta fontosnak annak feljegyzését, hogy ez egy zsidó ünnepi étkezés volt.⁶¹ Márk számára ugyanis sokkal fontosabb a pogányok üdvösségének kérdése, mint az, hogy az utolsó vacsora azonosítható-e egy zsidó ünnepi étkezéssel. A márki

---

⁵⁷ KOZMA, i.m., 174.

⁵⁸ KODELL, i.m., 57.

⁵⁹ KODELL, i.m., 60.

⁶⁰ WELKER, What Happens in Holy Communion?, 51.

⁶¹ KODELL, i.m., 56.

leírásból az üdvösség fontossága abból is érzékelhető, hogy különösen is nagy hangsúly esik a bárány áldozatára (Mk 14,12).⁶²

Máté már bővebben szól a páska vacsoráról (Mt 26, 18-19), amelyet a tanítványok készítettek el. Máté azzal is érzékeltette a páskavacsora jellegzetességét, hogy megemlíti a zsoltárok éneklését (Mt 26,30), amely a tradicionális páskavacsora alkalmával két részletben történt. Először vacsora közben énekeltek, majd a második alkalom a vacsora végén történt. Máté evangéliuma szerint a zsoltárok éneklése után rögtön indultak az Olajfák hegyére.⁶³ Ugyanez a tradíció Márknál is megtalálható. (Mk 14,26) De ezzel együtt Máté számára lényeges az utolsó vacsora eszkatológiai karaktere, ugyanis a hangsúlyt a kereszthalálra helyezi, mellyel Jézus engesztelést szerez népe számára. (Mt 26,28) Ez az eszkatológiai karakter hatja át Máté evangéliumát, hiszen az evangélium szerzője a zsidók számára meghirdetett szabadítást tartja a legfontosabbnak.⁶⁴

Lukács evangéliuma az eddigieknél jóval több információt ad az utolsó vacsora jellegéről. Lukács evangéliuma 80 körül íródhatott. A szöveg hagyományozódásából kiderül, hogy nem hatotta át írását Márk evangéliumának vonatkozó szakasza, viszont jelentős hatást gyakorolt rá Pál apostol szereztetési igéjének leírása. A Lk 22,14-20 pedig egyértelműen kimondja, hogy az utolsó vacsora páskavacsora volt: „*Vágyva vágytam arra, hogy szenvedésem előtt megegyem veletek ezt a páskavacsorát.*” (Lk 22, 15) Az is érdekes, hogy Pál apostolhoz hasonlóan Lukács is az emlékezés fontosságát emeli ki, ami a páska egyik jelentős vonása.⁶⁵ (Lk 22,19; 1Kor 24-25)

János evangéliuma ugyan nem tudósít az utolsó vacsora történetéről, de *Welker* úgy látja, hogy a tanítványok lábának a megmosása lehet az evangélium parallel története.⁶⁶ (Jn 13) Jézus kifejezi a történetben azt, hogy Ő szolgálni jött, nem pedig uralkodni. A szolgaságának kiteljesedése nem a betegek gyógyításában és az étel sokasításában volt, hanem abban az áldozatban, melyet az utolsó vacsorán közölt tanítványaival.

Welker rámutat arra, hogy jóllehet János nem írja le az eseményeket, olvasóit mégsem hagyja az utolsó vacsora teológiai hátterének megrajzolása nélkül, hiszen a Jn 6-ban egyértelműen egy magasabb életminőséget mutat fel az Emberfia testének megevésében és vérének megivásában.⁶⁷ (Jn 6,53) Az egész fejezeten végighúzódik a kenyér gondolata, amellyel Jézus önmagát azonosítja. Az ötezer ember megvendégelésének történetében (Jn 6,

---

⁶² THURIAN, Eucharistie – Einheit am Tisch des Herrn?, 219.

⁶³ KODELL, i.m., 60.

⁶⁴ THURIAN, i.m., 219.

⁶⁵ THURIAN, i.m., 220.

⁶⁶ WELKER, i.m., 47.

⁶⁷ WELKER, i.m., 48.

1-15) Jézus a testi és a lelki szükségletek egyaránt való fontosságára hívja fel a figyelmet.⁶⁸ A János 6, 16-21 (Jézus a tengeren jár) látszólag nem illeszkedik a fejezeten végigvonuló kenyér motívumba, de a történet célját tekintve nagyon is szorosan kapcsolódik az egész szakasz által megrajzolt ívhez. Ugyanis a kenyérrel való azonosítás a zsidó nép exodusát idézi, így a pusztában éhező sokaságnak enni adó és a tengeren átkelő Jézust,⁶⁹ mint az Övéinek szabadulást hirdető Urat mutatja be. A jóllakott, megelégedett tömeget Jézus arra tanítja, hogy ne a múlandó testi táplálékért törjék magukat, hanem az örök életre is megmaradó kenyeret keressék. (Jn 6, 27) Jézus mikor kijelenti, hogy „*én vagyok az élet kenyere*” (Jn 6, 35), akkor már jelzi a körülötte lévőknek, hogy mindaz, amit keresnek Benne válik valósággá. Az éhező ember azonosul az örök életre vágyakozó tanítvánnyal, a testi éhséget csillapító táplálék pedig hasonlóvá válik az üdvösséget hozó Jézus Krisztushoz. Aki Jézustól kér valamit, annak magát Jézust kell elfogadnia. Aki az élet ajándékát kéri Tőle, annak Jézust kell elfogadnia, mert Ő maga az élet ajándéka.⁷⁰ A megfeszített, az Önmagát adó Úr így adja testét a világért. (Jn 6, 51-58) Ezek a versek rendkívül lényegesek mind az utolsó vacsora teológiai rekonstrukciója kapcsán, mind pedig az úrvacsora teológiai háttérének megértéséhez. A szinoptikus evangéliumokkal és Pál apostol leírásával szemben János a *szóma* görög szó helyett a *szarksz* szót használja, ami sokkal inkább valóságos, hús-vér testet jelent.⁷¹ János a korábban erősen jelen lévő gnosztikus hagyománnyal szemben erősíti meg a Jézus testének mint a mennyből alászálló kenyérnek a megevését, hogy ezzel kifejezze az elspiritualizálódás elleni harcát.⁷² Nem csupán az első keresztyén közösségek, hanem az ókori és középkori tanítók megértésének kulcsfontja, hogy ezen versek teológiai tartalmát hogyan lehet az utolsó vacsorán elhangzottakkal azonosítani. Jézus mikor a kenyeret a tanítványoknak adja, pontosan arról a valóságos evésről és ivásról beszél, amelyet János annyira hangsúlyoz. Azonban a János evangéliumának 6. fejezetének egészéből kitűnik, hogy Jézus ezekben a versekben a körülötte lévőket a Vele való teljes és valóságos közösségre tanítja. Aki Jézust, mint az élet kenyerét elfogadja, annak Ő oltalmat ígér még a halál erőivel szemben is. Ily módon a szakrális evés és ivás a János evangéliumában csak egy eszköz, amely az élő Jézus Krisztussal közösségre visz.⁷³ Összességében elmondható, hogy János evangéliumában kulcsfontosságú szerepet kap a Krisztus áldozatában való részesedés, hiszen Jézus ezért az élet legnagyobb és

---

⁶⁸ ALMÁSI, Az úrvacsora, mint szolgálat, 97.

⁶⁹ BOLYKI, Igaz tanúvallomás, 182.

⁷⁰ DR. LENKEYNÉ DR. SEMSEY, János evangéliuma, 28.

⁷¹ DR. LENKEYNÉ DR. SEMSEY, i.m., 33.

⁷² BOLYKI, i.m., 193.

⁷³ uo.

legkiteljesedettebb ajándékát ígéri. Ily módon az ószövetségi páska is visszacsenghet a sorokban, hiszen élete csak annak maradhatott meg, aki a bárány áldozatában részesedett.

2.1. Elméletek a szereztetési igék keletkezésére

A 20. század elejétől kezdve komoly teológiai vita alakult ki arról, hogy az utolsó vacsora vajon mennyi történetiséget hordoz magában és milyen mértékben alakította azt a hellenista világból eredő liturgikus hagyomány. A történeti jelleget legelőször *Joachim Jeremias* (1900 – 1979)⁷⁴ vonta kétségbe 1935-ben. Részletes vizsgálat alá vette a szereztetési igéket. Módszere az volt, hogy a görög szöveg mellett vizsgálta a héber és arám megfelelőket is. Eredményei döbbenetesek voltak, hiszen megállapította, hogy szinte kivétel nélkül megtalálható egy bizonyos liturgikus hagyományozódás ezekben a szövegekben.⁷⁵ Kiderült az is, hogy a páli szöveg a legrégebbi, majd Márk szövege követte azt, de ez a leírás már nem csak hellenista, hanem bizonyos sémita tradíciókon is keresztülment.

Hans Lietzmann (1875 – 1942) a *Mass and Lord's Supper* című munkájában arról írt, hogy az első században kétféle gyakorlat terjedt el az ősgyülekezet tagjai között az utolsó vacsora megünneplésére. Az első a jeruzsálemi gyakorlat volt, amely az ApCsel 2,42-46-ban olvasható.⁷⁶ Ebben a szakaszban gyönyörűen tárul elénk az első keresztyének élete. Együtt voltak, megtörték a kenyeret és ezzel nemcsak emlékeztek, hanem Krisztus feltámadását is ünnepelték. Az első keresztyén közösségek számára az egyház egysége volt a fontos és ennek csupán egyik kifejeződése volt a közös étkezés.⁷⁷ Az első keresztyének életében az úrvacsorai közösség mindig a feltámadás ünneplését is jelentette. Minden esetre *Lietzmann* megjegyzi, hogy ez a közösségi forma megfelel annak, amiben valószínűleg a tanítványok is részesülhettek az utolsó vacsora alkalmával.⁷⁸ A páskához való viszonyulásról elmondható, hogy ebben a formában is nagy szerepet kapott a jövőbe vetett reményteljes bizalom, amely jellemző volt a páska ünneplése során is. A második gyakorlat a korinthusi volt, ahol együtt ettek ugyan, de nem viselkedtek méltóképpen az úrvacsorához. Pál vádja az volt ellenük, hogy ez a méltatlan viselkedés éppen az úrvacsorai közösség keretében történt.⁷⁹ (1Kor 11,17-

---

⁷⁴ KODELL, i.m., 35.

⁷⁵ uo.

⁷⁶ KODELL, i.m., 25.

⁷⁷ POWER, i.m., 28.

⁷⁸ KODELL, i.m., 25.

⁷⁹ POWER, i.m., 30.

34) Az étkezés során a közösség egységének kellett volna kifejeződnie, de ez Korinthusban nem valósult meg.

Schürman véleménye rendkívül fontos a szereztetési igék elsődlegessége tekintetében. Ő Lukács evangéliumának leírását tartotta elsődlegesnek.⁸⁰ *Neunzeit* ismét hangsúlyozta, hogy Pál apostol egyáltalán nem szól a páska tradícióról.⁸¹ Ezzel a meglátással felerősítette azokat a hangokat, amelyek szerint az utolsó vacsora nélkülözi a páska tradíciót. Olyannyira, hogy *Bornkamm* már egyenesen azt állítja *Jeremiassal* ellentétben, miszerint az utolsó vacsora nem lehetett páskavacsora, hanem egy teljesen szokásos zsidó étkezés volt.⁸²

A vitának nem sokkal később *Hermann Patsch* adott új impulzusokat. Ő leginkább Márk evangéliuma kapcsán végzett kutatásokat a szereztetési igékről. Azt állítja, hogy az úrvacsora célja tulajdonképpen a Mk 10,45-ben keresendő, mely szerint Jézus szolgálni jött. Ez megfelel az Úr szenvedő szolgája leírásának is (Ézs 53,10-12), amit Messiási tradícióként tartottak számon. De mivel Márk a szolgaságban látja Jézus Krisztus küldetésének alapját, ez a leírás is eltér a páskahagyománytól. Jézus szolgálata miatt különösen is fontosnak tartotta, hogy eszkatológiai értelemben magyarázza az eseményeket.⁸³ Ezen a ponton nyer újra jelentőséget *Schürmann* állítása, akivel együtt *Patsch* azt állította, hogy a Lk 22,15-18 Márktól függetlenül íródott.⁸⁴ Ez a megállapítás azt erősítette meg, hogy ha Lukács függetlenül írt Márktól, akkor nem hatotta át a páska nélküli tradíció és nem azért írt a páska hagyományról, mert Márk nem tudósított róla. Lukács kiegészíteni szerette volna azt. Éppen ezért *Jeremias* mellett foglaltak állást a vitában, s azt mondták, hogy az utolsó vacsora igenis páskavacsora volt, csak Márk nem tartotta fontosnak ennek hangsúlyozását, mert minden bizonnyal számára is természetes volt.

3. A páska és az utolsó vacsora közös vonásai

Jézus arra kéri tanítványait, hogy menjenek el és készítsék el számára az ünnepi vacsorát. (Mt 26,17; Mk 14,12; Lk 22,8) A szinoptikus evangéliumok leírásaiban, valamint Jézus tetteiben vannak olyan jelek, amelyek arra a következtetésre vezetnek, hogy az utolsó vacsora páskavacsora volt. Leginkább abból látszik ez, ahogyan Jézus önmagát azonosítja

---

⁸⁰ KODELL, i.m., 27.

⁸¹ KODELL, i.m., 29.

⁸² uo.

⁸³ KODELL, i.m., 32.

⁸⁴ uo.

ebben a történetben, és ezzel nemcsak kapcsolatot von a páska és az utolsó vacsora között, hanem az emlékezést egészen új alapokra helyezi.⁸⁵ A páska történetiségét nem akarja megszüntetni, hanem az Istennel megélt közös jövő alapjaira helyezi. Így azt a múltat, amelyet oly gyakran terhesnek érez az ember, Ő nem kívánja meg nem történtté tenni, hanem egy reményteljes jövő képében szeretné visszaadni. Így az utolsó vacsora nem más, mint a múlt eszkatológiai távlatba helyezése.

3.1. A páskabarány

A páska ünneplése során egy bárányt áldoztak fel az oltáron, mégpedig azért, hogy a bárány kiontott vére elfedezze a nép vétkeit Isten előtt. Keresztelő János Jézust, mint páskabarányt azonosította, aki a világ bűneit hordozza.⁸⁶ (Jn 1,29) Már Jézus szolgálata kezdetén rámutatott, hogy íme, az áldozati bárány közeleg, akinek vére eleget tesz majd a bűnökért. De Jézus önmagát is meghatározta, mint páskabarányt, amint erre a Jn 19,36 rámutat, hiszen a páskabaránynak sem törhetett a csontja, csakúgy mint Jézusnak. (2Móz 12,46) De a bibliai megalapozottságot Pál apostol is folytatta, amikor kijelentette, hogy Jézus a mi húsvéti bárányunk, aki feláldoztatott értünk. (1Kor 5,7) Az Ő tökéletes áldozata jelenti a mi szabadulásunkat a bűn rabságából. A Bárány megöletett, hogy elvegye azt a nyomorúságot, amelyben az emberek élnek és elhozza a szabadság idejét. Éppen ezért ez a megöletett Bárány méltó a dicsőségre. (Jel 5,12)

Jézus az utolsó vacsorán mondott szavaival tulajdonképpen megalapozta az áldozatnak ezt a jellegét, hiszen a megtört kenyérben és a pohárban a maga megtört testét és kiontott vérét jelentette ki a tanítványok számára, és rámutatott ezzel a saját halálára. A páskabarány ily módon való értelmezése pedig Isten cselekvése történetének a fordulópontját jelentette.⁸⁷ Isten ugyanis engedte, hogy Jézus Krisztus áldozata elégtétel⁸⁸ lehessen az emberiség vétkéért.

A fordulópont nemcsak a Krisztus áldozatának a megengedése volt, hanem az is, ahogyan ezzel Jézus arra hívta az övéit, hogy a páskaáldozat bemutatása helyett az Ő áldozatára emlékezzenek. A történelmi szabadulásra való emlékezés helyett az Ő szabadítását állította a tanítványok szeme elé. Az emlékezés vacsoráján Jézus arra hív, hogy aki ezen részt

---

⁸⁵ HERON, i.m., 8.

⁸⁶ GERKEN, i.m., 32.

⁸⁷ POWER, i.m., 63.

⁸⁸ Az elégtétel kifejezést a Heidelbergi Káté 16-22. kérdés-feleletei alapján használjuk.

vesz, annak emlékében elevenen éljen az Ő áldozata.⁸⁹ Ahogyan a páska cselekvése a szabadításba vetett hit megvallását jelentette, úgy az úrvacsorával való élés is az Isten által hozott szabadulás reménysége lehet.

Amikor Jézus megtörte a kenyeret és a tanítványoknak adta, tulajdonképpen nem tett semmi különleges dolgot, hiszen a páska alkalmával szokás volt az étel jelentését magyarázni.⁹⁰ De itt nyer újra értelmet a bárány allegóriája, hiszen ha Jézus szavait az egyetemesség távlatába helyezzük, akkor Jézus önazonosítása a páska áldozatában bontakozik ki. Hiszen önmaga halálára úgy tekint, mint a bűnökért való elégtételre.⁹¹ (Mk 14,24; 1Jn 2,2) Jézus ezt a szövetség vérének képében jelenti ki, mely szerint az sokakért, azaz sokak életéért, sokak bűnének eltörléséért ontatik majd ki. Újra csak azt a jövőbeli távlatot tárja itt fel Jézus, amelyben a saját vérének kiontása új, reményteljes és dicsőséges életet hoz majd az övéi számára.

A páskának három lényeges alkotóeleme volt. Az első az áldozat, a bárány. A második a megszentelt étel, amit közösen fogyasztottak a családtagok az áldozat bemutatása után. A harmadik rész pedig a szabadításra való emlékezés volt.⁹² Mindhárom alkotóelem benne van az úrvacsorai közösségben. Ahogyan a páskabárány vére az ajtóféltre festve megmentette a zsidókat és nem bűnhődtek az egyiptomiak vétke miatt, úgy a Jézus vére megmenti Isten örök haragjától azokat, akik Hozzá hűségesek.⁹³ A kenyér megevése és a bor megivása pedig jele mindannak a szabadításnak, amelyet Krisztus szerzett a bűn halált hozó hatalmából. Éppen ezért a páska Jézus Krisztusban elevenedik meg, és az Ő áldozatában nyer végső értelmet. A páska helyes értelmezéséhez csak a Krisztus-esemény értelmén keresztül lehet közelebb kerülni. Az ószövetségi páska nem lehet önmagában a Hozzá vezető út, csupán annak egy állomása.

3.2. Eszkatológiai távlat

Amint láttuk, a páska nemcsak az emlékezés, hanem az előretekintés alkalma is volt. A szabadulásra való emlékezés magában hordozta a szabadító Istenbe vetett bizalmat is. Az

---

⁸⁹ Ez nem jelenti azt, hogy minden egyes alkalommal Krisztust újra fel kellene áldozni. Sokkal inkább azt fejezi ki, hogy Jézus Krisztus jelenléte – amit a Szentlélek biztosít – adja meg az emlékezés aktualitását és teszi azt elevenné mindenki számára, aki magához veszi a kenyeret és a bort.

⁹⁰ SMITH, B. D., i.m., 150.

⁹¹ SMITH, B. D., i.m., 153.

⁹² HUNSINGER, *The Eucharist and Ecumenism*, 141.

⁹³ HUNSINGER, i.m., 142.

utolsó vacsora eseményei hasonló ívet rajzolnak meg. Mikor a tanítványok a kenyeret és a bort kapják, az magában hordozza az engesztelés és a szövetség motívumát, de Jézus szavai már eszkatológiai távlatot is nyitnak⁹⁴ és az Isten országának vendégségére mutatnak. Márk evangéliumában erőteljesen kidomborodik Jézus étkezések során nyújtott bőkezősége, mellyel gazdagon megáldotta a vele lévőket. Ezt a bőkezűséget mutatja a bűnösök felé felkínált közösség, a Jézussal egy asztalhoz ülők megváltozott élete, vagy az étkezések végén egybegyűjtött maradék, ami jelzi, hogy a csoda megtörtént.⁹⁵ Az utolsó vacsorában is megjelenik a bőkezűség motívuma, amivel Jézus a gazdag és dicsőséges eszkatont tárja fel, és rámutat az Isten országának gazdagságára.

Joachim Jeremias munkája, a *Die Abendmahls Worte Jesu* rendkívül lényeges mű az utolsó vacsora páska étkezésként való értelmezése kapcsán. Ez volt az első ilyen jellegű írás ebben a témában. *Jeremias* azt mondja, hogy Jézus, amikor megtöri a kenyeret és adja a poharat tanítványainak, akkor tulajdonképpen azt jelenti ki, hogy számukra éppen abban a pillanatban érkezett el az Isten országa.⁹⁶ Nemcsak eszkatológiai távlatot nyitnak Jézus szavai, hanem egyenesen el is hozzák az Isten országát, mint ahogyan Jézus Zákheus számára is már a jelen pillanatban elérkezettnek látta az üdvösséget. (Lk 19,9) Így – folytatja *Jeremias* – tulajdonképpen Jézus maga rajzolja meg a párhuzamot a páska és az utolsó vacsora között, hiszen Ő önmagát a megtört kenyérral azonosítja. Aki hittel eszi e megtört kenyeret, csakis az válik részesévé Krisztus újjáteremtő hatalmának.⁹⁷ Itt érdemes a páska liturgiai aspektusára figyelni, mely szerint az étel megevése a szabadulásra való emlékeztést és a reménységet jelentette. Jézus pedig ezt mondja: „...*ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a véréét, nincsen élet tibennetek*” (Jn 6,53)

3.3. Amit Jézus megtartott a tradícióból

A páska első századbeli ünneplése jórészt az Exodus leírásán alapult. Ez annál is valószínűbb, hiszen abban a korban már olvashatták ezt a leírást. De a kor sajátosságából, a történelmi helyzetből és az emberek lehetőségeiből eredően még jónéhány olyan új elemet vittek az ünnep gyakorlatába, amelyeknek még akkor nem voltak írásos formái.⁹⁸ Az egyik

---

⁹⁴ GERKEN, i.m., 37.

⁹⁵ Bolyki, Jézus asztalközösségei, 55.

⁹⁶ SMITH, B. D., i.m., 162.

⁹⁷ SMITH, B. D., i.m., 163.

⁹⁸ SMITH, B. D., i.m., 14.

legfontosabb új gyakorlat az volt, hogy jóllehet előírás szerint Jeruzsálemben kellett az ünnepet megtartani, de abban a időben már az áldozat bemutatására és az azt követő vacsorára nem utazott fel mindenki, hanem ott ünnepelt, ahol lehetősége volt rá.⁹⁹ Ennek ellenére a leírásokból tudjuk, hogy Jeruzsálemben sokan tartózkodtak azokban a napokban. *Josephus Falvius* történetíró egyenesen tömegnek nevezi azt a sokaságot, amely Jeruzsálemben volt a páska idején.¹⁰⁰ Jézus pedig úgy látszik, hogy fontosnak tartotta a hagyományt és az ünnepet nem a városon kívül töltötte, hanem felutazott Jeruzsálembe. Annyira lényeges volt ez számára, hogy nemcsak odautazott az ünnepre, hanem az előírás szerint ott is töltötte az éjszakát. Ezért ment a vacsora után az Olajfák hegyére, a Kedrón patak túloldalára. (Mt 26,30; Jn 18,1)

A páska megtartásának az is feltétele volt, hogy tiszta legyen az, aki fogyasztotta. A megtisztulásnak sokan azt a módját választották, hogy az ünnep előtt egy héttel érkeztek Jeruzsálembe.¹⁰¹ Ennek az egy hetes ott tartózkodásnak az volt a célja, hogy mire az áldozatot bemutatják és az ünnepi asztalhoz ülnek, rituálisan is tisztává váljanak. Ilyen tekintetben még inkább megállapítható, hogy Jézus fontosnak tartotta az előírások megtartását, hiszen az evangéliumok feljegyzéseiből tudjuk, hogy virágvasárnapon érkezett meg Jeruzsálembe, egy héttel az ünnep előtt. (Mt 21,1-11; Mk 11,1-10; Jn 12,12-16) Ezzel Jézus kiemeli az ünnepi előkészület fontosságát is.

Az Exodus leírásában rendkívüli módon kihangsúlyozódik az ünnep családi jellege. Ez a motívum a későbbiekben is megmaradt. Ez a családi jelleg azonban kibővült és Jézus korára már a jóval tágabb családi közösséget jelentette.¹⁰² Jóllehet Jézus nem családtagjaival, hanem legszűkebb tanítványi körével ünnepelt. Bár a Lk 8,21-ben Jézus azokat nevezi családtagjainak, akik az Ő szavát hallják. Mindenesetre az a tény, hogy Jézus a 12 tanítványával együtt volt azon az estén, tökéletesen illeszkedik a páskavacsora elrendelésére vonatkozó tágabb családi gondolatkörbe. Ezzel együtt micsoda reménység és bizonyosság lehetett a tanítványok számára az, hogy Jézus ebben a tettében – még kereszthalála előtt – be is bizonyította a hozzájuk való mély kötődését, hiszen nemcsak méltónak látta őket arra, hogy egy asztalnál egyenek vele, de magát az ünnepi vacsorát is velük töltötte el. Egyszersmind ez az egyházat is arra a gondolatra vezeti, hogy Jézus Krisztus a benne hívőket is méltónak tartja az Isten országának vendégségére.

---

⁹⁹ uo.

¹⁰⁰ SMITH, B. D., i.m., 15.

¹⁰¹ SMITH, B. D., i.m., 17.

¹⁰² SMITH, B. D., i.m., 18.

3.4. A szenvedés motívuma

Jézus mint páskabarány az utolsó vacsorán készül a szenvedéseire. A bárány vére ugyan elégtételt ad, de a bűn büntetését el kell hordoznia, még pedig hosszú szenvedésen keresztül. Ez a szenvedés hozzátartozik a páskabarány útjához, mivel az elkövetett vétkek elégtételt kívánnak, jóllehet Jézus, mint ártatlanul szenvedő áldozat, a vétket nem Ő követte el. *Ptolemaiosz* római író két utat javasol arra, hogyan is lehetne a szenvedésnek a páska és utolsó vacsorabeli teológiáját körüljárni.¹⁰³ Az első egy tradicionális út, mely szerint a páska nem más, mint *szabadulás a szenvedésből*. A páskát ünneplők arra emlékeznek, hogy Isten megszabadította őket a szenvedésből. A másik út szerint, a páska magában hordozza azt a gondolatot is, hogy a *szabadulást a szenvedésen keresztül* hozza el Isten. Éppen ezért lényeges a páska és az utolsó vacsora kérdésének körüljárása, mert Isten gyakran a szenvedésen át akarja egyházát győzelemre vinni.¹⁰⁴

Az úrvacsorai emlékezés is erre világít rá. Jézus Krisztus által meg lehet szabadulni a szenvedésből, de ezzel együtt tudni kell azt, milyen utat mutatott Jézus a tanítványoknak: a szabadulás elengedhetetlen feltétele az, hogy a „páskabarány” keresztül menjen a szenvedésen. Az egyház egyik legnagyobb kihívása az, hogy tagjait megtanítsa arra, miszerint Krisztus az Ő győzelmét gyakran az emberi szenvedésen keresztül viszi véghez.

4. A két étkezés különbözősége

Jeromé Kodell egyértelműen azok közé tartozik, akik azt állítják, hogy Jézus utolsó vacsorája a tanítványokkal nem volt páskavacsora. *Kodell* mindezt a páli leírásra hivatkozva állítja, hiszen az apostol nem tartotta fontosnak a páska megjegyzését, hanem csupán annyit tesz hozzá, hogy a vacsora akkor történt, amikor Jézus elárultatott.¹⁰⁵ Szerinte Pál nem akarta, hogy a páskával való azonosítás csorbítsa az utolsó vacsora értékét, amelynek lényege Jézus szenvedése volt. Mindezt erősíti az a megállapítás is, hogy az evangéliumok is eltérően jegyzik le az eseményeket és nem adnak egységes képet a történeletről. Van azonban egy eseménysor, amely minden leírásban ugyanúgy szerepel. Ez pedig az, ahogyan Jézus vette a kenyeret, megtörte és azt mondta, hogy ez az én testem. Valamint az a leírás is megegyezik

---

¹⁰³ THURIAN, i.m., 220.

¹⁰⁴ POWER, i.m., 64.

¹⁰⁵ KODELL, i.m., 19.

minden szereztetési igében, hogy Jézus vette a poharat is, majd magyarázta annak jelentését.¹⁰⁶ Az utolsó vacsora leírásai alapján a legnagyobb különbség az eszkatológiai távlatból ered. Ahogyan Jézus vette a kenyeret, megtörte, odaadta a tanítványainak, ahogyan vette a poharat és körbeadta, mind azt üzenve feléjük, hogy nemcsak halálát vetítette előre, hanem felmutatta a bűnből való szabadulást, valamint az Isten országának bőséges vendégségét is.

Ebben a gondolatban látja *Michael Welker* (1947 –) a legnagyobb különbséget a páska és az utolsó vacsora között. Számára nem az a kérdés, hogy mi volt közös a két étkezésben, hanem az, hogy miként válik el a kettő egymástól.¹⁰⁷ *Welker* analízisében arra mutat rá, hogy a tíz csapás, amelynek következtében a fáraó szabadon bocsátotta Izrael népét (2Móz 12,31) tulajdonképpen egy külső veszély (*Gefahr von außen; external danger*) volt. Azért jelentős ez a megállapítás, mert a páska ettől a bizonyos külső veszélytől való megszabadulást jelenti. A páska alkalmával tulajdonképpen a szabadulás ünneplése történik azok részvételével, akik már nincsenek benne az eseményben,¹⁰⁸ mert ettől a bizonyos külső veszélytől már megszabadultak. *Welker* ezután rámutat arra, hogy az úrvacsora is a szenvedő emberre és az életében jelen lévő veszélyre, így a bűn hatalmára figyel.¹⁰⁹ Az utolsó vacsora estjén Jézus a szenvedéséről és haláláról beszélt. Valójában az úrvacsora is erre mutat. Így éppen abban van a legnagyobb különbség a két étkezés között, hogy mindez azon az éjszakán történt, amelyen Jézus elárultatott, azaz akkor, amikor a tanítványok és „Isten Jézust emberek kezébe adja.”¹¹⁰ Ebben rejlik a legnagyobb különbözőség, hiszen a páska a veszélyből való kiszabadulásra mutat vissza, míg az utolsó vacsora még nem utalhat a veszély elmúltára. Amíg a páska egy külső veszélyre mutat, addig az utolsó vacsorán a külső és belső veszély egyaránt megmutatkozik. A páskánál kívülről érkezik a veszély, addig az utolsó vacsorában mindenki belül van a veszélyhelyzetben.¹¹¹ Éppen ebben különbözik az úrvacsora ünneplése minden más egyházi szertartástól, mert nem csupán a szabadításra való emlékezést jelenti, hanem magában hordozza azt is, hogy a veszély nagyon is valós, mert „...a bűn az ajtó előtt leselkedik, és rád vágyódik...” (1Móz 4,7; Róm 6,12) Az úrvacsorában belülről is meg lehet élni a veszélyt, de Jézus szabadításának ígérete ennél jóval erősebben hangzik. Az utolsó vacsorán nem csupán Júdás jelentette ezt a belső veszélyt, aki elárulta Jézust. A többi tanítvány is ki volt téve ennek, hiszen hamarosan mindannyian szétszéledtek, elfutottak Jézus mellől. Péter pedig

---

¹⁰⁶ KODELL, i.m., 20.

¹⁰⁷ WELKER, i.m., 44.

¹⁰⁸ WELKER, i.m., 45..

¹⁰⁹ WELKER, i.m., 46.

¹¹⁰ uo.

¹¹¹ uo.

mindezek után háromszor is megtagadja Jézus nevét. Ebben válik világossá, hogy még a Jézus mellett lévő tanítványok is részesei annak a veszélyeztetett közösségnek, amelyre a bűn leselkedik. Ezért az úrvacsora éberségre hívja fel a mindenkor élő egyház figyelmét, hogy ne úgy tekintsen önmagára, mint akin a bűnnek már nincsen hatalma, hanem sokkal inkább úgy tudjon a maga helyzetére tekinteni, mint akinek minden nyomorúsága közepette egyetlen váltsága és vigasztalása Jézus Krisztusban van.

Az ellenséghez való viszony is különbséget jelent a két étkezés között. A páskában az ellenség elpusztul és nem is kap különösebb figyelmet, míg az utolsó vacsora kapcsán viszont aki elárulja Jézust, ugyanannál az asztalnál ül, mint Ő. A nagy különbség tehát az, hogy Júdás, az áruló is ott volt közöttük.¹¹² Nemcsak jelen volt, hanem még evett is a vacsorából. Amikor Jézus bejelentette az árulást (Mt 26,21; Mk 14,18; Lk 22,21), a tanítványok csak azt kérdezték, hogy talán én vagyok-e az? (Mt 26,25; Mk 14,19; Lk 22,23). Érdekes ezen a ponton párhuzamot vonni a Zsolt 41,10-el: „*Még a legjobb barátom is, akiben megbíztam, aki velem együtt evett, az is ellenem támadt.*” Ez volt Jézus Krisztus igazi szenvedése és ez volt ebben a pillanatban a páska igazi megélése, amikor a tanítványok, a barátai, akiket családtagjainak tekintett, elárulták és szétszéledtek, Ő pedig magára maradt a világ bűneivel. A páska kapcsán nem merül fel annak lehetősége, hogy az emlékezés során miként kell viszonyulni azokhoz, akiktől megszabadított a Mindenható.¹¹³ Ezzel szemben az úrvacsora vonatkozásában óriási jelentőséggel bír a megbocsátás gondolata. Jézus Krisztus együtt tudott enni azzal, aki elárulta Őt, majd később a kereszten is imádkozott azokért, akik megfeszítették (Lk 23,34).

5. Jézus szavai az utolsó vacsorán a páska összefüggésében

Jézus nem tett rendkívüli dolgot az utolsó vacsorán, hiszen szokás volt hálaadó könyörgést, áldást mondani a kenyér és a bor vételekor. Jóval szokatlanabb dolog volt az, ahogyan Jézus önmagát értelmezi, így új értelmet ad a kenyérnek és a bornak. Jézus szavai tipikusan zsidó étkezési szokásokat követnek, melyek az Isten dicséretét hordozták.¹¹⁴ A páskavacsora során bárki is szólt, szavaival Istent dicsérte. Az utolsó vacsora rekonstrukciójának így csakis az lehet a kiindulópontja, hogy bármit is jelentettek akkor Jézus

---

¹¹² PESCH, *Wie Jesus das Abendmahl hielt – Der Grund der Eucharistie*, 67.

¹¹³ PESCH, i.m., 68.

¹¹⁴ HERON, i.m., 25.

szavai, bármit is értettek meg belőle a tanítványok, a leglényegesebb pont az, hogy mondandója az élő Isten dicsérete volt. Annak az Atyának a dicsérete volt a szavai mögött, aki éppen halálra készül adni Egyetlen Fiát. Még ettől is megdöbbentőbb Jézus kijelentése a tanítványok felé, amelyben halálát és éretük hozandó áldozatát közli velük. Tudtukra adja, hogy valaki a hóhérok kezére adja majd és mindezt az Ő Atyja megengedi. Eközben minden szava arra irányul, hogy dicsérje Istent és hálát adjon azokért, akik most körülötte ülnek az asztalnál.

A vacsora során Jézus kezébe veszi a kenyeret, megtöri és azt mondja, hogy *ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik*. Általában e mondat hallatán Jézus kereszthalálára gondolunk. A megtöretett test valóban azt fejezi ki, hogy Ő önmagát adja, mint a páskabarány, mégpedig azért, hogy az övéinek élete legyen. De a páska összefüggésében más kicsengései is vannak Jézus szavainak. Amikor az ünneplők a páskát fogyasztották, áldásként, örömként élték meg, hogy ehetik ezeket az ételeket és részük lehet ily módon a szabadulásban. Jézus is erre hívja tanítványait. E szavak arra intik őket, hogy tartsák különös kiváltságnak a kenyér megevését. Ezek a szavak rámutatnak Isten ajándékára. A páskavacsorán az ételek evése azt jelentette, hogy a szabadulás megtörtént. Ugyanis aki eszi az ételeket, az megszabadult. Éppen ezért Jézus is erre hívja tanítványait, hogy egyék örömmel a kenyeret, és tartsák Isten áldásának, hogy mindezt megtehetik. Kegyelem ugyanis enni a kenyeret és inni a bort, mert ezáltal adatnak Isten ajándékai.¹¹⁵

Ez a kifejezés, hogy *ez az én testem, amely tiérettetek megtöretik*, passzív alakban van. Az arám és a héber nyelv nem tesz jelentős különbséget a jelen és a jövő között, éppen ezért ezek a szavak is előre mutatnak, és eszkatológiai tartalommal ruházzák fel Jézus kijelentését.¹¹⁶ A páska vonatkozásában ez már nem csak a múltbeli eseményre való emlékezést hozza majd magával, hanem a reményteljes jövő várakozását is. Ahogyan most megtöretik a kenyér az életemért, úgy fog megtöretni ezután is. Ez a nyelvi többlet megmutatja a befejezetlenség titkát is. Nemcsak itt töretett meg, nemcsak most töretett meg és nem csak erre a világra, hanem ezzel együtt az örökkévalóságra is megtöretett.

A *tiérettetek megtöretik* kifejezés tulajdonképpen magában hordozza az *adatik* szót is, mégis ebben a formában csak a Lk 22,19 tárja fel. Érdeemes odafigyelni erre az egy szóra is. Adatik, azt jelenti, hogy felajánlatik valakiért. De az, hogy tiérettetek adatik vagy megtöretik, nemcsak azt jelenti, hogy a szűk 12-es tanítványi kör részesül majd ebből, hanem azt is, hogy sokakért adatik. A páska kapcsán ugyanis elmondható, hogy mindazokra vonatkozott a

---

¹¹⁵ uo.

¹¹⁶ HERON, i.m., 25.

páskabarány vérének védelme, akik a rítust elvégezték és a vért az ajtófélfára kenték. Éppen ezért nem csupán egy szűk csoportra vonatkozik az adatik szó, hanem mindazokra, akik élnek a kenyérrrel és a borral. Ez a szó ezen felül magában hordozza azon jelentést is, hogy Jézus most a keresztre adatik, de ennek az áldozatnak a gyümölcse a tanítványoké lesz.¹¹⁷

Úgy tűnik, Jézusnak az a kijelentése, hogy *ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*, szintén visszautalnak a páskára, hiszen abban az ünnepben is minden mozzanat visszamutat a múlt egy jelentős eseményére. De az utolsó vacsorán mondtak nemcsak visszafelé, hanem előrefelé is mutatnak. Így a Jézus emlékezetét felidéző szavak nemcsak a múltat hirdetik, hanem a jövőt is.¹¹⁸ Aki cselekszi ezeket a szavakat, annak biztosítja majd Isten a jövőt és a lehetőséget a cselekvésre. Ugyanakkor *Jeremias* megjegyzi, hogy ezek a szavak szintén új értelmet nyernek a tanítványok életében. Szerinte nem a tanítványoknak kellett emlékezni Jézusra. Így ezek a szavak nem azt jelentik, hogy soha semmilyen körülmények között ne feledkezzenek meg Mesterükről, hanem sokkal inkább Isten hívja itt emlékezni a népét.¹¹⁹ Ez az emlékezés azonban nem hasonlítható a páska emlékezéséhez, amikor is a családfő arra hívja a tágabb család tagjait, hogy emlékezzenek a szabadulásra, hiszen itt Isten mint vendégül látó hívja népét, hogy ne csak visszafelé tekintsenek, hanem előre is, az Isten országa felé. Ez az emlékezés egyfajta eszchatologikus előretekintés.¹²⁰ Tekintsenek előre, hiszen Jézus Krisztusért az Isten országa megnyitattik majd előttük is, így aki emlékezik, aki visszatekint, annak tekintetét Isten a legboldogabb jövő felé fordítja majd.

Az ezt cselekedjétek az én emlékezetemre általánosságban annyit jelent, hogy ismételjétek meg, valamennyiszer csak tudjátok. A páska ünneplésekor rendkívül nagy hangsúly esik a liturgiai részek újbóli, évenkénti megismétlésére. Lényeges ugyanazt az ételt enni és azt ugyanolyan módon elkészíteni, mert az ünnep akkor éri csak el célját, ha mindez megtörténik. Itt nem csupán egy liturgiai felszólítást ad Jézus, hogy ily módon kell az egyháznak cselekednie. A görög nyelv a *poien* igével adja vissza a „cselekedni” szót, bár ez az ige jóval többet jelent, mint egyszerűen tenni valamit.¹²¹ A *poien* igében ugyanis benne van egyfajta ünnepre való felhívás is, azaz azt jelenti, hogy ünnepeljétek meg az én emlékezetemre. Ugyanez az ige fordul elő a Mt 26,18-ban, amikor Jézus a tanítványait küldi, hogy menjenek el ahhoz az emberhez, akinél meg fogják tartani a páskát. Szintén nagyon érdekes, hogy a Septuaginta is ezt a kifejezést használja a páska elrendelésekor a 2Móz 12,17-

---

¹¹⁷ HERON, i.m., 28.

¹¹⁸ HERON, i.m., 8.

¹¹⁹ HERON, i.m., 9.

¹²⁰ JEREMIAS, *Die Abendmahls Worte Jesu*, 245.

¹²¹ HERON, i.m., 29.

ben, valamint az 5Móz 16,1-ben is.¹²² Ott ezek a szavak azt jelentették, hogy tartsátok meg, de sokkal inkább ünnepeljétek meg a kovásztalan kenyerek ünnepét. Érdekes, de ugyanakkor rendkívül elszomorító is, hogy a páska elrendelése kapcsán mennyivel inkább vesszük természetesnek az ünnepre és ünneplésre való felhívást, mint azt az úrvacsorával való élés alkalmával tesszük.

Végül pedig Jézus azt mondja a vacsora végén, hogy *e pohár amaz új szövetség az én vérem által*. Jézus önmagáról és haláláról mondja mindezt, ami kifejezi, hogy az Atya egy új szövetség alapjait fektette le Jézus Krisztusban. Egy olyan szövetség ez, amely a páskához hasonlóan egyoldalú. Ebben a szövetségben is egyedül Isten az, aki ad, hiszen Ő adja népének a megszabadulást. Ez az új szövetség nemcsak a múlt, hanem a jövő ígérete is, amelyet Isten megerősített. (Zsid 10,23) Tulajdonképpen maga Kálvin is azt mondja az úrvacsoráról, hogy az nem más, mint a jel, amelyben az ígéret megerősödik: *„E sákramentum legfontosabb feladata nem merül ki abban, hogy egyszerűen, mélyebb megfontolás nélkül átadja nekünk Krisztus testét. Hanem inkább megerősíti az ígéretet, amely valóban bizonyítja, hogy teste eledel, vére pedig ital, s ezekben az örök életre táplál...”*¹²³ A páska kapcsán szintén elmondható ez a nagyon erős szövetség-gondolat, mely Isten jövőre vonatkozó ígéretén alapszik. De az utolsó vacsora kapcsán is nyilvánvalóvá válik az, hogy Isten jövőre tett reményteljes ígéretén alapszik az egyház élete.

6. Mi lehetett az utolsó vacsora?

A legnagyobb kérdés azonban még mindig megválaszolásra vár: az utolsó vacsora mennyiben hordoz páska jelleget? Amikor Jézus az úrvacsora szereztetési ígéit elmondta, akkor a tanítványokkal együtt páskát ünnepeltek-e vagy sem? A legnagyobb probléma az, hogy az evangéliumok sem adnak egységes és egyértelmű választ ezekre a kérdésekre. Annyi azonban elmondható, hogy a Mt 26,17-19, a Mk 14,12-16 és a Lk 22,7-13 utal az utolsó vacsora páska jellegére, de nyilvánvalóvá egyik szöveg sem teszi. A Jn 18,28 némi feszültséget okoz azzal, hogy az ünnepet Jézus keresztre feszítése utánra teszi, így elveti a páskavacsora lehetőségét.

Több válasz is kínálkozik a kérdés megválaszolására. Az egyik lehetséges megoldás szerint az utolsó vacsora nem volt páskavacsora, hanem Jézus a tanítványaival egy zsidó

---

¹²² uo.

¹²³ KÁLVIN, i.m., 419.

rituális étkezést tölthetett el és ezen törhette meg a kenyeret.¹²⁴ Egy másik lehetőség szerint az utolsó vacsora páskavacsora volt, csupán a szadduceusok hozták előre a naptár napjait és ez okozza a nehézséget. A harmadik lehetőség szerint az utolsó vacsora páskavacsora volt annak ellenére, hogy az evangéliumok idői beosztása nem egyezik meg teljesen.¹²⁵

6.1. Az utolsó vacsora ideje

Az utolsó vacsora idejének meghatározása rendkívüli nehézségekbe ütközik, hiszen János evangéliuma a keresztre feszítést nem az ünnepre, hanem az ünnep előttre teszi. A vita tulajdonképpen két zsidó csoport, a farizeusok és a szadduceusok között robbant ki. E vitában arról van szó, hogy a páska egynapos ünnep volt és szombatig tartott. A nehézség az volt, hogy a szadduceusok egy napot hozzáadtak a naptárhoz, hogy a páska Nisan hónap 15-re essen, ami szombat lett volna. A farizeusok ezt a változtatást visszautasították, ezért Nisan 15 péntek maradt, így a keresztfeszítés ideje a szinoptikus evangéliumok szerint Nisan hónap 15-e, míg János evangéliuma szerint Nisan hónap 14-e.¹²⁶ A szinoptikus evangéliumok a farizeusi tradíciót követték, mely szerint a szenvedéstörténet Nisan hónap 14-én este kezdődött és ezen az estén történt az utolsó vacsora is. A problémát tovább bonyolítja, hogy a zsidóknál a naplemente már az új napot jelenti, így Jézus páskavacsorája Nisan hónap 14-én este történhetett, amikor Nisan hónap 15-e már elkezdődött, míg a keresztre feszítés Nisan hónap 15-én, pénteken történt. János evangéliuma azonban feltehetően a szadduceusi tradíciót követte, amely szerint pénteken volt a keresztre feszítés, de nem a páskavacsora után, hanem éppen a páska kezdetén.¹²⁷ Azaz János azért sem tudósít az utolsó vacsoráról, mert az nem lehetett e hagyomány szerinti páskavacsora. Pál apostol feltehetően azért sem írt a vacsora idejéről, hogy a hangsúly ne terelődjön el Krisztus áldozatáról.

Az utolsó vacsora idejét nemcsak a hiteles történeti rekonstrukció miatt lényeges meghatározni, hanem az is lényeges, hogy Isten népe életében komoly jelentőséggel bír. A rendszeres teológia szeretné a kérdés hasznát az egyház életet formáló szolgálata felé fordítani. Éppen ezért fontos, hogy a vitát miként lehet elevénné tenni az egyház életében. A szinoptikus hagyomány szerint Jézus utolsó vacsorája a páska volt (Mt 26,17; Mk 14,12; Lk

---

¹²⁴ HERON, i.m., 17.

¹²⁵ uo.

¹²⁶ JEREMIAS, i.m., 14.

¹²⁷ KODELL, i.m., 35.

22,27), Ő pedig a következő nap halt meg.¹²⁸ A jánosi hagyomány azonban úgy tudja, hogy Jézus halála azon az estén történt, amikor el kellett fogyasztani a páskabarányt. (Jn 19,14) Jézus az előkészület napján fogyasztotta el a vacsorát és másnap, az ünnep napján halt meg, akkor, amikor a bárány megölésével a szabadulás elevenné vált. Mindennek a jelentősége abban áll, hogy mindkettő élő hagyomány volt. A jánosi hagyomány számára az a fontos, hogy a páska azok számára nyújtott védelmet, akik azt hittel cselekedték.¹²⁹ Ugyanígy az úrvacsorában is csak azok kapják meg az Isten ajándékát, akik hittel vesznek benne részt. A jánosi tradíció azzal, hogy Jézus halálát a páskabarány megölésének idejére teszi, azt fejezi ki, hogy az úrvacsora Krisztussal von közösségbe, és csak az kapja meg a bűnbocsánat ajándékát, aki Krisztust hittel elfogadja szívében. Ezzel szemben a szinoptikus hagyományban Jézus halálának ideje nem esik egybe a páskabarány feláldozásával. Ez arra mutat, hogy a szabadulásra való emlékezést még együtt tették meg. Így Jézus utolsó vacsorán mondott szavai (Mt 26,29) már Jézus eljövételét vetítik előre. A jánosi tradíció egyáltalán nem tudósít az utolsó vacsoráról, míg a szinoptikus evangéliumok Jézus halálának nemcsak áldozatjellegét emelik ki, hanem azt az emlékezés és várakozás közösségévé is teszik.¹³⁰ Jézus kijelentette, hogy Ő maga a Messiás. Ezzel egyfelől az úrvacsora során az érettünk megöletett Bárányra emlékezünk, másfelől pedig várjuk azt, aki az Ő örök dicsőségébe hív minket. Éppen ezért a páska a Krisztus áldozatában válik aktuálissá,¹³¹ hiszen csakúgy, mint a páska esetében a vér, Jézus kiontott vére védelmet, azaz szabadságot ad. Minden alkalommal, amikor magunkhoz vesszük a kenyeret és a bort, elevenné válik Krisztus emlékezete. Nem véletlen az sem, hogy az úrvacsora célja a bűnbocsánat és az örök élet hirdetése, amely a két hagyományban összpontosul: emlékezni az áldozatra és várni Krisztus dicsőséges eljövételét.

6.2. Páskának tekinthető-e az utolsó vacsora?

A vacsora előkészületeiről mindhárom szinoptikus evangélium (Máté, Márk, Lukács) ad hírt, sőt a Lk 22,15 egyenesen meg is nevezi, hogy milyen vacsorát készül Jézus el fogyasztani a tanítványaival. *Klaus Berger* a *Theological History of Early Christianity* című írásában megjegyzi, hogy nem valószínű, hogy páskavacsora volt az utolsó vacsora, mert a páska ünnepén aligha feszítették volna keresztre Jézust, hanem sokkal inkább valószínűbbnek

---

¹²⁸ BIRCH-BRUEGGEMANN-FRETHEIM-PETERSEN, i.m., 117.

¹²⁹ TUNYOGI CS., Az ószövetségi áldozat, 77.

¹³⁰ uo.

¹³¹ RYLAARDSAM, i.m., 665.

túnt számára, hogy mindez a páskát megelőző napon történhetett.¹³² Ezek szerint Jézus nem a páskát töltötte el a tanítványaival, hanem egy zsidó vacsorán lehettek együtt. Érvek és ellenérvek sokasága jelent meg a teológiatörténetben, ami további vitákhoz vezetett. Ezek közül csak jellemző példaként ismertetjük a *Jeremias-szal* folytatott széleskörű vitát.

A Jeremias – Dufour vita

Joachim Jeremias 14 évvel próbálta bizonyítani, hogy az utolsó vacsora páskavacsora volt.¹³³ *Első érve* az volt, hogy a páskát Jeruzsálemben kellett elfogyasztani és Jézus is felutazott ide az ünnepre. *Második érve* az úrvacsora helyszíne volt: a terem adottságait tekintve alkalmas volt nagyobb számú közösség számára, így szerinte ez is azt erősíti meg, hogy Jézus páskavacsorán lehetett együtt a tanítványaival. *Harmadik érve Jeremiasnak* az étkezés ideje volt. A Szentírás több helyen is arra utal, hogy az étkezés este, vagy pedig éjszaka történt. (Mt 26, 20; Mk 14, 17; 1Kor 11, 23; Jn 13, 30) Ezzel szemben tudjuk azt is, hogy az étkezés szokásos ideje késő délután lehetett. Elég az ötezer ember megvendégelésére gondolni, ahol a Mt 14,15 szerint a tömeg már éhes volt, de még csak akkor esteledett. A tanítványok sem aggódtak volna, ha esteledéskor nem múlt volna el az evés szokásos ideje. Így ha este vagy éjszaka ettek, az csakis ünnep lehetett.¹³⁴ *A negyedik érv szerint* Jézus jóllehet a tanítványaival együtt evett, de nem szoktak minden étkezésre külön vonulni, így ez is a páska jelleget erősíti. *Jeremias ötödik érve szerint* az utolsó vacsorát fekvé ették, míg az átlagos étkezésnél ültek a zsidók, csak az ünnepeken ettek fekvé. *Hatodik érvként* azt jegyzi meg *Jeremias*, hogy a tisztaság előírás volt páska alkalmával, ezért is emeli be János evangéliuma a lábmosás történetét (Jn 13, 4-16) a nagycsütörtöki események sorába. *Hetedik érve* alapján Jézus az étkezés közben törte meg a kenyeret, nem pedig az étkezés elején. (Mt 26, 21-26; Mk 14, 18-22) A zsidó étkezéseken a kenyér megtörése mindig az esemény elején történt. Ez alól csak az ünnepi étkezések jelentettek kivételt. *Nyolcadik érvként Jeremias* arra mutat rá, hogy jóllehet a zsidó átlagos étkezési ital a víz volt, itt bort ittak, ami különös előírás volt a páska ünneplésekor. *Kilencedik érvként* azt jegyzi meg, hogy Jézus vörösbort használt, valószínűleg a vér asszociálása végett. Ez *Jeremias* szerint külön rabbinikus előírás volt a páskára nézve. *Tizedszerre* Júdás személyére hívja fel a figyelmet. Amikor Júdás elment, a

---

¹³² WELKER, i.m., 49.

¹³³ A következő felsorolás és bővebb kifejtés a JEREMIAS, i.m., 36-50. oldalán található

¹³⁴ WELKER, i.m., 49.

tanítványok egy része azt gondolta, hogy elment eladni Jézust. *Jeremias* szerint alapvetően nem lett volna szükség arra, hogy Júdás ennyire siessen, hacsak nem lett volna közel a páska, amikor nem volt szabad üzletet kötni. *Tizenegyedik* érveként arra mutat rá, hogy más tanítványok azt gondolták, Júdás azért ment el, hogy a szegényeknek adjon valamit (Jn 13,29), ami pedig különös szokás volt páskakor. *Tizenkettedik* érve az volt, hogy a vacsora zsoltárok éneklésével ért véget. (Mt 26,30; Mk 14,26) Ez összhangban áll a páska szokással, mely szerint Hallél zsoltárokat énekeltek a vacsora végén. *Jeremias tizenharmadik* érve szerint Jézus annyira megtartotta a tradíciót, hogy nem ment ki Bethániába, hanem csak az Olajfák hegyére ment (Mt 26,30), ugyanis páskakor Jeruzsálemben kellett maradni. Azért is lényeges ez, mert Bethánia egyébként nagyon közel volt Jeruzsálemhez, tehát Jézus akár még az esti vacsora után is elindulhatott volna, mégis inkább a városban maradt. Végül *tizenegyedyszerre* azt mondja *Jeremias*, hogy a kenyér és a bor mellé mondott rituális magyarázó megjegyzések a *haggadáhra*, azaz a páska történetének újbóli elmondására és felelevenítésére emlékeztetnek. *Jeremias* ezzel megalapozta azt a teológiai látást, mely szerint Jézus a páskavacsorát töltötte el a tanítványaival és ezzel az áldozata teljes mértékben megfelelt a páskabarány feláldozásának.

León-Dufour ezzel szemben ellenvéleményt fogalmazott meg, amelyben azt állítja, hogy az utolsó vacsora nem lehetett páskavacsora. Megpróbálta *Jeremias* pontjait megcáfolni.¹³⁵ *Jeremias* érveinek nagy részét nem fogadta el, jóllehet végül nem tudott minden állítására feleletet adni. *Jeremias első* érvével szemben azt hozta fel, hogy Jézusnak egyéb okai is lehettek arra, hogy Jeruzsálemben tartózkodjon abban az időben. A *harmadik* érve az volt, hogy nem csak a páska volt az egyetlen étkezés, amelyet fekvő fejelet fogyasztottak el, részt vehettek más ünnepi étkezéseken is. A *negyedik* érve *Dufour* válasza az volt, hogy a résztvevők alacsony létszáma más okból is lehetett. *Jeremias* maga is sok példát ad arra, hogy a zsidók miért feküdtek egy ünnepi étkezés alatt – ez volt *Dufour* válasza az *ötödik* érve. A *hetedik* érvet azzal cáfolta, hogy más ünnepi étkezés is volt, amelynek nem az elején, hanem a közepén kellett a kenyeret megtörni. A *nyolcadik* érve is hibás szerinte, jóllehet a bor analízisét helyesnek tartotta, ugyanakkor rámutatott arra, hogy a páska alkalmával használt asztal máskor is használatos volt. A *kilencedik* érve az volt *Dufour* felelete, hogy az a rabbinikus rendelkezés, amire *Jeremias* hivatkozik, jóval későbbi eredetű. A *tizenkettedik* volt a következő érve, amelyet nem fogadott el *Dufour*, ugyanis azt állította, hogy az éneklés nem tipikusan páska alkalmával volt szokás, hiszen voltak más étkezések is,

---

¹³⁵ A következő felsorolás KODELL, i.m., 55-56. oldalán található.

amelyek végén a zsidók énekelni szoktak. Legvégül a *tizennegyedik* érv is hibás a véleménye szerint, ugyanis a *haggadah* mindig a múlthoz kötött, mert a múltbeli szabadítást beszéli el, ezzel szemben Jézus nem a múltat tárja fel, hanem sokkal inkább eszkatológiai távlatra irányította a figyelmet. Tehát amit Jézus mondott az utolsó vacsorán, az próféta jelentséggel bír. - A vita egyre inkább éleződött, hiszen komoly következtetések levonása származhatott a kérdés megválaszolásából. Ugyanis mindezek azt láttatják az úrvacsorára nézve, hogy aszerint a hagyomány szerint, amelyben a páskavacsorát közösen fogyasztották, Jézus szavai már az Ő eljövételét vetítik előre (Mt 26,29), míg az a hagyomány, amely a páskát Jézus halálára teszi, azt erősíti, hogy az úrvacsora Jézus halálára való emlékezés, amelyben Ő bűnbocsánatot és engesztelést ad.

Jeremias további javaslatai

Miután *Dufour* néhány érvét megpróbálta cáfolni, *Joachim Jeremias* további három javaslatot tett arra, hogy bizonyítsa, miért ünnepelhette Jézus a páskát tanítványaival az utolsó vacsorán. Első javaslata szerint figyelni kell a *kiddushra*, mert ennek is döntő szerepe lehet. A *kiddush* – ahogyan *Jeremias* azt már korábban is kifejtette – az az áldás volt, amit a családfő mondott a páskavacsorán egy meghatározott időben, mégpedig naplemente után, az első csillag megjelenésekor.¹³⁶ Ezt az áldást az ételért mondták és része volt a tradicionális páskaétkezésnek. *Jeremias* elgondolása szerint Jézus, amikor megtörte a kenyeret, akkor ezt a *kiddusht* mondhatta, és ezzel adott hálát az ételért és kért áldást rá.¹³⁷ Ez nem áll messze attól a gondolattól, ahogyan Jézus önmagát ajánlotta fel áldozatként, hiszen abban a pillanatban hálát adott az Atyának, és kérte áldását arra, hogy az az étel, amellyel önmagát, halálát és feltámadását jelölte, legyen áldássá az abban részesülők számára.

A második feltevés szerint a farizeusi társadalomban élő egyik csoport, a *haburah* is segít az események megértésében. Ez a csoport feltehetően a Kr.e. második századból ered, és egyik fő szokásuk az volt, hogy közös étkezéseket tartottak.¹³⁸ *Lietzmann* egyenesen azt gondolja, hogy az utolsó vacsora is egy ilyen *haburah* étkezés lehetett. Elgondolását már *Jeremias* is ismerte, hiszen *Lietzmann* 1925-ben publikálta a *Mass and Lord's Supper* című munkáját, amelyben tudósít arról, hogy ezen közösség tagjai hetente találkoztak és tartottak

---

¹³⁶ JEREMIAS, i.m., 20.

¹³⁷ KODELL, i.m., 45.

¹³⁸ KODELL, i.m., 46.

közös étkezéseket. Elgondolása szerint Jézus és tanítványai is egy ilyen közösség lehettek.¹³⁹ Ezek szerint a közös étkezés nem lehetett gyakori abban az időben. Éppen emiatt esik különös figyelem minden alkalomra, amikor Jézus együtt evett akár a tanítványaival, akár másokkal. Ezért annak minden mozzanata különös jelentőséggel bír.

Egy harmadik lehetséges javaslat szerint az esszénusok étkezése is segítség az utolsó vacsora megértésében. Erre viszonylag későn derült fény, hiszen csak 1947-ben találták meg a qumráni tekerceket. Akkor vált sok minden világossá ennek a közösségnek az életéről. Annyi bizonyos, hogy közös étkezéseket tartottak. Az első századi történetíró, *Josephus Flavius* leírása az esszénusok étkezéséről meglehetősen hasonlóságot mutat az utolsó vacsora leírásával. Ezt az egyik qumráni tekercs leírása is megerősítette, hiszen arról tudósít, hogy mikor az asztal készen állt az étkezéshez, kézbe vették a kenyeret és a bort, majd szétosztották egymás között.¹⁴⁰ (1 QS VI:4-6) Ez a meglehetősen nagy hasonlóság hatással lehetett Jézus tanítványi körére is. Jóllehet az esszénusokról nem található feljegyzés a Szentírásban, de valószínűsíthető, hogy hatásuk érezhető volt Jézus idejében. A párhuzam az esszénusok étkezése és az utolsó vacsora között azért is érdekes, mert az étkezés közben mondott áldás mindig Izrael jövőjéért hangzott el,¹⁴¹ ami újra csak Jézus szavainak eszkatológiai távlatát mutatja fel, mely szerint mindaz, ami az utolsó vacsorán történt, Izrael, azaz Krisztus népének a jövőjéért szól. Az úrvacsora alkalmával így mindig az a reménység erősödhet meg, hogy Jézus azért mondott le a földi jövőjéről, hogy számunkra mind a földi, mind pedig a mennyei jövőt megszerezze.

Merz és Theissen válasza

Későbbi korokban is reagáltak *Joachim Jeremias* felvetéseire és próbálták azokat kritika alá vonni. Annyi bizonyos, hogy az ezredfordulóhoz közeledve egyre inkább aktuálisá vált a vita, mert a kérdés rendkívül sok kétséget támasztott.

Anette Merz és *Gerd Theissen* közösen adták ki a *The Historical Jesus* című könyvüket, amelyben *Jeremias* érveire felelnek. Szerintük a korai keresztyének gyakran ünnepelték az úrvacsorát, míg a páskát évente egyszer kellett megtartani.¹⁴² Az ApCsel 2,46

---

¹³⁹ vö., JEREMIAS, i.m., 24. Jeremias meglehetősen kétségek között fogadta Lietzmann állítását, meg is kérdőjelezte annak létjogosultságát.

¹⁴⁰ KODELL, i.m., 47.

¹⁴¹ JEREMIAS, i.m., 26.

¹⁴² WELKER, i.m., 50.

tanulása szerint az első keresztyének együttléte naponként történt, hiszen együtt voltak és mindenük közös volt. (ApCsel 2,44) Éppen ezért *Merz* és *Theissen* szerint nem lehetett páska az utolsó vacsora, mert egyrészt a feltámadásra emlékeztek, másrészt pedig akkor nem ragaszkodtak volna a gyakori kenyérmegtöréshez sem.

Arra az évrre is reagálnak, hogy Jézus a tágabb családjával töltötte el az ünnepet. A páska valóban családi ünnep volt, Jézus családja azonban nem volt jelen ezen az ünnepen.¹⁴³ A család távolléte szinte elképzelhetetlen volt a páska ünneplésekor.

Röviden felvetik az időpont kérdését is és rámutatnak, hogy a szadduceusi tradíció szerint a páska nem Nisan hónap 15-én, hanem Nisan hónap 14-én történt.¹⁴⁴ Ez a hagyomány a páska idejét egy nappal későbbre, a kereszthalál idejére teszi, még inkább hangsúlyozva ezzel azt, hogy Jézus volt a páskabarány, az Isten báránya, aki feláldoztatott. (Jn 1,29)

Végezetül pedig Márk evangéliumának leírását vetették alapos vizsgálat alá, amelyből kiderült, hogy jónéhány olyan hely található az evangéliumban, amely azt bizonyítja, hogy az utolsó vacsora nem a páska idejében, hanem hamarabb történt.¹⁴⁵ Az első ilyen hely a Mk 14,1-2, amikor is a főpapok és írástudók elhatározzák és keresik a módját Jézus elfogásának. Határozottan azt mondják a főpapok, hogy még az ünnep előtt meg kell ezt tenni. A második hely a Mk 15,6, amely egy fogoly szabadon bocsátását írja le. Ez a kegyelem az ünnepen járt és nem pedig az ünnepet követő napon. Így amikor Jézus keresztre feszítésének napján Pilátus Barabást szabadon bocsátja, akkor ezt az ünnep miatt tette, tehát Jézus halálának napja az ünnepre eshetett. A harmadik hely a Mk 15,42 volt. Itt az előkészület napjáról tudósít a Szentírás, azaz azt a napot ünnepelték, amely szombat előtt volt. A keresztre feszítés ideje tehát az ünnepre való előkészület volt, tehát péntek. Végül pedig fontos számukra a Mk 15,46 is, amely vers tanulása szerint Arimátiai József gyolcsot vásárolt és ebbe göngyölte be Jézus testét. Ez eléggé elképzelhetetlen lett volna szombaton. Itt megjegyzendő az is, hogy Jézus testét egy közeli sziklában helyezték el, mégpedig abban, amelyet József magának vásárolt (Mt 27,60), ugyanis a szombat közeledte miatt nem volt már idő arra, hogy távolabb vigyék Jézus testét.

Bolyki János (1931 – 2011) ebben a tekintetben felhívja a figyelmet arra is, hogy a páska és az utolsó vacsora teológiai értelmezésének leglényegesebb különbözőségei Jézusban,

---

¹⁴³ uo.

¹⁴⁴ uo.

¹⁴⁵ A következő felsorolás WELKER, i.m., 50. oldalán található.

mint a beteljesített ígéletben mutatkoznak, amellyel ez a szövetség már nem csupán Izrael felé tárulkozik ki, hanem az egész teremtett világ felé.¹⁴⁶

6.3. A hálaáldozat lehetősége

A kutatók egy része a feltevések alapján egy másikkfajta ószövetségi rítusra, a közösségi vagy más nevén békeáldozatra irányítják figyelmünket és ezzel próbálják azonosítani az utolsó vacsorát.¹⁴⁷ A békeáldozatban (3Móz 7,12-15) az áldozó és családtagjai, valamint barátai is részesedhettek az áldozati hús elfogyasztása során. Ez egészen újszerű élményt kínált a népnek, hiszen egyszerre bepillantást nyertek egy olyan szférába, ahová a többi áldozat révén nem léphettek be. A békeáldozat célja mindig a béketeremtés és a közösségi élet helyreállítása volt.¹⁴⁸ A békeáldozat békét teremt Isten és ember között (3Móz 3,1), de ez a békekötés olyan örömteli alkalom, amelynek okán Isten ünnepelni hívja a közösség tagjait (3Móz 3,11) és éppen ez kínál lehetőséget az emberek számára is az egymással való békés, baráti viszony fenntartására, megteremtésére.

A békeáldozat célja a közösségi élet helyreállítása. Isten és ember, valamint ember és ember között egyaránt helyreáll a közösség a vér oltárra való kenésével. Az áldozat bemutatását követő közösségi étkezés ezért az Isten embernek adott ajándékát reprezentálta, amely a hús megevésében való közös részesedésben teljesedett ki. Isten vendégségre hívta a hozzá térőket, és ez az étkezés kifejezi az élet közös forrásában való részvételt. Isten személyesen nem vesz részt a lakomán (Zsolt 52,12), de meghív rá és rendezi azt. Ez a rítus abban különbözött minden más áldozattól, hogy a közös étkezésen mindenki részt vehetett. Éppen ezért egy újfajta közösség alakult ki az étkezés során, amelyet Isten hívott életre az ajándéka révén. A közösség tagjait egyfajta szakrális erő kapcsolta össze az étel megevése révén. Így válik Jahve közösségteremtővé népe körében.

Újszövetségi távlatokban sok hasonlóságot találunk az úrvacsora és a közösségi áldozat között. Mindenekelőtt a vér szerepét fontos kiemelni. A békeáldozat során az áldozatot bemutató megmarad a maga bűnös természetében, de Isten megengedi neki, hogy bemutassa az áldozatot. Aki részt vesz az áldozatban megmarad a maga bűnös természetében,

---

¹⁴⁶ BOLYKI, i.m., 140.

¹⁴⁷ KODELL, i.m., 48.

¹⁴⁸ TUNYOGI CS., i.m., 78.

de Isten bevonja a maga szentségébe és elengedi a bűn büntetését.¹⁴⁹ Ember és Isten között egy egészen másfajta közösség jön létre, melyben Isten már nem a bűnös emberi természetre tekint, hanem az áldozat elégtételére. A kenyér és a bor vétele által ugyanez a közösség valósul meg, hiszen Krisztus a maga szentségének szférájába bevonja a gyarló embert, akinek bűnei ugyan nem szűnnek meg, de mégis bizonyos a megváltásában. A szabadulás poharának elfogyasztása és a békeáldozat pedig kifejezi a mindezekért való hálaadást. (Zsolt 116,13)

A vér továbbá a büntörlő áldozatban van előttünk. (Róm 3,25; Ef 2,13) Csakúgy, mint az áldozat vére, Krisztus vére is eltörli a bűnöket. (1Pt 1,2) Krisztus is békességet teremtett. (Kol 1,20) Az áldozat során a pap az állat fejére tette kezét és ezzel jelezte, hogy a nép bűne átszállt a feláldozni kívánt állatra. A kenyér és a bor megfogása, magunkhoz vétele és elfogadása fejezi ki, hogy Isten nekünk adja bűneink eltörlését.

Mint úrvacsorai előkép rendkívül beszédes a közös étkezés szerepe is. Tulajdonképpen az úrvacsora is békeáldozat, hiszen helyreáll benne Isten és ember kapcsolata. A helyreállítást követő közösségi étkezésen pedig Jahve békét teremtett a jelen lévők között.¹⁵⁰ Ez a fajta közösség, amit maga a feltámadott Krisztus teremtett meg, az úrvacsorában részt vevők között is szükséges.

7. Pusztulásból az új teremtés felé

Jézus Krisztus az utolsó vacsorán úgy látta önmagát, mint aki az életből a halál felé tartott. Tanítványainak azonban meghagyta, hogy ne így tekintsenek halálára, hanem lássák őt úgy, mint aki a pusztulásból, a romlandóságból tart az új teremtés, a romolhatatlanság felé. (2Kor 5,17) Mert mind a páska, mind az utolsó vacsora ezt tárja fel: úton lenni a pusztulás felől az új teremtés felé, úton lenni a rabságból a szabadulás felé. A szabadulás előestéjén már Izrael is úton volt lelkében és így fogyasztották a páskát. De mindeközben tudták, hogy Isten győzelme már úton volt felénk. Jézus Krisztus is ezt élte át az utolsó vacsorában. Úton volt a kereszt felé, de ezzel együtt úton volt az új teremtés felé is. A tanítványok is ezt az utat járták be. Úton voltak afelé, hogy szembesüljenek saját maguk nyomorúságával, de tulajdonképpen ez az úton lételem vezette őket tovább a krisztusi megbocsátás, az örök élet ígérete felé. Minden egyes alkalommal az úrvacsorában is ez történik. Aki odajárul, az úton van. Jön a nyomorúságból, benne van életének krízisében, de Krisztus felmutatja számára a kenyérben és

---

¹⁴⁹ TUNYOGI CS., i.m., 77.

¹⁵⁰ uo.

a borban az Ő dicsőséges szabadítását. Ezért fontos, hogy legyen párhuzam és folytonosság a páska és az utolsó vacsora között, hogy felmutassa az utat a pusztulásból az úton létel felé.

7.1. Az úrvacsora fundamentális jelentősége – Warfield nézete

Benjamin Breckinridge Warfield (1851 – 1921) a *Fundamental Significance of the Lord's Supper* című munkájában a 20. század elején rámutat arra, hogy Jézus a páskát választotta az úrvacsora sákramentumának elrendeléséhez.¹⁵¹ Ezzel állást is foglalt azok mellett, akik a páska hagyományát vélik felfedezni az utolsó vacsora menetében. Meglátása szerint több hasonlóság is van a két esemény között, melyek közül a legnagyobb mindenképpen az, hogy Jézus önmagát is a páskabarányal azonosítja. Éppen ezért a páska ünneplésekor az asztalon lévő bárány, amely feláldoztatott a szabadulásért, valamint a kenyér és a bor, amelyek a feláldozott Jézusra mutatnak, így együtt egymást szimbolizálják.¹⁵² Ezért Jézus Krisztus áldozata vált a páska új formájává, mert a megöletett bárány, az Isten Báránya, örök időkre eltörölte az Ővéi vétkeit. Ezt azzal nyomatékosította, hogy meghagyta a tanítványainak az úrvacsora ünneplését egészen addig, amíg vissza nem jön.¹⁵³ (1Kor 11,26) Az úrvacsora fundamentális jelentősége pedig az, hogy aki részesedik benne, az megkapja ennek a bűnbocsátnak az ajándékát, hiszen a páskabarány, Jézus Krisztus már feláldoztatott a vétkek eltörlése végett.

7.2. A kereszt és úrvacsora egysége: a páska

A legújabb kutatások eredményeként *Thomas Forsyth Torrance* mérvadó véleményére fontos figyelni, amelyet több munkájában is részletesen kifejtett. Ezek közül a legjelentősebbek a *The Mediation of Christ*, valamint a *Space, Time and Resurrection*. Az utolsó vacsora és páska vonatkozásában *Torrance* három részre osztotta a válaszát, melyben gondosan előkészítette és kifejtette véleményét. Ebben a három lépésben Jézus személyéről egy integrált elgondolást ad, amelyben arra törekedett, hogy a kereszt és az úrvacsora titkát

---

¹⁵¹ HUNSINGER, i.m., 146.

¹⁵² uo.

¹⁵³ HUNSINGER, i.m., 148.

együtt találja meg.¹⁵⁴ Ezeket a páskában is megtalálható helyettes áldozat szerepén keresztül tárja fel. Ezért első lépése az volt, hogy Krisztus személyét és munkáját elválaszthatatlannak tekintette egymástól. Nemcsak Jézus természetére vonatkozik az elválaszthatatlan és elegyíthetetlen jelző, hanem igaz ez személyére és munkájára is. *Torrance* azt látta meg, hogy az inkarnációt és a szenvedést is csak együtt szabad szemlélni.¹⁵⁵ Jézus testet öltésének a szenvedés a végső célja és beteljesedése, míg a szenvedésnek előfeltétele a testet öltés, és így valóban elválaszthatatlan egymástól az inkarnáció és a passió. Mindebből *Torrance* arra a következtetésre jut, hogy nem feltétlenül csak Krisztus halála által vagyunk megmentve, hanem sokkal inkább Krisztus személyében vagyunk megmentve, az Ő halála révén.¹⁵⁶ Krisztus egész szolgálata arra irányult, hogy az embert megmentse és életét adja másokért. (Mt 20,28) Ő az, akinek egész lénye, személyisége az ember megmentésére irányul. Az utolsó vacsorán Krisztus kijelentette, hogy oda is adja mindenét: életét, személyét, szolgálatát, egyszóval mindent. Mindezt közbenjárásként teszi, mert Ő azt akarja, hogy az ember visszataláljon Istenhez.¹⁵⁷

Második lépésként *Torrance* a kereszt és az úrvacsora kapcsolatára koncentrált. Prioritást állít fel közöttük és rámutat, hogy minden körülmények között a kereszt az első, mert az úrvacsora nem lehet más, mint annak a szimbóluma, azaz olyan jel, amely a keresztre mutat. A kereszt az elsődleges, a létesítő, a központi forma, az úrvacsora pedig ehhez képest másodlagos, viszonylagos és mindenképpen csak származéka lehet a keresztnek.¹⁵⁸ Nem ismételteti meg az megismételhetetlent, nem pótolhatja a pótolhatatlant és nem beszélheti ki a kibeszélhetetlent. Ugyanis a kereszten ott van Krisztus, aki maga az áldozat: a felajánló és a felajánlott. Ugyanígy ott van Krisztus az úrvacsorában is: Ő az adó és Ő az ajándék is egyszerre. Itt érkezik el *Torrance* ahhoz a ponthoz, hogy együtt lássa meg a keresztet és az úrvacsorát, ugyanis azt mondja, hogy a kereszt nem más, mint a mélység dimenziója az úrvacsorában. Ezáltal lehet a kereszt a megmentő „tartalma, valósága és ereje” az úrvacsorának.¹⁵⁹ Ezért adta Krisztus önmagát érettünk, hogy életünk legyen Őbenne. Jézus halálát jelenti ki a páskában, amellyel nemcsak megváltoztatja a rítust, hanem mindenét odaadja, hogy Ő legyen a szövetség jele, benne teljesedjék ki mindez.¹⁶⁰

---

¹⁵⁴ HUNSINGER, i.m., 150.

¹⁵⁵ uo.

¹⁵⁶ uo.

¹⁵⁷ TORRANCE, *The Mediation of Christ*, 61.

¹⁵⁸ HUNSINGER, i.m., 151.

¹⁵⁹ uo.

¹⁶⁰ TORRANCE, *Space, Time and Resurrection*, 169.

Harmadik lépésként *Torrance* Krisztus emberségére figyel, amelyben helyettesként áldoztatott fel. Erre az áldozatra kell emlékezni az úrvacsora alkalmával. Krisztus ebben a helyettes áldozatban önmagát adja. Ahogyan a kereszten mindenét adta, úgy az úrvacsorában is mindenét adja.¹⁶¹ A kérdés csupán az, hogy mi mennyit adunk önmagunkból? *Kálvin* azt mondja, hogy tulajdonképpen mindenünket oda kell vinni az úrvacsorában az Atya elé.¹⁶² Minden szenvedést, minden nyomorúságot, minden örömet és boldogságot egyaránt, mert Krisztus is mindent odaadott. *Torrance* ezt a látását arra vezeti vissza, hogy tulajdonképpen ez volt az, ami a páskavacsorán megtörtént.¹⁶³ Jézus előremutatott a keresztre és mindenét odaadta a tanítványoknak a kenyérben és a borban. Így válik *Torrance* számára a páska annak alkalmává, hogy egységben lássa a keresztet és az úrvacsorát, hiszen maga Jézus Krisztus, mint páskabárány is úgy látta önmagát, mint aki az élet halálából ment az Isten jelenlétében lévő élet felé.¹⁶⁴ Ő maga töltötte be a páskát az egyház és a világ megmentéséért, és így nyílhatott meg az út mindenki számára a pusztulásból az új teremtés felé.

7.3. Minden új értelmet nyer

Jézus Krisztus halála és feltámadása nemcsak az új teremtés kezdetét ígéri, hanem ezzel együtt vissza is utal arra, hogy Benne minden új értelmet nyer.¹⁶⁵ Éppen ezért lehet az úrvacsora nemcsak az örök élet ígérete, hanem a bűnbocsánat hirdetése is, mert aki hittel eszi a kenyeret és issza a bort, annak Krisztusban az élet minden addigi dimenziója új értelmet kap. Olyan kozmikus erővel érkezik az emberhez a bűnbocsánat és az örök élet ígérete, amely képes mindent felülírni: az aggodalmaskodást reménységgé változtatni, a gyengeséget erősséggé tenni, a félelmet pedig bizalommá formálni.

De így a keresztnél és a feltámadásban a páska eseménye is új értelmet nyer és előremutathat Jézus Krisztusra. A páska emlékezete a gyarló emberi múlttal való szembenézésben válhat életet formáló reménységgé, amelynek legteljesebb emberi kifejeződése a Krisztussal való úrvacsorai közösség. Jézus nem eltörölni jött a törvényt (Mt 5,17), hanem annak egy új értelmet, új feladatot és ezzel együtt új jelentőséget adott. Így a páskát sem eltörölni akarta az utolsó vacsora szimbolikus cselekményeiben, hanem mindent új alapra helyezve jelentette ki benne, hogy a szabadítás már úton van. A Hozzá térő részese

---

¹⁶¹ HUNSINGER, i.m., 152.

¹⁶² KÁLVIN, *Institutio, A keresztyén vallás rendszere I.*, 380.

¹⁶³ uo.

¹⁶⁴ TORRANCE, i.m., 49.

¹⁶⁵ GAÁL B., *Az úrvacsora református értelmezése*

lehet az Isten emberért hozott legnagyobb tettének. Jézus Krisztus ezzel a paskát egy magasabb dimenzióba helyezte az utolsó vacsorán. Amikor a paskavacsorán a családfő elmagyarázta, hogy miként szabadultak ki Egyiptomból, akkor tulajdonképpen a hajdani szabadulást idehozta a jelenbe, és így a múltat jelen idejűvé tette.¹⁶⁶ Jézus Krisztus azon szavai, hogy „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*” a páska felől nézve olyan értelmet nyernek, amelyben az Ő áldozata a jelennek új értelmet és reménységet ad.

Miután Jézust elfogták, a tanítványok szétszéledtek. A keresztre feszítés és a sírban létel napján életük legmélyebb krízisét élték át, akik nem értették, hogy ilyen összefüggésben mit jelenthetnek az utolsó vacsora szavai. A feltámadás hajnalán azonban egy egészen új világba léphettek, amelyben Krisztus újjá teremtett mindent. Húsvét hajnala óta Jézus utolsó vacsorán mondott szavai kétséget kizáróan egy olyan jövő felé mutatnak, amely a mi életünknek a legnagyobb reménysége.

8. Múlt – jelen – jövő – A két étkezés kiteljesedése

Mind a páska, mind az úrvacsora nagyon széles eszkatológiai dimenzióval bír, amelyben nemcsak az emlékezés, hanem az előretétekintés is szerepet kap. Ez az eszkatológiai távlat hordozza mindkét étkezés esszenciáját. A páska abban nyitja meg a jövő távlatát, hogy a zsidó nép történeti fordulópontjain, a templom lerombolása idején, vagy akár a fogságba vitelkor az újjáteremtést jelentette.¹⁶⁷ A fogság egyébiránt is nagymértékben meghatározta a paskát, hiszen a zsidók a babilóniai fogságban kezdték el újra ünnepelni a paskát, amely egy új kezdetet, egy új időszakot jelölt.¹⁶⁸ A reménység került elő a páska megtartásában, mert azt látták a fogságban lévők, hogy újra elérkezhet egy időszak, amelyben Isten szabadságra vezeti népét, új kezdetet és új életet hozhat. Másrészről vallástörténeti vonatkozása is van a páska újfajta ünneplésének, hiszen az ünnep itt nyeri el üdvtörténeti jelentőségét és innentől kezdve jelenti az Egyiptomból való szabadulás emlékezetét.¹⁶⁹ A zsidó tradícióban rabbik nagy része úgy tartja, hogy azon az éjszakán, azaz Nisan hónap 15-én lesz egész Izrael újjáteremtve és akkor jön majd vissza a Messiás.¹⁷⁰ Ezért hagynak egy terítéket a tradicionális zsidó páska ünneplésekor még a mai napon is szabadon, kifejezve ezzel, hogy a szabadulás ünnepére

---

¹⁶⁶ KOZMA, i.m., 178.

¹⁶⁷ SMITH, B. D., i.m., 48.

¹⁶⁸ TUNYOGI CS., i.m., 75.

¹⁶⁹ uo.

¹⁷⁰ SMITH, B. D., i.m., 49.

várják a Messiás érkezését. Tulajdonképpen a 2Móz 12,1-2 is azt vetíti előre, hogy „ez lesz az első hónapotok”, mert ez lesz a kezdete a megváltásnak.

A páska nem csupán emlékezés, hanem eszkatológia kitekintés is. Az ünnepi emlékezés rendkívül kreatív és aktív. Minden liturgiai elem az események újra átélését segíti elő. Éppen ezért a páska ezt is jelenti: engedni a jelent, hogy találkozzon a múlttal és együtt formálja a jövőt. Nemcsak a múlt lesz része a jelennek, hanem az ő jelenük is így válik a szabadítás részévé és nyer eszkatológiai jelentőséget.¹⁷¹ Éppen ezért a páska dinamikája nemcsak az emlékezés, hanem a jövőformálás körül is forog. Ugyanez a gondolat húzódik meg az utolsó vacsora, valamint az úrvacsora mögött is. A múltból táplálkozás és a jövőre tekintés adja meg az úrvacsorának a lüktetését. A mi múltunk Krisztus által így válik tehermentessé, a jövőnk pedig Ő maga, hiszen „én élek, és ti is élni fogtok!” (Jn 14,19)

Jézus utolsó vacsorán mondott szavai is ebben az elgondolásban nyerik el jelentőségüket. A páska előre mutató, jövőt formáló jellege jelenik meg Jézus szavaiban, hiszen akik részt vesznek az úrvacsorában, azok örökké tartó közösségben maradnak a feltámadott Úrral.¹⁷² Jézus szavainak lényege éppen ezért abban van, ahogyan bejelenti az utolsó vacsora célját, amely csakis a páska fényében érthető meg, mert arra utalnak Jézus szavai, hogy az élő múlt miként megy át a jelenbe, a jelen pedig hogyan találja meg a jövő reménységét. De ez csakis Jézus Krisztusban, mint a páskabarányban lehetséges. A lényeg éppen ezért nem abban a felszólításban van, hogy emlékezzetek, és ezáltal ünnepeljete, hanem fordítva: ünnepeljete, és egyben emlékezzetek.¹⁷³ Az első keresztyének számára is minden úrvacsorai közösség ünnep lehetett, mert a feltámadt Krisztusra tekintettek. Jóllehet bennük az időbeli közelség miatt még elevenen éltek az élmények. De éppen ez az, ami a mindenkori egyház számára is elevenné teszi az úrvacsorai közösséget! Az ünnep, és az általa való emlékezés. De ebben a szóban, hogy *emlékezzetek* nemcsak az emberi emlékezés és ünnep van benne. *Jeremias* szerint benne rejlik az is, hogy Isten is emlékezik az emberre,¹⁷⁴ méghozzá nem is akárhogyan. Az Ő emlékezete nem a mi múltunkat tárja fel, mert azt maga mögé veti. Az Ő emlékezete Krisztus múltját látja. Isten csakis Krisztuson keresztül látja az életünket. A kereszten meglátja Krisztus múltját, ami az egyetlen módja annak, hogy a mi jövőnkre tekinthessen.

Max Thurian, a svájci református teológus, később római katolikus pap, a páskának és az úrvacsorának komoly időbeli perspektívát keresett az *Einheit am Tisch des Herrn?* című

---

¹⁷¹ HUNSINGER, i.m., 143.

¹⁷² GERKEN, i.m., 37.

¹⁷³ HERON, i.m., 30.

¹⁷⁴ uo.

munkájában. *Thurian* szerint a páskának és az úrvacsorának valóban az emlékezés az összekötője. A két ünnep fő kérdése mindig abban rejlik, hogy a múlt exodusát hogyan lehet a jelenrel összekapcsolni.¹⁷⁵ A páska egy rituális, közösségi emlékezés volt, ami mindig a szabadulás újra átélését jelentette. Az úrvacsora egy ilyen közegben alapított és ezt az elgondolást akarta átvinni a történelem titokzatosságába. Éppen ezért a páska és az úrvacsora nemcsak liturgiájában, hanem időben is egymásra mutat, mert mindkettő a múlt – jelen – jövő összefonódását keresi.¹⁷⁶

Thurian még egy gondolatára érdemes figyelni, mely szerint a páska hármassal emlékezés volt. Benne volt a szabadulásra való emlékezés, amely a múltat reprezentálja. Benne volt a liturgikus cselekmények végzése, amely által átéltek az eseményt a jelenben, végül pedig hordozott egy ígéretet a szabadulásra a Messiás érkezése által, ami már a jövőt mutatta fel.¹⁷⁷ Ugyanez a hármassal gondolkör az úrvacsorában is megjelenik, hiszen az utolsó vacsorára és a keresztre való emlékezés a múltat eleveníti meg, amely a kenyérben és a borban, mint látható jegyekben a szemünk előtt van. A sákramentummal való élés a jelen cselekvését fejezi ki, de mindez a feltámadott Krisztus ígéretére mutat, aki örök életet hozott népének. Mindezeket összefoglalva elmondható, hogy a páska és az úrvacsora is ugyanazt a lényegyet hordozza, és mindkét ünnepben a múlt csakis a jelen liturgiai eseményének átélése által mehet át a jövőbe.¹⁷⁸ Így a jelen nemcsak összekötője és hordozója a múltnak és a jövőnek, de a jelenben átélt szabadítás biztosítéka a múlt áldott emlékezetének és ezzel együtt a jövő dicsőséges ígéretének is.

A páska és az úrvacsora összefüggésének teológiai értékelése közben a múlt és a jövő szerepe igen hangsúlyosan jelenik meg. A jelen aspektusa azonban nem játszhat alárendelt szerepet a múlt és a jövő mellett, hanem igenis lényeges elem. Mind a páska, mind az úrvacsora liturgiai eseményei közepette a közösség számára a jelen nem merülhet ki az emlékezés liturgiai átélésében. A páska alkalmával szoros közösség fonódik a vacsorán részt vevők között. A jelenüket ez a szoros közösség fejezi ki leginkább, amely a szabadításban való közös részesedésben fejeződik ki. Az úrvacsorai közösség alkalmával pedig egy olyan titokzatos közösség jön létre, amely az abban részesedők nem csupán egymáshoz, hanem Krisztushoz, a Főhöz kapcsolódnak.¹⁷⁹ Tágabb értelemben mindkét vacsorát nevezhetjük asztalközösségnek, de mind a páska, mind pedig az úrvacsora túlmutat ezen és kidomborodik

---

¹⁷⁵ HUNSINGER, i.m., 156.

¹⁷⁶ THURIAN, i.m., 30.

¹⁷⁷ HUNSINGER, i.m., 157.

¹⁷⁸ uo.

¹⁷⁹ KOZMA, i.m., 176.

az életközösség jelleg is. A páska során az életközösséget a jelen közös szabadsága hozza el, míg az úrvacsora során az életközösség a Krisztussal való találkozás titokzatosságában és örömében fejeződik ki. Erről a találkozásról *Czeplédy Sándor* (1883 – 1944) egyenesen „élet-halál fontosságú eseménynek”, „életadó találkozásnak” nevezi a Jézus Krisztussal való közösséget.¹⁸⁰ Ez a találkozás az egyház számára mindig döntő fontossággal bír. Egyfelől e találkozásban köt annyira magához Krisztus, hogy megadja az eddig elkövetett vétkek terhe alóli felszabadulást és kötelez el arra, hogy az ember szakítson bűneivel.¹⁸¹ Másfelől a feltámadott Krisztus olyan közösséget teremt választottaival, amelyben jelenlétét ígéri nekik. A görög *koinónia* szó jelentésstartama szerint olyan közösségre utal, amelyben a mások életében, szenvedésében és örömében való részvétel ábrázolódik ki.¹⁸² Ezért a *koinónia* egy olyan tényleges életközösségre utal, amely nem ér véget az asztaltól való távozáskor, hanem jelzi: a feltámadott Krisztus részesévé vált az életnek. A gyülekezet jelenét e vendégségben leginkább az a közösség fejezi ki, amely hirdeti, hogy Krisztus részesedni akar az életben. Hiszen az úrvacsorai közösség alkalmával a feltámadott biztosítja Övéit, hogy melléjük állt és részt kíván venni életüknek minden mozzanatában. A jelent leginkább az Ő részvétele határozza meg, hiszen Ő mennyei ajándékát árasztja az ember felé.¹⁸³ Az átélt asztalközösség ezért tud egyszerre vissza és előrefelé is tekinteni, mert közben a jelen legnagyobb ajándékát kapja: a Krisztussal való találkozást.

9. Összefoglalás

Kétféle tradíció jelent meg előttünk. Az egyik szerint az utolsó vacsora páskavacsora volt, a másik szerint pedig egy hagyományos zsidó étkezés lehetett. Érvek és ellenérvek sokasága arra mutattak rá, hogy Jézus a tradíciót átformálta és magát jelentette ki, mint páskabarányt. Amennyiben Jézus a páskát ünnepelte tanítványaival az utolsó vacsora idején, akkor nemcsak rituálisan változtatta meg a páska gyakorlatát, hanem csupán az addig a szabadításra irányuló figyelmet az áldozat felé fordította,¹⁸⁴ melyben önmagát jelölte meg akként, aki a világ bűnéért feláldoztatott. Ha azonban egy tradicionális zsidó étkezésen voltak együtt Jézus és tanítványai, akkor ez egy olyan ünnepi étkezés lehetett, amelyen sok jel a

---

¹⁸⁰ CZEGLÉDY, Prédikációk. „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”, TREL I.27.c.287-289.

¹⁸¹ KOZMA, i.m., 176.

¹⁸² VARGA, i.m., 547.

¹⁸³ KOZMA, i.m., 176.

¹⁸⁴ WELKER, i.m., 51.

páskára mutatott. A két tradíció ennél fogva teológiai értékelést kíván, hiszen azon hagyomány szerint, amelyben az utolsó vacsora a páska ünneplése volt, az emlékezés mellett sokkal inkább előtérbe kerül az eszkatológiai várakozás, mivel Krisztus mint áldozat a jövőre nézve reménységgel tölti el népét és örök életet hoz számunkra. Ezzel szemben, vagy emellett, abban a hagyományban, amely szerint az utolsó vacsora nem volt páskavacsora, az domborodik ki, hogy Krisztus szabadítása az, amelyre mindenek felett szüksége van az embernek, mert az Atya csakis az Ő áldozatára fog emlékezni, ha életünkre tekint. Éppen ezért hangsúlyos az a kettős orientáció, amelyben megjelenik mind a két gondolat.¹⁸⁵ Ez mutat előre az úrvacsora jelentőségére is, melyben ugyancsak megtalálható e kettős orientáció, hiszen Jézus Krisztus áldozata bűnbocsánatot és örök életet hoz azok számára, akik hittel részesednek a jegyekben.

Michael Welker arra hívja fel a figyelmet, hogy az első gyülekezetek nem úgy értelmezték a páskát, mint az úrvacsorát, hiszen a páskát minden esztendőben egy alkalommal ünnepelték, míg az úrvacsorát naponta.¹⁸⁶ Ez egyfelől arra mutathatna, hogy az úrvacsorában a feltámadás örömhírét látták, amit naponta szerettek volna megünnepelni, másfelől azonban *Welker* számára ez egy rendkívül gyakorlatias kérdésnek is az alapja. Milyen gyakran kell ünnepelni az úrvacsora sákramentumát? Ugyanis a páskát évente egyszer tartották meg a zsidók, amely gyakorlat rendkívül ritka lenne az úrvacsora ünneplése során. Másik oldalról viszont az első keresztyének naponkénti ünneplése túl gyakori volna, amelyben elvesztené az úrvacsora a jelentőségét és méltóságát. *Welker* a megoldást a kettő között látja, a nem túl gyakori, de nem is ritka úrvacsorai közösségekben, hiszen minden alkalommal meg kell tartani a méltóságát, de amilyen gyakran csak lehetőség nyílik rá, nagy szükségünk van az úrvacsorában való részesedésre. Így szerinte a hetente, vagy havonta tartandó úrvacsorai közösség lehet a megfelelő megoldás.¹⁸⁷

A páska és az úrvacsora mindazonáltal olyan közös alapokon nyugszik, melynek hittel való átélése az ember életét formáló hatással bír. A múlt – jelen – jövő összefüggésében átélt ünnep az egyház életét is meghatározza, hiszen mind a páska, mind pedig az úrvacsora a múlt feltárását, az arra való akár dicsőséges, akár szomorú emlékezetet hordozza magában. Mind a páska, mind az úrvacsora jelen liturgiai rítusában az ember átéli az eseményeket, és így a szabadítás mindenki számára valósággá válik már itt és most. Végül mind a páska, mind az úrvacsora magában hordozza az ígéretet az új teremtésre, hiszen e két ünnep nem jelent mást,

---

¹⁸⁵ WELKER, i.m., 52.

¹⁸⁶ uo.

¹⁸⁷ uo.

mint átélni azt, hogy Isten a pusztulás felől az új életre vezeti az embert. Az úrvacsorát vizsgálva megállapítható, hogy az eszkatológikus értelmezés alapján ez a közösség jele, képe és előíze Isten országának,¹⁸⁸ amellyel élni mindig ünnepet jelent az ember életében, mert itt lehet találkozni a feltámadott Krisztussal.

10. Következtetések, eredmények

1. Az úrvacsora úgy tekint vissza a múltra és ad feloldozást, hogy az ember egyfelől képes lesz szembenézni a maga vétkeivel és mulasztásával, másfelől pedig Krisztus erejében ő maga is képessé válik embertársai vétkeit megbocsátani.

2. Az úrvacsora – a páskához hasonlóan – a múltbeli szabadulásra tekint vissza, de a jegyekben részesedők kilépnek az emlékezés semlegességéből és a Szentlélek által jelen lévő Krisztus dinamikája formálja jelenüket és jövőjüket. Ebben a visszatekintésben a Szentháromság Isten a folyton megújuló szabadításról biztosítja egyházát.

3. Az úrvacsorai vendégség olyan eszkatológiai távlatot nyit az egyház számára, amelyben a terített asztal az Isten Országának folyamatos szolgálatára való elhívást fejezi ki. Ebben a messiási bőségben a bűnös ember a Jézussal való találkozás során szolgálatra elhívott emberré válik.

4. A páskabarány úrvacsorai összefüggésében arra az eszkatológiai reménységre mutat, amelyben az egyház jelen szenvedései csakis Krisztus végső győzelmének tükrében értelmezhetőek. A Jézussal való úrvacsorai találkozás a jelen szenvedéséről a feltámadás győzelmére teszi a hangsúlyt.

5. Az egyház létének lényege leginkább az úrvacsorában fejeződik ki, hiszen folyamatosan földi tántorgásán keresztül úton van az Isten országa felé. Ezért az úrvacsora a páskával együtt azt fejezi ki, hogy a pusztulásból hogyan halad az egyház az új teremtés felé.

---

¹⁸⁸ THURIAN–WAINWRIGHT, Baptism and Eucharist – Ecumenical Convergence in Celebration, 107.

III.

AZ ÓKORI ATYÁK DOGMAFORMÁLÁSA

1. Tanbeli fejlődés

Minden kor, a maga kihívásaival és válaszkereséseivel együtt másképpen látta az úrvacsora tanítását. Volt, amikor a közösség formálódása, volt, amikor Jézus Krisztus jelenléte, máskor pedig az egyház élete állt az úrvacsoráról való gondolkodás középpontjában. Kortól függetlenül ezek az értelmezések mindig azt a célt szolgálták, hogy az úrvacsorával való élés által Krisztus mindenkori egyháza még inkább az Isten országának építését szolgálja.

A dogmatörténet során mégis vannak olyan korok, amelyek hangsúlyosabbak. Nemcsak a kérdésben véleményt formáló teológusok és egyházatyák száma miatt, hanem amiatt az út miatt, amelyet bejártak Jézus utolsó vacsorájának és az egyház úrvacsorai gyakorlatának értelmezése körül. Az úrvacsoráról szóló tanítás alapvetően az ókorban, a 2-5. századok között alakult a legdinamikusabban.¹⁸⁹ Ezeket a lépéseket szinte csak a reformáció által megtalált igazságok tudták eredmény tekintetében megközelíteni, de ezzel együtt minden lépés jelentős, amely segít megérteni, hogy mit is ünnepel az egyház az úrvacsora sákramentumában.

Az úrvacsora dogmatörténetének sajátossága egyfajta kétirányúság. Idői síkon a történelem titokzatosságában próbálja Isten jelenlétét hangsúlyozni, hiszen ahogyan az *emlékezzetek* parancstól elérkezünk az *ezt cselekedjétek valamennyiszer* kéréséig, megrajzolódik egy horizontális vonal múlt és jövő között. Az úrvacsorának azonban nemcsak horizontális, hanem vertikális síkon való mozgása is lényeges, hiszen nem csak a múlt elevenedik meg a jelenben és ezáltal a jövő bizonyossága is elérkezik, hanem a menny és föld összekapcsolódása is értelmet nyer ebben a dimenzióban.¹⁹⁰ Az úrvacsora mind horizontális, mind vertikális síkon való megelevenedésének élménye ihlette meg minden kor egyházának teológusait, hogy valamit tovább adjanak a titok megértéséből. Gyakran csupán saját érzéseikre hagyatkoztak az úrvacsorai tan formálása kapcsán, de őszintén vallották, hogy Krisztus közelsége így érthető meg a lehető legtisztábban, hiszen amikor ők maguk

---

¹⁸⁹ HERON, i.m., 59.

¹⁹⁰ HUNSINGER, i.m., 157.

részesedtek az úrvacsorában, akkor előttük is feltárult Isten nekik szánt jövőjének lehetősége. Ezért gondolkodásuk soha sem öncélú volt, hanem mindig arra irányult, hogy egyre többen értsék meg Isten országa kitárulkozásának lényegét.

2. Az egyház életének alapja és végső értelme

Az egyházatyák dogmaformálása több olyan aktuális és a korai egyházat érintő kérdésre adott feleletet, amelyek veszélyeztették Isten népének életét. Nemcsak a fizikai üldözések következtében születtek tanbeli értelmezések az úrvacsoráról (2-3. század), hanem az egyházon belül kialakult tévtanítások következtében is (gnosztikusok, donatisták). Az egyházi élet tisztán tartása és Krisztus parancsának elkötelezett követése mellett az Isten országának kitárulkozó és vendégségre hívó szava vezette az első századok gondolkodóit az úrvacsorával való komolyabb foglalkozásra.

A tévtanítások megjelenése felgyorsította a dogmaformálódást, hiszen a válasz szinte minden esetben sürgető volt, de nemcsak a tévtanítók távol tartása miatt, hanem a helyes biblikus tanítás megvédése érdekében is. Az ókori egyházatyák úrvacsoráról leírt gondolatai nem egysíkúak, jóllehet mindössze néhány témát érintve próbálták körüljárni annak jelentőségét. Ezzel irányt mutattak a következő századok keresztyénei számára.

Az úrvacsora megtartásáról a legkorábbi forrásokat Pál apostol *Korinthusiakhoz írott első levele*, valamint a *Didaché* jelenti. Pál apostol a szereztetési ígét írta le, míg a *Didachéban* egy úrvacsorai ünnepi liturgia olvasható. Ezekből a leírásokból az derül ki, hogy az úrvacsora olyan közösségi ünnep, amely nem csak közösséget, hanem az abban részesedők között egységet is teremt.¹⁹¹ Az első századokban az úrvacsora gyakorlása ezt a fő funkciót töltötte be, ahogyan világossá is válik mindez az ApCsel 2,42-46-ban. Ez a leírás igen kívánatos tulajdonságként nevezi meg az első keresztyének egymáshoz és Krisztushoz fűződő kötelékét, egészen odáig, hogy ez a fajta közösség az egész nép számára nagy örömet jelentett. (ApCsel 2,47)

Az úrvacsora történeti kutatása azt is feltárja, hogy az első keresztyének között a keresztség és az úrvacsora gyülekezeti eseménnyé válása gyakorlatilag egyidősnek tekinthető, hiszen az újonnan jövőket nemcsak a keresztség sákramentumában részesítették, hanem a kenyeret is megtörték velük együtt.¹⁹² A gyülekezet életében mindkét esemény alkalmával

---

¹⁹¹ ALIKIN, *The Earliest History of the Christian Gathering*, 146.

¹⁹² GONZALEZ, *A Concise History of Christian Doctrine*, 162.

Krisztus feltámadását ünnepelték. Ezért az úrvacsora kapcsán nem az volt a leginkább meghatározó, hogy miként értelmezték a kenyér és a bor *szomatikus* jellegét, hanem sokkal inkább az, hogy az úrvacsora része volt az istentiszteletnek és így a közösségi élet egyik legfőbb eseménye lett. Az ókori egyházi írók számára a legnagyobb kérdés az volt, hogy az úrvacsorát hogyan lehet beilleszteni az istentisztelet menetébe. Azért lényeges ez, mert az egész istentisztelet számukra Krisztus feltámadására mutatott, így alapvetően az úrvacsorában is a feltámadást és az új teremtést keresték.

Jóllehet a történetiséget tekintve a teológiatörténeti korszakok közül az ókori atyák voltak a legközelebb a bibliai eseményekhez, értelmezésük miatt azonban nehéz az úrvacsorára úgy tekinteni, mint Jézus utolsó vacsorájának a folytatására. Az első századok keresztyénei között nagy jelentőséggel bírt ugyan a közös étkezés, de mégsem ez az értelmezése domborodott ki az utolsó vacsorának. Jézus nagycsütörtök esti szavaiban az első századok keresztyénei sokkal inkább az úrvacsora alapját látták.¹⁹³ Az ókori atyákban megfogalmazódott az az eszkatológikus látásmód, amelyben Jézus újbóli eljövetele ragyog fel a szerezteségi igék nyomán. Éppen ezért szoros kapcsolatot láttak a jelen liturgikus cselekménye és Krisztus második eljövetele között.¹⁹⁴

Az ókori teológusokat leginkább foglalkoztató két jelentős téma is ezekből az elgondolásokból eredt. Az áldozat és a valóságos jelenlét kérdése a legtöbb egyházatyát foglalkoztatta. Az ószövetség idejében egy étkezést az áldozati rítus emelt ki és különböztetett meg a többi étkezéstől. Így vált egy étkezés ünneppé és az Istennel való találkozás alkalmává. De mindebből eredően Jézus szavai rendkívül komoly kérdéseket vetettek fel. Hogyan kell ezentúl áldozatot bemutatni? Emlékezni kell-e csupán Krisztus áldozatára, vagy szükséges-e azt minden alkalommal feleleveníteni? Mindezt figyelembe véve, hol van az ember szerepe ebben az áldozatban?

A gnosztikus tévtanítók ellen a legtöbb ókori teológus a valóságos jelenlét kérdéséről írt. A gnosztikusok ugyanis Krisztus látszat, azaz nem valóságos testéről beszéltek. Krisztus valóságos testének bizonyítására sokan a szerezteségi igékre mutattak, így az úrvacsora tanításában megjelenő Krisztusra figyeltek. Legfőbb kérdéssé az vált, hogy miként kell értelmezni Jézus szavait, mikor e szavak kíséretében adja át tanítványainak a kenyeret és a bort: *ez az én testem* és *ez az én vérem*. Mindennek pontosítására több irányvonal is létezett, amelyek egymással párhuzamosan alakultak ki, természetesen ismerve a másik oldal álláspontját. E tendenciák közül kiemelkedik a materiális, melynek képviselői határozottan

---

¹⁹³ ALIKIN, i.m., 146.

¹⁹⁴ uo.

Krisztus *szomatikus* jelenléte mellett foglaltak állást. De kialakult egy ettől eltérő, ún. spiritualizáló álláspont is,¹⁹⁵ mely szerint a pünkösdkor alászálló Szentlélek biztosítja Krisztus jelenlétét. Ezt a gondolatkört Kálvin vitte tovább a *Keresztyén vallás rendszerében*.

A viták sora azonban folytatódott, hiszen az első századok keresztyénei újabb nehézséggel néztek szembe. A 4. században az *arianizmus* követőivel kellett megküzdeniük, akik Jézus Krisztus öröktől fogva való létét tagadták, amellyel tulajdonképpen Isten Fia kettős természetéből az isteni részt nem fogadták el. Így az egyház feladatává vált Jézus valóságos, emberi teste mellett az Ő istenségének a bizonyítása is.

Röviden összefoglalva az ókori atyák a Kr. u. 2-5. századokban nem láttak mást az úrvacsorában, mint az egyház létjogosultságát és biztosítását annak, hogy az egyház győzedelmeskedni fog.¹⁹⁶ Ez azt jelentette számukra, hogy Krisztus parancsának teljesítése nélkül az egyház nem maradhat meg az Ő szerető kötelékében, és elveszíti jogosultságát a tanítvánnyá tétel feladatára is. Tehát az úrvacsora megtartása nélkül az egyház a jövőjéről mondana le, a megtartásával azonban elnyeri küldetése végső értelmét, mert úton lesz Isten országa felé.

3. „Ez az én testem ... ez az én vérem” – Krisztus úrvacsorai jelenlétének kérdése

Krisztus valóságos jelenlétének kérdése az úrvacsorai elmélkedések során a legtöbb egyházatyát megérintette.¹⁹⁷ Ebben az időszakban számos vita és herezis keletkezett ebben a kérdésben. E viták során a legnagyobb törés a 4. században következett be, amikor is a nyugati teológia a *szomatikus* irány felé fordult, viszont ez a gondolat nem jelenik meg Hyppo püspökének, *Augustinusnak* az írásaiban, mert ő sokkal inkább a spiritualizáló tendencia zászlóvivője volt.¹⁹⁸ Ezáltal a nyugati egyház nagyon hamar két álláspont közé került, míg a keleti egyházban viszonylag kevesebb vita alakult ki Krisztus testi jelenlétéről. A kérdés egyértelmű volt a korai atyák számára: *Micsoda valójában Krisztus teste? Az anyaszentegyház vagy az úrvacsorai jegy?*

---

¹⁹⁵ uo.

¹⁹⁶ uo.

¹⁹⁷ Az ókori atyák véleménye kapcsán fontos megjegyezni, hogy nem önálló művekből tudunk véleményükről, gondolatiokról, hanem levélrészletekből és írástörödékekből. Gondolkodásukról ezek alapján alakulhatott ki egységes látásmód.

¹⁹⁸ KILMARTIN, *The Eucharist in the West – History and Theology*, 6.

3.1. A hallhatatlanság orvossága – *Ignatiosz* (†117)¹⁹⁹

Antióchia püspöke még az első században amellet érvelt, hogy az úrvacsora nem lehet csupán emlékezés, mert az jóval többet hordoz magában. *Ignatiosz* szerint az úrvacsora orvosság a halandóság ellen (*pharmakon immortalitatis*), ami annak jele, hogy aki részesedik benne, az örökké Jézus Krisztusban élhet.²⁰⁰ A halhatatlanság egyébiránt egy általános orvosi kifejezés volt abban az időben. Azokra a készítményekre, növényekre használták, amelyek a betegség elmúlását hozták el.²⁰¹ Éppen ezért *Ignatiosz* gondolata a halandóság elleni orvosságról minden bizonnyal gyakori lehetett a korai keresztyének világában. A *József és Aszenáth* című apokrif regényben egyenesen az olvasható, hogy aki eszi az élet kenyerét és issza a halhatatlanság poharát, az nem hal meg soha.²⁰² Az örök élet meglátása azonban csak úgy volt elképzelhető *Ignatiosz* számára, ha maga Krisztus jön el az úrvacsorában. Tehát nemcsak az örök életben részesedik az, aki él a jegyekkel, hanem Krisztus testében és vérében is. Így az úrvacsora, mivel emlékeztetője és előíze Isten országának, szükségszerűen jelenti a Krisztus szenvedésére és feltámadására való emlékezést, amiben ily módon részesülhetünk.²⁰³

János evangéliumának szóhasználatára támaszkodva *Ignatiosz* is a *szarksz* szót használja a *szóma* helyett.²⁰⁴ Azért jelentős ez a különbségtétel, mert ezzel arra mutat rá, hogy Krisztus inkarnációja döntő jelentőségű az úrvacsora értelmezése során is. Ugyanis az úrvacsorában ugyanaz a Krisztus van jelen, mint aki testet öltött. (Jn 1,14) A Jn 6,51; 53 összefüggésében különösen is fontosnak látja ezt *Ignatiosz*. Számára mindez azért volt lényeges, mert a hívők is úgy válnak eggyé Krisztusban, ahogyan Ő eggyé válik azzal, aki a kenyeret megeszi.²⁰⁵ Ebben a tanításban *Ignatiosz* megerősítette a gyülekezet tisztaságát a tévtanítók ellen, de ezzel együtt jó alapot adott a *szomatikus* gondolkör további erősödésére.

3.2. Isten Igéje eljön hozzánk – *Justinosz Martyr* (†165)

A 2. században élt apologetát főként a *Logosz* foglalkoztatta. Szerinte az úrvacsorában ez a *Logosz*, az Ige jön el hozzánk, így nem csak a kenyeret és a bort vesszük magunkhoz,

---

¹⁹⁹ Az életkori adatok és a nevek írásmódja tekintetében a Teológusok Lexikonát vettük alapul. Ld.: GÖRFÖL – KRÁNITZ, Teológusok lexikona.

²⁰⁰ GONZALEZ, i.m., 162.

²⁰¹ ALIKIN, i.m., 133.

²⁰² uo.

²⁰³ GONZALEZ, i.m., 169.

²⁰⁴ BRADSHAW, Eucharistic Origins, 87.

²⁰⁵ uo.

hanem magát Isten Igéjét is.²⁰⁶ Éppen ezért nem lehet a kenyér és a bor közönséges étel, mert abban a testet öltött Krisztus van jelen. A *Logosz* abban nyert számára értelmet az úrvacsora kapcsán, hogy Jézus Krisztus a mi üdvösségünkért vett fel testet és vért, és ezáltal az üdvösséget hozó Ige jelenik meg az úrvacsorában. A *Logosz* érkezik el a kenyérben és a borban és szent jegyekké teszi azokat, mégpedig ugyanolyan módon, amilyen módon testet és vért adott Krisztusnak.²⁰⁷ Ezzel együtt *Justinosz* még nem érvel Jézus fizikai jelenléte mellett, mert ő sokkal inkább egy mennyei gondolatkört lát benne. A test ugyanis nála nem az a test, amely a kereszten szenvedett és halt meg. A *Logosz* sokkal inkább azt a testet jelenti, amely megszületett, és amely fel is támadott.²⁰⁸ Éppen ezért *Justinosz* Jézus fizikai jelenlétét hangsúlyozza a földön, nem pedig testi jelenlétét az úrvacsorában, amelyben nem földi testben, hanem mennyei jelenlétben vesz részt. Ezt azzal is kifejezi *Justinosz*, hogy a kenyérre és a borra a *homoios* kifejezést használja, amely „hasonlót” jelent, míg Pál apostol és Lukács evangélista (1Kor 11,24; Lk 22,19) a *hosautos* kifejezést írják, amely viszont „egyenlőt” jelent.²⁰⁹ *Justinosz* számára az úrvacsora emlékezés, amelyben a mennyei Ige jelen van és visszamutat Krisztus áldozatára, ezért a szenvedés olyan emlékezete lehet, amely egyben rámutat Krisztus feltámadására, s így az új teremtésre is.

3.3. Az „eucharisztizált” kenyér és bor – *Irenaeus* (†202 körül)

Lyon püspöke idejében, a második században kezdődött az a változás, amikor az írott Újszövetség elkezdett terjedni, és már az utolsó vacsoráról is szájhagyományok és tradíciók kezdtek formálódni. Egy egészen újszerű kifejezésben látta *Irenaeus* a valóságos jelenlét kérdésére a feleletet: szerinte a kenyér és a bor megszentelődik, így nem maradnak közönséges jegyek az úrvacsorában.²¹⁰ Ezért a kenyér és a bor két valóság, *mennyei* és a *földi* közé kerül. Isten szava hozza ezt a változást (*epiklezis*). Amikor a változás a jegyekben megtörténik, a kenyér és a bor akkor fejezi ki igazán Jézus kettős természetét, amely mennyei és földi egyszerre.²¹¹ Így a jegyek már nem földiek, hanem mivel Isten Igéjévé válnak, amely önmaga is kettős természettel bír, elrugaszkodnak a földi tulajdonságoktól és kettős természetet vesznek fel. A kenyér és a bor tehát formájukban teljesen megmaradnak

²⁰⁶ Jusztinosz, I. Apológia, 117.

²⁰⁷ uo.

²⁰⁸ Vanyó, Az ókeresztény egyház és irodalma, 262.

²⁰⁹ BRADSHAW, i.m., 90.

²¹⁰ BRADSHAW, i.m., 93.

²¹¹ HERON, i.m., 65.

földieknek, és meg is tartják ezt a földi jelleget, de értelmükben, jelentőségükben és valóságukban mindenestül fogva mennyei jelleget nyernek.²¹² *Irenaeus* következtetése mindebből meglehetősen gyülekezetszerű, ugyanis a kenyér és a bor ilyen jellegű változása folytán a velük élők teste is változik. Ha valaki a kettős természetű jegyeket kapja, az ő teste is magában hordozza majd az örökkévalóságra való feltámadás reménységét, ezért nem esendő többé, hiszen számára felvillan az örök élet ígérete. Aki az úrvacsorában egyesül Krisztussal, az a Krisztus győzelmében is részesedik. Így az úrvacsora, mint a feltámadt Krisztussal való legszentebb találkozás, előre mutat arra a dicsőséges feltámadásra, amelyet Ő fog elhozni azok számára, akik részesednek az Ő testében és vérében.²¹³ Aki veszi a jegyeket és részesül Krisztusban, az részesülni fog az örök életben is.

Irenaeus számára az emberi test is két valóság közé kerül a kenyér és a bor által.²¹⁴ Így a jegyek vétele után az ember már nem bűnös, hiszen az örök élet reménységét magáénak vallja, de ugyanakkor mindenestül fogva földi, így esendő marad. Az ember belép a *simul iustus et peccator* állapotába, amely tökéletesen jelzi, hogy a két természet, a mennyei és a földi, a megigazult és a bűnös hogyan elegyedik az emberben.²¹⁵ Test, amely romlandó, de mégis a romolhatatlanságról tesz bizonyosságot. Élet, amely halandó, de Krisztus magához hívása által az örökkévalóságra tekint. Ez arra is rámutat, hogy az úrvacsora az Isten által nekünk szánt jövőt is magában hordozza, hiszen ez a jövő jóval dicsőségesebb annál, mint amit az ember elképzelt, hiszen ez a jövő az emberi határokon túlra, a „történelem túloldalára” tekint.

3.4. A kenyér kiábrázolja Jézus testét – *Tertullianus* (160? – 220?)

A második és harmadik század fordulóján élt karthágói *Tertullianus* komoly küzdelmet folytatott a gnosztikus tanok elterjedése ellen, akik azt bizonyították, hogy Krisztusnak csupán látszat teste volt, de nem bírt semmilyen valósággal. *Tertullianus* Jézus utolsó vacsorán mondott szavaira támaszkodva szállt harcba ellenük, melyek szerint Krisztus teste az, ami adatik az úrvacsorában. Számára a kenyér kiábrázolja Jézus testét.²¹⁶ A kenyér Jézus történeti és lelki valóságára mutat. Amennyiben a kenyér nem lenne valóságos test,

---

²¹² ALIKIN, i.m., 139.

²¹³ GONZALEZ, *The Story of Christianity*, Vol. I., 70.

²¹⁴ BRADSHAW, i.m., 93.

²¹⁵ PELIKAN, *The Christian Tradition*, Vol. I., 167.

²¹⁶ BRADSHAW, i.m., 94.

akkor nem mutathatna Jézus történeti és lelki valóságára. „A kenyér enélkül üres, semmit mondó és tehetetlen lenne” – így *Tertullianus*.²¹⁷ *Marcion* vele szemben azt állította, hogy Krisztus megjelenése kettős, test és lélek. *Tertullianus* azt válaszolta erre, hogy az úrvacsora sákramentuma a bizonyosága Krisztus valóságos testének és vérének,²¹⁸ mert ha nem lenne mindez igaz, akkor az úrvacsora sem hozhatná el az örök élet reménységét Jézus Krisztusban.

3.5. Krisztus csak hit által lehet a mienk – *Órigenész* (†254?)

A 3. századi, alexandriai teológus számára fontos a jegyek közötti különbségtétel. Nagyon határozott különbséget tesz a jegyek materiális és spirituális jellege között, amelyek egyaránt jelen vannak az úrvacsorában. Amikor magunkhoz vesszük a kenyeret és a bort, akkor Krisztus jelenléte lelkiképpen történik meg. Fizikailag megesszük a kenyeret és megisszuk a bort, de ez nem azonos Krisztus jelenlétével, mert Krisztus csakis hit által lehet a mienk, de nem fizikai, hanem lelki módon.²¹⁹ Így részesedhetünk a feltámadott Krisztusban, és így válhat eggyé velünk. Az úrvacsora éppen ezért főképpen szellemi táplálék, nem pedig fizikai, ugyanis Krisztus váltságművére tekint vissza és emlékeztet, de hirdeti egyszersmind Isten országának eljövételét is. *Órigenész* is csatlakozik ugyan a korabeli tradícióhoz, és vallja, hogy az úrvacsora Krisztus teste. De ugyanakkor vallja azt is, hogy az úrvacsora során a Szentlélek jelenléte lényeges, hiszen Isten elküldte Fiát és Jézus is elküldte maga helyett a Lelket, hogy a tanítványok számára jelenlétét biztosítsa. (Jn 14,26)

3.6. Enni az Ige kenyerét – *Alexandriai Kelemen* (†215 után)

A második és harmadik század fordulóján élő, görög filozófiában jártas *Alexandriai Kelemen* szintén pneumatikus jelentőséget és értelmet tulajdonított Jézus szavainak. *Órigenésszel* együtt vallották, hogy a kenyérre és a borra sokkal inkább spirituális, mintsem materiális módon kell tekinteni, hiszen nem lehet fizikailag magunkhoz venni Krisztus testét és vérének, csupán lelkiképpen.²²⁰ Éppen ezért *Kelemen* Jézus utolsó vacsorán mondott szavait vette alapul, amiknek allegorikus jelentőséget tulajdonított, mondván: a jegyek is csak

---

²¹⁷ uo.

²¹⁸ KILMARTIN, i.m., 8.

²¹⁹ HERON, i.m., 69.

²²⁰ HERON, i.m., 68.

ábrázolhatják és rámutathatnak Krisztus testére és vérére. Szerinte amikor Jézus azt mondja, hogy *ez az én testem*, akkor azt akarja kifejezésre juttatni, hogy a Szentlélek adja meg a kenyér jelentését. Amikor azt mondta Jézus, hogy *ez az én vérem*, akkor pedig azt fejezte ki, hogy ez a pohár az Isten Igéje. Ezért aki az úrvacsorából részesül, az az Ige kenyerét eszi és az Ige borát issza.²²¹

Továbbá *Kelemen* volt az első, aki három jegyről beszélt. Szerinte az úrvacsora során a bort vízzel elegyítve kell fogyasztani, hiszen amikor a katonák lándzsát szúrtak Jézus oldalába, akkor vér és víz jött ki abból. (Jn 19,34) Így számára a kenyér és a bor mellett a víz is Krisztus testét jelképezi.²²²

3.7. Maga Krisztus teste a sákramentum – *Ambrosius* (334? – 397)

Miután Milánó püspöke a negyedik században Krisztus testét sákramentumnak vallotta, az addigra lecsendesülni látszó vita új erőre kapott. Ebben az időben keleten *Chrysosthomos* addig egyedülként beszélt a jegyek átváltozásáról.²²³ De hamar követőkre talált, hiszen *Jeruzsálemi Kürillosz* már arról szólt, hogy a Szentlélek alászállása hozza el a csodálatos változást, hiszen ha Jézus Kánában a vizet borrá változtatta már egyszer (Jn12,1-12), akkor miért ne tehetné meg, hogy a bort vérré változtatja?²²⁴ A nyugati püspök, *Ambrosius*, jól ismerte a keleti gondolkodást, ami nagy hatással is volt rá. Így nem meglepő, hogy a negyedik századi antióchiai teológiát erősítette meg nyugaton, amikor arra mutatott rá, hogy Krisztus ereje képes megváltoztatni a jegyek sajátosságát. Ez azt jelenti, hogy a jegyek természete megváltozik, és így a kenyér és a bor új lényeket (*essentia*) kap.²²⁵ Krisztus erejében új értelmet kapnak a jegyek, amiknek megszűnik ebben a pillanatban a földi lényegük. *Ambrosius* szomatikus elgondolását nem egyedül az antióchiai iskola alapozta meg, hanem egy korabeli leírás szerint azzal már korábban is találkozott, bátyja hajótörése alkalmával. Akkor azt hitte, hogy testvére megmenekülésének kulcsa abban rejlik, ha kenyeret és bort tart magánál, lévén, ha az valóban Krisztus teste és vére, akkor túlélést hoz majd számára.²²⁶ Mindez azt eredményezte, hogy a kenyérnek és a bornak különös jelentősége lett a püspök életében. Jól érzékelhető az is, hogy abban az időben a veszélyből

---

²²¹ uo.

²²² ALIKIN, i.m., 140.

²²³ HERON, i.m., 66.

²²⁴ MCGRATH (szerk), *The Christian Theology Reader*, 292.

²²⁵ KILMARTIN, i.m., 15.

²²⁶ GONZALEZ, *A Concise History of Christian Doctrine*, 163.

való megszabadulást milyen materiális dolgokhoz kötötték. A korabeli egyház abban látta mindennek az okát, hogy a Krisztus-tradíció szájhagyománybeli jelentősége már megkopott, és szükség volt valami kézzel fogható, szemmel látható dologra, amely megerősíti az Isten szavát és hirdeti annak a bizonyosságát.

3.8. A látható Ige teológiája – *Augustinus* (354 – 430)

Hyppo püspöke a 4. és 5. század fordulóján mind *Ambrosius*, mind pedig *Alexandriai Kírillosz* tanaira igyekezett feleletet adni. Szerinte az úrvacsora dogmája egészen mást jelent, mint amit ők korábban meghatároztak. *Augustinus* az átváltozással ellentétben megjegyzi, hogy az úrvacsora szimbolikus megemlékezés Krisztus haláláról és feltámadásáról, ami nem jelenti azt, hogy a jegyek maguk is Krisztus testévé és vérévé válnának, hiszen az utolsó vacsorán Krisztus a saját testének jelét (*signum corporis sui*) nyújtotta át a tanítványainak.²²⁷ *Augustinus* a megoldást abban látta, hogy a sákramentumok tanítását elmélyítette. A sákramentumok látható jegyek, amelyek Krisztus áldozatát ábrázolják ki.²²⁸ Lényegük így abban áll, hogy mindenki számára érthetővé váljon mindaz, amit szeretnének szimbolizálni. Az úrvacsora éppen ezért két részből tevődik össze. Az egyik a látható rész, a sákramentum, a másik pedig a láthatatlan rész, az, amire a sákramentum mutat.²²⁹ A sákramentum itt válik Krisztus szava által látható Igévé (vö. Heidelbergi – Káté, 66. kérdés-felelet), amely által a láthatatlan valóságban részesedhet az, aki hittel eszi a kenyeret és issza a bort. „*Crede et manducasti*” – mondja *Augustinus*, azaz *hidd és edd*.²³⁰ Ezzel megrajzolta a különbséget nemcsak látható és láthatatlan, de a jegyek természete és a sákramentum láthatatlan ereje között is. Számára a sákramentum látható formája a láthatatlan kegyelemnek. Ennek megértését pedig csakis Isten Szentlelke tudja elhozni, Ő teszi a láthatatlant megérthetővé az úrvacsorában.²³¹ Így válik számára a sákramentum látható jegyév a láthatatlan valóságnak és összekötőjévé a mennyei és a földi világnak. Ezáltal válik az úrvacsora összekötőjévé a múltnak és a jövőnek is. Ez abban is kifejezésre jut, ahogyan az úrvacsorában részt vevő találkozik Krisztussal és eggyé válik vele. Mert ahogyan az életünk Krisztussal eggyé válik, olyan bizonyosan lehet a mienk az a jövő is, amely nála van elkészítve.

---

²²⁷ Vanyó, *Az ókeresztény egyház és irodalma*, 811.

²²⁸ HERON, i.m., 70.

²²⁹ HERON, i.m., 71.

²³⁰ uo.

²³¹ FISCHER, *History of Christian Doctrine*, 181.

3.9. A Szentlélek leszáll és minden megváltozik – *Damaszkuszi János (650? – 749?)*

Jóllehet *Damaszkuszi János* véleménye három századdal későbből, a 8. század közepéről való, mégis azért fontos itt megemlíteni, mert tulajdonképpen a 15. századig az ő véleménye volt a meghatározó keleten, ahol nem alakult ki az úrvacsorának olyan széles teológiai tradíciója, mint nyugaton. *Damaszkuszi János* azt mondja, hogy a kenyér és a bor tulajdonképpen a Szentlélek alászállásának pillanatában (*epiklezis*) változik meg.²³² Ezért a Lélek alászállása és átfórmáló ereje a kulcsa az úrvacsorának. *Damaszkuszi János* a *Szentlélek és Úrvacsora* című munkájában azt írja, hogy „*a Szentlélek leszáll és megtestesít dolgokat, szavakat, gondolatokat, amelyek kiemelkednek e világból. Ugyanúgy történik minden, mint ahogyan a Szentlélek által vett testet Jézus Krisztus.*”²³³ Ez a meglátás némiképpen eltért az abban az időben nyugaton uralkodó állásponttól, de a keleti egyházban ez vezetett a *transubstantiatio* dogma kialakulásához. *Damaszkuszi János* kifejtette azt, hogy a jegyek megszentelődnek és Krisztus testévé és vérévé lesznek. Ő azt tartotta, hogy a jegyek az *epiklezis* által válnak Krisztus testévé és vérévé.

4. „Ez az én testem ... Ezt cselekedjétek...” – Az áldozat szerepe az úrvacsorában

A korai atyák gondolkodásában meghatározó volt az úrvacsora áldozatként való értelmezése is. Jézus az utolsó vacsorán testéről és véréről beszélt, amelyet a bűnökért való elégtételért ajánlott fel. A felajánlás és az engesztelés motívuma felvetette azt a kérdést az ókori atyákban, hogy az úrvacsora során mit szükséges ebből az áldozatból feleleveníteni? Mi az, ami az ószövetségi áldozat helyébe lépne, vagyis mi az, amit az úrvacsorában résztvevőknek cselekedniük kell? Ezért alakult ki az úrvacsora áldozatként való megjelenése az ősegyház és az első századok keresztyénei között.

Alapvetően két irányba indult el a gondolkodás. Egyfelől Krisztus áldozata azzal a fajsúlyos kérdéssel került a középpontba, hogy elegendő-e az Ő egyszeri felajánlása, vagy az úrvacsora kapcsán újra és újra fel kell Jézust ajánlani az Atyának a mi vétkeink megbocsátásáért. Ez ösztönözte annak megvizsgálását, hogy az úrvacsora megmaradhat-e továbbra is a feltámadás és így az új teremtés ünnepének?

---

²³² HERON, i.m., 67.

²³³ MCGRATH (szerk), i.m., 295.

A másik irány is hamar kialakult. Itt az vált a leginkább kérdésessé, hogy az újszövetségi áldozatban hol jelenik meg az ember szerepe? Hiszen az ószövetségi ember számára bőséges rendelkezések mutattak utat arra nézve, hogy mit és hogyan kellett cselekednie Isten engeszteléséért. Ebben a folyamatban az emberi áldozatvállalás gondolata is hamar szerepet kapott, hiszen a Róm 12,1 értelmében önmagunkat kell odaszánni Istennek, azaz az egyháznak önmagát kell felajánlania okos istentiszteletként. Kérdés, hogy e felajánlás során hol és miben áll az úrvacsora jelentősége?

4.1. Krisztus értünk szenvedett teste – *Ignatiosz*

Ignatiosz számára a halhatatlanság orvossága azt is jelentette, hogy az úrvacsorában Krisztus testét, Isten kenyerét látta. (Jn 6,33) Ez a test pedig az a test, amely értünk szenvedett és ezért az úrvacsorában erre emlékezni kell. Nem beszélt arról, hogy újra fel kellene-e Krisztust áldozni. Mindenesetre az úrvacsorai elgondolásából világosan kidomborodik az, hogy annak áldozat jellege foglalkoztatta.

Nem csak a Krisztus oldaláról tekint erre, hanem az ember oldaláról is látja benne az áldozatra való felhívást. Ugyanis *Ignatiosz* számára az úrvacsora azt is jelentette, hogy Krisztus áldozatát az Ő népének, a keresztyén egyháznak kell folytatni. Ezért oda kell szólni az úrvacsorában részesedőknek magukat, hogy életvitelükkel Krisztus önmaga felajánlását megismételjék.²³⁴ Ahogyan Krisztus odaszánta magát az emberekért, ugyanúgy kell mindenkinek odaszánnia életét Jézus Krisztus szolgálatára.

4.2. Az imádság és hálaadás mint legnagyobb áldozat – *Justinosz Martyr*

Justinosz Martyr számára az úrvacsorai áldozat kérdésében lényeges volt az ember szerepe. Azt kereste, hogy mi az, amit fel tudunk ajánlani az úrvacsorai ünneplésben. Szerinte az imádság és a hálaadás a legnagyobb áldozat, amit az ember felajánlhat.²³⁵ Az őszinte szívű hálaadás és imádság mindig kedves Isten előtt. *Justinosz* tanítása arra is emlékeztet, hogy aki

---

²³⁴ HERON, i.m., 70.

²³⁵ BRADSHAW, i.m., 49.

így tud áldozni, azaz hálát adva imádkozni, az kapja meg Krisztus áldozatának ajándékát. Mindez azért lehetséges, mert ez az áldozat a föld minden pontján kedves lesz Isten előtt.²³⁶

Másfelől *Justinosz* a kenyér és a bor kapcsán megállapította, hogy ezeket kell Istennek felajánlani, hiszen a gabona és a szőlő termése az Isten ajándéka, így az úrvacsora akkor lesz áldozat, ha mindezekből egy részt felajánlunk az Atyának.²³⁷ *Justinosz* ezzel a gondolattal tulajdonképpen előkészítette *Irenaeus* teológiai álláspontját az úrvacsorai áldozat kérdésében.

4.3. A teremtett világ felajánlása – *Irenaeus*

Míg *Justinosz* a kenyér és a bor felajánlásáig jutott, *Irenaeus* továbblépett ezen és azt mondta, hogy a kenyér és a bor, mint Isten teremtményei, tulajdonképpen az egész teremtett világot ábrázolják, így az egész teremtést Istennek kell ajánlani.²³⁸ Éppen ezért az úrvacsorának az a célja, hogy az egész teremtett mindenséget Isten elé vigye és áldást kérjen rá. Ugyanakkor az is hozzátartozik az úrvacsora ünnepléséhez, hogy a világ életét és annak minden termését Isten dicsőségére ajánljuk fel. Így az úrvacsora mindig Isten dicsőítése marad, amelyben Krisztus felajánlja magát az egész teremtett világot. A keresztkben teljesedett be mindaz, ami a teremtésben ismertté lett. Éppen ezért a keresztkben lett érthetővé az egész teremtett világ az ember számára.

Irenaeus kitért az újbóli áldozás gondolatára is. Az áldozat megismétlésének gondolata szükségtelen, mert Krisztus áldozatát elegendőnek tartotta.²³⁹ Ez azt is jelenti, hogy az Atya elfogadta Krisztus áldozatát és az ember életére csakis Jézus Krisztus keresztkjének fényében tekint. Éppen emiatt tartotta *Origenész* is emlékezésnek az úrvacsorát, hiszen az tükröződik benne, hogy Krisztus áldozata miatt az Atya jóindulatúvá vált az ember iránt.²⁴⁰

4.4. Ugyanazt tenni, amit Krisztus tett – *Cyprianus* (258)

A karthágói *Cyprianus* a harmadik század első felében már egyértelműen olyan foglalatát adta az úrvacsorának, amely nagyon közel áll Krisztus áldozatához. Az

---

²³⁶ JUSTINOSZ MARTYR, Párbeszéd a zsidó Trifónnal, 281.

²³⁷ BRADSHAW, i.m., 79.

²³⁸ uo.

²³⁹ BRADSHAW, i.m., 80.

²⁴⁰ HERON, i.m., 76.

úrvacsorában szerinte valahogyan meg kell elevenednie annak, amit Jézus Krisztus tett értünk a kereszten. Ezt kell az egyháznak látni és cselekedni.²⁴¹ Ez *Cyprianus* számára nem csupán hasonló cselekedetet jelentett, hanem pontosan ugyanazt, amit Jézus tett. Az ő elgondolása szerint az úrvacsorai liturgia az áldozat megismétlése, mert a papnak ugyanazt az áldozatot kell bemutatnia, mint amit Krisztus is megtett. A pap, aki a liturgiát végzi, tulajdonképpen Krisztusnak, a nagy főpapnak a képviselője.²⁴² Így minden úrvacsora egyenértékű az áldozat bemutatásával. Éppen ezért Krisztust minden alkalommal fel kell áldozni, hogy az Atya mindig letekintsen az úrvacsorában áldozni kívánó népére.²⁴³ Tehát az emlékezés helyett, immár Krisztus újbóli áldozatán van a hangsúly, amelyet az Atya akkor fogad el, ha újra és újra megtörténik. Az úrvacsorában való részesedés így nem lehet más, mint a Krisztus szenvedésében való részvétel, aki éppen a mi bűneinkért áldoztatik újra fel.²⁴⁴ Az áldozatban való részesedés azonban előre vetíti az úrvacsorai örömet és felszabadulást is, hiszen ha ily módon részesedik mindenki Krisztus halálában, akkor törvényszerű, hogy feltámadásában is ily módon részesedjék mindenki, aki él a jegyekkel.

4.5. A másokért bemutatott áldozat – *Jeruzsálemi Kürillosz (313? – 387?)*

A negyedik század végén *Jeruzsálemi Kürillosz* már egészen odáig jutott, hogy az úrvacsora egy vér nélküli áldozat, amely az Atyát jóindulatra indítja az ember iránt, jóllehet az emberiség ítéletet érdemelne. De az áldozat által nem csak az Atya békél meg az emberrel, hanem az ember szíve is békességre talál. Ezért ez az áldozat a közösségi dimenziót is erősíti a gyülekezetben, hiszen az egész közösség minden tagja békességre talál.²⁴⁵ Ez a közösségben megélt békesség *Kürilloszt* arra indította, hogy kimondja: az úrvacsorát be lehet másért is mutatni. *Kürillosz* szerint ez az áldozat azokért is bemutatatható, akik már meghaltak, hiszen az úrvacsora végső célja Krisztus feltámadására tekint, így az elhunytak is új erőt kaphatnak Krisztus áldozata által.²⁴⁶

Mielőtt két további értelmezést ismertetünk, röviden összefoglaljuk, hogy a korai atyák alapvetően két megállapításra jutottak eddig a pontig. Az egyik az volt, hogy az Isten Fia maga az áldozat, amit a nagy főpap, Jézus Krisztus mutat be a kereszten az Atyának. A

---

²⁴¹ VANYÓ, *Az ókeresztény egyház és irodalma*, 456.

²⁴² HERON, i.m., 76.

²⁴³ BRADSHAW, i.m., 111.

²⁴⁴ ALIKIN, i.m., 145.

²⁴⁵ HERON, i.m., 76.

²⁴⁶ uo.

másik értelmezés pedig az volt, hogy az úrvacsora ennek az áldozatnak és közbenjárásnak valamiképpen a látható reprezentációja az Atya előtt. Ez tulajdonképpen megegyezik azzal, amit eddig nyugaton *Ambrosius* hirdetett, hogy ti. az úrvacsora az áldozat látható megjelenítése.²⁴⁷ Ez az áldozati jelleg hamarosan még nagyobb jelenőséget kapott.

4.6. Áldozunk minden nap – *Chrysostomos* (347 – 407)²⁴⁸

Eközben keleten *Chrysostomos* feltette a kérdést, hogy miért nem áldozunk minden nap? Szerinte minden nap emlékezni kell Krisztus áldozatára, mert csak ezáltal lehet életünk Krisztusban. De hozzátette *Chrysostomos* azt is, hogy a naponkénti áldozat nem jelenti Krisztus áldozatának többszöri megismétlését.²⁴⁹ Ez annyit jelent, hogy Krisztus feláldozta magát értünk a kereszten, a mi eucharisztiai áldozatunk pedig Krisztus keresztáldozatával azonos.²⁵⁰ Ezért *Chrysostomos* azt vallja, hogy Krisztus áldozata egyszeri, tökéletes, megismételhetetlen és minden időkre érvényes. A naponkénti úrvacsorában mi ugyan csupán emlékezhetünk, viszont Krisztust újra és újra felajánlhatjuk bűneinkért.²⁵¹ Éppen ezért Krisztus áldozata nemcsak mindenkorra érvényes, hanem kimeríthetetlen is.

„*De gondoljunk csak bele,*” – folytatja *Chrysostomos* – „*hogy Krisztus a testét adja értünk. Azt a testet, amely bűn nélküli és tele van élettél. Mi vajon egyé válunk-e vele? Mert ha az áldozatban egyek vagyunk Krisztussal, akkor miért nem tudjuk ugyanazt a szeretetet hordozni, mint Ő?*”²⁵²

4.7. Az Ige áldozata – *Nazianzoszi Szent Gergely* (†390)

A negyedik századi konstantinápolyi püspök az úrvacsorai áldozat kapcsán az eddigiekhez képest egy egészen újszerű megállapításra jutott. *Nazianzoszi Gergely* kérdése az volt, hogy az úrvacsorában egyáltalán lehet-e valami arra méltó, hogy felajánljuk Istennek? „*Hiszen emberi cselekedeteink, gondolataink, de még a hálaadásunk és dicsőítésünk is méltatlan ahhoz, hogy Istennek ajánljuk. Egyetlen dolgot ajánlhatunk fel, ami méltó Istenhez,*

---

²⁴⁷ HERON, i.m., 78.

²⁴⁸ BRADSHAW, i.m., 154.

²⁴⁹ uo.

²⁵⁰ VANYÓ, i.m., 677.

²⁵¹ HERON, i.m., 77.

²⁵² ELERT, *Eucharist and Church Fellowship in the First Four Centuries*, 28.

ez pedig az Ige.”²⁵³ Számára tehát egyedül az Ige lehet méltó erre az áldozatra, amely testté lett és az úrvacsorában előttünk van, mert ez az Ige magában hordoz mindent. Éppen ezért az úrvacsora nem más, mint az Ige áldozata. *Nazianzoszi Szent Gergely* szükségesnek tartotta a jegyek vételét, mert enélkül senki sem juthat el az örök élethez.²⁵⁴

5. Krisztus testéhez tartozni – A közösség szerepe az úrvacsorában

Az úrvacsora a korai századokban különösképpen is a keresztyének egymáshoz tartozását erősítette. Mindez abból ered, hogy a hívők mindannyian Krisztus testének tagjai és a jegyek által részesednek az Ő hatalmában. Az úrvacsora tehát mindig a Krisztushoz való tartozást hordozta. Ezért lehetett az egymásra találás alkalmává is az úrvacsora, hiszen a közösség tagjai ugyanazt az Urat keresik és ugyanabban a bűnbocsánatban részesednek. Emiatt lehetett az első századokban az úrvacsora a kegyelem étkezése, amelyben a hívők a vele való élés által még mélyebben betagozódtak a Krisztus testébe, az anyaszentegyházba.²⁵⁵ Elmondható tehát, hogy az úrvacsora az első keresztyének életében az egyház egységének volt a kifejezője és erősítője. Az egyház életének egysége ugyan nem csak az úrvacsorának volt a gyümölcse, de az úrvacsora mindig mélyítette ezt a közösséget. Azonban hamar felmerült a kérdés, hogy az úrvacsorának van-e helye az egyházon kívül? *Cyprianus* nem tudta elképzelni az úrvacsorát az egyház kötelékén kívül, míg vele szemben *Augustinus* azt vallotta, hogy az úrvacsorában a kegyelem a döntő fontosságú.²⁵⁶ A kérdés tulajdonképpen így foglалható össze: el lehet-e jutni a Krisztussal való közösségig az egymással való közösség nélkül? Azaz elsődleges-e a Krisztussal való egység? Vagy pedig a Krisztussal és szolgálóival való közösségnek egyszerre kell megvalósulnia?

Jézus asztalközösségei kapcsán az is megfigyelhető, hogy a tisztaságnak milyen nagy jelentősége volt. Jól látszik ez a tékozló fiú történetében. Addig, amíg meg nem mosakodik a kisebbik fiú, amíg ki nem mondja, hogy vétkezett, addig nem vágatja le az apa a hízott borjút. (Lk 15,23) Mindez ott találkozik a közösségteremtés gondolatával, hogy amikor Jézus a bűnösöket, a farizeusokat és a vámszedőket magához hívja, nem követeli meg az étkezés előtti tisztaságot. Jóllehet megtette ezt az utolsó vacsorán János evangéliuma szerint a lábmosás történetében. (Jn 13,1-15) De Jézus jelenléte, bűnbocsánata, amiben részesítette a

---

²⁵³ PELIKAN, i.m., 356.

²⁵⁴ VANYÓ, i.m., 616.

²⁵⁵ KILMARTIN, i.m., 5.

²⁵⁶ KILMARTIN, i.m., 5.

bűnösöket, számukra is megtisztulást hoz. Jézus Krisztus a megtisztítás által mind Önmagával, mind pedig a tanítványtársakkal közösségbe vonta a Vele asztalhoz ülőket. Az úrvacsora az első századok keresztyénei számára is olyan asztalközösséget jelentett, amely egyesít Krisztussal és egymással. Igaz ez a keresztyénüldözések korára is, annak ellenére, hogy az asztalközösség-jelleg elmaradt a körülmények miatt, s az úrvacsora szigorúan a kenyér és a bor elfogyasztására szorítkozott.²⁵⁷ A közös jelen valamint a Krisztusban rejlő közös jövő azonban megerősítette az üldözöttek hitét és egymáshoz való ragaszkodását.

5.1. „Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian” – A korinthusi közösség

Az úrvacsora asztalközösségként való ünneplésére, és így a közösségformálás célját megragadó eseményre az első leírás Pál apostol Korinthusbeliekhez írt első levelében található. Pál az 1Kor 10,17-ben ki is fejt, hogy a kenyér megevése a korinthusiak szemében az egység legfontosabb kifejeződése, jóllehet ezzel a lehetőséggel rosszul éltek, mert megbotránkozás és ellentét támadt gazdagok és szegények között. De a célja mindenképpen abban volt, hogy Krisztusban eggyé váljanak.²⁵⁸ Pál a dorgálásában rámutat arra, hogy az úrvacsora alkalmával a különbségek eltörlődnek. Az 1Kor 10,17 nagy üzenete éppen abban rejlik, ahogyan a kenyérben és a pohárban való közös részesedés a gyülekezet egységéhez vezet.²⁵⁹ Az egy kenyérből és az egy pohárból való részesedés kifejezi a gyülekezet egységét. Pál nem csupán inteni igyekszik a korinthusiakat, hogy a közös étkezéseken nem szabad a szegényeket azzal megaláznia, hogy nekik kevesebb enivaló jut,²⁶⁰(1Kor 11,17-22) hanem azt is világossá teszi, hogy ez a közösség eltér minden más közösségtől. Itt a Szentlélek ereje által tűnnek el a különbözőségeket, míg egy egyszerű asztalközösségben ez nem történhetik meg, hiszen valaki éhez, valaki pedig bővelkedik az ételben. Az úrvacsorai közösség abban különbözik, hogy jóllehet ugyanazok a tagok alkotják, mint akik korábban Korinthusban is asztalközösséget alkottak, de a kenyér és a bor vétele után immár a Lélek ereje által újjászülettek. Noha fennállnak ugyanazok a társadalmi és szociális különbözőségeket, de a Lélek általi újjászületés nyomán a tagok másképpen vagy egyáltalán nem élik meg e különbségeket.

---

²⁵⁷ GONZALEZ, i.m., 162.

²⁵⁸ ALIKIN, i.m., 105.

²⁵⁹ KOZMA, i.m., 176.

²⁶⁰ BOLYKI, Újszövetségi etika, 131.

Még hangsúlyosabbak Pál szavai, ha az első korinthusi levél felépítését vesszük alapul, hiszen ezen részek után, amikor a gyülekezetet megdorgálja helytelen viselkedése miatt, rögtön a szeretet himnuszát írja le. (1Kor 13) Ugyanis nem lehet más a gyülekezet tagjai számára az úrvacsorában kapott válasz ellentéteikre, sérelmeikre és botránkozásaikra, mint a Krisztusban kapott szeretet.

A szereztetési igék hangsúlyozása is a közösségteremtés felé mutat. (1Kor 11,23-25) Pál tárja fel a legbővebben az utolsó vacsorán mondott szavakat, mert rá akar mutatni a gyülekezet számára, hogy az egység alapja nem a származás és a szociális, vagy politikai helyzet, hanem sokkal inkább Jézus Krisztus halála. Jézus meghalt értük,²⁶¹ és csakis ez adhat létjogosultságot egy olyan közösségnek, amely a korabeli társadalomban elképzelhetetlen volt, hiszen ott nem ült gazdag és szegény, szabad és szolga egy asztalhoz. Pál ebben a tekintetben is példamutatásra hívta a gyülekezetet. De ez a gondolat a *Didachéban* is megjelent, hiszen a leírás szerint az úrvacsora csak egyike volt a közös étkezéseknek, de nem volt kevesebb, mint a Krisztus halálára és feltámadására adott emberi felelet.²⁶² Így vált az úrvacsorai közösség ezen gyülekezetek számára mind a Krisztusban megtalált közös múltjuk, mind pedig a Benne elrejtett közös jövőjük alapjává.

5.2. Szorosan fonódjatok össze – Ignatiosz

Ignatiosz arra buzdítja a közösséget, hogy gyakran éljenek az úrvacsorával, hiszen mind a Krisztussal való közösség, mind az egymáshoz fűző kötelék miatt nagyon nagy szükség van erre. Számára ugyanis az úrvacsora a leginkább közösségteremtő alkalma volt a korai egyháznak, mely arra is szolgált, hogy egymás hite által megerősödjenek. Így ír erről a 2. században: „Amikor együtt vagytok, ne csak megtörjétek a kenyeret és vegyétek a bort, hanem olyan szorosan fonódjatok össze, hogy oda a Sátán ne tudja betenni a lábát.”²⁶³ Számára e közösségteremtés a Gonosz távol tartását is jelentette, így az úrvacsora az egymáshoz való kötelék megerősítője és bátorítója lett a közösség tagjai számára.

---

²⁶¹ SMITH, D. E, i.m., 216.

²⁶² ALIKIN, i.m., 1110.

²⁶³ GONZALEZ, i.m., 162.

A szoros közösség egyfelől az egymás megerősítését, másfelől pedig a Sátán munkájának lerombolását is jelentette.²⁶⁴ A hitben való közösség a gonosz romboló munkáját is megtöri és elvezet az egymással és Istennel való megbékélésre.

A közösség erősítése *Ignatiosz* kifejeződött az eucharisztia egységében is. Inti a filadelfiai gyülekezetet, hogy ünneplésükben egységesek legyenek, hiszen egy a Krisztus teste és egy a kehely is, az Ő vérének egységére.²⁶⁵ Ennek kifejeződése a gyülekezeti élet egységében is megvalósul. A püspöknek, a presbitereknek és a diakónusoknak is egyeknek kell lenniük a hitben.²⁶⁶ Így a gyülekezet egysége az úrvacsorai közösségben formálódik.

5.3. Az úrvacsora megtartja az egyházat – *Cyprianus*

Karthago püspöke az úrvacsorát az egyház szempontjából vizsgálta, s leginkább az foglalkoztatta, hogy miként lehet megélni még teljesebben a Krisztussal és egymással való közösséget. *Cyprianus* abban az időben élt, amikor a keresztyénüldözések már javában zajlottak, és már ennek szomorú és gyakran tragikus eredményét is látta. *Cyprianus* felfedezése az volt, hogy az üldözöttek körében különös jelentőséggel bírt az úrvacsora. Szerinte az úrvacsora megtartja az egyházat az üldözések idején, ugyanis ebből a közösségből merítenek erőt az üldözöttek, és ebben kapják meg annak bizonyosságát, hogy nincsenek egyedül.²⁶⁷ Az úrvacsora így nemcsak egyházat formáló, hanem megtartó erő is volt az első századokban, és éppen ezért jelentősége is megnőtt a korai keresztyének világában.

5.4. Hasonlóvá válni Krisztushoz

A keleti keresztyének körében egy rendkívül érdekes álláspont vált uralkodóvá az ókor és a középkor határán. A szimbólumokra jóval érzékenyebb keleti világban a kenyér és a bor hamar Krisztus testének és vérének képmásává vált. Az ikonok teológiai háttéréből merítve a keleti teológusok korán eljutottak addig a meglátásig, hogy aki veszi a jegyeket, az Krisztushoz hasonlóvá válik.²⁶⁸ Az ikon nagy szerepet játszott az emlékezet megőrzésében is.

---

²⁶⁴ VANYÓ (szerk.), Apostoli Atyák, 168.

²⁶⁵ VANYÓ, i.m., 185.

²⁶⁶ uo.

²⁶⁷ KILMARTIN, i.m., 10.

²⁶⁸ PELIKAN, The Christian Tradition, Vol. II., 93.

Az úrvacsora szimbolikus jellege ugyanazt az emlékezetet fejezi ki, mint az ikon. Jézus azon szavait, hogy *ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*, a keleti teológia úgy értette, hogy a jegyek vétele pontosan oly módon őrzi és hirdeti az emlékezetet, mint egy ikon.²⁶⁹ Mivel Krisztus az ikonon megjeleníthetővé vált, a kenyér és a bor is így képviselik és jelenítik meg a feltámadt Urat ebben a világban. De Krisztusnak az ily módú megjelenése azt is jelenti, hogy aki magához veszi ezeket a jegyeket, az maga is hasonlóvá válik Krisztushoz, így az ő élete is megszentelődik.²⁷⁰ A Krisztus tárgyi ábrázolása előre mutat és kihat az úrvacsorában részesedő ember életének teljes megváltozására, Istenhez való odafordulására.

6. További úrvacsorai kérdések – Bűnbánat, ünnep

Az évszázadok során egyre hangsúlyosabbá vált a *bűnbánat* gondolata, amely megjelent az úrvacsorában is, főképpen az áldozat jelleg kapcsán. Jóllehet nem vetült rá akkora figyelem, mint a korábban tárgyalt nagyobb teológiai kérdésekre, mégis hozzátartozik az úrvacsora dogmájának korai alakulásához. Legkorábban a negyedik században jelent meg az a gondolat, hogy nincs olyan bűn, amely ne lenne megbocsátható,²⁷¹ és így Krisztus elé vihető. Ebből következik az, amire Jézus asztalközössége is tanít, hiszen amikor Jézus a bűnösökkel ült egy asztalhoz, akkor meg is tisztította őket. Így aki Krisztus elé járul, azt Ő meg tudja tisztítani, de ehhez szükséges önmagával és bűneivel szembenézni. *Nagy Gergely* pápa a 6. században már arról beszélt, hogy a bűnbánatnak töredelmesnek kell lennie, és négy elemet kell tartalmaznia: bűnbánat, hitvallás, kiengesztelés, elengedés.²⁷² Ezek azért fontos fogalmak, mert az úrvacsorai közösség éppen ezeket hordozta magában. Gyakorlatilag ez az első leírása annak, hogyan is kell az úrvacsorához járulni. De már a második században a *Didaché* is ismeri a bűnvallás fogalmát, amikor megemlíti, hogy az ember csakis a bűnvallást követően válhat tisztává, és szánhatja oda magát Istennek.²⁷³

A korai keresztyének számára az úrvacsora nemcsak a Krisztussal való találkozás, egyesülés, az áldozatra való emlékezés, a közösségteremtés és a bűnbánat, hanem a feltámadás ünneplésének alkalma is volt. Az első és második században nagy vita folyt arról, hogy mikor ünnepeljék az úrvacsorát. Az este megtartott közös étkezéseket a második század

---

²⁶⁹ PELIKAN, i.m., 109.

²⁷⁰ PELIKAN, i.m., 226.

²⁷¹ GONZALEZ, i.m., 162.

²⁷² uo.

²⁷³ HERON, i.m., 74.

második felétől felváltották a reggeli ünnepek,²⁷⁴ mert minden napot Krisztus feltámadásának ünneplésével szerettek volna kezdeni, kifejezve ezzel azt, hogy csakis az új teremtés adhat életet és erőt egy új naphoz. *Hyppolytos* (kb. 175 – 235), a történelem első ellenpápája, már 215-ben arról ír, hogy az úrvacsorai imádságnak a hálaadás a legfontosabb eleme, nem pedig a kenyér és a bor természete. A leglényegesebb éppen ezért az, hogy az úrvacsora annak az ünnepe lehessen, amit Krisztus értünk tett.²⁷⁵

7. Összefoglalás

A korai századokban a keresztyének mint az istentisztelet elengedhetetlen részét tartották számon az úrvacsorát és ünnepelték minden alkalommal. A Krisztussal való találkozást mindig az Ő halálának és feltámadásának üdvtörténeti jelentőségében élték át. Hamar felmerült a kérdés, hogy ezt a találkozást materiálisan vagy spirituálisan kell-e érteni? Mindkét gondolat jelentősen erősödött az évszázadok során. Mindeközben kialakult annak a vitának az alapja, amely miatt a középkor egyháza már nem tudott egységes maradni. Krisztus valóságos jelenlétének kérdése az ókor hagyatéka maradt. Elmondható az ókor dogmafejlődése kapcsán, hogy az első századok egyházának szemlélete magával hozza az úrvacsorai áldozat problémakörét is, amelyből világos következtetésként a korai egyházatyák rámutattak, hogy az úrvacsora nem csupán emlékezet, hanem cselekvés is. Kérdés, hogy mindez Krisztus emlékezete, a Vele való találkozás és egyesülés cselekvése, vagy pedig Krisztus felajánlásának megisméltése-e? Ezzel együtt érthetővé vált, hogy az úrvacsorának igenis nélkülözhetetlen funkciója volt a gyülekezetek életében, mert egyházat formált és tartott fenn, üldözötteket erősített és bátorított, Krisztussal egyesülni vágyókat tisztított meg és serkentett reménységre. Ezért az úrvacsora az ókorban nem csupán emlékezés volt, hanem mindig előretekintés is. Ebben a vendégségben Jézus Krisztus volt a vendég, a vendégül látó, és Ő volt az is, aki jelen volt a jegyekben.²⁷⁶ A következő teológiai történeti időszakra várt a feladat, hogy megmutassa, hogyan és mi módon lehet találkozni benne a feltámadott Krisztussal.

---

²⁷⁴ ALIKIN, i.m., 103.

²⁷⁵ HERON, i.m., 63.

²⁷⁶ SMITH, D. E, i.m., 78.

8. Következtetések, eredmények

1. Az apostoli atyák dogmaformálása során az úrvacsora az egyház létének alapjává és végső győzelmévé vált. A megfeszített Krisztus szenvedésére mutat vissza, de a feltámadt Úr halálon való diadalát ígéri az egyház számára. E kettő pedig a Krisztussal való jelen találkozásban kínálja a bűnbocsánatot és az örök életet.

2. Az úrvacsora közössége egyházat megtartó és fenntartó erő. Az ókori keresztyénüldözések időszakában a Krisztussal való közös találkozás mindig a megerősödést és a megmaradás reményességét jelentette.

3. Az úrvacsorában a jelen liturgikus eseménye, azaz az élő Úr jelenléte és Krisztus második visszajövele összefonódnak. A történelmi kereteken túlról érkező Úr a világ felett aratott győzelmének részesévé teszi egyházát az úrvacsora során.

4. A Krisztus valóságos jelenléte körüli viták hangsúlyozzák a feltámadott Úrral való találkozás fontosságát az úrvacsora során. A megfeszített és feltámadt Krisztus e találkozásban az egyház jelenébe belépve biztosítja népét a mindennek felett álló hatalmáról. Krisztus Szentlélek általi valóságos jelenléte az Atya irgalmasságát hirdeti, Aki minden időkből könyörül az Övéin.

5. Krisztus áldozata az egyházat cselekvésre indítja és ez a cselekvés fejeződik ki az úrvacsorában. Az egyház ezért ad hálát Istennek, emlékezik a Krisztus áldozatára és az engedelmségre vezető Szentlelket hívja segítségül.

IV.

A KÖZÉPKOR NAGY ÚRVACSORAI VITÁI

1. Ez a hit titka

Az úrvacsora tanának formálódásában az Augustinus utáni korszakban alapvető különbséget lehet felfedezni a korábbi évszázadokhoz képest. A középkor elején történt valami, ami miatt minden hirtelen megváltozott. Az ok kereshető a kialakult politikai helyzetben, az egyház társadalmi és világhatalmi szerepvállalásában, de kereshető abban a misztikus látásmódban is, amelyben a középkor embere értetlenül figyelte a néptől egyre inkább elkülönülő klérus növekvő tekintélyét. Tény azonban, hogy az ókorban az úrvacsora jórészt az emberi cselekményről szólt, de a középkor kezdetére már sokkal inkább áttevődött a hangsúly az Isten cselekvésére, s ebből fakadóan az egyház szerepére.

Az ókori dogmaformálódás folyamatából kiderült, hogy az első századok gyülekezetei számára fontos volt az úrvacsora közösségformáló és az üldözések alatt is megtartó ereje, ezzel szemben a középkorban aránytalanul nagy hangsúlyt kap Krisztus valóságos jelenlétének kérdése, hiszen szinte minden tekintet és gondolat e körül forgott. A középkori dogmaformálódás azzal, hogy Krisztus jelenlétére ilyen nagy hangsúlyt fektetett, szinte természetesen magával hozta a reformációt, hiszen e tan hangsúlyozása, és a papság egyre növekvő tekintélye elkerülhetlenné tette a valóságos jelenlét tanításának átgondolását.

Keleten viszonylag hamar lejátszódtak azok a folyamatok, amelyekkel a nyugati egyház szinte az egész középkort átölelő évszázadokban küzdött. Nyugaton heves viták és zsinatok sokasága volt szükséges az úrvacsoratan tisztázáshoz. Ennek oka az volt, hogy *Augustinus* tanításának erős befolyása bontakozott ki a nyugati teológiában és ez késleltette a dogma formálását. Hyppo püspökének hatása még a középkorban is évszázadokig érezhető volt. Így azt is meg lehet állapítani, hogy a középkori gondolkodás és tanformálás akkor kezdődött el, amikor *Augustinus* gondolatainak teológiai értelmezése megváltozott, és az általa képviselt szimbolizmus már nem jelentett dinamikus valóságot az egyház életében, ezért a középkori teológusok új utakat kerestek.²⁷⁷ Voltak persze néhányan (*Ratramnus, Berengar, Wycliffe, Husz János*) akik ebben az időben is követték az *augustinusi* szimbolikus értelmezés vonalát, de őket vagy hamar eretnekké nyilvánította a középkori egyház, vagy

---

²⁷⁷ SNOEK, *Medieval Piety from Relics to the Eucharist*, 36.

tanaik visszavonására készítette. Végző esetben máglyára ítélte őket. Az alapvető tan, a jegyek megszentelődésének és Krisztus valóságos jelenlétének alapjai pedig éppen *Augustinus* legfőbb ellenfelénél, *Ambrosiusnál* voltak lefektetve, amit *Nagy Gergely* pápa vitt tovább a középkor kezdetén.

Az úrvacsorai dogmaformálást meghatározták azok a történelmi helyzetek is, amelyekben e nehéz évszázadokon át élte az egyház a mindennapjait. Mindenekelőtt a keresztyének számának változásában kell keresni az alapvető feltételek módosulását. Szokás ezt mondani: *Nagy Konstantin* óta a keresztyénség államvallássá lett. A középkor kezdetére jelentősen megemelkedett azon keresztyének száma, akik nem a nyugaton élő egyház világából és háttéréből érkeztek. Sokan lettek keresztyénné más vidékeken is. Az egyházi gyakorlat az volt, hogy az újonnan érkezők részesültek a keresztség sákramentumában, egyháztaggokká váltak, de az egyháznak már nem volt semmiféle kapacitása arra, hogy fel is készítse őket az egyházi életre. Így azok, akik nem beszéltek a latin nyelvet, olyan közegben találták magukat, ahol az istentisztelet teljes érthetlenségben zajlott számukra. Ők csupán egy dolgot értettek: itt valami titok történik, és *ez a hit titka*.

Ezentúl a korabeli egyház az első századokból magával hozta a maga teológiai örökségét is. Ez gyakran azoknak a vitáknak és harcoknak az eredményét jelentette, amelyek az előző évszázadokban oly sok kérdést vetettek fel, de végző soron a tan tisztázását és megerősítését hozták magukkal. A gnosztikusok elleni második századi küzdelem vagy éppen az arianusokkal szembeni negyedik századi vita mind azt az örökséget vitte tovább, hogy Krisztus istenségét bizonyítani kellett, és az egyház minden erejével azért küzdött, hogy e tévtanítókon felülkerekedjen. Mindeközben gondolkodásában a hangsúly oly mértékben áttevődött Krisztus isteni természetére, hogy Krisztus emberi természetét szinte már teljesen figyelmen kívül hagyta.

A középkor teológiai fejlődéséhez az is hozzátartozik, hogy a nyugat a hatodik század után rengeteg barbár támadásnak volt kitéve. Emiatt rendkívüli borzongás és szinte folyamatos káosz alakult ki az emberekben. A félelem érzése mindennapossá vált, így az emberek segítséget, menedéket kerestek az egyház karjaiban. Az egyháznak ebben a káoszban kellett stabilitást adnia az embereknek.²⁷⁸ Ez egyik oldalról nagy teherként nehezedett az egyházi vezetőkre, a másik oldalról viszont lehetőséget láttak benne, hiszen a keresztyének növekvő száma, a megnyugvást kereső emberek jelenléte akként formálta az egyházat, hogy egyre nagyobb politikai szerepet töltsön be a korabeli Európában. Az egyház szava, tekintélye

---

²⁷⁸ BRIDGE – PHYPERS, *The Meal that Unites?*, 69.

egyre hangsúlyosabb lett. Ez a növekvő tekintély, a pápák világalmai törekvései nagymértékben visszatükröződik az úrvacsora dogmaformálódásán.²⁷⁹ Nem lehet vizsgálni a középkor gondolkodását, dogmaformálását anélkül, hogy ne vegyük figyelembe mindezen tényezőket, és ne elevenedne meg az a világ, amelyben ezek a keresztyén hitet formáló viták zajlottak.

2. A Transubstantiatio végső győzelme – Krisztus úrvacsorai jelenlétének kérdése

Az úrvacsoráról szóló középkori teológiai irodalom kiemelt figyelmet fordított Krisztus úrvacsorai jelenlétének kérdésére. Az ókor előkészítette már ezt a dogmatikai formálódást, amikor azt kezdte vizsgálni, hogy Krisztus teste és vére mi módon lehet azonos, vagy a jegyek mi módon lehetnek az Úr testének és vérének hordozói.

Keleten hamar, már *Damaszkuszi János* nézetével eldőlt ez a kérdés, nyugaton azonban jóval hosszabb folyamat volt, amíg az egyház eljutott az átlényegülés tanához. Ennek az egyetlen oka *Augustinus* hatása volt, ő ugyanis elég jelentős különbséget tett a sákramentum és a jel között.²⁸⁰ Emiatt eddig egyértelmű különbség mutatkozott az úrvacsorai jegyek és Krisztus mennyei teste között, a középkor azonban elhomályosította ezt a teológiai nézetet.

A *transubstantiatio* tanának végső nyugati győzelme hosszú, évszázadokig tartó folyamat volt, amely alapvetően két középkori, a 9. és a 11. században zajló vita eredménye lett. Előbb két corbe-i szerzetes teológiai látása ütközött ebben a kérdésben, majd pedig a tour-i *Berengar* ellenállása készítette az egyházat a dogma tovább formálására.²⁸¹ A viták után pedig a középkor talán legmeghatározóbb teológusa, *Aquinói Tamás* terelte tovább a dogmát a formálódás útján, míg a középkor végén a reformáció előfutárai már intő jelek lettek az egyház számára a változás közeledtéről.

---

²⁷⁹ uo.

²⁸⁰ HERON, i.m., 92.

²⁸¹ NEVE, A History of Christian Thought, Vol. I., 164.

2.1. A szimbolikusságtól való elhatárolódás – *Radbertus* (785 – 865)²⁸² és *Ratramnus* (†870) vitája

Ez a vita jól mutatja a 9. századra kialakult európai gondolkodást és annak megváltoztatására tett kísérletet. Az ókor végétől kezdve folyamatosan mélyült a kenyér és a bor Krisztus valóságos testeként való értelmezése, de ebben a században egy olyan irány kezdett érvényesülni, amely megpróbálta az addigra már elhalványult *augustinusi* szimbolikus spiritualitást visszahozni.²⁸³ A két szerzetes vitája éppen ezért döntő jelentőségűnek bizonyult a dogma későbbi alakulása szempontjából.

Paschasius Radbertus művelt Benedek-rendi szerzetes volt a franciaországi Corbie-ban. 832-ben fejtette ki nézetét az *Úr teste és vére* (*Liber de Corpore et Sanguine Domini*)²⁸⁴ című könyvében, amelyben egyfajta kombinációt ajánlott a reális jelenlét és *Augustinus* tanítása között.²⁸⁵ Egy szigorú eucharisztikus valóságról beszélt, amelyben Krisztus titokzatos, nem mérhető és nem látható módon, és nem is materiális valóságban, de megjelenik a kenyérben és a borban.²⁸⁶ Ez a belső és titokzatos átlényegülés Istennek erejét és mindenhatóságát mutatja, hiszen *Cyprianushoz* hasonlóan ő is azt emeli ki, hogy Isten ezt az átváltoztatást is megteheti. Ez pedig *Radbertus* számára teljesen valóságos módon történik, azaz a kenyér és a bor Krisztus „történelmi”²⁸⁷, azaz valóságos testévé és vérévé változik. Mégpedig pontosan az a test és vér lesz a kenyérből és a borból, mint amelynek Mária életet adott, amelyiket keresztre feszítettek, feltámadt és most a mennyben van.²⁸⁸ Az úrvacsorában részesedők ezért ugyanezt a testet kapják a kenyérben és a borban. Az úrvacsorában végbemenő átlényegülést ezért csodának tartotta. *Radbertust* mélyen megérintette az a természetfölötti dolgok utáni sóvárgás, amely korát jellemezte.²⁸⁹

Ezt az átváltozást *Radbertus* oly módon képzelte el, hogy a kenyér és bor semmilyen külső tulajdonságukban nem változnak meg. Azaz alakilag (*accidentia*) ugyanazok maradnak,

---

²⁸² uo.

²⁸³ KILMARTIN, i.m., 81.

²⁸⁴ Szó szerinti fordításban *Könyv az Úr testéről és véréről*.

²⁸⁵ NEVE, i.m., 179.

²⁸⁶ SNOEK, i.m., 37.

²⁸⁷ A történelmi szó kapcsán lényeges megjegyezni, hogy *Radbertus* ezen ugyanazt a testet érti, amely Szűz Máriától született, amely szenvedett a kereszten és feltámadt a sírból. A legtöbb teológus a történelmi szó magyarázataként hozzáteszi a kijelentéshez, hogy hús-vér testről van szó. *Radbertus* azonban nem állította azt, hogy Krisztus testét emberi fogakkal lehet megrágni. Azt azonban értette ezen a „történelmi” szón, hogy nem Krisztus teste válik kenyérré, hanem a kenyér válik Krisztus testévé. A jegyek sem fizikailag, sem ízükben, sem külső megjelenésükben nem változnak meg, de belső lényegükben igen. Jézus történelmi testévé és vérévé válnak. (ld. HERÓN, i.m., 92-93.)

²⁸⁸ PELIKAN, *The Christian Tradition*, Vol., III., 75.

²⁸⁹ OSTERHAVEN, *Az egyház hite*, 158.

így ugyanaz marad a színük, formájuk és ízük, mert az átváltozás nem külsőleg, hanem belsőleg megy végbe.²⁹⁰ Alakjukkal szemben azonban a lényegük (*substantia*) megváltozik. Már nem kenyér és bor többé, hanem Krisztus valóságos teste és vére.²⁹¹ Így a kenyér és bor nem csupán jelképpé, hanem magává az Úr testévé és vérévé lesznek. Azonban *Radbertus* mégsem rugaszkodott el teljes mértékben az *augustinusi* tanítástól, ugyanis azzal egészítette ki mindezt, hogy Hyppo püspökéhez hasonlóan ő is különbséget tett a jegyek tényleges, illetve lelki evése és ivása között, ugyanis szerinte csak hittel lehet mindezt elfogadni. A változás éppen ezért csak azok számára történik meg, akik igazán megértik és elfogadják a jegyek lényegét.²⁹² *Radbertus* abban maradt *Augustinushoz* hű, hogy a jegyek átlényegülése nem magától történik, hanem csakis hit által. Ez a kitétel azt jelentette, hogy *Radbertus* előkészítette ugyan a *transubstantiatio* dogmáját, de a 9. században még nem lépett túl a teljes átlényegülés tanának határán, így a dogma teljes magalkotása még váratott magára. Összefoglalva *Radbertus* álláspontját, számára a jegyek lelki ételek, amelyek hordozzák a fizikai valóságot. Ezért az úrvacsora nem lehet más, mint Krisztus hozzánk való elérézésének és az örök életnek az ünneplése.²⁹³

Hrabanus Maurus (780? – 856) volt az első, aki *Radbertussal* vitába szállt a tanai miatt, jóllehet *Mainz* érseke nem vonult be olyan hatással a középkor teológiatörténetébe, mint *Radbertus* későbbi szerzetes társa. *Hrabanus* nagymértékben követte az *augustinusi* elgondolást, és így azon a véleményen volt, hogy a kenyér és a bor nem lehet önmagában Krisztus teste és vére, hanem csak jelképezheti azt. Ugyanis a sákramentum azt a célt szolgálja, hogy rámutasson és megerősítse az úrvacsorai jegyek értelmét. *Hrabanus* látása nem volt annyira letisztult, mint *Augustinusé*, ugyanis a középkori teológiai háttéré miatt azért mégiscsak látott némi lehetőséget arra, hogy valami módon hordozhatja a kenyér és a bor Jézus testét.²⁹⁴ Később többen helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a *consecratio* által valami változás történik a kenyérben és a borban, de e változás következménye nem lehet Krisztus valóságos teste és vére.

Ratramnus szintén corbie-i szerzetes volt, aki nem csupán *Radbertus* hatására fejtette ki véleményét, hanem *Kopasz Károly* (823 – 877) császár kérésére tanítást is adott az úrvacsorai jegyekről.²⁹⁵ Azért, hogy véleménye különbözőségének még inkább hangot adjon, írásának ugyanazt a címet választotta, mint *Radbertus*: *Az Úr teste és vére*. Egész egyszerűen

---

²⁹⁰ NEVE, i.m., 179.

²⁹¹ HERON, i.m., 93.

²⁹² NEVE, i.m., 180.

²⁹³ MCGRATH (szerk), i.m., 295.

²⁹⁴ NEVE, i.m., 180.

²⁹⁵ uo.

metafizikai spekulációnak tartja mindazt, amit *Radbertus* ír.²⁹⁶ Nem tudja a jegyeket Krisztus testének és vérének tekinteni, mert azokon semmilyen látható átváltozás nem történik. Nem tudja elfogadni azt a nézetet, melyben a kenyér és a bor bármilyen jelleggel is, de átváltoznának Krisztus történelmi testévé és vérévé, hiszen nem lehet Krisztus testileg jelen a jegyekben. *Ratramnus* kérdése tehát az volt, hogy az a test, amelyet Mária hozott a világra, hogyan is lehetne jelen az úrvacsorai kenyérben és borban?²⁹⁷ Szerzetes társával ellentétben *Ratramnus* egy láthatatlan, emberi szemmel nem látható igazságról beszél: Krisztus jelen van ugyan, de nem valóságosan és nem látható módon.²⁹⁸ Krisztus jelenléte a jegyekben csupán lelkileg valósulhat meg, hiszen a jegyek Krisztus testének és vérének csupán a sákramentumi jelei, így arra mutatnak ugyan, de nem változnak azzá. Ezért a hívő számára a kenyér és a bor csakis lelki értelemben változik át, azaz alakja (*figura*) és lényege (*substantia*) ugyanaz marad. Ezért kijelenthető, hogy ez a lelki étel a legkevésbé sem azonosítható Krisztus megszületett, emberekért szenvedett és feltámadott testével.²⁹⁹ Így *Ratramnus* számára az úrvacsorában való részvétel csakis az Úrral való lelki közösségben valósulhat meg, és ezen lelki közösségben kell a hívőnek magához vennie a Krisztus szenvedését és feltámadását szimbolizáló kenyeret és bort.

A vitát összegezve az alapvető kérdés ez volt: *Mi a különbség valóságos és szimbolikus között?* *Ratramnus* számára a valóság egészen más szerepet játszott az úrvacsorában, mint *Radbertus* számára. *Radbertus* ugyanis meg akarta védeni a sákramentumi valós jelenlétet, és így az igazság (*veritas*) terminusát használta a láthatatlan valóságra, azaz a valóságot abban látta, ahogyan Krisztus teste megjelenik a jegyekben.³⁰⁰ *Ratramnus* ugyanezt az igazság (*veritas*) fogalmat csupán a láthatókra használta, azaz ami a látható igazsága a kenyérnek és a bornak, az úrvacsora során végig az is marad, és nem változik át Krisztus testévé és vérévé. *Radbertus* történelmi és eucharisztikus testben jelöli meg Krisztus jelenlétét, vele szemben *Ratramnus* csupán egyetlen különbséget sejtet, mely szerint míg Krisztus történelmi teste a láthatatlan igazság, a kenyér és a bor látható igazságok.³⁰¹ A látható igazság pedig az, ami nem változik át, hanem lelki értelemben veszi fel a láthatatlan igazság tartalmát.

A korabeli egyház következtetése mindebből a vitából az lett, hogy *Radbertus* véleménye lett a hivatalos álláspont, amely már a *transubstantiatio* dogmáját is előkészítette.

---

²⁹⁶ MÜHLENBERG, Dogma und Lehre im Abendland, 531.

²⁹⁷ GERKEN, i.m., 108.

²⁹⁸ HERON, i.m., 94.

²⁹⁹ SNOEK, i.m., 38.

³⁰⁰ KILMARTIN, i.m., 85.

³⁰¹ KILMARTIN, i.m., 86.

Ezután *Haimo* (†853), *Halberstadt* püspöke formálta tovább a dogmát olyan tanítássá, amely közel áll a ma is érvényes római katolikus állásponthoz, és így teljesen elhatárolódtak *Augustinus* szimbolikus és lelki értelmezésétől.³⁰² A középkori viták azonban ezzel nem értek véget, hanem sokkal inkább tovább éleződtek.

2.2. A mennyei Krisztussal való egység – *Berengar* (999 – 1088)³⁰³ teológiája és következményei

A *tour-i Berengar* a 11. század közepén azt vallotta, hogy az úrvacsora nem más, mint ami elvezet a mennyei Krisztushoz, hiszen a vele való egység fejeződik ki ebben a sákramentumban. Teológiájának szimbolikusságát csak *Ratramnus* közelítette meg a középkorban, így nem is csoda, hogy visszaatal a 9. századi szerzetes lelki értelmezésére.³⁰⁴ *Berengar* számára a szereztetési igék sokkal spirituálisabban értelmezhetőek, mint azt a kortárs teológusok gondolták, ezért szerinte nem történik változás a kenyér és a bor jellegében: azok mind alakjukban, mind lényegükben ugyanazok maradnak végig az úrvacsora során, hiszen „*a mennyben lévő Krisztus nem jelenhetik meg az egyház minden oltárán.*”³⁰⁵ A korabeli állásponttal ellentétben azt vallotta, hogy a kenyér és a bor a *consecratio* után is megmaradnak csupán kenyérnek és bornak, és így nem jelenik meg bennük Krisztus teste, de azt ábrázolják és arra mutatnak. Ezt a gondolatot azonban tovább vitte és úgy vélte, hogy a *consecratio* által ugyan a jegyek megmaradnak földi jellegükben, viszont a valóság egy magasabb szintjére lépnek, mert csak így lehetnek Krisztus lelki testének láthatatlan jelei.³⁰⁶ Teológiájában *Berengar* nagyon élesen meghúzza a határvonalat a sákramentumi valóság és a sákramentumi jel között. Azt vallja, hogy az oltárra kerülő jegy nem lehet Krisztus valóságos teste és vére. Szerinte az átváltozás teljesen lehetetlen, és Krisztus testét csakis képletesen lehet értelmezni. Ez nem jelentette azt, hogy *Berengar* csupán a tiszta szimbolikusságot vallotta volna. Felismerte, hogy a cselekményben szerepet kap a jel és a jelzett dolog, ugyanis egy szent és láthatatlan elem kapcsolódik hozzá, ami nem

---

³⁰² NEVE, i.m., 180.

³⁰³ uo.

³⁰⁴ GERKEN, i.m., 112.

³⁰⁵ GONZALEZ, i.m., 164.

³⁰⁶ SNOEK, i.m., 47.

más, mint maga *Krisztus*.³⁰⁷ Ez azt eredményezi, hogy a kenyér és a bor nem teljesen, csupán részlegesen változnak át.

A középkori egyház elvetette *Berengar* tanait, és az 1059. évi *Római Zsinat* arra kényszerítette, hogy vonja vissza tanait, aki ezt követően így vallott: „*A kenyér és a bor az oltáron lényegileg megváltozik. ... Az imádság által valóságosan is az test lesz, amelynek Szűz Mária életet adott.*”³⁰⁸ *Berengar Augustinushoz* és a szimbolikussághoz való visszakanyarodása azt jelentette, hogy egyfelől az egyháznak nagyobb erőfeszítést kellett tennie a dogma végső kialakításához, másfelől pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy *Krisztus* lelki jelenlétéről milyen kevés szó esett a korabeli szertartásokon.

A korabeli *Canterbury* érsek, *Lanfranc* (1010? – 1089) volt az, aki elsőként szembeszállt *Berengar* tanaival. Felvetéseire az érsek azt a feleletet adta, hogy a sákramentum az egyik dolog az úrvacsorában, a másik dolog nem lehet más, mint *Krisztus* teste és vére. Ezért *Berengarnak* adott válaszában megkülönböztetett két szót: a *lényeg*et és *lényeg*it. Ezekkel a szavakkal tett különbséget a valóság megjelenése és a valóság között.³⁰⁹ Hamar kiderült az is, hogy *Lanfranc* sokkal inkább az *Augustinussal* szemben álló *Ambrosius* tanait tartotta érvényesnek és követendőnek, amikor kifejtette, hogy a *consecratio* által a jegyek megjelenése különbözik a lényegüktől.³¹⁰ Tehát a lényeg és a lényegi különválnak, mert a jegyek megmaradnak lényegileg kenyérnek és bornak, lényegük viszont egészen más, mert az már *Krisztus* teste és vére. A jegyek a látható valóságok, míg lényegük a láthatatlan valóság, amely nem más, mint *Krisztus* teste és vére. Nemcsak ő volt azonban *Berengar* ellenfele, hanem tanítványa, *Guitmund* (†1090 – 1095) is. A *Római Zsinaton* folytatott vitát éppen vele szemben vesztette el *Berengar*, majd ezután kötelezte a zsinat tanai visszavonására és *Krisztus* testének és vérének valóságos, fizikai és nem csak sákramentumi értelemben való jelenlétének megvallására. *Lanfranc* élete végén hűen tükrözte a korabeli álláspontot: „*A jegyekben nem más, mint Krisztus teste és vére van jelen. Ha annyit kérdeznek tőlem, hogy mindez hogyan lehetséges? Csak annyit válaszolok rá, hogy mindez a hit titka.*”³¹¹

Berengar jelentősége csak jóval később realizálódott, és igazságát csak évszázadok múltán látta meg az egyház. De tulajdonképpen a reformáció előfutárai voltak azok, akiket különösképpen is inspiráltak a gondolatai. Ezzel szemben *Lanfranc* lefektette és mélyítette az *accidentia* és *substantia* közötti feszültséget, ami oda vezetett, hogy a *IV. Lateráni Zsinaton*

---

³⁰⁷ HARNACK, Dogmatörténet, 219.

³⁰⁸ HERON, i.m., 95.

³⁰⁹ POWER, i.m., 245.

³¹⁰ SNOEK, i.m., 47.

³¹¹ MCGRATH (szerk), i.m., 298.

(1215) már meg is formálták a *transubstantiatio* tanítását. Egyébiránt *Guitmund* vezette be azt a kifejezési módot, mely szerint a kenyér és a bor átváltozik Krisztus testévé és vérévé. *Berengar* után másfél évszázaddal, 1215-ben a *IV. Lateráni Zsinat* egy új szóval jelölte meg az átlényegülést, ami a *transubstantiatio* lett.³¹² Ennek megfelelően készítették el a zsinaton magát a dogmát is.

Az átlényegülés tanának kialakulásában a középkori skolasztikus, teológus, a 12. század közepén élt *Petrus Lombardus* (1095? – 1160) is nagy szerepet játszott, ugyanis ő fogalmazta meg először az átváltozás menetét. Eszerint *először* a kenyér Krisztus testévé válik, mégpedig ugyanazon a módon, ahogyan a magvak kenyérré válnak. *Másodszor* ami addig alakjában kenyér volt, az már Krisztus teste lett, *harmadszor* a kenyér lényege elmúlik és Krisztus teste lesz belőle, *végezetül* megmarad a kenyér külső jegye, de az már Krisztus teste. *Lombardus* később módosította tanát, és azt hirdette, hogy a kenyér nem olyan módon változik meg, mint egy természetes folyamat és nem egyszerűen megszűnik a kenyér lényege, hanem kicserélődik valami másra.³¹³ Ettől kezdve, a 12. század közepétől volt használatos az átlényegülés fogalma, amelyet mind a *IV. Lateráni Zsinat*, mind pedig a *Lyoni Zsinat* (1274) is használt.

A *IV. Lateráni Zsinat* egyébiránt egy herezis ellen foglalt állást, mely azt tanította, hogy az úrvacsorai kenyér pusztán kenyér és megkülönböztethetetlen a kenyér többi fajtájától.³¹⁴ Érdekes adalék mindehhez az a mód, ahogyan közvetlenül a zsinat előtt *Petrus Capuanus* (†1214) hozzájárult a tan letisztulásához, és a szóhasználat bevezetéséhez. Ő három álláspontot vetett össze, egyszersmind három lehetőséget is feltárt ezzel. Az *elsőben* a kenyér és a bor lényege ugyanaz marad, egy időben, egyszerre, mint Krisztus testének és vérének a lényege. Ez a bizonyos *egyszerre* nem más, mint a *consubstantiatio*, ami később a reformáció idején *Luther* úrvacsorai tanításának alapja lett. *Második* lehetőségként azt említi meg *Petrus Capuanus*, hogy a kenyér és a bor lényege megüresedik, eltűnik, megszűnik, és azok kicserélődnek Krisztus testének és vérének lényegével. A *harmadik* folyamat pedig maga a lényegi átváltozás.³¹⁵ *Petrus Capuanus* a harmadik folyamatot tartotta a leglényegesebbnek, de vallotta egyidejűleg, hogy az első kettőnek is van szerepe az úrvacsorában.

---

³¹² BRIDGE – PHYPERS, i.m., 70.

³¹³ HERON, i.m., 95.

³¹⁴ SNOEK, i.m., 48.

³¹⁵ POWER, i.m., 246.

2.3. A kenyér és a bor lényege változik meg – Aquinói Tamás (1225? – 1274) tanítása

A Domonkos rendi szerzetes a 13. század derekán, közvetlen a *IV. Lateráni Zsinat* után arra az álláspontra helyezkedett, hogy külön kell választani az úrvacsorában a materiálisat, a lényegit és az alakit. A *Summa Theologica*ban foglalta össze a *transubstantiatio* értelmét, és először helyezte tudományos alapra ezt a „természetfeletti átlényegülést.”³¹⁶ Arisztotelész (Kr. e. 384 – 322) filozófiáját hívta segítségül annak megmagyarázáshoz, hogyan is történik ez a folyamat. Az ókori görög filozófus a valóságot *substantianak* és *accidentianak* látta, azaz a valóság alak- és lényegi dolgokból tevődik össze. Híres példája az asztal volt mindennek az érzékeltetéséhez, ugyanis minden asztalnak van egy lényege, mégpedig az, hogy asztal legyen és betöltse funkcióját. De ezzel együtt minden asztalnak vannak külső jelei is, van mérete, színe, egyszóval alakja. Az alak- és lényegi dolgok különböznek, de lényege mindegyik asztalnak ugyanaz, mégpedig, hogy asztal legyen.³¹⁷ Aquinói Tamás ezen filozófiai háttér mentén haladva próbálta az átlényegülést körüljárni. Azt vallotta, hogy az úrvacsorában lévő kenyér és bor ugyanilyen tulajdonságokkal bír. Azaz a jegyeknek is van *accidentiajuk* és *substantiajuk*. A kenyérnek az a *substantiaja*, hogy kenyér legyen, mert ez a lényege és betöltendő feladata, de ezzel együtt van látható megjelenése, azaz *accidentiaja* is. A *transubstantiatio*ban a kenyér és bor *substantiaja* változik Krisztus testévé és vérévé, és ezért lehetséges az, hogy amikor az úrvacsorában részt vevők eszik és isszák őket, akkor azoknak kenyér- és bor-ízük van. Ezt a változást csakis Isten közvetlen beavatkozása tudja létrehozni. A jegyek helyébe a teljes Krisztus lép be, és így teste és lelke szerint jelen van a kenyérben és a borban.³¹⁸ De ez a változás a jegyek lényegére vonatkozik, míg alak- és formájuk végig megmarad. Tehát a jegyek *accidentiajuk* szerint megmaradnak kenyérnek és bornak, míg a *substantiajuk* Krisztus teste és vére, és annak legbelsőbb lényege lesznek.³¹⁹ Ezért Tamás számára az úrvacsorában megivott bor nem Krisztus valóságos vére, hanem csupán annak a lényege. Így visszautasította Krisztus több helyen jelenvalóságát is, és vallotta, hogy Krisztus egyszerre egy helyen lehet, ez pedig jelenleg a mennyben van.³²⁰

Tamás azonban tovább magyarázza Arisztotelész alapján a kategóriák különválását. Számára az *anyagi* egyenértékű a fizikaival. Az, ami a négy őselemből – levegő, föld, víz, tűz – állt össze. Ezzel szemben a *lényegiről* sokszor azt gondoljuk, hogy ugyanaz, mintha anyagi

³¹⁶ MCGRATH (szerk), i.m., 300.

³¹⁷ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 76.

³¹⁸ HARNACK, i.m., 244.

³¹⁹ AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa Theologica*, III.76.4., 298.

³²⁰ SNOEK, i.m., 49.

lenne, de éppen az úrvacsorában mutat rá *Tamás* arra, hogy nagyon is különbözőek.³²¹ A lényegi nem lehet fizikai dolog, mert valami formát ölt, karaktert kap, és magában hordozza annak a dolognak az identitását, azaz benne van a lényege. *Tamás* szerint a lényegi nagyon is valós és észrevehető. Így Krisztus teste és vére nagyon is valóságos az úrvacsorában. *Tamás* ezeken a kategóriákon túl megkülönböztetett még egy *alaki* kategóriát is, amely minden dolgot magában foglal, amelynek formája van, amely megkülönbözteti minden más dologtól a földön.³²² Mindezeket azért tartotta fontosnak megjegyezni, mert ezek alkotják a térbeli, helybeli, ízbeli és méretbeli láthatóságokat és különbségeket, és így az úrvacsora értelmezésében is ebből ered a fő probléma. Innen válik érthetővé, hogy mit is jelent, amikor azt mondja, hogy a kenyér és a bor lényege változik meg, jóllehet alakja, mérete, íze változatlan marad. Krisztus teste *lényegileg* és *alakilag* is a mennyben van, és az úrvacsora alkalmával sem száll alá a földre, hanem fent marad. Éppen ezért változik át a kenyér és a bor *lényegileg* titokzatos módon Krisztus testévé és vérévé.³²³ Jóllehet ezt a metafizikai jelenséget maga *Aquinói Tamás* is csak hittel tudta megérteni.

Mindenesetre elmondható, hogy *Aquinói Tamás* a 13. században a filozófia reneszánszát hozta el. Munkássága nemcsak a teológia szempontjából fontos és kiemelendő, a hatása érezhető középkori társadalmi és tudományos élet szinte minden területén. A középkor dogmaformálását leginkább az ő végső kérdésében lehet összegezni, melyben azt boncolgatja, hogy Krisztus teste ebben a sákramentumban valamikor felvehet-e az ember szeme által is látható formát? A választ így adta meg: „*Amíg az ember úton van a menny felé, addig csak hite által tudhatja ezt, ugyanúgy, mint ahogyan más természetfölötti dolgokról is csupán a hitünk által tudunk.*”³²⁴

Aquinói Tamás kapcsán ki kell még térni a lényegi átváltozás tanának megkérdőjelezésére is, hiszen voltak olyanok, akik nem fogadták el ezt a tanítást. *Aquinói* két legfőbb kritikusaként *Duns Scotus* (1265? – 1308) és *William Ockham* (1285? – 1347) lépett fel. Érdekes, hogy mindkettőjük úgy értelmezte a *IV. Lateráni Zsinat* határozatát, hogy az a *consubstantiatiót* herezisnek találta, pedig ők mindketten ebben látták a megoldást. *Tamással* ellentétben ezt a tanítást nem tartották metafizikai képtelenségnek, hanem sokkal érthetőbbnek és végbemehetőbbnek látták, mint a lényegi átváltozás tanítását.³²⁵ Ezzel együtt *William Ockham*, az angol Ferences rendi szerzetes tovább folytatta a sákramentum

---

³²¹ HERON, i.m., 96.

³²² uo.

³²³ AQUINÓI SZENT TAMÁS, i.m., 300.

³²⁴ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 79.

³²⁵ POWER, i.m., 246.

értelmezésének tudományos alapra helyezett magyarázatát, de megértéséhez nem az ókori filozófiát, hanem a korabeli fizika tudományát hívta segítségül. *Oltári sákramentum* című könyvében kvantitatív kapcsolatot keresett Krisztus teste és a földi jegyek között. Rámutatott arra, hogy a dolgok időnként elveszítik kvantitatív tulajdonságaikat, anélkül, hogy elveszítenék lényegi sajátosságukat.³²⁶ Azaz éppen a másik oldalról közelítette meg az úrvacsorai jegyeket, mint azt *Aquinói Tamás* tette, és ezzel jelezte, hogy a minőségi és mennyiségi jellemzők változhatnak akkor is, ha a lényegi sajátosságok (*essential identity*) ugyanazok maradnak. Így Krisztus teljes és valóságos teste képes jelen lenni a jegyekben, és ekként is adatnak mindenki számára.³²⁷ Ezért az úrvacsorában ismét megtörténik az, hogy Krisztus felajánlta a hívőknek és a hívőkért a kenyér formájában. Mivel a kenyér kvantitatív tulajdonsága is megváltozhat, így az ténylegesen átváltozhat Krisztus testévé és vérévé. *Ockham* jelentősége abban is érzékelhető, ahogyan rendkívül őszintén vallott az átlényegülésről, és annak eredetéről. Tisztában volt vele, hogy tanítása, sőt az egész *transubstantiatio* és *consubstantiatio* tanítása nincs benne a Szentírásban. De hozzátette, hogy létjogosultságuk mégsem kérdőjelezhető meg, hiszen az egyház hite szerint a szent atyákat az isteni sugallat vezérelte ezekre a gondolatokra.³²⁸ Így maga *Ockham* is teljes nyugalomban volt afelől, hogy ezen tanítások igazak és Isten akarata az, hogy az egyház ezeket elfogadja.

2.4. A változás szele – A reformáció előfutárai

A középkori egyház két oldalról is egyre növekvő feszültséggel találta szemben magát. Egyfelől tagjai egyre inkább rájöttek arra, hogy az egyház tanítását ők maguk is megérthetik, és nem tarthatja őket az egyházi vezetés az „*isteni titok*” védelmező falai mögött. Másfelől pedig egyre többen emelték fel szavukat a korabeli egyház és pápák korrupszája ellen.³²⁹ Ez történt a 14. századi Angliában is, ahol is az uralkodó türelmetlen lett a pápával szemben, és szeretett volna országának a pápától való teljes függetlenséget kivívni. *John Wycliffe-t* (1330 – 1384), a korabeli oxfordi filozófust is magával ragadta ez a szenvedély, amely nemzetének szellemiségéből áradt. Tanaiban bátran visszautasította a *IV. Lateráni Zsinat* tanítását, mondván, hogy nem lehet a *transubstantiatio* dogmájában semmi spiritualitást találni.³³⁰

---

³²⁶ NEVE, i.m., 212.

³²⁷ uo.

³²⁸ uo.

³²⁹ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 79.

³³⁰ POWER, i.m., 247.

Wycliffe gondolatai a kenyér és Krisztus természetének különbségei körül forogtak. Kérdése az volt, hogy tartalmilag és spirituálisan egyáltalán lehetséges-e az, hogy Krisztus teste és vére megjelenjen a kenyérben és a borban?³³¹ Számára sokkal valószínűbbnek tűnt egyfajta lelki jelenlét, amely társul a jegyekhez. Négy érvet is említ a *transubstantiatio* ellen. Az *első* szerint ennek a tanításnak semmilyen nyoma sincsen a Bibliában. A *második*, hogy ellene mond az ógyház tradíciójának, mert szerinte némiképp más fogalmazódott meg az ókori atyák teológiájában. A *harmadik* érve, hogy ez a tan az érzékek bizonyosságával, és ezáltal a meggyőződéssel is teljes mértékben ellentétes. Végül *negyedik* érvként megállapítja, hogy a *transubstantiatio* dogmája hamis alapokon nyugszik.³³² Éppen ezért nem vallja, hogy Krisztus teste akár lényegileg, akár fizikailag, akár formailag és akár valóságosan is azonos lenne a kenyérral, vére pedig a borral. Szerinte a *consecratio* által a kenyér és a bor megmaradnak a maguk földi valóságukban és Krisztus így van jelen az úrvacsorában.³³³ Ez a jelenlét számára azonban csakis lelki jelenlétként értelmezhető és élhető át. *Aquinói Tamás* lényegi átváltozása ellen az volt a kifogása, hogy szerinte elképzelhetetlen, hogy az *accidentia* létezzen *substantia* nélkül,³³⁴ és így meg lehessen különböztetni a kenyér és a bor lényegi tulajdonságaikat, mert ez a kettő együtt, egyszerre létezik, egymástól elválaszthatatlan módon.

Wycliffe tanításában még egy ponton kitért az úrvacsorára és ismét komoly kritikát fogalmazott meg a korabeli egyházzal szemben. Az egyház azt vallotta, hogy az úrvacsorai átlényegülés a papi csoda, a *consecratio* által adatik, de *Wycliffe* rámutatott arra, a kenyér és a bor a *consecratio* után is kenyér és bor marad. Krisztus lelkileg van jelen a jegyekben, de nem a pap, hanem csakis az örökkévaló Isten csodája által.³³⁵ *Wycliffe* ezen kijelentése után fogalmazta meg teológiájának központi gondolatát: „*Mi nem azt az istent tiszteljük, akit az oltáron feláldoznak. Isten nem a pompázó, látható egyházat részesíti kegyelemben, hanem Isten a láthatatlan egyházat választja ki kegyelme által.*”³³⁶ *Wycliffe*-t életében nem üldözték, de a *Konstanci Zsinat* 1415-ben elrendelte hamvai máglyára vetését, amit csak 12 évvel később, azaz 1427-ben, halála után 43 évvel tettek meg.³³⁷ Hatása azonban mind a közeli, mind a távoli jövőben érezhető, hiszen hamar követőkre is talált. Kelet-Európában *Husz János* (1370? – 1415), a prágai egyetem rektora volt az, aki vallotta és továbbvitte tanait és mozgalmat indított el. *Wycliffe*-hez hasonlóan ő is bibliafordító volt, aki elsőként fordította le

³³¹ PELIKAN, *The Christian Tradition*, Vol. IV. 58.

³³² BRIDGE – PHYPERS, i.m., 80.

³³³ POWER, i.m., 248.

³³⁴ uo.

³³⁵ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 81.

³³⁶ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 83.

³³⁷ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 81.

a Bibliát az eredeti görög és héber nyelvről egy akkori modern nyelvre.³³⁸ Nemcsak szellemiségben, hanem az úrvacsoratan továbbvitelében is hamar akadtak követői *Wycliffenek*, hiszen nem sokkal később az Ágoston rendi szerzetes, *Rotterdami Erasmus* (1466 – 1536) már az úrvacsora teljes szimbolikus értelmezéséről beszélt.³³⁹ Ez tulajdonképpen a teljes *augustinusi* teológiához való visszakanyarodást jelentette. A reformáció szele az egyház életében és azon kívül is éreztette már hatását, hiszen a *humanizmus* eszméi ekkorra már megérintették Európa egy részét. Az úrvacsorai tanítás formálódásából is érződött, hogy a nagy változás már ezen a téren is kibontakozóban van.

3. Az úrvacsora egyszerre, egy időben sákramentum és áldozat – Az úrvacsora áldozatként való értelmezése a középkorban

A korai egyházatyák által kialakított vélemény az úrvacsora áldozat jellegéről meglehetősen jó alapnak bizonyult arra, hogy ez a tanítás tovább formálódjon a középkor gondolkodásán keresztül. Legkorábban *Nagy Gergely* (540? – 604) pápánál jelenik meg a középkorban a gondolat, hogy Krisztus úrvacsorai feláldozásának nagy áldása lehet a közösség életében, hiszen halála egyszer s mindenkorra érvényes áldozat.³⁴⁰ Hamar kialakult tehát az a nézet, hogy a sákramentummal együtt, valami más is történik a jegyek vétele során. A korabeli egyház számára a sákramentum az úrvacsorában kapott ajándékokat jelentette. Ezzel szemben hamar felmerült az a gondolat, hogy ezekért az ajándékokért az embernek adnia is szükséges valamit. Ez vezetett az úrvacsorai áldozat gondolatának elmélyüléséhez. Az egyház egyre több energiát fektetett a *transubstantiatio* dogmájába, így annak természetes velejárója volt, hogy idővel az úrvacsora áldozati jellege is megerősödött, hiszen ha Krisztus valóságosan jelen van a *consecratio* által, akkor teste és vére oltáron való feláldozása már csak egy lépésre van ettől a gondolattól.

Ezt az elgondolást a 12. században *Petrus Lombardus* vitte tovább, aki azt állította, hogy amit a pap végez az oltáron, az gyakorlatilag maga az áldozat bemutatása.³⁴¹ Krisztus, mint főpap maga mutatta be az áldozatát, amikor meghalt a kereszten az emberekért. Szerinte a kereszttel volt Jézus Krisztus oltára. Ez a kereszthalál elegendő a bűnök bocsánatához és Isten szabadításához, de ezt újra és újra fel kell eleveníteni az úrvacsora alkalmával, éppen ezért

---

³³⁸ BRIDGE – PHYPERS, i.m., 83.

³³⁹ NEVE, i.m., 214.

³⁴⁰ NEVE, i.m., 174.

³⁴¹ HERON, i.m., 103.

Lombardus szerint szükséges Krisztust sákramentumi értelemben naponta feláldozni, mert a sákramentumnak az a célja, hogy segítsen minden nap átélni azt, amit Krisztus adott nekünk.³⁴² *Petrus Lombardus* ezzel tulajdonképpen *Chrysostomos* gondolatait közelítette meg, hiszen ő is azt vallotta, hogy az áldozatnak nem a megismétlése történik, hanem sokkal inkább a felelevenítése ugyanannak az áldozatnak, amit Jézus Krisztus kínált fel szenvedésében az Atyának.

Aquinói Tamás szerepe az úrvacsorai dogmaformálódás ezen területén is kiemelkedően fontos. Azon a véleményen volt, hogy az úrvacsora egyszerre, egyidőben sákramentum és áldozat.³⁴³ A misében ugyanis nem történik egyéb, minthogy Krisztus a mennyből alászáll, amikor a pap segítségével hívja (*consecratio*) és ezzel megváltozik a kenyér és a bor lényege. Mivel ezek hordozzák Krisztus testét és véré, így a mise Krisztus szenvedésének, áldozatának és kálváriájának megismétlése, és ezért nemcsak sákramentum, hanem áldozat is.³⁴⁴ Azért tartotta *Aquinói Tamás* lehetségesnek ezt az áldozatot, mert Krisztus a kereszten főpap volt, aki bemutatta az áldozatot, most pedig közbenjáró a mennyben az Atyánál, és a pap által az oltáron bemutatott áldozatát újra felajánlja az Atyának minden hozzá forduló könyörgésében.

Aquinói Tamás nagy aggodalma az úrvacsora kapcsán a bűnbocsánat volt, mert szerinte a jegyek automatikus vétele, azaz az úrvacsorában való részesedés még önmagában nem adhat bűnbocsánatot. Éppen ezért egy új fogalmat tartott fontosnak bevezetni, ez pedig a *megszentelődés* volt.³⁴⁵ Ez azért lényeges, mert az ószövetségi áldozat is egy bizonyos megszentelődést hozott magával, amelyben nyilvánvalóvá vált a bűnök eltörlésének isteni szándéka. Így az úrvacsorai megszentelődés is azt jelenti, hogy az Atya elfogadta a bemutatott áldozatot, ami által bizonyossá válik a bűnbocsánat. Éppen ezért az úrvacsora sákramentumának áldozatnak is kell lennie egyszerre, mert az áldozat hozhatja magával a megszentelődést az emberek számára és ezáltal részesedhetnek a bűnbocsánat ajándékában is. *Aquinói Tamás* számára így a megszentelődés által tulajdonképpen nem történik egyéb, mint hogy Isten láthatatlan kegyelme az áldozatban látható formát ölt, aminek tökéletes kifejeződésévé válik mindaz, ami az oltáron történik.³⁴⁶ Itt azonban nem állt meg *Tamás*, hanem továbbvitte a kegyelem vonalán ezt a gondolatot. Kifejtette azt is, hogy úrvacsorában részesedők megkapják a bűnök bocsánatát, és így a megkapott kegyelmüknél és az úrvacsora

---

³⁴² uo.

³⁴³ POWER, i.m., 228.

³⁴⁴ NEVE, i.m., 204.

³⁴⁵ HERON, i.m., 105.

³⁴⁶ uo.

áldozat jellegénél fogva másokért is bemutatathatják az áldozatot.³⁴⁷ Ettől a ponttól kezdték el az úrvacsorai áldozatot mind az élőkért, mind a holtakért bemutatni.³⁴⁸

A középkori egyház elgondolása szerint az úrvacsorát, mint Istennek tett áldozatot folyamatosan be kell mutatni. Ez az álláspont egyre inkább eltávolodott attól a véleményről, hogy az úrvacsora csupán emlékezte lenne Krisztus szenvedésének és kereszthalálának. Az óegyházi atyák elképzelései még jóval óvatosabbak voltak e téren. Ők javarészt azt vetítették előre, hogy az úrvacsora drámai megjelenítése Krisztus szenvedésének és kereszthalálának, így az eucharisztia áldozatjellege is csupán a megjelenítése és megelevenítése Jézus Krisztus áldozatának. A középkori tanformálódás azonban átlépett ezen a határon. Ebben az időszakban már lényegessé vált, hogy nem emlékezetről és megjelenítésről van szó, hanem áldozatról. A reformátorok heves támadása sem győzte meg a római egyházat ebben a kérdésben, és a *Tridenti Zsinat* (1545 – 1563) megalkotta a mise áldozatának tanítását.

4. További úrvacsorai kérdések – Sákramentumok száma, papság szerepe, *elevatio*

A középkori tanbeli fejlődés a két nagy úrvacsorai kérdés tárgyalásán kívül nem sok szerepet szánt az egyéb problémáknak, jelezve ezzel azt is, hogy a gondolkodás alapvetően Krisztus valóságos jelenléte és az úrvacsora áldozatjellege körül forgott. Jóllehet akadtak egyéb vitát kiváltó kérdések is. Az egyik ilyen probléma, amelyet szintén a *transubstantiatio* dogmájának formálódása hozott magával, a sákramentumok számának a kérdése volt. Leghamarabb az volt szükséges, hogy a középkor is adjon egy értelmezést a sákramentumokról, hiszen e téren is megkopott már az ókori egyházatyák elgondolása. A középkorban lényegessé vált, hogy a sákramentum látható jele a láthatatlan valóságnak.³⁴⁹ Ezért azt vallotta a korabeli egyház, hogy a sákramentumnak rá kell mutatnia valamire. *Hugo Szent Viktor* (†1141) a sákramentumok értelmezését fontos tanításokkal gyarapította. Ő volt az, aki kiemelte a sákramentum misztikus voltát és így harminc sákramentumot különböztetett

---

³⁴⁷ POWER, i.m., 229.

³⁴⁸ *A középkorban a keresztyén teológia és filozófia még nem vált el teljesen egymástól. Ez azt is jelentette, hogy a dogmák alátámasztására gyakran filozófiai bizonyítást is használtak az egyházi írók. Aquinói Tamás gondolkodásában is gyakran fellelhető a filozófiai háttér és ezért a Katolikus Egyház hivatalos filozófiájának tekintette a tanait. Sőt, XI. Pius pápa (1857 – 1939) *Studiorum ducem* enciklikája 1929-ben már a *Tanulmányok Vezérének* nevezi Tamást.* (HALASY-NAGY, Történeti bevezetés a filozófiába, 105.) *Mindez azt is bizonyítja, hogy Aquinói Tamás tanítását a későbbi évszázadok gyakran inkább filozófiának, mintsem teológiának tekintették.*

³⁴⁹ HERON, i.m., 87.

meg.³⁵⁰ A sákramentumok számának kérdése és a szó tisztázódása tovább folytatódott és csak a XIII. században sikerült e tekintetben az egyháznak egységessé válnia. Ekkor hirdette ki az egyház azt a tanítását, hogy a sákramentumok kegyelmet tartalmaznak és közölnek, éppen ezért elengedhetetlenül szükségesek az üdvösséghez. Kimondták a sákramentumok *ex opere operato* jellegét is.³⁵¹ A sákramentumok számát ebben az időben már hétre szűkítette az egyházi előljáróság, amelyek a következők voltak: keresztség, konfirmáció, úrvacsora, gyónás, házasság, papszentelés és az utolsó kenet.

A másik nagy téma, amely az úrvacsorai tanformálásban a középkor egyházát érintette, az a megváltozott papi cselekmények miatt vált fontossá. A társadalomban megszokott folyamat volt az egyház befolyásának növekedése, az egyházi életben pedig ugyanilyen megszokottá vált a klérus növekvő tekintélye. Ez a papság emberektől való fokozatos eltávolodását is jelentette. Mindez ahhoz a kérdéshez vezetett, hogy vajon akkor szükséges-e egyáltalán az emberek részvétele az úrvacsorában? Hiszen az áldozatot a pap mutatta be a közösség nevében, a kenyeret a közösség nevében törte meg, és ezáltal az úrvacsora egyfajta félelmetes és lenyűgöző titokká (*mysterium tremendum*) vált, hiszen az emberek csak a papság szerepét látták az úrvacsorában, de annak sem értették minden mozzanatát.³⁵² Az egyház pedig az emberek értetlensége miatt nem is nagyon engedte, hogy a papokon kívül mások is a jegyek közelébe kerüljenek. Az emberek így kénytelenek voltak a papra figyelni, aki pedig Krisztus titkára mutatott.³⁵³ Így a papság megváltozott szerepe és egyre növekvő tekintélye tulajdonképpen szinte feleslegessé tette a jegyekkel való személyes találkozást.

Végezetül röviden érdemes szólni egy eddig nem érintett témáról, az *elevatio* kérdéséről. Az *elevatio* az a liturgiai elem volt, amikor a pap újra felmutatta a jegyeket, immár másodjára.³⁵⁴ A 12. századi gondolkodás szerint, amikor a pap felemeli mindkét kezével a kenyeret és a bort, akkor a zsidó asztali szokást eleveníti fel, amelyben rámutat még egyszer a jegyek fontosságára. Ebben azt látták, hogy az átlényegülés akkor történik meg, amikor Krisztus szavai ismét elhangzanak és új értelmet nyernek: „*valamennyiszer eszitek e kenyeret, és isszátok e poharat, az Úrnak halálát hirdessétek, amíg eljön.*” (1Kor 11,26)

---

³⁵⁰ OSTERHAVEN, i.m., 159.

³⁵¹ uo.

³⁵² SNOEK, i.m., 54.

³⁵³ SNOEK, i.m., 58.

³⁵⁴ A Magyarországi Református Egyház történetében is komoly szerepe volt ennek a bizonyos második úrfelmutatásnak, s egészen az 1647-es Váradig Zsinatig nagy kérdés volt ennek az egyházon belüli megléte. A zsinat azonban egyértelműen állást foglalt eltörlése mellett, s azóta nem történik a Magyarországi Református Egyházban a jegyek kétszeri felmutatása.

Tulajdonképpen ez a mozzanat volt az, ami elősegítette a papság növekvő tekintélyét.³⁵⁵ A *Párizsi Zsinat* (1205 – 1208) részletesebben foglalkozott ezzel a problémával, és azt a kérdést vetette fel, hogy mikor lesz Krisztus valóságosan jelen a kenyérben és a borban? A *consecratio* vagy az *elevatio* alatt történik-e meg mindez? A zsinat válasza az volt, hogy az *elevatio* a külső jege annak, hogy Krisztus alászállása megtörtént. Néhány évtizeddel később az *elevatio* jelentősége olyannyira megnőtt, hogy azt már a mise fő részének tekintették.³⁵⁶ Ebből is jól látható, hogy a középkor emberének mennyire nagy szüksége volt a látható bizonyosságra.

5. Összefoglalás

Az ókorhoz képest a középkor úrvacsorai tanfejlődésében jelentősen áttevődött a hangsúly a *misztériumra*, hiszen az egész úrvacsorát isteni titokként kezdték megélni, amelyben a papság szerepének növekedésével szinte egyenes arányban csökkent az emberek részvétele, a jegyek kézzel érintése, valamint azok elfogyasztása.

A 9. és 11. századi viták alapvetően átformálták a középkori úrvacsorai gondolkodást, hiszen már egyértelműen megvoltak annak a jelei, hogy *Augustinus* szimbolikus és spirituális értelmezése jelentőségét veszítette, és az évszázadok során elég szürkévé vált ahhoz, hogy a keleti egyházhoz hasonlóan nyugaton is a változás útjára lépjenek. A *IV. Lateráni Zsinat* el is végezte azt a munkát, amely kívánatos volt a továbblépéshez, és kialakult a *transsubstantiatio* tanítása, melyet nem sokkal később követett a kor meghatározó egyéniségének, *Aquinói Tamásnak* a lényegi átváltozásról szóló elgondolása. Az átlényegülés központi szerepet kapott.

Ebben az időszakban már olyanok is voltak, akik ellenállással mint a reformáció előfutárai vonultak be a teológia és az egyház történetébe. A papság növekvő tekintélye, az emberek kiútkeresése, a keresztes háborúk kudarcainak és emberáldozatainak mértéke magukkal hozták azt az érzést, hogy az emberi élet talán nem is annyira értékes az Isten szemében. Mindehhez már csak adalék volt a pápák már-már zsarnoki uralma Európa felett. Ezért az előreformátorok az úrvacsorai tanításukban is eltértek a középkori egyház tanításától és visszatértek az *augustinusi* lelki jelenlét gondolatához. A humanizmus ismerte fel később, hogy az embereket fel kell szabadítani a lefokozott állapotukból és vissza kell adni számukra

---

³⁵⁵ SNOEK, i.m., 55.

³⁵⁶ SNOEK, i.m., 56.

az élő Istenbe vetett reménységet. Az úrvacsorát megszabadították az emberi sallangoktól, így nem a pap, vagy az egyház, hanem egyedül az örökkévaló Isten csodájaként mutatták be, aki népét elhívja és kegyelemében részesíti. A középkori egyháznak ekkor még volt ereje ezeket a hangokat visszaverni, és hatalmát megerősíteni, az átlényegülés tanát minden áron megvédeni.

Hasonló tendencia érződik abban a folyamatban is, amelyben az úrvacsora áldozati teológiája megerősödött a középkorban. Az ókorral való teljes szakítás Krisztus naponkénti feláldozásában történt meg, de ezzel együtt is nagy szüksége volt a középkori embernek arra a titokra, amely uralta ezt a tanítást, hiszen csak hit által vált érthetővé, hogy Krisztus hogyan lehetett jelen mint áldozat az úrvacsorában. Már nemcsak a Fiú Atya elé viteléről volt szó, hanem arról is, hogy az oltáron minden alkalommal megtörténik a megszentelő és felszabadító áldozat, amely bizonyossága lehet a bűnök bocsánatának. A középkorban pedig különösen is hangsúlyos volt a bűnbocsánat szerepe. Hiszen egy nehézségekkel, félelemmel és a halál közelségével teli korban a bűnbocsánat jelentette a reménységet arra, hogy Isten elérhető közelségben van az ember számára.

Mindent összevéve, a középkor teológiája és úrvacsorai dogmaformálása rendkívüli nehézségekkel teli folyamat volt, hiszen egyfelől benne van az a kiút keresés, amelyet a sötétből érkező ember hoz magával, másfelől egyértelmű és határozott, hiszen visszatükrözi a középkori egyház világban betöltött szerepét és befolyását. Mindenesetre a 16. századhoz érkezve a nyugati keresztyénség élete megérett a változásra.

6. Következtetések, eredmények

1. A középkor nem tisztázta kellőképpen az úrvacsora tanítását. A sok vita ellenére ez a feladat a reformációra maradt.

2. A sákramentumi jegyek nem önmagukban hordozzák a bűnbocsánatot és az örök élet ígétét, mert azt az emberrel találkozni jövő Krisztus tudja megadni. Ezért a középkor úrvacsora vitái is arra intik az egyházat, hogy a sákramentumi jel és a jelzett dolog között ne legyen hangsúlyeltolódás.

3. Krisztus áldozatának középpontba helyezése leginkább az úrvacsora emlékezés jellegét csökkentette, valamint az emberi cselekvés szerepét erősítette. Ehelyett sokkal

lényegesebb, hogy az úrvacsorában az egyház mindig felismerje az érte folyamatosan cselekvő Krisztust.

4. Az úrvacsora középpontjában sokkal inkább Isten csodája áll, mintsem az ember tette. Ezért jelenthet az úrvacsora megnyugvást a 21. században élő egyház számára is.

5. A Krisztussal való találkozásban mindig megerősödik az emberi élet értéke, melyet a humanizmus is hangsúlyozott. A Szentháromság Isten számára az úrvacsorában részt vevők soha nem lehetnek értéktelenek.

V.

A REFORMÁCIÓ VÁLASZA

1. Isten Igéje a középpontban

A reformáció választ keresett a középkor emberektől elidegenedett teológiájára, és próbált újra méltóságot adni az életnek. A korábbi évszázadok dogmafejlődése úgy alakította az úrvacsorát, hogy az egyház által kiszolgáltatott sákramentum biztosíthatta kizárólagosan a kegyelemben való részesedést. Ezt a középkori egyház kettős megalapozottsággal hirdette. Egyfelől Krisztus valóságos jelenlétének kérdésében jobbra az isteni cselekvés felé fordultak, amely azt eredményezte, hogy a kenyeret és a bort túlzott tisztelet övezte. Másfelől megjelent az emberi oldal jelenlétének kompenzálása is, amely az áldozat kérdésében volt fellelhető. Ugyanis ha Krisztus valós jelenlétének vizsgálata kapcsán csak az átlényegülés isteni titokzatos szempontjai lehetnek döntőek, akkor az ember számára csakis az úrvacsora áldozatként való megélése biztosítja azt, hogy tevékeny részt vehessen ebben a sákramentumban. A reformáció arra világított rá, hogy ezen túlzott emberi kompenzálás révén félresiklott az úrvacsoratan értelmezése.

Egy kicsit bele kell helyezkednünk a 15. század végi, 16. század eleji ember életébe, gondolatvilágába, és meg kell látnunk azokat a küzdelmeket, amelyeket a középkor elidegenedett teológiája rakott a vállára. A középkor századaiban ugyanis olyan időszakot élt át Európa, amelyben az emberi élet kevésbé mutatkozott értékesnek. Az isteni cselekvés döntő fontosságúvá vált. De ez az isteni cselekvés leginkább az ítéletre eljövendő bíró képében ábrázolódik ki. Az ember számára pedig nem marad igazán más, minthogy tegyen valamit ítélete elkerülése érdekében. Ebbe a képbe tökéletesen illeszkedik az Isten előtt áldozatot bemutató ember, aki így próbál meg irgalmasságot kérni a felsőbb hatalmasságtól.

Ebben a korban Európát járványok tizedelték, és mivel sokan éltek együtt rossz higiéniai körülmények között, a fertőzések veszélye megsokszorozódott. Sokan éltek nyomorban, akik félték a betegségtől és az éhhaláltól.³⁵⁷ Ebben a mélységben pedig arra vártak az emberek, hogy jöjjön valami, ami újra visszaadja nekik a jövőbe vetett reménységet. A korabeli egyház számára a tömegek jóval fontosabbak voltak, hiszen hatalmukat alátámasztották, ezért az egyénre már nem fordítottak kellő figyelmet. A pápák adóztatták a

---

³⁵⁷ DURKIN, The Eucharist, 48.

püspököket, a püspökök pedig a népet. Az emberek tömegei nyomorban éltek, míg a klérus fényűzésben.³⁵⁸ Így érkezett el előbb a humanizmus, majd a reformáció, amely a maga dogmaformáló hatásával az egyház életének is új impulzusokat adott. Nemcsak a nemzeti eszmék feléledése, vagy a kultúra újjászületése lett a legnagyobb hozzádoka, hanem új alapokra helyezte az egyház addigi legmeghatározóbb tanításait is. Meghirdette a forráshoz, az Isten Igéjéhez való visszatérés gondolatát. Új értelmet nyert a megigazulás és az utolsó ítélet tanítása, az addig rettegett bíró olyan Istenként tűnt fel, aki irgalmasságot és kegyelmet hoz népének. A Szentírás talaján állva a reformáció rámutatott arra, hogy mi volt elhibázott az addigi katolikus tradícióban.

A középkorban a központi figyelem arra irányult, hogy az egyház elvégezze a sákramentumi cselekvést, és egyedül ez adhat minden ember számára megigazulást. Az egyház válaszfal lett Isten és ember között. A döntő kérdés az volt, hogy az Isten Igéjét hogyan lehet eljuttatni mindenkihez, hiszen ezen múlik az, hogy megérti-e a kegyelem kérdését, és meglátja-e azt a reménységet, amely még életének sötétségében is felragyog. A reformáció a könyvnyomtatással, és a Szentírás nemzeti nyelvekre való lefordításával hamar megtalálta az utat az egyház tagjaihoz. Isten Igéjének megtalálása és az emberekhez való eljuttatása révén a Krisztus által hozott megigazulás örömhíre hamarosan Európa legtöbb vidékét bejárta.³⁵⁹

Természetesen mindez azt is jelentette, hogy megváltozott az egyház élete és struktúrája. Megszűnt az ijesztő távolság a klérus és a laikusság között. Minden ember kiemelkedhetett a tömegből, és így újra fontossá vált az egyház számára. Ebben a vonatkozásban az úrvacsora teológiája szintén döntő változáson ment keresztül, amely változás az egész kor világnézetében visszatükröződött. A reformátorok arra törekedtek, hogy a filozófiai és metafizikai megállapítások után (ti. a kenyérré és a borra vonatkozóan) egy olyan értelmezést találjanak az úrvacsora sákramentumának, amelyben a személyesen és irgalmasan megjelenő Krisztus úgy hozza a bűnbocsánat ajándékát és úgy adja az örök élet ígérését, hogy közben nem egy elidegenedett testet táplál a maga erejével, hanem egy olyan közösséget teremt személyes jelenlétével, amelynek megélése határtalan öröm, mindent felülmúló hálaadás és végtelen reménység. Ebben a vonatkozásban a reformátorok mind azt tartották a legfontosabbnak, hogy Isten Igéje legyen az, ami a jegyekben előttünk van, és mindenki számára világossá váljék, hogy nem emberi cselekmény történik, hanem Isten irgalmasságának a legtökéletesebb kifejeződése.

---

³⁵⁸ uo.

³⁵⁹ HERON, i.m., 108.

2. A jegyek természete – Jézus Krisztus valóságos jelenlétének értelmezése

A humanizmus gondolata egészen távol állt a skolasztika sokszor metafizikai alapon kifejtett nézetétől. Nemcsak az emberi élet újbóli előtérbe helyezését hangsúlyozta, hanem a teológiának is olyan új impulzusokat adott, amelyek legfőképpen a hit által történő megigazulás tanításában (Róm 1,17) bontakoztak ki. Az úrvacsora tanítása ebben a történelmi időszakban rendkívül komoly változáson ment keresztül, mert a reformátorok mindenekelőtt azt keresték, hogy a hit, a bűnbocsánat, a megigazulás és az újjászületés kérdéskörei hogyan tükröződnek vissza a sákramentum értelmezése által.

Az úrvacsora a középkori értelmezéstől eltérően már nem az az esemény volt, amelyben az egyház tesz valamit azért, hogy az emberek irgalmasságot nyerjenek. A reformátorok az úrvacsorában Isten Igéjét látták, amely képes megújítani az egyház életét.³⁶⁰ Ez a megújulás két szinten következett be. Egyfelől közösségi oldalról, közösségi szempontok alapján. A reformáció mozgalma nagy hatással volt egy-egy nép életére és önértelmezésére, amely folyamatban az úrvacsorának is fontos szerepe volt. Így tulajdonképpen az úrvacsora hamar olyan közösségi eseménnyé vált, amelyben az egy hithez, egy nemzethez és a hit szabadságához való tartozás gondolatát maga a sákramentumban jelen lévő, testet öltött Ige formálta. Másfelől az élet megújulásának fontos színtere volt a személyesség, amit megint csak újraértelmezett a reformáció teológiája. A hitből való megigazulás arra a gondolatra vezette az egyházhoz addig szükségszerűen tartozó, de egyébiránt elidegenedett embert, hogy a félelmetes ítélő bírara úgy tekintsen, mint kegyelmes Istenére. Efelől éppen az úrvacsorában biztosítja Őt arról, hogy az ítéletet egyetlen Fia már beteljesítette, és elvette azt a nyomorúságot, amitől egész addigi életében rettegett.

Így egyre lényegesebbé vált annak megvizsgálása, hogy egészen pontosan mi és hogyan történik az úrvacsorában. Hiszen ez a sákramentum volt az, amelyben a reformáció egyháza egyértelműen kifejezte: döntő jelentősége van az abban történeteknek, mert ahogyan Krisztus megjelenik a kenyérben és a borban, úgy lesz jelen az egyház életében is, és ahogyan megújítja egy-egy ember személyes életét, úgy fogja megújítani az egész anyaszentegyház életét is. Ezzel együtt fontos megállapítani, hogy éppen az úrvacsora kérdése volt az, amelyben a nagy reformátorok nem tudtak egyet érteni, mert másképpen éltek meg Jézus Krisztus jelenlétét. Abban azonban az egész reformáció és minden reformátor egységes volt,

---

³⁶⁰ HERON, i.m., 115.

hogy az úrvacsorában az egész életet és közösséget érintő esemény történik. A következőkben ezt vizsgáljuk.

2.1. Az emlékezés ünnepe – Ulrich Zwingli (1484 – 1531) úrvacsorai teológiája

Zwingli úrvacsorai nézetében is érezhető az az alapvető reformátori felfogás, mely szerint a skolasztikától eltávolodva, a humanizmus talaján kell értelmezni a hitbeli kérdéseket. Így *Zwingli* az úrvacsorában már nem azt látja elsősorban, hogy mit tesz Isten kegyelme az emberben – noha a kegyelem és az úrvacsora kérdésköre számára is szorosan összetartozik –, hanem sokkal inkább azt éli meg ebben a sákramentumban, hogy mit tesz az ember a kenyér és a bor vételekor, mint Krisztus gyermeke és az anyaszentegyház tagja.³⁶¹ Ez nem azt jelenti, hogy az ember tehetne valamit a maga megigazulásáért, mert a kereszten már megtörtént a bűnbocsánat, és az ember vétkeiért az Isten Fia már eleget tett (Jn 3,16), mégis a kérdés *Zwingli* számára az úrvacsorában sokkal inkább az, hogy mit tesz az ember, miután Krisztus részesítette az Ő nagy irgalmasságában. Ezért számára az úrvacsora nem értelmezhető úgy, mint ami önmagában bűnbocsánatot ad, mert ez Isten Szentlelke szabadságába tartozik.³⁶² De miután az ember részesedik ebben a bűnbocsánatban, minden úrvacsorai közösség felidézi és rámutat arra, hogy Isten mekkora jót tett az emberrel, amikor bűneit elvette.

Zwingli szerint kiemelten is hangsúlyos az úrvacsora szimbolikussága. Számára a szereztetési igéből nagy jelentőséggel bír Jézusnak azon kérése, hogy „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.*” (1Kor 11,24-25) A kenyér számára nem több, mint ami szimbolizálja Krisztus testét, a bor pedig nem más, mint ami szimbolizálja Krisztus véréét. Ily módon az egész úrvacsora szimbolizálja azt a hitet, hogy Jézus Krisztus önmagát áldozta fel az emberért.³⁶³ Nagyon hamar ez a szimbolikusság vált *Zwingli* egész úrvacsorai teológiájának a középpontjává, és ebből kifolyólag az úrvacsorát úgy látta, mint egy jelet. Nem csupán a jegyek váltak számára jellé, hanem maga az egész esemény is ilyen jelleget öltött. Olyan jel volt ez, amely az ember emlékezetébe idézett egy eseményt. Egy olyan eseményt, amelyről örömteli volt újra és újra meggyőződni. Ezen a ponton *Zwingli* teológiája meglehetősen hasonlóságokat mutat a páska ószövetségi értelmezésével. A megelevenedő múlt gondolata azt a bizonyosságot hozza el, hogy nem lehet a jövőben olyan nyomorúság, amely miatt

---

³⁶¹ SASSE, *This is my Body*, 129.

³⁶² HERON, i.m., 117.

³⁶³ HERON, i.m., 118.

elveszne az ember, hiszen Isten szabadítása már megtörtént. A páska gondolatkörénél azonban jóval többre mutat *Zwingli* úrvacsorai értelmezése. Ugyanis a páska azt vetítette előre a mindenkori Izrael számára, hogy a megmenekülés egyszer már megtörtént, és a szabadító Isten kész újra megtenni ezt a népéért. *Zwingli* teológiája pedig azt láttatja, hogy Isten szabadítása megtörtént a Golgotán, és ez a szabadítás egyszeri, amit nem is szükséges megismételni, mert sem ma, sem a jövőben nem fogja érvényét veszíteni. A középkor istenértelmezését emberi törvények és törekvések írták felül, amelyek sokak vállára roskadozó terhet tettek.³⁶⁴ *Zwingli* azonban arra az Úrra mutatott rá, aki mindenkorra érvényes szabadítást hozott népének és így felszabadította őket e súlyos teher alól is.

Az emlékezés ünnepe *Zwingli* számára a hitnek egy rendkívül fontos kifejeződése volt. Az úrvacsorát egy olyan hitvallásnak tartotta,³⁶⁵ amikor az ember arról tett bizonyosságot, hogy Krisztus áldozata érette ment végbe. Éppen ezért számára az „*ez az én testem*”(1Kor 11,24) jézusi kijelentés úgy értelmezendő, mint egy parancs arra nézve, hogy aki veszi a kenyeret és a bort, annak hinnie kell, hogy Jézus áldozata őérette is megtörtént. (1Kor 1,13) Annak ellenére, hogy ily módon *Zwingli* számára Krisztus valóságos jelenlétének kérdése nem tartozott az úrvacsora lényegi történései közé, vallotta, hogy az úrvacsorának egyetlen középpontja van, ami maga Jézus Krisztus és a megváltás eseménye.³⁶⁶ Csakis ebben az emlékezetben lehet megélni az úrvacsora eseményét, mert ez az emlékezet fog egyedül biztosítani arról, hogy Krisztusban a jegyeket hittel elfogadók számára az új élet el van készítve. Ezért az úrvacsora *Zwingli* számára olyan örömteli alkalom, amely hálaadásra készíti az embert.³⁶⁷

Zwingli ezen szempontok tükrében tudta vizsgálni a valóságos jelenlét kérdését is. Számára az egész sákramentum kizárólag hit alapján érthető meg, hiszen ha hit által van a megigazulás, akkor a Krisztus-eseményre történő emlékezés is csakis és kizárólag ennek a hitnek a következménye lehet. Így *Zwingli* számára nem vált lehetségessé a valós jelenlétet meglátni az úrvacsorában, mert az egyház várja ugyan Krisztus újbóli eljövételét, de ez az eszkatológiai váradalom nem az úrvacsorában fog bekövetkezni. Addig, amíg a feltámadott és mennybe emeltetett Úr újra el nem jön „*ítélni eleveneket és holtakat*”, az úrvacsora a mindenkori egyház számára egy olyan emlékeztető jel *Zwingli* szerint, amely bizonyosságát adja annak, hogy a visszatérő Úr nemcsak ítélő bíróként jön, hanem az Övéinek irgalmasságot hozó királyként is. *Zwingli* úrvacsorai teológiája magában hordozza azt az eszkatológiai

---

³⁶⁴ TILLICH, Rendszeres Teológia, 84.

³⁶⁵ HERON, i.m., 117.

³⁶⁶ STEVENSON, Eucharist and Offering, 137.

³⁶⁷ SASSE, i.m., 129.

távlatot is, hogy az emlékezés hálatelt örömnepén megvan az a bizonyosság, miszerint a feltámadt Krisztus visszatéréséig az anyaszentegyház újra és újra találkozik az Ő felszabadító kegyelmével, és ez legyen a bűnbocsánat áldott emlékezete és örömteli eszkatológiai reménység is egyszerre.

2.2. „Amikor az Ige a jegyekhez járul...” – Luther Márton (1483 – 1546) teológiai látása

Luther aggályosnak tartotta a *transsubstantiatio* addigi skolasztikus tanítását, és hamar eljutott arra a meglátásra, hogy nem a sákramentum igazít meg, hanem az abban megjelenő hit.³⁶⁸ Ezzel elhatárolódott a középkori teológiától, és egyben rámutatott arra is: ilyen értelemben nem lehet azt állítani, hogy az úrvacsora *ex opere operato* lenne, hiszen amennyiben nem hittel veszi valaki a jegyeket, akkor tulajdonképpen az nem hoz változást. A sákramentum éppen ezért önmagában nem teremthet hitet, viszont csakis hit által lehet vele élni.³⁶⁹ Így *Luther* úrvacsorai felfogásában a hit döntő jelentőségűvé vált. A mise alkalmával egyedül a gyülekezettel lévő pap gyakorolja a hitét, amíg újra bemutatja Krisztus áldozatát. Ezidő alatt a jelenlévők azt érzik, hogy nem adhatnak semmit sem Istennek, mert itt egyedül Isten az, aki ad az embereknek valamit, de kizárólagosan az áldozatot bemutató pap szolgálata által.³⁷⁰ *Luther* számára ez a fajta úrvacsorai közösség nem a hit, és így nem az Isten előtt való megigazulás felé mutat, hanem egy olyan cselekményre, amelyben sem az Istennel kötött szövetség, sem az embernek adott ígéretnek nem ábrázolódnak ki.

Luther teológiájának korai szakaszában az *egyház babiloni fogságáról szóló könyvecské*-ben néhány aggodalmat fogalmaz meg az úrvacsorával kapcsolatban. Először a kenyérre és a borra vonatkozólag azt mondja, hogy az átlényegülés tana szinte megmérgezi és lehetetlenné teszi, hogy a jegyeket tisztán lássuk és értelmezzük.³⁷¹ Az átlényegülést nem lehet a Szentírás alapján levezetni, így annak nincsen szerepe az úrvacsorában. Ezzel *Luther* az *arisztotelészi* és *tomista* bölcséletet Isten Igéjétől távolinak gondolja. Ugyanakkor nagyon is helyesnek látja azt az elgondolást, hogy Krisztus teste benne foglaltatik a kenyérben és a borban.³⁷² Kétségbe vonja az úrvacsora áldozat jellegét, amely szerinte megsemmisíti a lényegét, és így lehetetlen megérteni a hitnek a szerepét. Rámutat, hogy a mise emberi

---

³⁶⁸ SASSE, i.m., 83.

³⁶⁹ SASSE, i.m., 84.

³⁷⁰ HERON, i.m., 113.

³⁷¹ LUTHER, Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske, 185.

³⁷² LUTHER, i.m., 19.

cselekedet, így értelmezhetetlenné válik az úrvacsora.³⁷³ Amennyiben elfogadjuk azt, hogy ez egy emberi cselekmény, akkor az egész úrvacsora értékét és jelentőségét csökkentjük.³⁷⁴ Éppen ezért *Luther* odáig jut, hogy az ember a maga érdeméért nem állhat meg Isten előtt, és nem ajánlhatunk fel semmit Istennek, hanem csakis könyörgéssel és hálaadással kérhetjük Krisztust, hogy ajánlja fel Ő Önmagát érettünk.

Luther számára a jegyek fölött elmondott Ige rendkívül lényeges.³⁷⁵ *Zwinglivel* együtt ő is vallotta, hogy Isten Igéje átformálja és megújítja az egyház életét. Ebben értette meg *Augustinus* realizmusát is, amikor is az ókori egyházatyával együtt mondta ki, hogy „*amikor az Ige a jegyekhez járul, az a sákramentum.*” (*Accedat verbum ad elementum et fit sacramentum.*)³⁷⁶ *Luther* az Igére úgy tekintett, mint ami nemcsak szerezte a sákramentumot, hanem, mint ami a jegyeket megáldja és megszenteli. Ezért számára az Ige a legnagyobb szentség.³⁷⁷ Ebben is kifejeződik az, hogy a kegyelem nem lehet emberi cselekmény, mert nem emberi szóra, hanem Isten Igéjére történik meg a változás. Az Ige és a jegyek összetartoznak. *Luther* egyenesen szentség helyett csúfságnak nevezi azokat az alkalmakat, amikor az Ige nem hangzik el, hiszen a kenyeret és a bort csakis Isten Igéje teszi azzá, amivé lenniük kell.³⁷⁸ A jegyek az Igével együtt Krisztus testévé és vérévé válnak, de anélkül nem többek hétköznapi elemektől, pusztán kenyértől és bortól.

Mindez *Luther* számára nem pusztán abban merült ki, hogy a kenyér és a bor hogyan válik Krisztus testének és vérének hordozójává, hanem sokkal inkább abban, hogy megértse a bűnbocsánat fontosságát. Itt válik jelentőssé az a megállapítása is, hogy az úrvacsorában egyedül Isten munkálkodhat, hiszen Ő adja a bűnbocsánatot, és ez az úrvacsora legnagyobb ajándéka.³⁷⁹ A Mt 26,28 szerint Isten azt hagyta ránk, hogy mindez a bűnök bocsánatára történjen meg: „*mert ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.*” Ezért az úrvacsora célja abban érthető meg, hogy az ne csupán a bűnbocsánatra való emlékezés legyen, mint azt *Zwingli* hirdette, hanem magának a bűnbocsánatnak az átélése is.³⁸⁰ Ez abban is világossá válik, hogy *Luther* nemcsak úgy tekintett az úrvacsorára, mint a kegyelem elfogadásának aktusára, hanem mint a dicsőséges jövőre is, amely a büntől való „távolmaradásban” fog kiteljesedni. Így Isten népe az úrvacsorában azt a jövőbeli impulzust kapja, hogy nemcsak az eszkatológiai váradalom fog bizonyosan beteljesedni rajta,

---

³⁷³ LUTHER, i.m., 195.

³⁷⁴ STEVENSON, i.m., 131.

³⁷⁵ DIESTELMANN, Usus und Actio, 34.

³⁷⁶ LUTHER, Nagy Káté, 196.

³⁷⁷ LUTHER, Az úrvacsoráról és egyéb újításokról, 243.

³⁷⁸ LUTHER, i.m., 254.

³⁷⁹ LUTHER, Nagy Káté, 198.

³⁸⁰ McGRATH (szerk), i.m., 304.

hanem megkapja a földi jövőnek is az ígétét, amelyben a bűnbocsátó Isten éppen úgy jelen lesz, mint a jegyek vételének pillanatában.³⁸¹ Egyébiránt *Luther* éppen ezen a ponton került szembe rendkívül élesen a római egyház teológiai nézetével. *Aquinói Tamás* ugyanis úgy látta, hogy csakis az igaz ember egyesülhet Krisztussal az úrvacsorában, míg *Luther* az úrvacsora bűnbocsánat jellegét hangsúlyozta. Szerinte az úrvacsora sokkal inkább adatik annak a bűnös embernek, aki tudja, hogy a bűnbocsánat után is éppoly bűnös marad. *Luther* számára a lényeg azonban abban van, hogy valaki akár méltó-e rá vagy sem, de szeretne Krisztus tanítványává válni.³⁸² Semmi sem fejezi ki szebben a jövőbe vetett ígétet, mint az a bűnös, aki tudatában van a maga gyengeségének és alkalmatlanságának, de tudatában van annak is, hogy Krisztus újra és újra megigazítja majd. Az egyház számára óriási jelentőséggel bírnak ezek a lutheri gondolatok, hiszen az evilágon való tántorgása közepette annyiszor érkezett már el addig a pontig, amelyben meglátta a bűnösségét és ezer vérző sebét. De a bűnbocsánat ezen vonatkozásában Isten újra és újra felhatalmazza gyenge és erőtlen szolgálait, hogy alkalmatlanságuk ellenére is legyenek az Ő követői. Ennek pedig *Luther* értelmezésében a legszebb kifejeződése az úrvacsora. Ahol is nem történik egyéb, mint hogy Krisztus eljön a mennyből, ahol Ő a büntől mentes szentek között tartózkodik, mégpedig azért, hogy Ő a földön a bűnösök között legyen.³⁸³ (Mt 11,19) Ha ez volt a célja az inkarnációnak, akkor ugyanez a célja *Luther* értelmezésében az úrvacsorának is.

Luther számára Isten Igéjének elhangzása pillanatában történik valami, ami az egész úrvacsorát lényegében meghatározza. Szerinte ezekben a szavakban és e szavak által maga Isten jelenik meg és önmagát adja az embernek.³⁸⁴ A középkori felfogástól eltérően azt vallotta, hogy Krisztus nemcsak a jegyek vételének pillanatában van jelen, hanem az egész úrvacsora ünneplése során is. Éppen ezért, amikor Krisztus azt mondja, hogy „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*” (1Kor 11,24-25), akkor Ő az úrvacsora egészére utal: az Ige elhangzására, a kenyér megtörésére, a jegyek vételére, az evésre, az ivásra és a hálaadásra, és az azzal való gyakori élésre.³⁸⁵ Így Krisztus jelenléte nem kétséges *Luther* számára, viszont el kellett jutnia addig a gondolatig, hogy a természeti világban miként lehet választ találni arra a feltevésre, mely szerint a sákramentum során mimódon jelenik meg ugyanabban a térben a kenyér és a bor, valamint Krisztus valóságos teste és vére. *Luther* igyekezett távol maradni a skolasztika által használt metafizikai megállapításoktól, így magát a *substantia* kifejezést is

---

³⁸¹ SASSE, i.m., 114.

³⁸² LUTHER, i.m., 203.

³⁸³ SASSE, i.m., 114.

³⁸⁴ BORNKAMM, Martin Luther in der Mitte seines Lebens, 461.

³⁸⁵ LUTHER, i.m., 201.

mellőzte.³⁸⁶ Nagy kérdése az volt, hogy vajon amikor elhangzanak azok a szavak, hogy „*ez az én testem*” (1Kor 11,24), akkor azok vajon nem jelentik-e azt, hogy a mögött ott van-e Krisztus teste és vére? Avagy nem arról van-e szó ténylegesen, hogy ezek a szavak azt fejezik ki, hogy a kenyérben és a borban a megváltoztathatatlan természetek (jegyek természete és Krisztus természete) elválaszthatatlanul elegyednek, és így tulajdonképpen az úrvacsorában a két *substantia*, a Krisztus testének természete és a jegyek természete éppúgy elválaszthatatlanul, egyszerre vannak jelen?³⁸⁷ Mindezt *Luther* az 1Kor 10, 16-al támasztotta alá: „*Az áldás pohara, amelyet megáldunk, nem a Krisztus vérével való közösségünk-e? A kenyér, amelyet megtörünk, nem a Krisztus testével való közösségünk-e?*” Így a megszentelt kenyér *Luther* gondolatai szerint a természetében is kenyér marad, de magában hordozza Krisztus természetét is. Így a feltámadott Krisztus, noha felette áll minden térbeli és időbeli vonatkozásnak, *Luther* szerint mégis ott lehet „*a szent jegyekben, vagy alattuk, vagy felettük, vagy bennük (in, mit, unter)*.”³⁸⁸

Mindennek szemléltetéséhez *Luther* még egy példát is adott. Számára Krisztus úrvacsorai jelenléte hasonló a kovácshoz, aki a vasat a tűzbe tartja. Látja a vas izzását, de ugyanakkor látja a formáját is. Az izzó vas formálható, mégis ugyanaz marad. Így látta *Luther* az úrvacsorát is, amelyben az Ige elhangzása után a kenyér *accidentiaja* ugyanaz marad, de *substantiaja* megváltozik.³⁸⁹ Ez pedig nem más, mint a *consubstantiatio*, az egylényegűség.

2.3. *Luther* és *Zwingli* vitája

A reformáció későbbi alakulása szempontjából rendkívüli jelentősége van *Luther* és *Zwingli* vitájának. A vita lefolyása egyfelől azt jelentette, hogy a német és a svájci reformáció végleg elválik egymástól.³⁹⁰ Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy a tanításbeli eltérések mellett jelentős a két egyház életének különbsége is. Hiszen mindez világossá tette, hogy Észak és Dél-Németországban (Svájcot is beleértve) rendkívül eltérő módon küzdöttek a korabeli római egyház ellen.³⁹¹ Megértve az életkörülményekből és élethelyzetből fakadó különbözőségeket, rendkívül sajnálatos, hogy az úrvacsora jelentette azt az egyetlen teológiai kérdést, amelyben a két nagy reformátor nem tudott megegyezni.

---

³⁸⁶ GONZALEZ, i.m., 164.

³⁸⁷ LUTHER, Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske, 193.

³⁸⁸ TÖRÖK, Dogmatika, 254.

³⁸⁹ HERON, i.m., 112.

³⁹⁰ HAUSCHILD, Lehrbuch der Kirchen- und Dogmengeschichte, 106.

³⁹¹ SASSE, i.m., 127.

Luther számára a bűnbocsánat, míg *Zwingli* nézetében az emlékezés jelentette az úrvacsora lényegét. *Luther* az újra megtörténő bűnbocsánatra mutatott, míg *Zwingli* arra, hogy a bűnbocsánat már megtörtént a kereszten. *Luther* egyértelműen kifejezte aggodalmát az *opus operatummal* (a sákramentum önmaga erejéből közli a kegyelmet) szemben, és a *transubstantiatiot* is aggályosnak találta, viszont megőrizte a valós jelenlét és a sákramentum természetének kérdését a római álláspont közelében, míg *Zwingli* ezeket teljeséggel elfogadhatatlannak tartotta.³⁹² Svájcban az ország vallási egysége rendkívül fontos volt, így a római egyháztól való teljes elhatárolódás az úrvacsora tanításában is egyértelművé vált.

Luther számára lényeges volt a *communicatio idiomatum* fogalma is, mely szerint Krisztus emberi és isteni természete között fennáll egy bizonyos kommunikáció.³⁹³ Ez annyit jelent, hogy a két természet kölcsönösen közli egymással a tulajdonságokat. Ennek abban van jelentősége, ahogyan Jézus emberi és isteni természetének egyesülésével (*unio personalis*) Krisztusban jelen van a kommunikáció, a kölcsönös közlés, azaz a *communicatio idiomatum*. Ez biztosítja *Luther* számára azt, hogy Krisztus mind emberi, mind isteni természete által jelen tud lenni mindenütt, helytől és időtől függetlenül.³⁹⁴ *Zwingli* egyik legnagyobb ellenérve az volt, hogy a mennyben lévő, dicsőségben feltámadott és felemeltetett Krisztus nem lehet jelen a mennyben és a kenyérben is egyszerre.

Meglehetősen komoly egzegetikai vita is folyt a két reformátor között. *Zwingli* a Jn 6,63 („*A lélek az, aki életre kelt, a test nem használ semmit: azok a beszédek, amelyeket én mondtam nektek: lélek és élet.*”) alapján látja igazolni a maga álláspontját a *Lutheréval* szemben.³⁹⁵ *Luther* számára azonban ez a vers a szereztetési igék alapján értelmezhető csupán, nem pedig önmagában. Szerinte amikor a Szentírás a test és a lélek szembenállásáról ír, akkor nem Jézus testére vonatkoztatva jelent ki bármit is, hanem a régi Ádámra vonatkozólag.³⁹⁶

A marburgi kollokvium (1529) volt az első alkalom, amikor világossá vált a svájci és a német reformátori tanítások különbözősége. *Luther* és *Zwingli* nem tudtak megegyezni Krisztus valóságos jelenlétének kérdésében.³⁹⁷ *Luther est* és *Zwingli significat* (a kenyér Krisztus *teste* vagy a kenyér *jelzi* Krisztus testét) olyan különbözőségnek bizonyult, amiben nem tudott a két reformátor közös utat találni. Jelentős kérdésekben egyezés született, mint a Szentháromság tanítása, vagy a hit által, kegyelemből való megigazulás és a *transubstantiatio*

---

³⁹² SASSE, i.m., 128.

³⁹³ HERON, i.m., 118.

³⁹⁴ LUTHER, i.m., 194.

³⁹⁵ DIESTELMANN, i.m., 37.

³⁹⁶ SASSE, i.m., 179.

³⁹⁷ FISCHER, i.m., 290.

elvetése. *Zwingli* következetesen kitartott amellett, hogy Jézus utolsó vacsorán mondott szavai („*ez az én testem*”) annyit fejeznek ki, hogy a jegyek szimbolizálják Krisztus testét. *Luther* pedig nem engedett a jegyek Krisztus valóságos testének elgondolásából. *Zwingli* azért sem engedett, mert szerinte Krisztus a mennyben és az Atya jobbján ül.³⁹⁸ *Ugyanakkor* egészen más történelmi helyzetben voltak a két irány képviselői, hiszen a svájci reformátori tanítás kikerült a császár fennhatósága alól, és így eljutott Hollandiába, Angliába és Skóciába is. A szabad vallásgyakorlást a lutheránus tanítás az 1555-ös Augsburgi vallásbékében kapta meg.

2.4. A Szentlélek ereje által – *Kálvin János (1509 – 1564) úrvacsoratana*

A francia reformátor számára a sákramentumokon át Isten a saját maga ígéretét és erejét adja a benne hívők számára. Éppen ezért az úrvacsora nem is lehet más, mint egy biztosíték arra nézve, hogy Isten a népével van, és amilyen bizonyosan táplálja őket a kenyér és a bor, olyan bizonyosan táplálja hitüket a Krisztussal való találkozás.³⁹⁹ Így jutott el *Kálvin* már nagyon korán addig a pontig, hogy felismerje az úrvacsora igazi célját, ami a hit megerősödését szolgálja. A Krisztussal való jelen kapcsolat az alapja mind a bűnbocsánatnak, mind pedig az örök élet reménységének. Az úrvacsora Krisztus lelki, mennyei és életet adó jelenléte.⁴⁰⁰ Ebben a jelenlétdben látta *Kálvin* a középkori ember legnagyobb vigasztalását, mert ez azt is jelentette, hogy nemcsak az embernek kell szenvednie, hanem Krisztus már sokkal hamarabb szenvedett az emberért, de fel is támadott. Ebben a vendégségben pedig a feltámadt Krisztus jelenik meg, hogy a benne részesülőeknek életet és reménységet hozzon. A Krisztussal való jelen találkozás egyszerre tekint előre és vissza. Így látja a múltat, amely révén Istenben nyer bocsánatot, de a jelen találkozás ereje által bizonyosságát hozza annak a jövőnek is, amely az örökkévalóságban vár az Isten választottaira. *Kálvin* Krisztus jelenlétére úgy tekintett, mint ami azért járul az úrvacsorához, hogy a hitet megerősítse.⁴⁰¹ A Krisztussal való jelen találkozásnak így lehet életet formáló hatása. *Kálvin* számára Krisztus úrvacsorai jelenlétéhez nem férhetett kétség, csupán az volt kérdéses számára, hogy mindez hogyan válik lehetségessé?

---

³⁹⁸ LOHSE, *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*, 194.

³⁹⁹ KÁLVIN, *Institutio*, A keresztyén vallás rendszere II., 423.

⁴⁰⁰ KÁLVIN, i.m., 443.

⁴⁰¹ KÁLVIN, i.m., 419.

Kálvin tulajdonképpen *Luther*hez és *Zwingli*hez képest egy köztes álláspontot képviselt, mely jóval többre mutat, mint hogy az asztalon lévő jegyekben csupán Krisztus emlékezete derengene fel. Ugyanakkor *Kálvin* nem megy bele olyan filozófiai és metafizikai fejtegetésekbe, amelyek azt támasztanák alá, hogy Krisztus valóságosan is jelen van a kenyérben és a borban.⁴⁰² *Luther* az *ubiquitas* (mindenütt jelenvalóság) dogmájához fordult segítségért, hogy rámutasson Krisztus úrvacsorai jelenlétére. *Kálvin* azonban *Zwingli* elgondolását mélyítette tovább a Szentlélekre vonatkozóan, és nem azt vizsgálta, hogy milyen a kapcsolat Krisztus és a jegyek között, hanem sokkal inkább a reformáció személyességével a Krisztus és az ember közötti kapcsolatra mutatott rá.⁴⁰³ Míg *Luther* túlságosan krisztocentrikus volt teológiájában, addig *Kálvin* sokkal inkább trinitárius hatást mutatott, és eljutott odáig, hogy a Szentlélek jelenti a kapcsolatot a mennyben lévő Krisztus és a jegyek között.⁴⁰⁴ De a Szentlélek nemcsak a jegyekhez való kapcsolódást biztosítja, hanem a Lélek ereje által történhet meg az a csodálatos egyesülés Krisztus és az ember között is, amelyben az Ő jelenléte életet hoz majd az emberiség számára. *Kálvin* tulajdonképpen ezzel újra a keleti tradíció felé fordítja az egyház figyelmét, és rávilágít az *epiklezis* fontosságára.⁴⁰⁵ Krisztus a Szentlélek erejében érkezik el és van jelen az úrvacsorában. De a Szentlélek ereje által hozza el Krisztus minden alkalommal a bűnbocsánat és az örök élet ajándékát is.

Az úrvacsora egyik fő célja *Kálvin* értelmezése szerit az, hogy kifejezze a Krisztushoz való tartozást. A tanítványok a közös étkezés alkalmával részesedtek abban a csodában, hogy fizikailag is kifejezhessék Krisztushoz való kötődésüket. Az úrvacsora mindig megerősíti a Krisztus iránt való elköteleződést. Éppen ezért az úrvacsora célja nem is lehet más, minthogy megerősítse a Krisztussal kötött szövetséget, hogy a hívő ember a Krisztus áldozatából tudjon erőt meríteni. A kenyér és a bor pedig ennek kifejezésében is előre mutatnak. Tulajdonképpen itt domborodnak ki a látható jegyek fizikai tulajdonságai *Kálvin* teológiájában, hiszen a földi jelképek csak töredékére utalhatnak a Krisztussal kötött láthatatlan életközösségnek. A jegyek utalnak ugyan a jelzett dolgok természetére és tulajdonságaira, de tökéletesen bemutatni nem tudják azokat. Mégis a gyenge ember számára segítik annak megértését, hogy mi is történik az úrvacsorában: „Mivel azonban Krisztus és a hívők rejtett egyesülésének ez a titka felfoghatatlan természetű, ezért ennek képét és képzetét olyan látható jelekkel mutatja be, amelyek a mi képességeinkkel is felfoghatóak, sőt záloggal és pecséttel ellátva annyira

---

⁴⁰² GONZALEZ, i.m., 164.

⁴⁰³ KÁLVIN, i.m., 417.

⁴⁰⁴ KÁLVIN, i.m., 425.

⁴⁰⁵ KÁLVIN, i.m., 438

*bizonyossá teszi azt, mintha szemünk előtt történné meg...⁴⁰⁶ Így a kenyér és bor, noha tökéletesen nem tárhatják fel a Krisztussal való közösség minden részletét, mégis rámutatnak arra, hogy amilyen bizonyosan találkozunk a jegyekkel, olyan bizonyosan fogunk Krisztussal is találkozni.⁴⁰⁷ Ahogyan tápláltatunk a jegyek által, olyan bizonyosan fogunk Krisztus áldozatával is tápláltatni. Amilyen bizonyosan eggyé válik a test a jegyekkel, olyan bizonyosan fog életünk is eggyé válni Krisztussal. A Szentlélek ereje által közösség teremődik a jegyekben részesedők és Krisztus között: „*Am súlyosan tévednek azok, akik az úrvacsorában csak úgy tudják elképzelni Krisztus testének jelenlétét, ha az a kenyérben foglaltatik benne. Ezzel ugyanis semmit sem hagynak meg a Lélek titkos munkájának, amely minket magával Krisztussal egyesít.*”⁴⁰⁸ Ezt a titokzatos közösséget, amely Krisztus és a jegyeket vevők között alakul ki, így hívja Kálvin: *Unio mystica cum Christo*.*

Kálvin abban sem értett egyet Luther nézetével, ahogyan Krisztus kettős természetét értelmezte. Elválnak-e egymástól az emberi és isteni természet? Luther az *ubiquitas* tanára hivatkozva kifejti, hogy az emberi és isteni természet mindenütt jelenvaló, ezért képzelhető el, hogy Krisztus teste egyszerre van jelen a mennyben, valamint a jegyekben. Kálvin ezzel szemben arra világít rá, hogy a véges nem fogadhatja be a végtelent (*finitum non capax infiniti*), így az isteni természet létezik az emberi természetén kívül is.⁴⁰⁹ Ugyanis amikor Krisztus testet öltött, akkor emberi természete ellenére sem mondott le a mennyei kormányzásról. A végtelen isteni természetét nem hagyta el, amikor a mennyből a földre szállt. Luther úgy gondolta, hogy az istenség teljes egészében benne volt a földre született Jézus Krisztusban,⁴¹⁰ míg Kálvin szerint Krisztus úgy üresítette meg önmagát, hogy közben Ő maradt a minden hatalommal bíró úr. (vö. Fil 2,5-11) Mindez az úrvacsorára vonatkozóan annyit jelent, hogy Krisztust a kenyér és a bor nem fogadhatja valóságosan magába. Ezért Krisztus jelenléte nincs a jegyekbe zárva, ahogyan azt Luther látta, hanem a mennybe ment Krisztus a Szentlelke által van jelen az úrvacsorai közösségben. Kálvinnak ezt a tanítását hívják *extra calvinisztikumnak*.⁴¹¹

A *Keresztyén vallás rendszere* című művében Kálvin nagy hangsúlyt fektet annak tudatosítására, hogy az úrvacsora a mennyei Krisztussal egyesít és ezért lehet a kegyelem jele.⁴¹² Mert aki eszi a kenyeret és issza a bort, az a feltámadt Krisztussal egyesül a Szentlélek

---

⁴⁰⁶ KÁLVIN, i.m., 417.

⁴⁰⁷ uo.

⁴⁰⁸ KÁLVIN, i.m., 447.

⁴⁰⁹ HEIDELBERGI KÁTÉ. 48. K-F

⁴¹⁰ GAÁL, Kálvin ébresztése, 74.

⁴¹¹ KOZMA, Teológiai idegen szavak, kifejezések, szólások szótára, 58.

⁴¹² KÁLVIN, i.m., 441.

ereje által. Ez csakis a Krisztussal való megmentő egyesülés lehet. Mert az úrvacsorában a győzedelmes Krisztus önmagát adja nekünk, hogy részesítsen a maga győzelmében. Ezen a ponton újra csak az a bizonyosság jelenik meg *Kálvin* számára, hogy aki eszi a Krisztus testét és issza a vérét, annak örök élete van.⁴¹³ (Jn 6,54) De megjelenik az a reménység is, hogy a feltámadt Krisztus Önmaga részesévé, azaz az új teremtésben élőkké teszi azokat, akik hittel veszik a jegyeket. Ezzel válik az úrvacsora már a földön a mennyei vendégség előízévé, hiszen már azt az utolsó nagy vendégséget érezzük benne, amelyre Isten kiválasztottait egybegyűjti majd.⁴¹⁴

Összefoglalva *Kálvin* tanítását, elmondható, hogy számára fontos szerepe van a kenyérnek és a bornak, mert ezeket a jegyeket pecsételte el Isten arra, hogy hordozzák ígérését. Ugyanakkor *Kálvin* visszautasítja azt, hogy maga a sákramentum okozná a megigazolást.⁴¹⁵ Azt csakis a sákramentum lényege, Jézus Krisztus hozza el.

2.5. Bullinger (1504 – 1575), Melancton (1497 – 1560) és Bucer (1491 – 1551) úrvacsorai teológiája

A három nagy reformátor mellett mások is hozzájárultak a reformáció úrvacsorai tanításának elmélyítéséhez. Elsőként szükséges megemlíteni *Heinrich Bullinger* álláspontját, aki a jegyek vizsgálata közben jutott el Krisztus valóságos jelenlétének kérdéséig. Számára a döntő pontot e tekintetben Krisztus mennybemenetele jelentette. Válaszát abban fejtette ki, hogy a Krisztus teste jelenleg a mennyben van, mégpedig az Atya dicsőségében. Nekünk pedig sokkal fontosabb, hogy Krisztus ott legyen az Atya mellett és könyörögjön érettünk, mintsem hogy a földön legyen, a bűn közepette.⁴¹⁶ Ezzel *Bullinger* némiképpen *Zwingli* álláspontjához közeledett Krisztus valóságos jelenlétének kérdésében.

Philipp Melancton a sákramentumokkal kapcsolatban arra a megállapításra jutott, hogy a jegyek a kegyelemnek az ígéretei, amelyek elpecsételik annak a bizonyosságát, hogy Krisztus is ebben a kegyelemben részesíti az embert.⁴¹⁷ A humanista *Melancton* ugyanakkor nagyon komoly kritikát fogalmazott meg *Zwingli* tanításával kapcsolatban, akivel szemben

---

⁴¹³ KÁLVIN, i.m., 422.

⁴¹⁴ CZEGLÉDY, Prédikációk. „Míglen eljövend”, TREL I.27.c.287-289.

⁴¹⁵ HERON, i.m., 139.

⁴¹⁶ PELIKAN, i.m., 159.

⁴¹⁷ MCGRATH (szerk), i.m., 306.

rendkívül bibliai megalapozottságúnak tartotta *Luther* nézetét.⁴¹⁸ *Melanchton* maga is azt tartotta igaznak, hogy a jegyekben benne van Krisztus teste és vére, de csak abban a pillanatban, amikor az ember a kezébe kapja. Így a jegyek vétele során Krisztus igazán jelen van a hívőért, és igazán a maga teste tagjává teszi.⁴¹⁹ Ezen a ponton mutat éles ellentétet *Kálvinnal* és *Bullingerrel* szemben, hiszen ő azt vallotta, hogy Krisztus teste egy időben a tér több helyén is megjelenhet.⁴²⁰ Ezzel tulajdonképpen *Luther ubiquitas* tanítását támasztotta alá, némiképpen átdolgozva azt. Ugyanis érezte annak feszültségét, hogy a Krisztus jelenlétének pusztán a jegyekben való hangsúlyozása nem eléggé bibliai gyökerű, ezért arra törekedett, hogy az úrvacsorában megtalálja azt a spiritualitást, amit *Kálvin* fejtett ki.⁴²¹ Így *Melanchton* a jelenlét kérdését nem pusztán a kenyérben és a borban hangsúlyozta, hanem arra mutatott rá, hogy az úrvacsora egész eseménye során jelen van a feltámadt Krisztus.

Martin Bucer nem követte sem a zwingliánus, sem a lutheri irányzatot. Sokkal inkább állt a kálvini tanítás vonzásában, és vallotta, hogy a sákramentumban csakis az Isten szaván és az ember hitén keresztül lehet kegyelmet kapni.⁴²² Már ebben a tételében is rendkívül fontos volt a hit szerepe, amely nélkül nem lehet a Krisztussal való találkozás teljességére jutni. Abban a kérdésben sem közelített *Zwingli*hez vagy *Luther*hez, hogy mi módon van jelen Krisztus az úrvacsora sákramentumában. *Bucer* az utolsó vacsora eseményeiből indult ki, amikor Jézus nem önmagát adta a tanítványoknak, hanem csupán 12 törés kenyeret osztott szét közöttük. Majd az Ő teste meghalt, feltámadt és végül a mennybe emeltetett. *Bucer* arra helyezte a hangsúlyt, hogy a mennyben lévő Krisztus teste ugyanúgy valóságos test és így módon lehetetlen, hogy egyszerre a mennyben és a földön legyen.⁴²³ Az úrvacsora értelmezésében *Bucer* meglátta azt az örömet, amire *Kálvin* mutatott rá.⁴²⁴ Ez az öröm a legszebb kifejezője a Krisztussal való legteljesebb közösségnek, amit csak megélhet az ember. Ezt gyönyörűen fejezi ki úrvacsorai énekünk: „*Örülj, szívem, vigadj, lelkem, ékességed lett a hit; vacsorához mégy Jézushoz, hivatalos vagy te itt.*”⁴²⁵ (436. dicséret, 1. vers) Ez az *unio sacramentalis*, ami minden más emberi közösségtől különbözik, mert ahogyan a kenyér és a bor erősíti a testet, úgy ezen találkozás által a belső ember is megerősödik.⁴²⁶

---

⁴¹⁸ SASSE, i.m., 313.

⁴¹⁹ BUZOGÁNY, *Melanchton úrvacsoratana levelei alapján*, 118.

⁴²⁰ SASSE, i.m., 316.

⁴²¹ KÁLVIN, i.m., 443.

⁴²² SASSE, i.m., 303.

⁴²³ SASSE, i.m., 304.

⁴²⁴ KÁLVIN, i.m., 449.

⁴²⁵ ÉNEKESKÖNYV MAGYAR REFORMÁTUSOK HASZNÁLATÁRA, 512.

⁴²⁶ SASSE, i.m., 305.

2.6. A Tridenti zsinat (1545 – 1563)

A zsinatot a római egyház a reformáció hatására hívta össze, hogy megvizsgálja azokat a kritikai álláspontokat, amiket többek között a reformátorok tanítottak a misével kapcsolatban. Mindemellett a zsinat a római egyház hitét is meg akarta védeni az úrvacsora reformációi tanításával szemben. A *Tridenti zsinat* a reformáció tanításának elvetésén túl megerősítette a római egyházat dogmaiban. A számos középkori tanítás dogmává emelése a római egyház számára új impulzust adott a reformációval szembeni küzdelemben, hiszen az új hittörvényeket szó szerinti szigorúsággal lehetett venni és be lehetett tartatni.⁴²⁷

A zsinat határozott arról, hogy megerősíti a skolasztikus tanítást Krisztus valóságos jelenlétével kapcsolatban.⁴²⁸ Világossá tették, hogy az úrvacsorajegyek nem csupán jelzi, hanem tartalmazza is a teljes Krisztust, mégpedig oly módon, ahogyan azt a *transubstantiatio* tanításában már évszázadokkal azelőtt kifejtették. Teljes mértékben megkülönböztették az átlényegülés tanítását attól a titokzatos egyesüléstől, amit a reformátorok tanítottak, és kifejezték, hogy a római egyház továbbra is a teljes átlényegülés tanítását tartja egyedül elfogadhatónak, amelynek *Luther consubstantiatio* tanításához sincs semmilyen köze.⁴²⁹ Alapvetően azért utasította a zsinat vissza ezt a lutheri tanítást, mert a reformátor az úrvacsorai jegyek és Krisztus testének a teljes egységét hangsúlyozta. A zsinat magát a *transubstantiatio* szót is helyben hagyta, hogy kifejezze a teljes átlényegülést, amit a reformátori tanítások nem vallottak. Az átlényegülés révén a kenyér és a bor minden részecskéjében van jelen Krisztus.⁴³⁰

Ekkor következhetett az inkarnáció kérdése, amelyről eddig a pontig viszonylag keveset szólt a római egyház, de a reformátorok felvetései alapján elkerülhetetlenné vált a kérdés megtárgyalása. A zsinat arra a megállapításra jutott, hogy nem lehet szoros kapcsolat Jézus történelmi testet öltése és az úrvacsorai testet öltés között.⁴³¹ Ez azonban felveti azt a kérdést, hogy vajon akkor az átlényegülés elmélyíti-e a kapcsolatot a megfeszített és feltámadt Krisztus valósága között, vagy tagadja azt, hogy anyagi hasonlóság lenne a jegyek természete és Krisztus valóságos teste között.

A zsinat ezzel tulajdonképpen megvédte és elmélyítette az úrvacsora középkori tanítását a reformációval szemben és megerősítette a római egyházat. A feszültség ily módon

---

⁴²⁷ HARNACK, i.m., 259.

⁴²⁸ KILMARTIN, i.m., 169.

⁴²⁹ KILMARTIN, i.m., 171.

⁴³⁰ HARNACK, i.m., 262.

⁴³¹ KILMARTIN, i.m., 171.

tovább nőtt a reformáció és az ellenreformáció képviselői között. A reformátorok a hitvallási iratok megjelenésével próbálták eszközt adni az emberek kezébe, hogy megvédjék hitüket a római egyház tanításával szemben. A reformáció idejében sem alakult ki egységes álláspont az úrvacsorát illetően. Sőt, egyre inkább mélyültek a viták és távolodtak az álláspontok azt a kérdést illetően, hogy Jézus Krisztus hogyan jelenik meg ebben a sákramentumban.

3. Az úrvacsoravita Magyarországon

A XVI. századi magyarság körében leginkább *Melancthon* tanítása volt mérvadó. Az Ő értelmezését követte *Dévai Bíró Mátyás* (1500k – 1545) is, akit már 1544-ben azzal vádolták, hogy nagy mértékben eltért *Luther* álláspontjától.⁴³² Az átlényegülés pápai tanítását egyértelműen elutasította, de *Luthertől* eltérően nem azzal folytatta tanítását, hogy az emberi cselekmény által, titokzatos módon válnak a jegyek Krisztus valóságos testévé és vérévé. Nézete szerint a kenyér és a bor megmarad a maga természetében, de a hozzá tartozó ige teszi őket élővé, így a Szentlélek ereje által Krisztusnak ezt a lelki testét és vérét a jegyek „... valósággal előtárlják, közölgék és kiszolgáltassák.”⁴³³

Dévai szerint az úrvacsora a Krisztussal való testi és lelki egyesülés alkalma. A Krisztussal való találkozáson túl benne rejlik az ember Krisztussal való egyesülése, és így a bűnbocsánat hirdetése révén szabad út nyílik az Atyához. *Méliusz Juhász Péter* (1532 – 1572) pedig ezen a gondolaton haladva jutott el addig a felismerésig, hogy a Krisztussal való bensőséges egyesülés által Isten újjáteremti az emberben azt az istenképet, amely a bűneset kapcsán elveszett.⁴³⁴ Így az úrvacsora az Istenhez való visszatalálás alkalmává válik.

A helvét irány egyébiránt csak az 1550-es évek elejétől tör előre Magyarországon. Olyan harcosai voltak, mint a már említett *Méliusz Juhász Péter*, *Kálmáncsehi Sánta Márton* (XV. Század vége – 1557) és *Szegedi Kis István* (1505 – 1572). Az akkor megismert *kálvini*, illetve *bullingeri* tanítás alkalmasnak látszott arra, hogy új utak bejárására vállalkozzanak az akkori egyházi vezetők, és velük együtt a zömmel Tiszántúlon élő magyarság is. A helvét irányú reformáció már arra törekedett, hogy az úrvacsora áldozat jellegét a legmesszebbmenő mértékben elutasítsa, és rámutasson az úrvacsora szolgálat jellegére. Ez magával hozta a

---

⁴³² BÍRÓ – BUCSAY – TÓTH – VARGA, A Magyar Református Egyház története, 60.

⁴³³ uo.

⁴³⁴ BÍRÓ – BUCSAY – TÓTH – VARGA, i.m., 61.

felismerést is, mely szerint nem a pap szerepe a fontos, hanem a Lélek munkája. Így nem a pap az üdvösség közlője, hanem maga a Szentlélek, aki elhozza Krisztus jelenlétét.⁴³⁵

3.1. A reformáció korabeli zsinatok határozatai az úrvacsoráról

Az erdődi zsinat 1545. szeptember 20-án ült össze a Szatmár megyei Erdődön. A zsinat a keresztségről és úrvacsoráról, mint egyedüli sákramentumokról megállapította, hogy azokat az anyanyelven kell kiszolgálni.⁴³⁶ Ezzel a lépéssel a zsinat nemcsak a reformáció ügyét vitte tovább, hanem a Krisztussal való közösséget is erősítette az emberek között. A zsinatot követően az úrvacsorát már két szín alatt szolgáltatták ki, így nem csak a papok, hanem mindenki részesedhetett a jegyekben. Ez elősegítette egy egységes szertartás bevezetését is.⁴³⁷

1559. augusztusában a Tiszáninnen, a Tiszántúl és Erdély képviselői egyezsége jutottak Nagyváradon az úrvacsora tekintetében. Ezt az egységet foglalták írásba még abban az évben Marosvásárhelyen és így emelkedett ez az egységes állásfoglalás zsinati erőre. A zsinatot 1559. november 1-én tartották. A zsinat egyik legfontosabb határozata értelmében az úrvacsora egy emberi és egy isteni pilléren nyugszik. Egyrészt szükséges az ember részéről hittel venni a jegyeket, másfelől pedig a Szentlélek által jelenlévő Úr cselekszik az úrvacsora során. Ebben áll a marosvásárhelyi zsinat és hitvallás legnagyobb felfedezése: nem a jegyek evése és ivása útján válik a mienkké Krisztus, hanem a Szentlélek munkája által.⁴³⁸ De éppen ezért fontos a hit is, hiszen ha valaki szívében nincs Krisztus, akkor nem veheti a Szentlélek által sem annak az ajándékát. A marosvásárhelyi hitvallás már a Református Egyház megalakulásának előszele volt. A marosvásárhelyi hitvallás nem csupán jelentős, hanem szimbolikus is, hiszen ezen a zsinaton született az első magyar nyelven íródott hitvallás, ami a magyar reformátusságnak az első hitvallási irata volt.⁴³⁹

1561-ben *Huszár Gál* (1512 – 1575) megjelenésével új impulzust kapott a reformáció ügye Magyarországon. Az ő nyomdáját használva *Méliusz* számos művét adhatott ki. Így hamar a hitviták is elkezdődtek, melyek során az úrvacsorát érintő kérdések sokasága került elő. E viták egyik következménye az volt, hogy még abban az évben megszületett a

---

⁴³⁵ NÉMETH, „...Isten nem aloszik, rejánk pislong...”, 216.

⁴³⁶ KISS, A Szatmármegyében tartott négy első protestáns zsinat végzései, 22.

⁴³⁷ ZOVÁNYI, A reformáció Magyarországon 1565-ig, 178.

⁴³⁸ uo.

⁴³⁹ ZOVÁNYI, A reformáció Magyarországon 1565-ig, 386.

Debrecen-Egervölgy-i hitvallás. A hitvallás úrvacsora tanítása szinte egyedülálló. Megerősíti Krisztus jelenlétét, de nem mint testre és vére gondol csupán, hanem Krisztus teljes személyére. Ezzel a hitvallás áthidalja azt a feszültséget, hogy a jegyek átváltozásával vádolják. Az úrvacsora mennyei és földi dolgokból álló sákramentum, célja pedig „*Krisztus szenvedésének és halálának emlegetése.*”⁴⁴⁰ Így válik az úrvacsora lelkünk mennyei táplálékává és hitünk megerősítőjévé.

4. Miseáldozat a reformáció idején

A reformáció idején talán az addigiakhoz képest még nagyobb hangsúly esett arra a kérdésre, hogy a misén bemutatott áldozat szükséges része-e a Krisztussal való közösségnek. A reformátorok a Zsid 10,1-18 alapján arra hivatkoztak, hogy Krisztus áldozata egyszeri, tökéletes és megismételhetetlen. Ezzel szemben az, ami a misében történik nem szükségszerű, sőt kívül esik mindazon, amit Krisztus ránk hagyott. A kérdés egyfelől az volt, hogy vajon szükséges-e újra és újra megismételni Krisztus áldozatát, másfelől a reformátorok úgy látták, hogy ez az áldozat szükségtelen emberi cselekvés.

Zwingli Krisztus örökérvényű áldozatára mutatott rá, amely nem teszi szükségszerűvé az újbóli áldozat bemutatását. Ezt a gondolatot a zürichi reformátor hamar teológiája középpontjába helyezte, és eljutott oda, hogy mivel Krisztus áldozata egyszeri és tökéletes volt, az úrvacsorában nem tehetünk mást, mint hogy emlékezünk erre az áldozatra.⁴⁴¹ Így élesen elválnak *Zwingli* nézete a középkor látásától, hiszen a római egyház számára a mise maga az áldozat, az engesztelés, amit az egyház mutat be bűnei bocsánatáért, míg a svájci reformátor szerint az emlékezés a bűnbocsánat újbóli átélése. Így tulajdonképpen *Zwingli* számára az áldozat és az emlékezés nem egymás mellé tehető kategóriák. A római mise magát az áldozatot éli át, míg *Zwingli* azt hangsúlyozza, hogy az emlékezés által kell újra átélni Krisztus áldozatát, mert az már megtörtént.

Luther az egész kérdést közösségi szemszögből ragadta meg, és rámutatott a középkori egyház egyik nagy hiányosságára. A középkorban élő, szekuláris hatalomra törekvő egyház nem múlhatja felül azt a spiritualitást, amit az egyháznak meg kell élnie.⁴⁴² A hatalom orientált egyház akkor fogja betölteni küldetését, ha megszünteti a szakadékot a klérus és a

---

⁴⁴⁰ NÉMETH, i.m., 215.

⁴⁴¹ HERON, i.m., 115.

⁴⁴² HERON, i.m., 108.

laikusság között, és elismeri, hogy hitükben egyenlők lehetnek. (Gal 3,28) Ez azért lényeges pont *Luther* számára, mert az úrvacsorában a korabeli római tradíció szerint nem vehet részt a gyülekezet, és nem élheti át mindazt, ami abban történik, jóllehet az úrvacsora magát a keresztyén egyházat is lényegénél fogva érinti és megragadja. Az egy szín alatti úrvacsora még inkább ezt a megállapítást erősítette benne. „*Pedig – utal rá Luther – a keresztség által mindannyian papokká és az anyaszentegyház tagjaivá válunk, és így a Krisztus testének is részesévé, mert ami ott történik, az a legmélyebben érint bennünket.*”⁴⁴³ *Luther* elgondolása nyomán, ha papokká válunk a keresztség által, akkor a klérus és a laikusság között csakis funkcióbeli különbség lehet. Az áldozat bemutatása azonban csak tovább mélyíti ezt a szakadékot: a laikusság egyre mélyebbre, a papság intézménye pedig egyre magasabbra kerül. Éppen ezért *Luther* a papszentelést sem tekintette sákramentumnak, ugyanis számára a sákramentum Isten ígéréteinek a jele volt, amit hit által kaphatott meg az ember.⁴⁴⁴ A áldozat bemutatása pedig csupán emberi cselekmény volt, és nem segítette a hit sákramentumi megélését.

Kálvin számára az áldozat bemutatása a döntő tényező. Az Ószövetségben a pap mutatta be az áldozatot, mert ő Istent képviselte. Amikor kezét az állat fejére helyezte, akkor nemcsak a maga bűnéért, hanem az egész nép vétkéért eleget tett az áldozat bemutatásával. Így Krisztus áldozata is mindenkire érvényes és tökéletes.⁴⁴⁵ Ezt az áldozatot csakis Krisztus mutathatta be, éppen azért, mert büntelen volt. Így a misében történtek *Kálvin* számára nem lehetnek érvényesek, mert egyfelől Krisztus áldozatát nem ismételheti meg senki, másfelől pedig ember nem mutathatja be.⁴⁴⁶ Krisztus áldozata azonban tulajdonképpen folytatódik, de nem abban, ahogyan emberek ezt újra bemutatják, hanem abban, ahogyan Krisztus azóta is szüntelenül könyörög érettünk. Isten pedig Őérette ad az embernek bűnbocsánatot, nem pedig az áldozat újbóli bemutatásáért.⁴⁴⁷

Kálvin abban is előre mutatott, hogy az úrvacsorát úgy látta, mint ajándékot, amelyben Isten bűnbocsánatot ad az ember számára, amit csak hittel és hálaadással lehet elfogadni. A misével ezzel szemben az a probléma, hogy úgy tűnik, mintha az ember az áldozat bemutatásával fizetné meg a kegyelem árát.⁴⁴⁸ Éppen ezért *Kálvin* határozottan elutasította azt a gondolatot, hogy az ember tehetne valamit Isten irgalmasságáért, hiszen az nem múlhat semmilyen emberi cselekményen, hanem egyedül Isten ajándéka az. Így *Kálvin* *Lutherral*

---

⁴⁴³ HERON, i.m., 109.

⁴⁴⁴ HERON, i.m., 110.

⁴⁴⁵ KÁLVIN, i.m., 417.

⁴⁴⁶ KÁLVIN, i.m., 470.

⁴⁴⁷ KÁLVIN, i.m., 472.

⁴⁴⁸ KÁLVIN, i.m., 473.

együtt az *opus operatum* tanítását is elutasította, mert sem az ember, sem a sákramentum önmagában való vétele nem adhat megigazolást.

A reformátorok kritikájára ismét csak a *Tridenti zsinat* adott feleletet a római egyház részéről, akik csakúgy mint Jézus Krisztus valóságos jelenléte kapcsán, az áldozat kérdésében is igyekeztek megerősíteni a középkori római álláspontot. Válaszuk szerint a római mise áldozata nem akar helyébe lépni a kereszt áldozatának.⁴⁴⁹ Arról van szó ugyanis, hogy mindkét áldozatban Krisztus jelenik meg ugyan, de a kereszten Ő Önmagát adja, míg az úrvacsorában az egyház mutatja be a saját maga áldozatát, ennél fogva a mise az igaz áldozattá válik.⁴⁵⁰ A *Tridenti zsinat* megpróbálta eloszlatni azt a reformátori nézetet, mely szerint a miseáldozat csupán hálaadás, vagy a Krisztus áldozatára való emlékezés lenne. A mise a zsinat állásfoglalás szerint Krisztus egyetlen áldozatának egy látható reprezentációja, ami a megváltás munkájához ugyan nem ad már semmit sem hozzá. De éppen ebben a tekintetben válik érthetővé, hogy a római egyház számára azért volt lényeges az áldozatjelleg fenntartása, hiszen Krisztus látható jegyeit méltatlanok nem ajánlhatták fel az oltáron, csakis a papok. Ugyanakkor a *Tridenti zsinat* kimondta, hogy aki részesedik a jegyekben, az részesedik Krisztus Önmaga felajánlásában is. Azért annyira lényeges ez, mert az ember Krisztuson kívül semmit sem ajánlhat fel Istennek.⁴⁵¹ Így a kereszten feláldozott Krisztus mint áldozat és főpap van jelen a sákramentumban. A zsinat kiemelte, hogy a mise nem léphet a kereszt áldozatának helyére, de ugyanaz a Krisztus adta Önmagát a kereszten, mint aki felajánltatik a misén a papság által.⁴⁵² A papság szerepe és tekintélye a titokzatos miseáldozat bemutatása által tovább erősödött.

A reformátorok pedig ennek az áldozatnak a szükségszerűségét kérdőjelezték meg, mondván, hogy akkor hamar eljut az egyház ahhoz a téves megállapításig, miszerint csakúgy mint az érdemszerző jócselekedetek révén, az áldozat bemutatása által is tehet valamit az ember a maga megigazolásáért.

A zsinat egy későbbi ülészakán (1562) arra mutatott rá, hogy a szereztetési igék alapján Krisztus maga rendelte el testének és vérének feláldozását.⁴⁵³ Így tulajdonképpen a miseáldozat a krisztusi parancs szerint történik, de ez semmit sem von le Krisztus áldozatának érdeméből, hanem sokkal inkább arra hivatott, hogy reprezentálja Krisztus kereszten történő

---

⁴⁴⁹ KILMARTIN, i.m., 172.

⁴⁵⁰ HUNSINGER, i.m., 117.

⁴⁵¹ HUNSINGER, i.m., 119.

⁴⁵² uo.

⁴⁵³ KILMARTIN, i.m., 173.

feláldozását. A zsinat állásfoglalása szerint ez van a római egyház híveinek szeme előtt, és ennek kell láthatóvá, érthetővé és érzékelhetővé válnia a misén.

Összességében a miseáldozatról elmondható, hogy rengeteg kérdést vet föl. Ugyanaz történik-e az úrvacsorában, mint a kereszten? Meg kell-e ismétlődnie még egyszer Krisztus áldozatának? Szüksége van-e a gyülekezetnek arra, hogy ily módon élje át ismét Krisztus szabadítását? Szükséges-e emberi cselekménynek végbemennie a megigazulás folyamatában? Milyen jelentősége van az áldozat bemutatásának a hit sákramentumi szerepében? A reformáció nem ok nélkül látta a miseáldozatban azt, hogy Krisztus áldozatának újbóli megismétlése elhomályosítja a kereszt értelmét és ezzel együtt a jelentőségét is,⁴⁵⁴ hiszen nem vezet el annak tisztázásáig, hogy a hit által való megigazulás, amelyet ingyen kegyelemből kap az ember, hogyan válhat a sákramentum részévé. Sőt, az áldozat újbóli bemutatása csak még inkább azt erősítette mindenkiben, hogy mégis van út az ember számára, hogy önmaga megigazulásához a saját erejéből hozzájáruljon valamivel. A vita ezzel nem zárult le, hanem a hitvallási iratok megírásával és terjedésével egyre inkább elmélyült. A különböző markáns és egymástól elhatárolódó vélemények (ld. Heidelbergi Káté 80. kérdés-felelet) hamar eljutottak az egyház tagjaihoz, egyre növelve a feszültséget a reformáció és az ellenreformáció hívei között.

5. Összefoglalás

A reformáció kora nemcsak az egyház és a társadalom életét újította meg, hanem sok addig kialakult teológiai tételt is új alapokra helyezett. Az emberi mélységből és elidegenedésből indulva sikerült eljutni egy olyan állapotig, ahol nem az Istentől való félelem volt az alapvetően meghatározó szemlélet, hanem az a személyesen is átélt megváltás, amihez az úrvacsora dogmaformálása vezetett el. Már a humanizmus élet- és ember-szemlélete is elhozta ennek a változásnak az előszelét, amely kiemelte az embert a sötétségből, és újra rámutatott az emberi élet értékére és fontosságára. A reformátorok arra törekedtek, hogy az élet fontosságát ne csak úgy hangsúlyozzák, mintha az csupán emberi szempontok alapján lenne lényeges, hanem úgy is, mint a teremtő és ítélő Isten számára értékes földi létet.

Mindez leghamarabb a sákramentumok újraértelmezésében vált felismerhetővé. A legfontosabb lépés az volt, hogy a sákramentumokat megtisztították attól az elgondolástól,

---

⁴⁵⁴ TÖRÖK, i.m., 253.

mely szerint azokat azért kell végrehajtani, mert az ember csak így igazulhat meg Isten előtt. Az igaz hit által történő megigazulás tana már nagyon hamar megjelent a reformáció úrvacsora-értelmezésében, és megtisztította a sákramentumot az önmegváltás és az önmegigazítás gondolatától.

Szinte minden reformátor számára elengedhetlenné vált a hit szerepe az úrvacsorában. Az, ahogyan Krisztus közli a kegyelmét, a legszemélyesebben érinti az embert, hiszen így Isten Igéje mentén az élet teljesen átformálódik: bűnösből kegyelmet nyertté, elfeledettből megtalálttá, értéktelenből pedig Isten számára a legértékesebbé válik. A hit szerepe ennek az ajándéknak az elfogadásában döntő fontosságú, hiszen a hit miatt válik személyessé az úrvacsora, és hit által lehet eljutni a Krisztussal való egységre is. Ez az egység pedig (csakúgy, mint a sákramentum önmagában) megerősíti az embert hitében és bizonyossá teszi meggyőződésében.

A reformáció idején zajló úrvacsora viták nemcsak a kor dogmaformálása szempontjából voltak lényegesek. Az úrvacsorát érintő legfontosabb kérdések szinte kivétel nélkül ebben az időszakban dőltek el. Sok felekezet még ma is változatlanul azt tanítja az úrvacsoráról, amit a reformátorok láttak benne. Krisztus valóságos jelenléte, vagy éppen a középkori miseáldozat kérdésköre lényeges tételeket fogalmazott meg az utókor számára. Különös megfigyelni azt, ahogyan a társadalom és a teológia egyszerre változott ebben a korban, és mélyen megdöbbenő arra gondolni mindeközben, hogy a 21. század embere mennyi lehetőséget szalaszt el, amikor nem fordul a teológia felé, hogy életének tragédiáira, vagy éppen örömeire válaszokat találjon. A reformáció kora bővelkedik ilyen iránymutatásokban, ahogyan az úrvacsora tanbeli álláspontjának kialakítása közben a reformátorok felhívták a figyelmet az élet értékességére, és a Krisztussal való személyes közösség átélésnek fontosságára.

A tanformálódás azonban komoly vitákat is magával hozott. A három nagy reformátor nem tudott megegyezni abban, hogy Krisztus valóságos jelenléte hogyan ismerhető fel az úrvacsorában. Mindez részint abból eredt, hogy Európa különböző területein élve, különböző eszközökkel harcoltak a római egyház őket elnyomó hatalmi törekvéseivel szemben. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a társadalomban lejátszódó folyamatokon túl mindhárom nagy reformátor másképpen értelmezte és mást emelt ki az úrvacsora szereztetési igéi közül. *Zwingli* számára a keresztre való emlékezés vált a legfontosabbá, melyben úgy látta az egész sákramentumot, mint egy jelet, amely jelnek az a

funkciója, hogy a kereszti emlékezetét idézze fel.⁴⁵⁵ *Luther* sokkal inkább Jézus testének és vérének helyét kereste az úrvacsorában, és vallotta, hogy a sákramentumnak két része van. Az egyik, amelyről szemmel látható, hogy az valójában kenyér és bor. A másik pedig, amelyről csupán szívvel hihető, hogy Krisztus teste és vére is egyben.⁴⁵⁶ A bűnbocsánat hangsúlyozásán át jutott el odáig, hogy a kenyérben és a borban egyszerre van jelen a jegyek természete és Krisztus testének és vérének a természete. *Kálvin* sokkal inkább a spiritualitást hiányolta az úrvacsorából. Arra mutatott rá, hogy valójában a Lélek jelenti a kapcsolatot a mennyben lévő Krisztus és a földi kenyér és bor között, hiszen Ő Szentleke által ígérte meg jelenlétét.⁴⁵⁷ De abban szinte mindhárman megegyeztek, hogy a hit nélkül megélt úrvacsorában a jegyek csupán üres szimbólumok, amelyek nem fejezik ki a Krisztussal történő éltető közösséget.

A reformátorok eljutottak annak felfedezéséig, hogy az úrvacsora olyan lelki táplálék is egyben, amely mind személyes, mind közösséget érintő is egyszerre. Így juttathatja az egyház kifejezésre, hogy megszűnik a szakadék a klérus és laikusság között. Ez a gondolat a korabeli társadalomban rendkívül fontos előrelépés volt, hiszen az úrvacsora közösségi jellege utat nyitott a társadalom alsóbb rétegeinek felemelkedése felé is.

A reformáció hatására a római egyház is felismerte, hogy a tanbeli kérdéseket újra át kell gondolnia. Ennek fontosságát alátámasztotta az egyre inkább előretörő és egyre nagyobb területeket meghódító reformáció. A római egyház számára elengedhetlenné vált hittételeinek és struktúrájának újragondolása. A *Tridenti zsinat* a reformáció szempontjából nem hozta meg a várt eredményt, mert a zsinat a legtöbb kérdésben helyben hagyta a középkori álláspontot. Így az úrvacsorát érintő legfontosabb kérdésekben sem történt változás. Továbbra is fenntartotta a *transubstantiatio* arisztotelészi metafizikán alapuló álláspontját, amellyel szinte lehetlenné vált, hogy a 16. század közepén kialakuljon egy egységes álláspont az úrvacsorára vonatkozóan.

6. Következtetések, eredmények

1. A *Zwingli* által felismert úrvacsorai emlékezés az egyházat nem csupán a Krisztus-esemény tényszerűségének meglátására hívja, hanem mindezek személyes jellegének

---

⁴⁵⁵ HERON, i.m., 116.

⁴⁵⁶ DIESTELMANN, i.m., 34.

⁴⁵⁷ TÖRÖK, i.m., 254.

felismerésére is. *Zwingli* úrvacsorátana egy olyan szilárd hitvallás, amely által az ember megbizonyosodik arról, hogy Krisztus áldozatának emlékezete feledteti és felülírja az ember minden nyomorúságát.

2. A reformáció a Krisztussal való titokzatos egyesülés alkalmának látja az úrvacsorát. Ezért az úrvacsorában az Isten és ember között kötött szövetség megerősödik. A találkozás és egyesülés által így a megújított szövetség válik a jelen legnagyobb örömévé.

3. A reformáció úrvacsora értelmezése rámutatott arra, hogy az ítéletre eljövő Krisztus előbb megváltotta az embert és ez a szabadító Úr minden úrvacsorai közösségben jelen van Szentlelke által. Ezért az úrvacsora még a jelen nehézségeiben is felmutatja, hogy az Isten szemében mennyire értékes az ember élete, hiszen annak megváltásáért és boldogságáért Fiát küldte.

4. Az egyház számára a feltámadt és mennybe ment (nem pedig a megfeszített) Krisztussal való találkozás a boldog jövőnek zálogává válik. Ezért a Krisztussal megélt közösség nemcsak a jelen keretek között élhető és értelmezhető, hanem annak a közösségnek az előíze is, amely Krisztus dicsőséges visszajövetelekor vár az Ő népére.

5. Az úrvacsoravita magyarországi vonatkozása ma is emlékeztet minket arra, hogy ebben a lelki egyesülésben a Szentlélek jelenléte által Krisztus szabad utat nyitott az ember számára az Atyához. Az úrvacsora trinitárius értelmezése ezért központi jelentőségű tény.

VI.

A REFORMÁCIÓ UTÁNI KOR TÖPRENGÉSE

1. A reformáció utáni kor úrvacsora értelmezése

A Tridenti zsinatot követően az úrvacsorát érintő legnagyobb viták már lezárultak. A reformáció és az ellenreformáció küzdelme azonban továbbra is ellentétet szült a sákramentum értelmezésében. Ez az egyre inkább növekvő feszültség abból a békétlen helyzetből fakadt, hogy a római egyház próbálta visszahódítani a reformáció eszméivel megérintett területeket. A gyakran erőszakos hitviták szinte mindennaposakká váltak, és egyre inkább kezdte megérteni mindenki, hogy az úrvacsora tanítása valójában az egyház egyik legmélyebb hitvallásos meggyőződése is egyben. Olyan hitvallás ez, amely nemcsak védelmet, hanem önazonosságot is jelent.

A reformációt követő évszázadokban a hitviták előretörése mellett szinte törvényszerű volt, hogy a spirituális mozgalmak is megjelentek. Azok, akik megfáradtak az ellenreformációval való küzdelemben úgy látták az egyház létét, mint ami folytonos megújulásra szorul. (*ecclesia semper reformanda*) A mindennapok terhe alatt gyakran megfáradt keresztyénekből állt az egyház, akik igazán vágytak a megújító örömhírré.

De ez az időszak nemcsak a spirituális mozgalmak, hanem a nagy eszmék születésének ideje is volt. A felvilágosodás racionalizmusa komoly kihívás elé állította az egyházat, és arra készítette, hogy dogmáinak újraértelmezésén keresztül keresse a maga útját. Az egyháznak így meg kellett találnia a maga válaszát a kor kihívására, az ész kritikájára, és azokra a vádakra, amelyek a vallási élet jelentéktelenségéről szóltak. Így az egyház hamar ráébredt, hogy újra kell fogalmaznia hittételeit, mert egy olyan csalódott és az egyháztól eltávolodott, abból kiábrándult emberiséggel találta szemben magát, amelyben nem tudta a Krisztustól jövő küldetését elvégezni. Ez jellemezte a 18. és 19. századot.

Ilyen körülmények között az úrvacsoráról való gondolkodás súlypontja némiképpen áttevődött más területre a korábbi évszázadokhoz képest. Krisztus valóságos jelenlétének és az áldozatnak a kérdését felváltotta az eszkatológia és a társadalmat, kultúrát formáló másokhoz való odafordulás gondolata. Ezek a változások is szépen lassan megjelentek minden történelmi felekezet úrvacsora-értelmezésében. Ugyanakkor ezek a kihívások azt eredményezték, hogy újbóli párbeszédnek kezdődtek, amelyek során a 20. században már nem

az volt a kérdés, mint a reformáció utáni időszakban, hogy mi az, ami elválaszt két felekezetet egymástól, hanem arra törekedtek, miként lehet olyan közös pontokat találni, amelyek közelebb hozhatják az úrvacsorát érintő álláspontokat a szekularizált világban. Így számos olyan dokumentum született, amelyben a reformáció ideje alatt mereven elhatárolódott álláspontok közeledtek egymáshoz. Ha nem is sikerült minden kérdésben az egységig eljutni, az ökumenikus mozgalom elindulása a teológiatörténet egyik legnagyobb előrelépését jelentette.

Az úrvacsora reformáció utáni dogmaformálódása azt mutatja, hogy a látható dolgok értelmezéséről áttevődött a hangsúly a spirituális értelmezésre. Tulajdonképpen az egyházak közötti jelentős eltérést a spirituális és valós dolgok kapcsolatáról való gondolkodásuk jelentette.⁴⁵⁸ A középkor arról tanúskodott, hogy az egyházak mereven szétválasztották a kettőt. A reformáció utáni időszakban pedig, ahogyan egyre inkább teltek az évszázadok, és az egyházak közeledtek az ökumenikus párbeszéd felé, sokat változott a valós és spirituális dolgok megítélése. Megfigyelhető, hogy amely egyház a maga álláspontjában törekedett a valós és spirituális dolgok kapcsolatának megértésére, az jóval közelebb került ahhoz, hogy ne csak a maga keretei között, hanem az ökumenikus mozgalomban megélt módon megértse és átélje Krisztus titokzatos testének a lényegét.

A reformációt követő időszak gazdag volt a tekintetben is, ahogyan az úrvacsora múlt, jelen és jövőbeli összefüggése formálódott. Nemcsak az emlékezés újrafelfedezése és aktualizálása, valamint az eszkatológikus reménység újrafelfedezése által, hanem abban is, ahogyan az egyház jelenét formálta. Ezekben az évszázadokban az úrvacsora megértéséhez hozzájárult a társadalmi igazságtalanságnak, és ezzel együtt az egyház szociális érzékenységének a felfedezése is. A reformáció kora után élő egyház számára az úrvacsorában a Krisztussal való találkozás arra hatalmazza fel az egyházat, hogy a kenyér megtörése révén a világ jelen szenvedéseit enyhítse, és a szükségben lévőket segítse. A történelmi események alakulása, a világháborúk szörnyűségeinek átélése, a gazdasági világválság, a romokban heverő és újjáépülni, megújulni vágyó Európa pedig mind azt sugallták, hogy az egyháznak az irgalmasságot kell leginkább felmutatni ebben a világban. Ennek legszebb példája pedig az, ahogyan az egyház az úrvacsorában maga is olyan irgalmasságot kap, amit továbbadhat, és ezzel enyhítheti egyszerre a jelen szenvedéseit, hívhat a szabadulás emlékezetére és újbóli átélésére, egyben feltárhatja a jövőbeli reménységet a világ számára.

---

⁴⁵⁸ PELIKAN, *The Christian Tradition*, Vol. V., 298.

Ezekben az évszázadokban az egyház azzal a kihívással találkozott, hogy meg kell újulnia. A római tradíciónak is meg kellett újulnia a reformáció hatására. A protestáns egyházaknak újra és újra meg kellett újulniuk, hogy önmagukat ne tagadják meg. De az egész teremtett mindenség számára is fontos a megújulás. Nemcsak a francia forradalom és a felvilágosodás vagy a világháborúk utáni helyreállítás adta ennek legvilágosabb jelét, hanem az a világlátás is, amely csalódott az emberben, mert rájött annak irgalmatlanságára, önzésére és hataloméhségére. Az egyház számára pedig nem maradt más kiút, mintsem megújulni az úrvacsora dinamikájában, és rámutatni annak kettős lényegére. Egyfelől arra, hogy létezik az emberek között egy másfajta közösség, amelyet sem elnyomó hatalom, sem érdek, sem erőszak nem változtathat meg. Mert ennek a közösségnek a Krisztussal való találkozás, a bűnbocsánat és az örök élet ígérete az alapja. Másfelől arra mutattak rá az egyházak, hogy az úrvacsorában a feltámadt Krisztussal van közösségünk. Azzal a Krisztussal, aki újjá teremtett mindeneket. (Gal 6,15) Éppen itt kapja meg az egyház a maga felhatalmazását Krisztustól, hogy e találkozás által ő maga is megújuljon, és újítsa meg az egész teremtett mindenséget. (Kol 3,10)

2. A látható Ige – Teológiatörténeti áttekintés

A reformációt követően jóval kisebb lépések következtek az úrvacsora teológiatörténeti változásában. Ennek oka egyfelől a reformáció és ellenreformáció kibontakozó küzdelme, másfelől pedig a kialakult álláspontok nagyon rövid időn belül történő megszilárdulása volt. Szinte egész Európa felsorakozott valamely irányzat mögött, amelynek majdnem teljes mértékben át is vették az úrvacsora értelmezését. Csak ott jelentkeztek apróbb különbségek, ahol az uralkodó és az egyház kapcsolatában valamiféle nehézség támadt. Ezeken a területeken az átvett úrvacsora-értelmezés tulajdonképpen nem tért el a lényegi tanításokban, de valamiféle specifikumot hordozott magában. Ezzel együtt egyöntetű volt az az álláspont, hogy a sákramentumot úgy kell értelmezni, mint a látható Igét, amelynek valahogyan mégis másodlagosnak kell lennie az írott Ige, a Szentírás mögött.⁴⁵⁹ A jegyeknek nem helyettesíteniük kell az Írott Igét, hanem arra rá kell mutatniuk. Ebből a közös értelmezésből kiindulva a reformációt követő időszak sok eredménnyel gazdagította az úrvacsora értelmezését. A reformáció utáni időszak egy rendkívül bonyolult eszmeiségű

---

⁴⁵⁹ AULÉN, Eucharist and Sacrifice, 104.

korszak, melyből a teljesség igénye nélkül témánkat szem előtt tartva kiemelünk néhány jellemző spirituális áramlatot.

2.1. A közösség szerepe – A reformációtól a 18. századig

Erre az időszakra leginkább úgy lehet tekinteni, mint a közösség szerepének újbóli felfedezésére. Olyan eszmék jelentek meg ebben az időszakban, amelyek az egyház megújulását tüzték zászlajukra. Abban voltak ezek a mozgalmak mások, mint a reformáció vagy éppen a humanizmus, hogy ezt a megújulást csakis az egyházon belül tudták elgondolni. A megújulásnak természetesen része az a megtisztulás, amely az egyházi tanokat nemcsak újraértelmezi, hanem ezen mozgalmak keretében annak spirituális tartalmát is közelebb hozza. Ezt élte át az anglikán tradíció is ebben az időszakban, amikor is *Thomas Cranmer* (1489 – 1556) kiadta a *Book of Common Prayer* című liturgiás könyvét. *Cranmer* a lényegi kérdésekben nem vonta kétségbe a reformátorok álláspontját, és elfogadta a valóságos jelenlétre vonatkozóan a svájci irány nézetét, mely szerint Krisztus a maga természetében a mennyben van, nem pedig a földi valóságban.⁴⁶⁰ De *Cranmer* kiemelten kezelte a közösség szerepét is, amelyet a hiten keresztül értett meg igazán. Így jött rá a hit fontosságára, amelynek legszebb bizonyítéka számára a jegyek vételében volt. „*Mert ahogyan a szánkka és fogainkkal megesszük a testi táplálékot, úgy a Krisztus testét csakis a hit szájával és fogával kell a lelkünkben megenni.*”⁴⁶¹ Ebből két dolog következhet. Egyik az, hogy újra kell értelmezni a valós és spirituális dolgok közötti kapcsolatot: nemcsak a Krisztus jelenlétének kérdésében lehet spiritualitást találni az úrvacsorában, hanem abban a szimbolikus evésben és ivásban is, amely teljes mértékben a valós, földi dolgok függvénye ugyan, de mégis egy olyan spirituális cselekményre utalnak, amelyek elvezetnek a Krisztussal való közösségig. Éppen ebben rejlik a második következménye mindennek. Ez a sákramentumi evés és ivás az, amely a legtökéletesebben összekapcsolja az embert Krisztussal, és elvezet az egymással való közösségre is.

A kialakult kép némiképp megváltozott a pietizmus világában. Az úrvacsorai közösség szerepe még inkább felértékelődött ebben az időszakban. Már nem a kegyelem volt a leghangsúlyosabb a sákramentumok értelmezése kapcsán, hanem a közösségben átélt

---

⁴⁶⁰ CROCKETT, *Eucharist: Symbol of Transformation*, 167.

⁴⁶¹ CROCKETT, i.m., 171.

megújulás.⁴⁶² E tradíció követői az egyház belső megújulását tartották a legfontosabbnak, mert úgy látták az akkori helyzetet, hogy sokan tartoznak az egyház kötelékébe valódi elkötelezettség nélkül. Éppen ezért az úrvacsora közösségének tisztasága azt is jelentette számukra, hogy a Krisztussal való legszentebb és legtisztább találkozás által a hívő egy életre szóló elköteleződésről tehet tanúbizonyságot. Ennek fontossága a pietizmus idejében a hetente több alkalommal átélt úrvacsorai közösségben is kihangsúlyozódott.⁴⁶³ Az úrvacsora időbeli dimenziójának újbóli felelevenítéséhez nagy mértékben járul hozzá a pietizmus értelmezése. Ugyanis abban a pillanatban, amikor az úrvacsora a jelenbeli elköteleződésre mutat, akkor létrejön a múlttal való teljes szakítás, az óember megöklése, és ezzel együtt az újember megelevenedése is (vö. Heidelbergi Káté 88. kérdés-felelet), azaz a Krisztus mellett való jövőbeli elköteleződés. A jelen találkozás és hitvallás pedig átszövi az élet maga mögött lévő és az előtte álló dimenzióját is. A pietizmus szerint ez egy olyan választott jövőképet hordoz majd magával, amelyben a jelen döntő szavának nemcsak meghatározó, hanem egyenesen sorsfordító szerepe lesz a hívő életében. E belső megtisztulás és hitvallás iránti vágyakozás a magasba emelte az egyház spiritualitását, és így az úrvacsora értelmezését is sokkal inkább ebben a lelkeségben ragadta meg, amit a Krisztusban beteljesedő új élet első lépéseként látott.

2.1.1. Erősíteni a közösséget – A *Heidelbergi Káté* úrvacsora értelmezése

A korszak úrvacsorai teológiájának megértéséhez nagy segítséget nyújt, ha a reformációt követő évtizedek legelterjedtebb hitvallásának, a *Heidelbergi Kátének* (1563) úrvacsorára vonatkozó nézetét is megvizsgáljuk. Az úrvacsora értelmezésekor a Káté hangsúlyozza, hogy csakis a Krisztussal való közösségen át lehet közelebb kerülni annak igazi megértéséhez. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a *Heidelbergi Káté* úrvacsora értelmezésében jól érezhető az a gyakran elhatárolódó, máskor pedig elfogadó és csatlakozó hatás, amelyet a reformáció úrvacsorai vitái hoztak magukkal.⁴⁶⁴

Az úrvacsorát a Káté abban a kettősségben mutatja be, ahogyan egyfelől Isten szolgálja azt felajánlja, másfelől pedig ahogyan az abban részesedők átveszik a jegyeket. A kor lelkeségét jól példázza ez a mozzanat, hiszen Isten kegyelme is így ajánltatik fel az ember számára és arra hívja, hogy hittel fogadja azt el. Az úrvacsorában való részvétel nem lehet

---

⁴⁶² AULÉN, i.m., 104.

⁴⁶³ GONZALEZ, *The Story of Christianity*, Vol. II., 211.

⁴⁶⁴ FEKETE, *A Heidelbergi káté magyarázata*, 334.

passzív⁴⁶⁵, mert annak kifejeződése minden időben többre mutat. Azt ábrázolja ki, hogy a Krisztussal való találkozás az egyházat mindig cselekvésre hívja. Közösséget teremt, elhatárol és megerősít egyszerre. A Káté az úrvacsorát úgy írja le, mint amiben a felajánlás és az átvétel együtt van jelen. Krisztus jelenlétét ajánlja, egyháza pedig ugyanakkor elfogadja ezt a megerősítő jelenlétet. Ezért lehet az úrvacsora a Káté értelmezésében egy csodálatos közösség Jézus Krisztussal és egymással, hiszen mindannyian részei lehetünk Krisztus titokzatos testének. Ugyanaz a megváltás fejeződik ki egyszerre mindazok számára, akik részt vesznek az úrvacsorában. Így a kenyér és a bor nemcsak testünket és hitünket, de a közösséget is táplálja. A kenyér evése és a bor ivása, azaz az úrvacsorai részvétel szorosabb kapcsolatot teremt a résztvevők között. Aki részt vesz az úrvacsorában, annak értenie kell a Krisztussal és egymással való közösség lényegét. Ezt segítik úrvacsorai énekeink sorai is: „*Óhajtunk, Jézus, egyesülni veled ... Adjad: egymás közt legyen egyességek, akik e közös asztalnál vendégek.*”⁴⁶⁶ (438. dicséret, 7-8. vers)

A Heidelbergi Káté a 80. kérdés-feleletben mereven elhatárolódik a misétől: „*Mi a különbség az úrvacsora és a pápista mise között?* A felelet szerint: „*... A mise így alapját tekintve megtagadja Jézus Krisztus egyszeri áldozatát és szenvedését, és ezért kárhozatos bálványimádás*” Káté 1563-ban íródott, közvetlenül azután, hogy 1562-ben a *Tridenti zsinat* kibocsátotta a híres *anathema sit* tanítást, illetve ítéletet, amely kifejtette, hogy átkozott mindenki, aki nem hiszi a római egyház tanítását.⁴⁶⁷ Ebben a kérdés-feleletben két nagyon fontos kérdésre adott a Káté feleletet. Először is kijelenti, hogy Krisztus áldozata elégséges, ezért nincs szükség az áldozat újbóli bemutatására, hiszen Krisztus áldozata egyszeri és tökéletes volt. Másfelől a *Heidelbergi Káté* arra hívja fel a figyelmet, hogy a római mise alkalmával a hívő a szájával fogadja be Krisztust, amely sokkal inkább jelent fizikai, mintsem lelki kifejeződése a Krisztussal való találkozásnak.⁴⁶⁸

A 81. és 82. kérdés-feleletek nagyon fontos dolgot tisztáznak: „*Kik járuljanak az Úr asztalához?*” A Káté világos felelet ad a kérdésre: „*Azok, akik bánkódnak bűneik miatt, ám bíznak abban, hogy Isten bűneiket megbocsátotta, a még meglévő gyengeséget Krisztus szenvedése és halála elfedezte, és igyekeznek hitüket erősíteni és életüket megjobbitani.*” Ha valaki hit nélkül, vagy a bűnbocsánatban való bizalom nélkül, vagy bűneinek megbánása nélkül vesz részt az úrvacsorában, akkor méltatlanná válik arra. Az úrvacsora ezért annak kifejeződésévé is válik, hogy már nem önmagunk vagyunk a legfontosabbak, hanem a

---

⁴⁶⁵ uo.

⁴⁶⁶ ÉNEKSKÖNYV MAGYAR REFORMÁTUSOK HASZNÁLATÁRA, 515.

⁴⁶⁷ FEKETE, i.m., 349.

⁴⁶⁸ PÉRY, The Heidelberg Catechism with Commentary, 87.

bennünk élő Krisztus. Azok vehetnek részt az úrvacsorában, akik tudnak önmaguk nyomorúságáról, de bíznak abban, hogy a Krisztussal való találkozásban terheiktől megszabadulnak. A *Heidelbergi Káté* az úrvacsora értelmezésének kifejtése során tisztázza szeretné a közösség szerepét és az egyház felelősségét is. Az 54. kérdés-felelet az egyházat definiálja. A Káté azt mondja: „Isten Fia... örök életre kiválasztott gyülekezetet gyűjt magának, ezt oltalmazza és megtartja.” Krisztus kiválasztja és egybegyűjti egyházának tagjait, így az egész egyház Krisztustól függ, az Ő választása, az Ő döntése. A legnagyobb szót Isten mondja ki a kérdésben, az ember csupán válaszolhat erre a hívásra. Jóllehet mindez Krisztus döntése, mégis van az embernek szerepe mindebben. Alázatosnak kell lennie az embernek és az úrvacsorában keresnie kell ezt a közösséget. Szeretnünk és nyilván kell tartanunk egymást.

2.1.2. Spirituális mozgalmak

A késői 17. és a korai 18. század úrvacsora-értelmezése kapcsán fontos megemlíteni *John* (1703 – 1791) és *Charles Wesley* (1707 – 1788)⁴⁶⁹ nevét. Ebben az időszakban a spiritualitás már nemcsak az egyház megújulása szempontjából volt lényeges, hanem az útjára induló felvilágosodás kapcsán is elkerülhetetlenné vált új utakat keresni. A legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy a racionalizmus az egyházi életben is megtette a maga hatását, és az embereket nemcsak gondolkodásra, hanem kételkedésre is készítette. Éppen ezért volt nagy jelentősége annak a kérdésnek, hogy merre-e a mindenkorai egyház a valós és spirituális kérdések kapcsolatában meglátni a maga útját, amely még az efféle kritikai racionalitáson is átsegíti. Ebben a tradícióban a kegyelem jelenik meg mint a racionalitás ellenpárja. *John Wesley* számára ez a megigazító kegyelem volt a legfontosabb az úrvacsorában.⁴⁷⁰ Mind a megigazulás, mind pedig a megszentelődés a kegyelem munkája, a hit pedig szükségszerű feltétel mindkettőhöz. Egy *augustinusi* kategóriát kölcsönzött a felvilágosodásra adott válaszában, mely szerint az úrvacsorában van az egyház megmaradásának a kulcsa ezért a racionalizmusra adott felelete révén éppen ebben a sákramentumban érhető tetten a megelőző, megigazító és a megszentelő kegyelem.⁴⁷¹ Ugyanis *Wesley* szerint a racionalitáshoz az is hozzátartozik, hogy az ember helyesen látja a maga helyzetét Isten előtt, tudniillik Isten

---

⁴⁶⁹ CROCKETT, i.m., 202.

⁴⁷⁰ uo.

⁴⁷¹ CROCKETT, i.m., 205.

irgalmassága nélkül az ember tehetetlen az életben. Így rá van utalva Isten megelőző kegyelmére, amely lehet, hogy az emberi racionalitástól távol áll, de aki nem látja az ember Isten előtt való elesett voltát, az nem értheti meg a hit lényegét. Az úrvacsora éppen ezért nem lehet más, mint egyfelől a megtérésre való lehetőség, másfelől pedig a megtértek számára egy újbóli megerősítés az Isten megelőző kegyelmében.⁴⁷² Így a sákramentum valójában több, mint egy jel, hiszen a jegyek vétele magát a kegyelmet jelzi.

Wesley számára az úrvacsora valójában három dolgot jelentett. Elsőként a Jézus halálára való emlékezést látta a jegyekben. Másodszor az úrvacsora jele volt a kegyelem elérkezésének is, de csak azok életében, akik méltóképpen és hittel tudják venni a kenyeret és a bort. Harmadszor pedig az úrvacsora biztosítéka volt annak, hogy Isten az Ő országában való részesedést ígéri a népének. Ez a kegyelem jele.⁴⁷³ Az úrvacsora a kritikai racionalizmussal szemben eme időszakban azt hirdette, hogy Isten örökkévaló koronát készített az Ő népének. (Jel 2,10)

2.2. Úrvacsora a XVIII. századi Magyarországon

Hatvani István (1718 – 1786) 1760-ban kiadott, az úrvacsoráról szóló könyve olyan tisztázó szándékkal íródott, amely az úrvacsorával való helyes éleést tartotta a legfőbb kérdésnek abban az időben. A tisztázó szándék jelzi, hogy még ebben az időben megannyi vita folyt az úrvacsorát illetően. De ebben az időszakban Magyarországon is érződik az egyház életének megújítására tett kísérlet, amely a tanok tiszta értelmezésén túl az azzal való helyes éleést is fontosnak tartotta. Ebben a megtisztulásban a közösségre elengedhetetlenül nagy szerep hárult és ez *Hatvanit* is arra vezette, hogy kiemelje az úrvacsorával való méltatlan élés problémáját.

Az igaz bűnbánat mellett a tiszta és világos hit is nélkülözhetetlen a jegyek vételéhez. Az ember mindig bűnősként lép oda az asztalhoz, de az úrvacsorával való helyes éleést a bűn megvallása és az Isten szövetségével való megújítás követi. *Hatvani* értelmezésében a bűnös ember szívében is ott lehet a vágy a megtisztulásra, de az úrvacsorával csak az él helyesen, aki előbb észreveszi a maga Isten nélküli állapotát.⁴⁷⁴ De mindennek az úrvacsora vételt követően is ki kell fejeződnie, hiszen Isten gazdagon bánt az emberrel, mert nem bűneire,

---

⁴⁷² uo.

⁴⁷³ CROCKETT, i.m., 207.

⁴⁷⁴ HATVANI, Az úri szent vacsorára meg tanító könyvetske, 253.

hanem Jézus áldozatára tekintett. *Hatvani* ezért arra buzdít, hogy ezt a gazdagságot az ember már soha nem feledheti el és noha megmarad ezután is a bűnös természete, de neki is oly gazdagon és bőkezűen kell bánnia másokkal, amennyire Isten bánt vele.⁴⁷⁵

Hatvani a kenyér és a bor tekintetében irányt mutató megállapításokat tesz. A kenyér és a bor ugyanis magát az életben maradást szimbolizálják számára. Amennyire függ a test az evéstől és az ivástól, az ember léte olyannyira függ a Jézus Krisztussal való találkozástól, amely életető bűnbocsánatot ad.⁴⁷⁶ Ahogyan lehetetlen a testi táplálék nélkül életben maradni, olyannyira lehetetlen Krisztus megtört teste és kiontott vére nélkül üdvösségre jutni. A jegyek természetét illetően úgy kell érteni Jézus utolsó vacsorán mondott szavait, hogy az úrvacsorai kenyér és a bor különösen is példázzák és megmagyarázzák nekünk az Ő halálát. Az úrvacsora éppen ezért lehet az érettünk meghalt Krisztusra való emlékezés és az Ő halálának a hirdetése. Ez a hirdetés pedig a Krisztussal való találkozásban teljeseedik ki, amely nem testi, hanem sokkal inkább lelki és sákramentális értelemben történik meg.⁴⁷⁷ Egyedül ez a találkozás teheti az embert méltóvá az úrvacsorával való élésre és ez a találkozás az egyetlen, amely az egyház megújulását is elhozhatja.

2.3. Szimbolikusság – A felvilágosodásra adott felelet

A felvilágosodás az egyházat komoly feladat elé állította. A kritikai racionalizmus megjelenése nemcsak kétségbe vonta az egyház és a vallás szerepét, hanem annak létjogosultságát is megkérdőjelezte. De ugyanígy az erkölcs társadalomban betöltött szerepét is lényegtelennek titulálta. Az emberi jogok eszméinek megerősödése pedig szinte mindenkit felhatalmazott az ilyenfajta kritikus szemléletre. Ráadásul a 19. századi történeti tudományok megjelenése még mélyebbre taszították az egyházat. Ezt a kort joggal lehet anti-sákramentális korszaknak nevezni, hiszen azok evangéliumi eredetének is már java részt hellenisztikus hatásokat tulajdonítottak, mintsem Krisztus rendelését.⁴⁷⁸ A kérdés az volt, hogy mi fogja az egyházat kimenekíteni ebből a mélységből, és hogyan lehet a felvilágosodásra az úrvacsora újraértelmezésén keresztül olyan feleletet adni, amely meg fogja újítani és erősíteni Krisztus népét ebben a társadalomban?

---

⁴⁷⁵ HATVANI, i.m., 284.

⁴⁷⁶ HATVANI, i.m., 45.

⁴⁷⁷ HATVANI, i.m., 135.

⁴⁷⁸ CROCKETT, i.m., 229.

Az egyházban ugyanaz a folyamat kezdődött el, mint az egész társadalomban, így válasza tükrözte a kor felvilágosodásra adott reakcióját. A racionalizmusra ugyanis gyakran a társadalomtudományok oldaláról a szimbolikusság volt a felelet.⁴⁷⁹ Az egyház számára pedig éppen ez kínálta a kivezető utat a mélyre taszítottságából. Felfedezni a szimbolikusságot annyit jelentett, hogy visszatérni a Szentíráshoz, mint az ilymódú szimbolikusság forrásához, és megkeresni azt, amire a szimbólumok vonatkoznak, végezetül pedig azokat újraértelmezni a kor kihívásainak megfelelően.

Az európai társadalmakban két alapvető tendencia kezdődött el. Az egyik a szimbólum értelmére figyelt, a másik a szimbólum funkciójára.⁴⁸⁰ Az első kapcsán azt kell megvizsgálni, hogy milyen jelentősége van az adott szimbólumnak az adott környezetben. Azaz egy évszázadokkal korábbi szimbólumnak is lehet értelme azok között a társadalmi keretek között, amelyben az egyház éli mindennapjait. A másik tendencia pedig arra mutatott rá, hogy minden szimbólumnak van valamilyen pszichológiai vagy szociális funkciója a társadalomban, amely képes az adott kultúrát átformálni, és annak akár a múltbeli gyökereire rámutatni, akár a jövőbeli reménységét megadni. Ez az értelem és a funkció különbözősége. Így állt egymással szemben a szimbolikus realizmus és a szociológiai szimbolizmus,⁴⁸¹ mint az úrvacsora értelmezésének két lehetősége. Ma már tudjuk, hogy ez volt az egyház számára a kivezető út a felvilágosodás okozta mélységből.

A *szimbolikus realizmus* azt tárja fel, hogy minden szimbólumnak van egy jelentése ugyan, de a szimbólumokat nem lehet csupán ebbe az egy kategóriába vagy jelentésbe zárnival.⁴⁸² Egy dolognak a társadalom különböző szintjein teljesen eltérő jelentése lehet. Így pl. az Exodus jelentése társadalompolitikai szinten az elnyomástól való megszabadulás. Ha azonban az egész ószövetség szemszögéből vizsgáljuk meg a kérdést, ott már az Exodus fogalma nemcsak az elnyomástól való megszabadulást jelenti, hanem magában hordozza a szabadulás isteni tettének az értelmezését is.⁴⁸³ Mindkét kategória igaz, mégsem mondható az, hogy az Exodus értelmezése leszűkíthető lenne az egyikre vagy a másikra. Éppen ezért lényeges az, hogy a szimbólumot nem lehet egy magyarázattal helyettesíteni, hanem újbóli átélése szükséges. Az úrvacsora ilyen értelmezése kiemelten fontossá vált az egyház életében. Egyfelől a szimbolikus realizmus kapcsán az egyház megerősítést kapott arra nézve, hogy a vallási szimbólumok társadalmi megítélése nem lehet azonos annak egyházi, Szentíráson

---

⁴⁷⁹ CROCKETT, i.m., 237.

⁴⁸⁰ uo.

⁴⁸¹ CROCKETT, i.m., 238.

⁴⁸² CROCKETT, i.m., 239.

⁴⁸³ uo.

alapuló értelmezésével, hiszen annak a számára, aki átéli a szimbólum, a kenyér és a bor megelevenedését, az nem szűkíthető le a racionalizmus kritikájára. Ugyanakkor az úrvacsora szimbolikus értelmezése arra is rámutat, hogy fontos visszaszerezni azt a lelkesítést, amit a korábbi évszázadok az úrvacsora hitvallásként való értelmezése kapcsán ragyogtattak fel. Ennek a szellemiségnek a visszaszerzése azt jelentette, hogy az egyház megtalálta a maga kivezető útját a felvilágosodás gödréből, hiszen a gazdag úrvacsorai szimbolikusság új lehetőséget tartogatott Krisztus anyaszentegyháza számára.

A szimbolikusság másik értelmezése már nem a jelentésre, hanem a funkcióra teszi a fő hangsúlyt. A *szociológiai szimbolizmus* azt vizsgálja, hogy egy-egy szimbólum milyen funkciót tölt be a közösség vagy a társadalom előmenetele szempontjából.⁴⁸⁴ Lényege, hogy a szimbólumokkal az ember kifejezhet valamit, hiszen azoknak nemcsak értelmük, hanem formáló erejük is van. A társadalom pedig folyamatosan árasztja az ember felé azokat a hatásokat, amelyek következtében az ember változik. Éppen ez történt ebben a korban az egyházzal is. A társadalmi kihívások hatására változott. Nem az egyház üzenete változott meg, hiszen az ugyanaz kell, hogy maradjon, de változott a felelete a társadalom kihívásaira. Ebben van óriási szerepe az úrvacsora szimbolikusságának. Hiszen teológiai értelemben a szimbólumnak az a szerepe, hogy rámutasson, és amennyire csak lehetséges – vagy amennyire ezt az egyház Ura megengedte – felfedje a transzcendenst.⁴⁸⁵ Isten irgalmassága az, hogy a szimbólum hordozhat valamit az isteni világból. Kálvin egyenesen úgy tekint az úrvacsorára, mint Isten irgalmasságának olyan jelére, ami a titkot úgy magyarázza, hogy az a sákramentumi jegyekben az ember számára is érthetővé válják.⁴⁸⁶ (*accomodatio*) A kérdés az, hogy mit jelentett ez a szimbolikusság az egyház élete és az úrvacsora értelmezésének összefüggésében.

Ezzel az értelmezéssel az egyház tulajdonképpen kimenekítette önmagát az olyan vádak alól, amelyek az evilági élet racionalitásától távolra helyezték. Ugyanis így szemlélve az úrvacsorai szimbolikusságot, világossá válik, hogy nem az ember lényegül át, és lép be az isteni dimenzióba, hanem sokkal inkább fordítva: Isten lép be az ember dimenziójába, és így a szociológiai szimbolizmus arra vonatkoztatható, hogy az úrvacsora által a jelenlévő Krisztus átformálja a teremtett világot.⁴⁸⁷

A felvilágosodás társadalomtudománya a szociológiai szimbolikusság mentén három szintet különböztet meg. Legelőször azt mondja ki, hogy a véges szimbólum kifejezheti a

---

⁴⁸⁴ CROCKETT, i.m., 240.

⁴⁸⁵ CROCKETT, i.m., 248.

⁴⁸⁶ KÁLVIN, i.m., 443.

⁴⁸⁷ CROCKETT, i.m., 248.

végtelet. Úrvacsorai értelemben nem lehet arról beszélni már, hogy a kenyér és a bor magába fogadhatná a végtelet, ahogyan azt a kálvini *finitum non capax infiniti* tanítás hangsúlyossá tette. Az azonban megállapítható, hogy a véges szimbólum kifejezheti az isteni jelenlétet. Így a tér és idő dimenziójába zárt jegyek rámutathatnak a mindezek felett álló Istenre, aki maga is elhozza ezt az ígéretet az egyháza számára. A második szint azt mutatja be, hogy minden szimbólumnak van valamilyen speciális értelme. Az úrvacsora ezen a szinten is érdekelt, hiszen a sákramentumi értelmezés szerint maga Krisztus szerezte és hagyományozta a jegyeket és azok értelmezését az egyházra. A harmadik szint pedig azt tárja fel, hogy a szimbólumnak van társadalmat formáló ereje is.⁴⁸⁸ Ebben az időszakban kiemelten fontos az úrvacsora értelmezése kapcsán ennek a harmadik funkciónak a megléte. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy társadalom- és kultúraformáló hatása mellett kiemelten is hangsúlyos mind ebben a korban, mind pedig minden időben az úrvacsora közösséget alapító és megtartó hatása. Az első századok keresztyénüldözései kapcsán az úrvacsora megtartó és közösséget erősítő, azaz „egyházalapító” ereje kiemelten fontos volt. De érdemes kitekinteni a 19. és 20. századi történelemre is, amikor a felborult emberi közösségek helyreállításában nagy szerep hárult az úrvacsora illetően értelmezésére.

Visszatekintve a korábbi évszázadok gondolkodására, kijelenthető az, hogy a nyugati egyházi hagyományban a sákramentum mindig az új élet útját jelentette.⁴⁸⁹ Mind a keresztség, mind az úrvacsora Krisztushoz kötöttségében azt fejezte ki, hogy az élet legteljesebb forrása a feltámadt és önmagát adó Úrban van. Ez pedig a legsürgetőbb feladattal ruházta fel az egyházat, hiszen az úrvacsora ünneplése mindig egyfajta szociális és politikai értelmet vetít előre, amely arra ösztönözi az egyházat, hogy a feltámadt Úrral való találkozásból erőt merítve merje elhinni azt a küldetését, hogy Krisztus éppen általa akarja az egész társadalmat formálni és engedelmességre elhívni.

2.4. A 20. század nagy változásai

A 20. század eseményei alapvetően változtatták meg az egyház kialakult struktúráját. Sok kérdésre kellett újra feleletet adni: a növekvő hatalomvágyra, Európa és a világ országai határvonalának átalakulására, és mindeközben arra a mélyülő társadalmi egyenlőtlenségre, amely a nyugati országok és a harmadik világ között fennállt. A világháborúk és az ezzel

---

⁴⁸⁸ CROCKETT, i.m., 249.

⁴⁸⁹ CROCKETT, i.m., 250.

együtt járó anyagi és erkölcsi válságok egyre mélyebbre taszították az emberiséget, és így az egyházat is. Már nemcsak a nyomorral kellett szembenéznie az egyháznak, hanem azzal is, hogy az aktuális hatalom hogyan próbálta az egyházat a maga céljára használni, a maga által megalkotott ideológiát bibliai alapokra helyezni, és ehhez az egyház felhatalmazását is megkapni.

Ebben a korban rendkívül sokat változott az úrvacsora értelmezése. Noha a reformáció időszaka során kialakult álláspontok sokáig változatlanok maradtak, a kor kihívásai arra készítették az egyházakat, hogy értelmezzék újra az úrvacsora dogmáját. Az első változás a római tradícióból érkezett, amikor a bibliai és liturgiai mozgalmak arra hívták fel a figyelmet, hogy a misét és természetesen úrvacsorát újra ünneppé lehet tenni.⁴⁹⁰ Az egyház rámutatott a társadalom számára, hogy a 20. század nagy tragédiái közepette igenis nagy jelentősége van annak, hogy az ember ne felejtse el örülni. Ez a rituális öröm leginkább az egyháztant érintette, hiszen csak Krisztus titokzatos teste képes örülni ott is, ahol ennyi szomorúság és keserűség van. De ez a „test” éppen azért a Krisztus anyaszentegyháza, mert van ereje felülemelkedni mindazokon a borzalmakon, amelyeket átélt. Ezekben az időkben az egyház mint Krisztus testet öltésének titokzatos folytatója jelent meg, és hirdette még a háborúk alatt is a béke birodalmát,⁴⁹¹ és az egyház Urának mindent átformáló erejét, amely felette áll minden földi hatalomnak. Az egyháznak az a legfőbb feladata, hogy Krisztusnak ezt a titokzatos munkáját vigye tovább ebben a világban.

De nemcsak ezen a téren mutatkozott megújulás a római tradíció részéről az úrvacsora teológiájában. A *transubstantiatio* tan újraértelmezése is megjelent. Elsősorban *Edward Schillebeeckx* (1914 – 2009) volt ennek a sákramentális teológiának az úttörője, amikor elfogadta az úrvacsora személyes jellegét. Úgy értelmezte az úrvacsorát, mint a közösségi hit szimbolikus cselekedetét. Megállapította, hogy az úrvacsora gyakorlása éppen ezért az egész egyház és társadalom életét alakítja.⁴⁹² De a személyesség ilyen jellegű értelmezésének fontos szerepe volt a társadalomban is, hiszen az emberek bizalmatlansága és reménytelensége közepette fontos volt meglátni azt, hogy Isten még mindig személyesen keresi az embert. A másik teológus, akire érdemes figyelni, *Piet Schoonenberg* (1911 – 1999)⁴⁹³ volt. Ő a valóságos jelenlétet szintén személyes dimenzióban ábrázolta. Krisztus úrvacsorai jelenléte nem tárgyiasítva van az úrvacsorába zárva, hanem sokkal inkább érezhető az Ő személyes

---

⁴⁹⁰ EMMINGHAUS, *The Eucharist*, 91.

⁴⁹¹ EMMINGHAUS, i.m., 94.

⁴⁹² SCHILLEBEECKX, i.m., 95.

⁴⁹³ CROCKETT, i.m., 235.

jelenléte az egyházban.⁴⁹⁴ Ez a jelenlét nemcsak személyes, hanem általa minden ember személyesen is megszólítottá válik. Mindkét teológus arra mutatott rá, hogy Krisztus egyházának adja jelenlétét, és teszi ezt az étel és ital táplálásában.⁴⁹⁵ Így Krisztus egyházban való jelenléte sákramentumi úton történik meg, mégpedig egy szimbolikus cselekedet által. Ezért szerintük a jegyek Krisztust jelentik, az úrvacsora pedig annak az alkalma, hogy az egyház megbizonyosodik arról, hogy Krisztus valóban jelen van a világban. Nagy örömhír volt ez a világ számára, hiszen egy olyan időszakban történtek ezek a kijelentések, amikor sokan úgy hitték, hogy Isten nem vállal már közösséget ezzel a világgal. Krisztus jelene azonban nagy erővel tör be még a nyomorúságok közé is, és jelzi azt, hogy az Ő jelene, az Ő világban és a fájdalomban való részvétele az egyház és az egész világ jövőjét jelenti.

A *transubstantiatio* újraértelmezése kapcsán röviden meg kell említeni két próbálkozást még, amely a szó pontosítására, sőt mellőzésére vonatkozott. A *transignificatio* a jegyek jelentőségére utal. Azt tárja fel, hogy megváltozik mindennek az értelme, és az átlényegülés úgy történik meg, hogy valójában a kenyérnek és a bornak a jelentése változik meg.⁴⁹⁶ Ezzel szemben a *transfinalizatio* arra mutat rá, hogy a kenyérnek és a bornak nem az értelme változik meg, hanem a célja. Azaz a jegyeknek az addigi rendeltetése változik meg: immár nem az a céljuk, hogy kenyér és bor legyenek, hanem az, hogy Krisztus teste és vére legyenek.⁴⁹⁷

De nemcsak a római egyházban történt változás az úrvacsora értelmezése terén, hanem a protestáns egyházak is újragondolták a tant. Ezzel nemcsak a teológia 20. századi fejlődéséhez járultak hozzá, hanem nagyban segítették a társadalom helyreállítását is. A II. világháború után a protestáns teológiában alapvetően két irányt lehet megkülönböztetni az úrvacsora értelmezését illetően. Az egyik az *anamnézis* és *eszkatológia* körül forog, a másik pedig az egyház szociális felelősségére mutat rá,⁴⁹⁸ mint amelyre maga Jézus Krisztus adott felhatalmazást.

Karl Barth az úrvacsorát elsősorban az egyház léte és megmaradása felől közelítette meg. Az egyház *Barth* értelmezése szerint Krisztus jelenlétének a földi-történelmi formája, ami Jézus múltja és jövőbeli eljövetele között él.⁴⁹⁹ Így az úrvacsorai jelennek kiemelkedő szerepet szánt, hiszen a Zsid 13,8 alapján rámutatott arra, hogy a Krisztus-esemény nem egy múltban végbement történés, hanem a történelem beteljesedése. Krisztus kereszthalála és

---

⁴⁹⁴ uo.

⁴⁹⁵ uo.

⁴⁹⁶ GERKEN, i.m., 180.

⁴⁹⁷ MCGRATH, Bevezetés a keresztény teológiába, 385.

⁴⁹⁸ SCHNURR, Eucharist, 172.

⁴⁹⁹ HERON, i.m., 157.

feltámadása éppen most történik, és ez maga a történelem beteljesedése.⁵⁰⁰ Az örökkévaló Atya örökkévaló Fia testet öltött a történelmi időben a teremtett világ fizikai keretei közé. De örökkévalósága nem megüresítette az időhöz kötött ember létét, hanem biztosította arról, hogy Ő az idő szorításában lévő emberért akar cselekedni.⁵⁰¹ Egy olyan jövőt láttatott meg *Barth* az egyházzal, amelyben a legnagyobb hangsúly az Istentől kapott új életre esett: „*És akármilyen történjék is az istentiszteletben, annak az úrvacsora felé kell haladnia: a felé, hogy az egyház megmaradjon, a felé, hogy Jézus Krisztus nekünk új részt adjon Istennel egyenlő emberi létében, s hogy ama rendeltetésünk, hogy műve tárgyai legyünk, újra meg újra beteljesedjék.*”⁵⁰²

Barth a keresztségről vallotta, hogy lényege abban az igaz és kiváltságos emberi cselekvésben rejlik, amely válasz az isteni szóra és cselekvésre.⁵⁰³ *Barth* ezután hosszasan magyarázza *Zwingli* nézetét és alapvetően helytállóan látja a reformátor meglátásait. Mindezeket követően az úrvacsorára vonatkozóan is felismeri, hogy a jegyek vétele egy emberi döntés. De ez az emberi cselekmény válasz az Isten cselekvésére.⁵⁰⁴ Értelmezésében azonban legalább annyira állt közel *Kálvinhoz* mint *Zwinglihez*, hiszen trinitárius megalapozottsággal ismerte fel, hogy a Szentlélek tölti el a hívőt Krisztus testével és vérével. Ez számára azt a bizonyosságot hordozta, hogy az úrvacsorában részesedők is így találkoznak Krisztussal és maguk is részesévé lesznek ezáltal az örökkévalóságnak.⁵⁰⁵ De amint az Úri imádságban annyiszor elmondjuk, hogy „*legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben úgy a földön is,*” (Mt 6,10) az Isten emberei tudják: e találkozás által még életük ugyanúgy a földi szintéren és időben folyik, így továbbra is csak zarándokok lehetnek a földön.⁵⁰⁶ De a Szentlélek a jegyek vétele által eltölti az egyházat az örökkévalóság reménységével. Az örökkévaló cél már ott lebeg a szeme előtt, aminek elérését a Szentlélek jelenléte biztosítja számára. A jelen földi valóságban a Szentlélek jelenléte *Barth* számára egy olyan különös közösséget is elhoz, amelyben a tagok úgy állnak egymás mellett, hogy nem lényük és valóságuk változik, hiszen mindezek embervoltuk legbensőbb tulajdonságaik. A Szentlélek tereli és vezeti az úrvacsorában részesedők egymáshoz való viszonyát és ezáltal teremt

---

⁵⁰⁰ HUNSINGER, i.m., 16.

⁵⁰¹ BARTH, Church Dogmatics, I.1, 426.

⁵⁰² BARTH, Istenismeret és istentisztelet, 153.

⁵⁰³ BARTH, Church Dogmatics, IV.4, 128.

⁵⁰⁴ BARTH, i.m., 129.

⁵⁰⁵ BARTH, i.m., 40.

⁵⁰⁶ uo.

harmóniát közöttük.⁵⁰⁷ Az emberi cselekvésben az egyház válaszol Isten szavára és kéri, hogy Szentlelke jelenlétében Ő munkálkodjon közöttük.

Az úrvacsora eszkatológiai értelmezése egyre lényegesebbé vált az egyház számára. Ezt a 20. század jelenben szenvedő embere is megerősítette, akinek egyetlen reménysége az eljövendő eszkatológiában van csupán. *Jürgen Moltmann* (1926 –) volt az úttörő ebben, aki azt látta meg, hogy az evangélium legfőbb üzenete Jézus igehirdetésében van, amely Isten eljövendő országát állítja a 20. századi ember szeme elé.⁵⁰⁸ *Moltmann* számára mindez abban gyökerezik, hogy az ember elvesztette a múltat mint emlékezetet, és egyetlen reménysége a várakozás maradt. *„Az ember reménykedik abban, hogy él, de nem él. Azt várja, hogy egy nap boldog legyen és ezen várakozás miatt mulasztja el a jelen boldogságát. Éppen ezért az emlékezet és a reménység mindig megcsalja az embert a jelenben. Az emlékezés és reménység meglopja a jelent, mert azt sugallja, hogy már nem és még nem létezik.”*⁵⁰⁹ Az úrvacsora pedig éppen ebben mutat előre, mert a jövő felé fordítja a tekintetet, és azt sugallja, hogy aki azt mondja magáról, hogy *„vagyok aki vagyok”* (2Móz 3,14), az a jövőben is a *vagyok* lesz. Sőt, maga Krisztus is ezt hagyta ránk: *„...íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”* (Mt 28,20) Az úrvacsora ünneplése éppen ezért erre a megígért országra, a megígért jövőre vonatkozik. Krisztus úrvacsorai jelenléte azt feltételezi és vetíti előre, hogy Ő ugyanúgy fog az egyházához elérkezni, ahogyan most jelen van a kenyér megtörésében.⁵¹⁰ Ebben a teológiai dimenzióban nyílik fel az egyház szeme, hogy meglássa a teremtés végső megújulását, amely már az úrvacsorában elkezdődik, mivel abban nem mást, mint Isten országának előízét kapjuk.⁵¹¹ Az egyház úrvacsorájában éppen ezért jelen vannak a megújulásnak a jelei. Egyfelől azért, mert mindezt a mindeneket újjáteremtő Krisztus ígéri, másfelől pedig annak a jövőbeli reménysége miatt, hogy Isten kegyelme nemcsak megjelenik a világban, hanem munkálkodik is annak igazságáért, szeretetért és békéjéért. (Mt 26,29; 1Kor 11,26) A 20. századi történelemben pedig éppen erre az eszkatológikus látásra volt szükség, amelyben Jézus a Mt 25,31-46 alapján adja ezt tanítványainak.⁵¹² Ezáltal a perspektíva által élheti át az egyház, hogy az egyik leglényegesebb feladat, amire az úrvacsora mutathat, a körülötte élők szolgálata, hiszen a sákramentumi evésnek és ivásnak ez az eszkatológiai célja. De ennek az eszkatológiai távlatnak már a jelenre is hatása van, hiszen éppen a reményteljes jövő miatt újulhat meg már a földi élet is. Így a jelen és a jövő oly

⁵⁰⁷ BARTH, Church Dogmatics, IV.3.2, 761.

⁵⁰⁸ CROCKETT, i.m., 256.

⁵⁰⁹ MOLTSMANN, Theology of Hope, 26.

⁵¹⁰ BEINERT –KÜHN, Ökumenische Dogmatik, 672.

⁵¹¹ THURIAN – WAINWRIGHT, i.m., 107.

⁵¹² CROCKETT, i.m., 257.

módon fonódik össze, hogy ez az eljövendő reménység már a jelen pillanatban is valósággá válhat, és így az úrvacsora a realizált eszkatológiává válik.⁵¹³

Az eszkatológikus látás mellett az emlékezés dimenziójának a felfedezése is az újraértelmezések első csoportjába tartozik. Jézus azt mondja, hogy „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.*” (1Kor 11,24-25) Az úrvacsorának az aktusa magában foglalja az élő emlékezetet és Krisztus megváltó jelenlétének reménységét.⁵¹⁴ Azonban ez az élő emlékezet nemcsak közel hozza, hanem egyenesen aktuálissá is teszi a múlt eseményére való emlékezést. Ahogyan a páska kapcsán, úgy ez az emlékezet itt is a szabadulás eseményét úgy aktualizálja, hogy benne újra csak átélhetővé válik a fogságból való kimenetel.⁵¹⁵ Az ily jellegű emlékezés által a jelen is új lehetőséget kap, hiszen nem csupán a múlt és a jövőbeli reménység ragyog fel, hanem a jelennek az a dimenziója is, amelyben változtathatóvá, alakíthatóvá válik. A protestáns teológiát ezen a ponton *Johann Baptist Metz* (1928 –)⁵¹⁶ vezette tovább, aki ezt az emlékezetet önmagában némiképpen aggályosnak látta. Számára a keresztre feszített Úrra való emlékezés nem más, mint a szabadság veszélyes emlékezete.⁵¹⁷ Ugyanis ha a modern társadalom közepette vizsgáljuk mindezt, akkor az úrvacsorai emlékezés inkább bomlasztó és közösséget romboló jellegű, hiszen minden csakis Jézus halálának és feltámadásának fényében értelmezhető. Ha csak innen látjuk a dolgot, akkor úgy tűnik, hogy az emlékezet és a reménység egymással ellentétes fogalmak.⁵¹⁸ Metz szerint akkor értjük helyesen az úrvacsorát, ha eljutunk odáig, hogy ez az emlékezet egyúttal reménység is. A 20. századi történelemben abban állt mindezeken a jelentősége, hogy az egyház merte az embereket a Jézus-eseményre emlékeztetni, mert az felszabadító emlékezet volt: Jézus halála, majd pedig mindent újjáteremtő feltámadása. Mindkettő szükségszerű része volt a Krisztus-eseménynek. Krisztus alászállása majd felemelkedése, tehát kereszthalála és feltámadása is része Isten üdvösséget szerző tervének. Így a protestáns teológia azt teszi egyértelművé, hogy az emberi alászállást a Krisztus általi felemelkedés követi. Még a 20. század mélységét is követheti felemelkedés. A szabadításra való emlékezet nemcsak hordozza a reménység jelét, hanem egy múltbeli szabadítást akar ismét megeleveníteni. Arra mutat rá, hogy ez volt a legnagyobb szabadítás, amelynek fényében nem bukhat el újra az ember. Ez a szabadítás minden úrvacsorai közösség alkalmával újra átélhetővé válik.

---

⁵¹³ PELIKAN, i.m., 325.

⁵¹⁴ WELKER, Mi történik az Úrvacsorában?, 126.

⁵¹⁵ THURIAN, The Eucharistic Memorial, Sacrifice of Praise and Supplication, 94.

⁵¹⁶ CROCKETT, i.m., 258.

⁵¹⁷ uo.

⁵¹⁸ uo.

Az emlékezésnek ez a dimenziója két irányba terelte tovább a protestáns úrvacsora-értelmezést. Az egyik a jövő felé nyíló ablak volt, amely a szabadulás tényének reménységére mutat, míg a másik dimenzió szociális aspektust kölcsönöz az úrvacsorának.⁵¹⁹ Metz számára a Krisztus szenvedésére való emlékezés azt is jelenti, hogy abban a történelem összes áldozatának a szenvedése feltűnik és a szemünk elé kerül.⁵²⁰ Nem is szükséges különösképpen hangsúlyozni ennek a fajta emlékezésnek és szolidaritásnak a fontosságát, amikor az egész világ a világháborúkban elhunytakra, elhurcoltakra, koncentrációs táborokban és munkatáborokban szenvedőkre, emigráltakra és menekültekre emlékezett és emlékezik azóta is folyamatosan. Így az úrvacsora a szenvedők melletti szolidaritássá válik, és folyamatosan hívja az egyházat arra, hogy kiáltson azok helyett, akik nem tudnak önmagukért kiáltani. Az úrvacsora ezen dimenziója a szolidaritás mellett az egyház szociális és politikai lelkiismeretét ébreszti fel, hogy az emlékezés tettekben is megerősödhessen, és így cselekedve tudjon az egyház az állam számára is jó példával elől járni.

A protestáns teológiai változás másik iránya a szociális felelősség irányába mutatott ebben az időszakban. Megjelent az úrvacsora olyan értelmezése is, amelynek a szociális etika területén kettős feladata van. Egyfelől megőrizni a maga a tisztaságát, másfelől pedig cselekedni a világban.⁵²¹ Így a keresztyén egyház számára az az út maradt, hogy ő mutassa meg a világnak, hogy milyen az igazsága, hiszen a világ félreértette a maga igazság fogalmát. Jelzik ezt a 20. század félremagyarázott fogalmai, félresiklott világbirodalmi nézetei, és leginkább az a több millió ártatlan áldozat, akik ki voltak szolgáltatva az éppen aktuális hatalomnak. A kenyér megtörésében az egyház felismerte a maga felelősségét, hiszen a kenyérgkérdés minden imádkozó ember számára komoly kérdés.⁵²² (Mt 6,11) A kenyér az alapvető táplálékot jelenti. Ahogyan a kenyér nélkülözhetetlen, úgy Krisztus megtörtetett teste, kegyelme is nélkülözhetetlen a hívő ember számára. De ezzel együtt a kenyér össze is kapcsolja az emberiséget. Nélkülözhetetlen, alapvető, és mindenki rá van utalva. Minden embernek szüksége van rá, hívőnek és nem hívőnek egyaránt. Ezért a kenyér egyfajta szolidaritásra kötelez, hiszen kifejezi azt, hogy Isten sorsközösségre teremtette az embert.⁵²³ A kenyér szükséglete természetszerű közösséget teremt az emberek között. A közös sors pedig, ahogyan az a nemzeti történelmi események, tragédiák kapcsán is megállapítható, egybekapcsolja a közösség tagjait, hiszen emberré válásunk pillanatában a kenyér

---

⁵¹⁹ uo.

⁵²⁰ uo.

⁵²¹ HUNSINGER, i.m., 276.

⁵²² CROCKETT, i.m., 252.

⁵²³ LOCHMAN, Az Apostoli Hitvallás, 73.

szükségessége, és így a sorsközösség mindannyiunk feladatává válik. Az úrvacsorai kenyér ezt a sorsközösséget is bemutatja, hiszen a kenyér megtörésében megjelenik az a gondolat is, hogy ez nem más, mint az egyik legalapvetőbb emberi feladat és nehézség, de Jézus Krisztusban még ez a kenyér is megadatik. Ezzel együtt mindenki számára érthetővé válik, hogy a kenyér mint az emberi lét alapvető szükséglete mindannyiunk közös ügye, és a kenyérfeladat ebben a tekintetben is összekapcsolja a gyülekezet tagjait, a kenyérral való bölcs gazdálkodásra, szolidaritásra szólít fel, és küld azokhoz, akik számára ez a kenyér nem adatott meg.

A Szentírás számos példán keresztül mutat rá erre a szolidaritásra. József történetéből kiderül a keresztyén ember felelőssége, amikor testvérei számára ételt ad. (1Móz 42,25) Jézus egyenesen a tanítványoknak mondja, hogy ti adjatok enni a sokaságnak. (Mt 14,16) A keresztyének számára maga Jézus Krisztus az élet kenyere (Jn 6,35), amit meg kell osztani másokkal. A kenyér megtörése azt is jelenti, hogy mindazt, amit Krisztus az egyháznak adott, tovább kell adni, mert az Ő kenyéréből jutni fog elegendő mindenki számára. A bibliai tradícióból az is világossá válik, hogy az asztalközösség és a szolidaritás összetartoznak. János evangéliuma az utolsó vacsora leírása helyett a tanítványok lábának megmosását írja le. (Jn 13,1-15) Ebben a történetben érthetővé válik, hogy az étkezés és mások szolgálata milyen szorosan összetartoznak.⁵²⁴ Így az úrvacsora közösségi jellegének is mindenkor ki kell domborodnia. Jézus, amikor a bűnösökkel együtt eszik (Lk 15,2), felébreszti az egyház felelősségét, hogy amint Ő enni adott másoknak és együtt evett a világgal, az Ő egyházának is ugyanezt kell tennie.⁵²⁵ Az asztalközösség és a szociális érzékenység közötti legszorosabb kapcsolatot Pál apostol tárja fel az 1Kor 10 és 11. fejezetekben. Jóllehet éppen rossz példát mutattak a korinthusiak, hiszen hiába volt asztalközösségük egymással, a szociális érzékenység már nem kapott helyet az összejöveteleiken. Az úrvacsora legszentebb ünneplését gyalázták meg, és nem értették, hogy az úrvacsorában Krisztus testévé válik a gyülekezet.⁵²⁶ Éppen ezért Pál arra világít rá, hogy Isten népe nem olyan közösséget él meg, amelynek tagjai csupán időnként gyűlnek össze, hanem olyat, amelyben a gyülekezet tagjainak társadalmi közösségük is van egymással,⁵²⁷ mert erre intette őket az a felelősség, amelyet az úrvacsorában megéltek. Az igazságosság úrvacsorában történő megélése és értelmezése kaput nyitott egy bezárkózott világ felé, ahol a társadalmi események sok nyomorultat, szegényt és árvát hagytak maguk mögött. Ebben a vonatkozásban az egyháznak

---

⁵²⁴ CROCKETT, i.m., 254.

⁵²⁵ BEINERT –KÜHN, i.m., 671.

⁵²⁶ WELKER, i.m., 100.

⁵²⁷ BEINERT –KÜHN, i.m., 671.

égetően fontos volt tekintetét azok felé emelnie, akik magukra maradtak a 20. század megüresítő eseményei közepette. Az úrvacsorában a kenyér megtörése az, ami az egyház tekintetét a szegények, a szükségben lévők és a megalázottak felé fordítja.⁵²⁸ (Jn 13,35) Az úrvacsora egy szeretetteljes közösséget teremt meg Krisztus egyházának tagjai között, de ugyanakkor tekintetüket felemeli és elkötelezi őket a világgal való szolidaritásra.⁵²⁹

A 20. századi teológiatörténeti változások ismertetésekor érdemes rövid kitekintést tenni a világ egy olyan részére, ahol túlnyomórészt éppen azok a szegények élnek, akik felé az úrvacsora irányítja az egyház figyelmét. A harmadik világban az Európából érkező misszionáriusok révén nagyon hamar meggyökerezett a nyugati tradíció.⁵³⁰ Úrvacsorai értelmezésük sem tér el lényegesen az eddig vázolt főbb vonalaktól. Annyi viszont észrevehető, hogy a társadalmi berendezkedés és az ott élő egyház kihívásai miatt vannak az úrvacsorának olyan részei, és olyan értelmezései, amelyek különösen is lényegesek és előre mutatóak az egész világ számára. A bűnbocsánat hangsúlyozása mindig nagy szerepet kapott a harmadik világ teológiai értelmezésében, mert ez nyitotta meg annak lehetőségét, hogy a régi élettől megszabadulhasson az ember. Talán a nyugati hagyomány egyik nagy kritikája is lehet az a perspektíva, amelyben a harmadik világban élők számára az úrvacsorának az étellel való összefüggése sokkal hangsúlyosabb. Sokkal elevenebben él ebben a tradícióban a megújulás, az új kezdetnek a képe, amely a múlt szenvedéseit és rabságát képes maga mögött hagyni, és tud kaput nyitni a reményteljes jövő felé. Rendkívüli jelentőséggel bír ezekben az egyházakban az úrvacsorában megtapasztalható krisztusi erő, amely képes szakítani a múlt gyötrelmeivel és elhozza az újjáépítés lehetőségét.⁵³¹

Érdekes adalék lehet az is a harmadik világ úrvacsorai értelmezését vizsgálva, hogy itt is nagy hangsúlyt kap a hitvallás. Ez a hitvallás egyfelől a meggyőződés megerősítése, másfelől azonban a pogány múlttól való eltávolodást jelenti.⁵³² Ebben az időszakban nemcsak a harmadik világnak, hanem az egész teremtett mindenségnek meg kellett tanulnia, hogyan lehet a múlttól eltávolodni, és hogyan lehet elhatárolódni is egyben a múlt eszméitől. De éppen ez az, amiben az úrvacsora értelmezése radikálisan újat hozott a 20. században, hiszen rámutatott arra, hogy Krisztusban nemcsak a jelen és a jövő van elkészítve, hanem Ő a múltat illetve a múlt értelmét is vissza tudja adni bűnbocsánata és életet megújító irgalmassága által.

---

⁵²⁸ HUNSINGER, i.m., 277.

⁵²⁹ SZATHMÁRY, Az úrvacsora ekkleziológiai értelme, 28.

⁵³⁰ SCHNURR, i.m., 172.

⁵³¹ WAINWRIGHT, Eucharist, 172.

⁵³² SCHNURR, i.m., 172.

3. Az ökumenikus mozgalom

A 20. századi történelmi események az egyházakat óhatatlanul is abba az irányba terelték, hogy párbeszédet folytassanak egymással. A párbeszéd a múlt újbóli értelmezésének vágyával indultak, de az egyházak csakhamar abban a kapuban találták magukat, amely a közös jövő felé nyitott számukra lehetőséget. Az egyháztörténelem nehéz és küzdelmes évszázadai után a béke és megbékélés jelei az ökumenikus mozgalom előretörésében váltak kézzel foghatóvá, amelyben egyszerre egymás teológiai nézetének a megértéséért és minden felekezet önmaga értelmezésének megtalálásáért is küzd. Ezért az ilyen jellegű párbeszédre azért is szükség lehet, hogy ki-ki a maga egyházának tanítását még inkább megismerje. Ugyanis a megismeréssel együtt növekedhet a más felekezetek iránti tolerancia is, hiszen csakis a dialógus kínál alkalmat a különböző meggyőződésű egyházak tanításainak mélyebb kifejtésére.⁵³³ Ezzel a meggyőződéssel összhangban azért az is megállapítható, hogy az ökumenikus párbeszéd túlmutatnak a hitviták sokszor indulattól nem mentes világán, és még az olyan kérdésekben is megértésre törekednek, amelyben a konszenzus és a közös növekedés nem lehet reális cél, legalábbis a jelen keretek között nem. *Walter Kasper* (1933 –) is érzi ennek fontosságát, hiszen úgy vall az ökumenikus párbeszédéről, „*mint azok beszélgetéséről, akik Jézus Krisztusban hisznek, Őbenne gyökereztek meg, jóllehet különböző egyházaknak tagjai,*”⁵³⁴ így gyakran a céljaik is különbözőek, de Jézus Krisztusban mégis egyek lehetnek.

Az egyházak számára a másik tradíciójának megértésén túl a megújulás is fontossá vált az ökumenikus mozgalom nyomán. Eszerint a megújulás, az egység és a misszió az egyház feladatának elválaszthatatlan tulajdonságai.⁵³⁵ Így az úrvacsora magában hordozza azt a reménységet is, hogy Krisztus visszajövele ábrázolódik ki benne. A 20. század emberének pedig éppen erre az élet minden területét érintő megújulásra volt leginkább szüksége.

A kialakulóban lévő egység egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy az egyházak felfedezték: hogy valójában a sok különbözőség ellenére milyen gazdag az úrvacsorai tradíció.⁵³⁶ Ezzel együtt az úrvacsora kérdésében nagyon nehezen lehetett eljutni egy olyan egységes álláspontig, amit minden egyház el tud fogadni. Eleinte szinte mindenki egyetértett abban, hogy Krisztus jelen van az úrvacsorában, de ez még sok kérdést hagyott nyitva. Abban

---

⁵³³ KINNAMON, *The Vision of the Ecumenical Movement*, 65-75.

⁵³⁴ KASPER, *That They May All Be One*, 41.

⁵³⁵ KASPER, *Harvesting the Fruits*, 177.

⁵³⁶ WELKER, i.m., 42.

a kérdésben azonban már nem sikerült teljes mértékben egyeztetni az álláspontokat, hogy Jézus miként van jelen valóságosan is a szent vendégségben.⁵³⁷

Ugyanígy nehézséget jelentett a másik nagy teológiai kérdés közös értelmezése is. Az áldozat problémája kapcsán viszonylag hamar eljutott odáig a párbeszéd, hogy a Krisztus áldozata egyszeri, tökéletes és megismételhetetlen.⁵³⁸ Ezt az áldozatot egy felekezet sem ismételheti meg vagy mutathatja be újra. Ugyanakkor az áldozatra való emlékezetet szinte minden alkalommal hirdetni kell, mert ez Krisztus parancsa az Ő egyházához.

Az ötvenes években már odáig jutott az ökumenikus párbeszéd az úrvacsorát illetően, hogy ki tudta mondani: ez az az esemény, amelyben leginkább kifejeződik az egyház titka.⁵³⁹ Hiszen az egyházat és a jegyeket is gyakran emlegették Krisztus testeként. Ez a titokzatosság pedig abban is érzékelhetővé vált, ahogyan a párbeszéd egyre nagyobb méreteket öltött, és olyan nyilatkozatok születtek, amelyek különböző felekezetek közös álláspontjait képviselték egy-egy teológiai kérdésben. Így az úrvacsorát illetően is több ilyen nyilatkozat jelent meg, amelyek közül az egyik legjelentősebb az 1973-as *Leuenbergi Konkordia*. A reformátusok és a lutheránusok közös iratának egyik nagy hozadéka az, hogy e sákramentum tekintetében lehetővé teszi e két felekezet *interkommunióját*.⁵⁴⁰ A nyilatkozat megállapítja, hogy az úrvacsorában Krisztus adja önmagát az emberért, mégpedig szaván és ígéletén keresztül, amely a kenyérben és a borban válik nyilvánvalóvá.⁵⁴¹ Közösség csak ott lehetséges, ahol eszik a kenyeret és isszák a bort (*Leuenbergi Konkordia III.1.19*) mert a jelen lévők Krisztus közösségében találkoznak.⁵⁴² A közös nyilatkozat alapja az a felismerés, amellyel a protestáns felekezetek megvallják, hogy a Krisztussal való közösség bűnbocsánatot és a szolgálatra való felszabadítást ad. (*Leuenbergi Konkordia II.2.15b*) Ugyanakkor a Konkordia a közösség tekintetében is jelentős megállapításokat tesz. A történelmi különbözőségek, eltérő tanítások ellenére a nyilatkozat határozottan mutat rá a feltámadt Úr jelenlétében megélt örömré. (*Leuenbergi Konkordia II.2.16*) A mások felé végzett szolgálat is csak ezen találkozásból kiindulva és erőt merítve teremthet szeretetteljes közösséget az egyház tagjai között.⁵⁴³ A közös irat ugyan sok kérdést és értelmezési lehetőséget hagy nyitva, mégis figyelemre méltó az a törekvése, ahogyan a közös talajon állva túl tud tekinteni a közös múlt egymást terhelő

---

⁵³⁷ IBEBUIKE, *The Eucharist – the discussion on the Eucharist by the Faith and Order Commission of the World Council of Churches Lusane 1927 – Lima 1982*, 71.

⁵³⁸ IBEBUIKE, i.m., 72.

⁵³⁹ IBEBUIKE, i.m., 145.

⁵⁴⁰ A Magyar Református Egyház is aláírta a közös nyilatkozatot, így az interkommunió lehetőségét is gyakorolja az evangélikus és más protestáns felekezetekkel.

⁵⁴¹ HERON, i.m., 158.

⁵⁴² HUNSINGER, i.m., 51.

⁵⁴³ HERON, i.m., 161.

kijelentésein és előretékint a Krisztussal való közös találkozásra. A nyilatkozat komolyan veszi a történelmi és tanításbeli különbségeket és megvallja az értelmezési lehetőségek sokrétűségét. Mégis rendkívüli módon hangsúlyozza a közös értelmezés szükségszerűségét, felismerve ezzel az úrvacsora közösségi jellegének fontosságát.

Ugyanígy jelentős ökumenikus irat az *Arnoldshaini tézis*, amely dokumentum fontos adalékot jelent az úrvacsora közösségi értelmezéséhez, hiszen rávilágít, hogy ez a sákramentum nem más, mint a Jézus nevében összesereglettek ünnepe.⁵⁴⁴ Ez a közös nyilatkozat is a protestáns felekezetek között jött létre 1957-ben. Noha a nagy horderejű egyetemes szintű párbeszéddek ekkor még nem valósulhattak meg, de már készülöben volt egy olyan dokumentum megfogalmazása, amelyet az egyházak nagy része el tud fogadni az úrvacsorát illetően. Az is megállapítható, hogy minden korábbi dokumentum hozzájárult egy későbbi közös nyilatkozat létrejöttéhez.

3.1. A Baptism, Eucharist and Ministry dokumentum

A *Hit és Egyházszervezet (Faith and Order)* mozgalom 1927-ben alakult meg a svájci Lousanneban, majd tagjává vált az 1948-ban létrejött *Egyházak Világtanácsának* (EVT). Ennek a mozgalomnak egyik eredménye, hogy 1982-ben a perui Limában elkészült egy dokumentum, amelyet az EVT az 1983-as vancouveri nagygyűlésén elfogadott és átadott a tagegyházai számára. Ezt gyakran „Límai dokumentum” néven említik. Ebben a dokumentumban az egyházak életét szervesen meghatározó kérdésekről van szó, úgy mint a keresztségről, az úrvacsoráról, valamint a lelkipásztori szolgálatról. A *Baptism, Eucharist and Ministry* (BEM) dokumentum célja az, hogy az egyházak tanulmányozzák, és önmaguk életében alkalmazzák megfelelően. A dokumentum a látható egység megvalósulásához kíván nagyon fontos támpontokat nyújtani. Nem kerüli ki a vitás, olykor kényes kérdéseket, hanem bátran rávilágít nemcsak az egyházak látható egységének remélt megvalósulására, hanem azokra a különbségekre is, amelyek miatt ez az egység mindezidáig nem valósulhatott meg.

A dokumentum második fő része az úrvacsora kérdéssel foglalkozik. Bátran vállalják a dokumentum írói azt a harcot, amelyről már az állásfoglalás megírása előtt mindenki jól tudta, hogy rendkívül sok vitának lesz a táptalaja, mégis elkerülhetetlennek látják, hogy ebben

---

⁵⁴⁴ WELKER, i.m., 56.

a kérdésben is elkezdődjön az egyházak egymás tanításának megismerésére való törekvése. Így a dokumentum a teljes egyetértésre jutás igénye nélkül tesz egy javaslatot, amely mögé sokan, talán kisebb-nagyobb módosító javaslatokkal ugyan, de felsorakoztak, mert meglátták benne, hogy a Krisztus testéhez való tartozáshoz elengedhetetlen a közös gondolkodás az úrvacsora tanításáról.

A límai szövegben kiemelten is fontos, hogy az úrvacsora az Atyának való hálaadás. Az egyház fejezi ki a háláját Isten áldásaiért.⁵⁴⁵ Ebben a megközelítésben az úrvacsora nem más, mint válasz az Isten mindent átfogó és magában foglaló ajándékára. Ez a hálaadás szoros kapcsolatban van Isten dicsőítésével és magasztalásával. Ezzel együtt az univerzalitás gondolata domborodik ki a dokumentumban, hiszen a kenyérben és a borban jelen van az egész teremtett világ. Isten figyelemmel kíséri annak életét és sorsának alakulását, sőt mindazt igazgatja és bölcsen fenn is tartja.

A dokumentum második nagy témája a Krisztusra való emlékezés kérdése. Az úrvacsorában a Krisztus váltságára való emlékezés elevenedik meg. A reformátorok mind arra hívták fel a figyelmet, hogy az úrvacsorában résztvevők részesei Krisztus áldozatának. A bűnbocsánatban pedig csakis az részesülhet, aki újra és újra átéli Jézus Krisztus váltságát. Az emlékezés aktív, cselekvő és élő emlékezetté válik, hiszen újra átéljük Krisztus érettünk hozott áldozatát. Ugyanakkor meg kell említeni azt az aggályt, mely szerint ha túlságosan sokat beszélünk az úrvacsorai emlékezetéről, valamint arról, hogy mi történik abban valójában és hogyan is kell arra tekintenünk, akkor vajon nem tevődik-e át a hangsúly Krisztus cselekvő jelenlétéről az egyház cselekvésére?⁵⁴⁶

Az úrvacsoráról szóló rész harmadik gondolatköre a Szentlélek segítségül hívásával foglalkozik. A Szentháromság Isten titka az úrvacsorában is kiábrázolódik, hiszen az Atya elfogadta Krisztus áldozatát, és ezt a Szentlélek eleveníti meg. Végezetül pedig a dokumentum a hívők közösségéről és Isten eljövendő országának vendégségéről szól. Összességében a dokumentum fontos mérföldkövet jelent az úrvacsora teológiájának értelmezésében. A dokumentum határozottan kéri, hogy az egyházak legyenek elkötelezettek Krisztus műve, az úrvacsora iránt, és ezzel együtt ne csak emlékezésnek, hanem reményteljes jövőnek is tekintsék azt. Mindezzel együtt elmondható, hogy *Michael Welker* a *Mi történik az úrvacsorában?* című könyvében nagyon komoly és jogos kritikát fogalmaz meg a límai dokumentummal szemben. *Welker* szerint a dokumentum a bűnök bocsánatának kérdését nem

---

⁵⁴⁵ IBEBUIKE, i.m., 402.

⁵⁴⁶ A Magyarországi Evangélikus Egyház hivatalos állásfoglalása a Limai Dokumentum közös keresztyén gyakorlásával kapcsolatban, in.: THEOLÓGIAI SZEMLE, 1986/4., 213.

kezeli kellő komolysággal.⁵⁴⁷ Ennek oka az lehet, hogy Krisztus úrvacsorai jelenlétét úgy mutatja be a dokumentum, mint ami már nem számol a bűnnel és annak következményeivel. Ha pedig nem számol a bűnnel, akkor nem is küzd ellene. Így *Welker* meglátásában az úrvacsora egyik nagy jelentősége éppen a *Baptism, Eucharist and Ministry* értelmezésében az egyik felülírja a másikat, azaz az örök élet felül írja a bűnök bocsánatát.⁵⁴⁸ Érdekes egyháztörténeti adalék, hogy mind a Magyarországi Református Egyház, mind pedig a Magyarországi Evangélikus Egyház felismerte a dokumentumnak a bűnbocsánattal kapcsolatos gyengeségét.⁵⁴⁹

4. Az úrvacsora trinitárius értelmezése

A 20. századi ökumenikus megállapodások új utakat nyitottak meg az úrvacsora értelmezésére vonatkozóan. Az ökumenikus párbeszédék hamar felismerték, hogy a Krisztus valóságos jelenlétének és az áldozat jelleg kérdéskörei helyett sokkal előrevivőbb lesz, ha a Szentháromságra vonatkoztatva értelmezik az úrvacsorát. Így elindult egy olyan folyamat, amelyben az úrvacsorában már nem csupán a teremtő és megbocsátó Isten, vagy az emberért meghalt és feltámadt Krisztus, vagy az Ő jelenlétét biztosító Szentlélek szerepe domborodik ki önmagában, hanem a Szentháromság együtt, egyszerre cselekszik.

Az úrvacsora trinitárius értelmezéséhez le kellett győzni azt a Krisztocentrikusságot, amely nem csupán felekezeti sajátosság volt, hanem az ökumenikus iratokat is áthatotta. Az 1980-as években változott meg mindez, amikor a nem protestáns ökumenikus iratok (*Moscow Statement, Meissen Statement*) átvették ugyan a már jól ismert Krisztocentrikus értelmezést, de azt a Szentháromság tanításának irányába bővítették.⁵⁵⁰ Az évszázadok során tulajdonképpen az ortodox és a reformátori teológia a Szentlélek jelenlétének hangsúlyozásával már előkészítették ezt az új utat az úrvacsora teológiája számára, ám ezek az ökumenikus iratok az *epiklézis* és Krisztus jelenlétét biztosító Szentlélek tanításán túl még inkább kidomborították a Szentháromság szerepét. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek közösségében megélt úrvacsora során a Szentháromság ajándéka tárulkozik fel. Ebben a trinitárius értelmezésben figyelmet kell szentelni az Atyának való hálaadásra, a Krisztus emlékezetére és a Szentlélek megújító erejére.

---

⁵⁴⁷ WELKER, i.m., 185.

⁵⁴⁸ uo.

⁵⁴⁹ Keresztség, úrvacsora, lelkeszi szolgálat. (Limai dokumentum) in.: THEOLÓGIAI SZEMLE, 1986/4., 193-215.

⁵⁵⁰ WELKER, i.m., 204.

A Baptism, Eucharist and Ministry című dokumentum részletesen kitér az úrvacsora értelmezésének e trinitárius tanítására és felhívja a figyelmet az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységére. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy a hálaadás (Atya), emlékezés (Fiú) és az alászálló segítség (Szentlélek) hogyan ragadja meg az embert és vonja a Szentháromság Isten közelségébe.

4.1. Az Atyának való hálaadás

Az Isten iránti hálaadásnak ki kell domborodnia az egyház úrvacsorai ünnepében, hiszen Isten művére tekint és az egész teremtett világért ad hálát. A teremtő Istennek való hálaadásra vezet a kenyér és a bor, amely jelzi az Atya gondoskodását. *Welker* ezen a hálaadáson túl lényegesnek tartja, hogy minden úrvacsoraosztás alkalmával tudjon az ember meglátni valamilyen hálaadásra vezető dolgot. A megélt békességet, a megelégitést, egymás elfogadását, az éneklésnek és imádságnak szabadságát.⁵⁵¹ A teremtő Atya természetét hirdeti a kenyér és a bor gazdagsága, amely jegyekből mindenki egyaránt részesülhet. Ez a gondoskodás nem csupán az éhezők megelégitésében csúcsosodik ki, hanem Isten életet óvó szeretetére mutat. Ebben a szeretetben Isten eddig is megőrizte a világ életét és a jegyekben való részesedés lehetősége hirdeti, hogy az Atya nem csak teremtette, hanem ezután is óvja a világot.

De a Szentháromság Isten jelenléte nem csupán a teremtésért való hálaadásra irányítja a figyelmet. A trinitárius gondolkodás leginkább abban érhető tetten, ahogyan az Atya az ember figyelmét az új teremtésre irányítja. Az Atya az új teremtést hozza el és részesíti a jegyeket elfogadókat a Szentlélek által Jézus Krisztus feltámadásában. Mindez pedig annak a jele, hogy ezáltal lehet az embernek része a Szentháromságban és így az új teremtésben.⁵⁵² A teremtő Atya az úrvacsorában teszi Fia és Lelke által nyilvánvalóvá, hogy az új teremtésben részesíteni kíván bennünket.

---

⁵⁵¹ WELKER, i.m., 206.

⁵⁵² POLKINGHORE – WELKER, *Faith in the Living God.*, 66.

4.2. Jézus Krisztus emlékezete

Amikor az utolsó vacsorán azt mondta Jézus, hogy „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”, akkor a tanítványok csak a húsvét előtti eseményekre gondolhattak. Az úrvacsorában az Önmagát adó Krisztus van az ember előtt, aki a földön járt, gyógyított, tanított, erősítette a gyengéket, példát mutatott és szeretni tanította az egész világot. *Welker* értelmezésében nem csupán a jézusi csodákra és bátorításra kell emlékezni, hanem az Ő emlékezetéhez hozzátartozik az a káosz és elhagyatottság is, amit a tanítványok szétszédése után élt meg Jézus.⁵⁵³ Ez az emlékezet szembesíti az embert önmagával. Szembesít azzal, hogy Krisztus milyen nagy dolgokat tud véghezvinni az életben, de szembesít egyszerre azzal is, hogy milyen távol élünk ettől az ígérettől.

Az úrvacsora éppen ezért emlékeztet. Az egyház emlékezetébe vési mindazt, ami már mögötte van és elvezeti az Atyának való hálaadásra. De emlékeztet arra is, hogy mennyi nyomorúságból szabadította meg Jézus és bizonyosságát adja annak, hogy e vendégség Krisztus visszajövetelének előíze. Az úrvacsora éppen ezért a szabadító Jézus Krisztussal a legszorosabb közösségbe vonja az embert.

Trinitárius vonatkozásban az Önmagával közösségbe hívó Krisztus arra emlékezteti az egyházat, hogy az Ő áldozata békéltette meg az Atyát a bűn ellen való haragjában. Az úrvacsora emlékeztet a bűneset során bekövetkezett emberi eltávolodásra, de emlékeztet Isten irgalmasságára is. Ennek az emlékezetnek a dinamikája láttatja meg az egyházzal a jelen lévő Krisztust és elvezeti az emlékezet általi formálódásra is.⁵⁵⁴ Ebben az aktív emlékezetben Isten népe a Szentlélek ereje által erősödik és bátorságot nyer. Egyfelől a Lélek ereje a jövőbeli boldog bizonyosság érzését hozza el Krisztus egyháza számára, másfelől pedig a Szentlélek elvezeti arra az átformálódásra, amelyben a Krisztus jelenléte következtében új életet nyer.

4.3. A megújító Szentlélek

Az ortodox és a reformátori teológiák gazdagnak tekinthetőek a Szentlélek úrvacsorai jelenlétét illetően. A Szentháromság egészét tekintve a Szentlélek munkája ezen túl megfigyelhető az Atya teremtmények között való jelenlétében is. A Szentlélek folyamatosan

---

⁵⁵³ WELKER, i.m., 208.

⁵⁵⁴ WELKER, i.m., 209.

harcban áll a káosszal és az Istentől való eltávolodással.⁵⁵⁵ Ebben a küzdelemben maga a Szentháromság Isten van jelen, aki a kenyér és a bor vételekor megmutatja, hogy Szentlélek által Ő eddig is küzdött és ezután is küzdeni fog az emberért.

Szentlélek megújító ereje közben közösséget teremt. A Lélek megújító erejében az egyház egy olyan új közösség után vágyakozik, melyben az emberek egymást megérthetik, hiszen a Lélek ereje látható és láthatatlan összefonódást teremt közöttük. Ennek a közösségnek az előízét már itt a földi tántorgásban is megérezheti az egyház, de ez a közösség már előre mutat arra a közösségre, amelyet Isten az Ő Országában készített. A Szentlélek úrvacsorában való jelenléte által az egyház részesedik az új teremtésben és bizonyosságot nyer Jézus Krisztus visszajövetelére is.

A szentháromságtani szempontok is a közösség nyomán mutatkoznak a legélesebben. Isten megigazulást hoz az ember életébe Jézus Krisztus áldozata nyomán. Az Atya az embernek adja Krisztus emlékezetét, hogy azt megőrizték a szeretet és az egymásnak való megbocsátás által.⁵⁵⁶ Amikor az ember megtelik az Istennel való találkozás örömeivel élete átformálódik, akkor Isten megújító ereje a megszentelődésre vezeti őket. Ezen megszentelődés során a Szentlélek részesíti a feltámadt Krisztusban. E találkozás során a Szentlélek az örök élet részesévé teszi az embert.⁵⁵⁷

4.4. A Szentháromsággal való közösség

Az úrvacsora során Isten az embert a maga közösségébe vonja. A Szentháromság a kegyelméből Önmagát közli az emberrel.⁵⁵⁸ A Szentháromság Isten szuverén döntése az, hogy lehajol az emberhez, kijelenti magát és közösségbe hívja magával. A kenyér és a bor a Szentháromság szövetségének jele, aki nem csupán részt ad Önmagából, hanem magát adja az emberért.⁵⁵⁹ Ezért a Szentháromság és az úrvacsora vizsgálata Isten legmélyebb titkát tárja fel, hiszen nem csupán a teremtés, az inkarnáció és a megdicsőítés által van jelen az Atya, a Fiú és a Szentlélek, hanem mert az embert arra hívja, hogy találkozzon Vele és lépjen be az Ő életébe. Ezért az úrvacsorai közösség túlmutat az egyháztagek egymásba kapaszkodásán és rámutat egy olyan közösségre, ami a Szentháromság létének sajátossága. Hiszen, amikor a

---

⁵⁵⁵ uo.

⁵⁵⁶ WELKER, i.m., 210.

⁵⁵⁷ uo.

⁵⁵⁸ RAHNER, A Szentháromság, 40.

⁵⁵⁹ RAHNER, i.m., 41.

Szentháromság az embert közösségre hívja, akkor az ember a Szentháromság létében részesedik. Ez a részesedés egyedül a Szentháromság döntése, mert az úrvacsorában Ő jön közel az emberhez.⁵⁶⁰ Ő kínálja megújító erejét, bűnbocsánatát és ígéri az örök életet.

A Szentháromság létével való közösség Isten önközlése nyomán jöhet egyedül létre. Isten, aki maga a szeretet, (1Jn 4,8) közli az emberrel Önmagát.⁵⁶¹ A jegyek vételében a szeretet Önmagát jelenti ki az ember számára, mert közösségben akar lenni az emberrel. Azzal az emberrel, aki elfelejtett szeretni. Azzal az emberrel, aki megtanult a káosszal és a bűnnel együtt élni. De ez a közösség azt is jelenti, hogy a Szentháromság Isten, aki maga a szeretet, nem akar azok nélkül élni, akiket szeret.⁵⁶² A Szentháromság létének legnagyobb sajátosságát és titkát adja ezért az úrvacsorában, hogy az ember részesedjen abban és ő is tanuljon meg szeretni. Az úrvacsora trinitárius megalapozottsága arra mutat, hogy az ember legnagyobb jelenbeli boldogságát a Szentháromság létével való közössége hozza el. Éppen ezért az úrvacsora arra tanítja az egyházat, hogy viszonzza a Szentháromság szeretetét és ebben találja meg a maga boldogságát.⁵⁶³

5. Az úrvacsora 20. századi értelmezésének változásai a Magyarországi Református Egyházban

A 20. század során az úrvacsora teológiai értelmezése a Magyarországi Református Egyház életében is komoly változáson ment keresztül. A legnagyobb kihívás az volt, hogy úrvacsora sákramentuma újra visszakapja a maga méltó helyét az egyházi életben. Ez nem csupán annak gyakorlatára vonatkozott, hanem az egész úrvacsora újra értékelésére, amelynek egyszersmind felértékelésnek is kellett lennie. Az úrvacsora a Magyarországi Református Egyház életében olyan értelmezési nehézségekbe ütközött a 20. század során, amelyben leginkább a bűnbánat domborodott ki. Ezzel szemben háttérbe szorult a Jézussal való közösség megélésének lehetősége, a teremtés ajándékaiért való hálaadás, vagy éppen az egyszeri és tökéletes áldozatra való emlékezés.⁵⁶⁴ Az elvesztett világháborúk szörnyű tragédiája, majd az egyház és az állam megváltozott viszonya olyan teológiai folyamatokat indított el Magyarországon, amelyben az egyház bűnbánata és a szolgálat útjának

---

⁵⁶⁰ RAHNER, i.m., 47.

⁵⁶¹ MOLTSMANN, *The Trinity and the Kingdom*, 58.

⁵⁶² uo.

⁵⁶³ MOLTSMANN, i.m., 59.

⁵⁶⁴ PÁSZTOR, *Gondolatok az úrvacsora ünneplésével kapcsolatos tanításunkról és gyakorlatunkról*, 86.

megtalálására esett a fő hangsúly. A kegyelmes Istennel való találkozásnak az őszinte bűnbánat vált útkészítőjévé. Ezért az úrvacsora teológiai értelmezésében megjelenhetett a népén könyörülő cselekvő Isten, de mindehhez a bűnbánat emberi cselekménye szinte előfeltételként jelent meg. Így a Magyarországi Református Egyház életében újra fel kellett fedezni az Isten aktív cselekvését az úrvacsorában és újra fel kellett ismerni azt, hogy nem az egyház rendelkezik az úrvacsorával, hanem éppen ellenkezőleg, Krisztus engesztelő munkájában részesedik az egyház.⁵⁶⁵ Mindezekből pedig kettős felismerés származott. Egyfelől az úrvacsorában az emberhez közel jövő Krisztus a maga közösségébe hívja az egyházat, hiszen a megújulás, az átfőrdődés mindig a Jézussal való találkozás nyomán, az Ő közösségében történik. Másfelől pedig az úrvacsorának egyedül Isten a cselekvő alanya, mert az egyház csakis az Ő tette által változhat – ahogyan ezt a reformátori teológiák is hangsúlyozták.

A közösség úrvacsorai szerepének háttérbe szorulását az is elősegítette, hogy a liturgiában a bűnbánat központi szerepet kapott. *Pásztor János* (1925 – 2007) azt hangsúlyozta, hogy a korábbi hálaadó imádságot váltotta fel a terjedelmes bűnbánati imádság az úrvacsorai liturgia tengelyében.⁵⁶⁶ Mindez azt vonta magával, hogy az Istennel való közösség ünneplése helyett az úrvacsora bűnbánati jellege felerősödött. *Török István* (1904 – 1996) arra mutatott rá, hogy Krisztus részelteti az úrvacsorában az embert Önmagával. Mint ahogyan a szőlőtő és a szőlővessző egybe tartozik, az úrvacsora után mi is úgy tartozunk már Istenhez.⁵⁶⁷ Számára azonban nem csupán az Isten közösségbe hívása történik meg, hanem a jegyek vétele által az ember a felebarátjával is olyan közösségbe kerül, amelyben gondoskodnunk kell másokról. A közösségvállalás azonban sok próba színtere is, de éppen az úrvacsora készíti fel az embert a folyamatos helytállásra.⁵⁶⁸ *Bolyki János* úgy látta az úrvacsorában megjelenő Isten Fiát, aki most is, mint minden a Szentírásban feljegyzett étkezésében a közösségteremtés igényével lép fel.⁵⁶⁹ Azért lényeges ez, mert világossá válik, hogy nem az emberi bűnbánat nyomán jön létre ez a közösség, hanem Jézus Krisztus áldozata révén. Mivel Ő lép fel a közösségteremtés szándékával, és Ő hívja asztalához a megjelenteket, így nem elsőrenden az ember kérése nyomán következik be a változás, hanem Jézus döntésének következtében. Megállapítható ezért, hogy a Jézussal való közösség mindig az élet

---

⁵⁶⁵ BOLYKI, Az úrvacsora kérdése a katolikus-protestáns párbeszédekben, 360.

⁵⁶⁶ PÁSZTOR, i.m., 87.

⁵⁶⁷ TÖRÖK, Dogmatika, 255.

⁵⁶⁸ TÖRÖK, i.m., 256.

⁵⁶⁹ BOLYKI, Jézus asztalközösségei, 27.

átformálását jelenti.⁵⁷⁰ A feltámadott Krisztus az úrvacsorai közösségben minden alkalommal formálni akarja egyházát. Az egyháznak pedig szüntelenül kérni kell a jelent formáló, a gyengeségben felemelő Jézus Krisztust, hogy folyamatosan kísérje életét és minden találkozásban újítsa meg szövetségét. A Krisztussal való közösség nyomán kialakult szövetségnek a gondolata *Kozma Zsolt* meglátásában is megjelenik, aki rámutat ennek a szövetségnek a kegyelemteljes jellegére. Az ember az Isten által neki adott szövetségben irgalmasságot nyer, amelynek legfőbb kifejeződése a közösség, a *koinónia*. Ez a közösség Isten és ember folyamatos egymásba kapaszkodását hozza el, amelynek egyetlen alapja az Isten létéből az ember felé folyamatosan áramló kegyelem.⁵⁷¹ A Magyarországi Református Egyháznak ezt a jellegű közösséget kell újra és újra felfedeznie az úrvacsorában.

Mindezzel együtt a kor úrvacsorai teológiája nem szeretné az Isten előtti igaz bűnbánatot semmissé tenni, hiszen annak ma is éppúgy megvan a maga lényeges szerepe az úrvacsora teológiájában. Az Isten előtti őszinte és igaz megállást segítik azok a még ma is használatos úrvacsorai énekeink, amelyek gyakran bűnvallásként vannak ajkainkon: „*Törődött szívvel teszünk néked vallást, hogy nem követtük a józan javallást ... Inkább követtük gonosz testünk kényét, mint idvességes törvényid ösvényét.*”⁵⁷² (438. dicséret, 2. vers) A 442. dicséret egésze pedig még inkább hangsúlyozza a bűnbánat elengedhetetlen szerepét az úrvacsorai közösségben: „*Vérednek kiömlése bűneink eltörlése; emlékeztess, midőn ajkunk a bort issza: légyen éltünk szent s tiszta!*”⁵⁷³ (442. dicséret, 5. vers) Évszázadokon keresztül ezekből az énekekből is tükröződött az kálvini úrvacsoratan bűnbánatra hívó hatása. *Kozma Zsolt* erősen hangsúlyozza, hogy a bűnbánat, a megtérés és az ezt kiábrázoló keresztség természetesen előfeltétele az úrvacsorában való részesedésnek, de mindezt megelőzi Jézus Krisztus büntörlő áldozata.⁵⁷⁴ Ezért az úrvacsorának mindig rá kell mutatnia az önvizsgálatra és a bűnbánatra, de azt is világossá kell tennie, hogy mindezt megelőzte Krisztus áldozata, a bűnök bocsánata pedig csakis a feltámadott Úrral való közösségben lehet az emberé. A Magyarországi Református Egyház életében a bűnbánatnak a 20. századig és azután is kiemelt szerepe van, de mindeközben egyre inkább kezd érvényre jutni egy másik ugyancsak kálvini vonás, amely a Krisztussal való közösséget odahelyezi az úrvacsora középpontjába.

Egyébiránt a 20. századi teológiatörténet során az úrvacsora értelmezésének egy másik változáson is keresztül kellett mennie, ami természetesen az előző következménye volt. A

---

⁵⁷⁰ BOLYKI, i.m., 209.

⁵⁷¹ KOZMA, i.m., 175.

⁵⁷² ÉNEKESKÖNYV MAGYAR REFORMÁTUSOK HASZNÁLATÁRA, 514.

⁵⁷³ ÉNEKESKÖNYV MAGYAR REFORMÁTUSOK HASZNÁLATÁRA, 520.

⁵⁷⁴ KOZMA, i.m., 174.

közösség jelleg háttérbe szorulását az a célt tévesztés vonta magával, hogy a sákramentum értelmezése során különböző okok miatt az ember lépett fel a legfőbb cselekvővé. A reformátori tanítás már a 16. században is világossá tette, hogy itt Jézus Krisztus hívja az embert az Önmagával való közösségbe, így az úrvacsora legfőbb cselekvője csakis a Szentháromság Isten lehet.⁵⁷⁵ A hangsúly akkor kerülhet ismét vissza az Isten cselekvésére, ha az ökumenikus iratok értelmezéseit követve, az úrvacsora cselekvésében a Szentháromság Istent látjuk meg. *Ravasz László* (1882 – 1975) már jóval az ökumenikus iratok változásai előtt hangsúlyozta, hogy az úrvacsorában egy testi és lelki evés történik, amelynek következtében a Szentlélek cselekszik.⁵⁷⁶ A Lélek egyesít, közösséget teremt és felemel. Egyszóval cselekszik. *Kozma Zsolt* is a trinitárius értelmezést hangsúlyozza, aminek egyházunk értelmezésében egyik legfőbb hiányossága a Szentlélek segítségül hívása.⁵⁷⁷ Az isteni cselekvés felismerése és hangsúlyozása akkor történhet meg és kerülhet méltó helyére, ha az erős bűnbánati jelleg helyett az Istennek való hálaadás, a Jézus áldozatára való emlékezés és a Szentlélek segítségül hívása együttesen értékelődik fel. Természetesen mindennek háttérében az az erős klerikalizációs hatás is szerepet játszott, miszerint az istentiszteleten szinte minden cselekvést egyedül a lekipásztor végez. Mivel ő az egyetlen cselekvő, így hamar kialakult az a képzet, mintha az istentisztelet a lekipásztor cselekvése lenne. Az úrvacsorának azt kell hangsúlyoznia minden időben, hogy az gyülekezet egész istentisztelete Isten cselekvése, mert az a Szentháromság Isten szabadítását hirdeti.⁵⁷⁸ Az úrvacsora teológiájának újra értelmezése hozzájárulhat ahhoz, hogy egyházunk az istentisztelet nyomán elsősorban Isten szabadító tettét lássa, és az istentisztelet a hálaadással feleletté váljon erre a szabadításra.

6. Összefoglalás – A reformációtól az ökumenéig

A reformációt követő évszázadokban az úrvacsora értelmezése már nem annyira a dogma átformálását jelentette, hanem sokkal inkább az adott kor szellemi és morális kihívásai tekintetében történő aktualizálást. Így a reformációt követő évszázadok teológiai háttére bővelkedik olyan kísérletekben, amikor az egyház a maga tanításával próbált utat nyitni annak a jövőbeli reménységnek, amelynek kulcsa az úrvacsora újbóli értelmezése volt. Ebben rejlett

---

⁵⁷⁵ PÁSZTOR, i.m., 87.

⁵⁷⁶ RAVASZ, Kis dogmatika, 147.

⁵⁷⁷ KOZMA, i.m., 180.

⁵⁷⁸ PÁSZTOR, i.m., 88.

az egyház számára a világi tudományos eszmékre adott felelet, de ebben látszott a romokban heverő emberiség felé Krisztus kinyújtott karja is. Az úrvacsora azzá az egyházi cselekménnyé vált, amely megerősítette az egyház küldetését, elvezette a hitének szilárd megvallásához, és nem utolsó sorban felébresztette az egyház lelkiismeretét, illetve felelősségét a teremtett világ iránt. A reformáció és az ökumené között nagy utat járt be az egyház, de ez volt a saját útja. Az eltelt évszázadok hitvitáitól, és a különbözőségek küzdelmes megtorlásaitól eljutott az úrvacsora értelmezésének viszonylagos egységéig, de legalábbis a közös akarattal, ahol sokkal fontosabbnak tűnik az, ami mindebben összeköti az egyházakat. Ennek következtében az egyház felismerte, hogy az úrvacsora értelmezésének nem csupán a saját önmeghatározása szempontjából van jelentősége. Az egyháznak a 20. században fel kellett ismernie azt, hogy jövője akkor van, ha dogmái nem öncélúak, és azokat a teremtett világ javára tudja fordítani. (Jn 17, 15) Mindebben az úrvacsora trinitárius értelmezésének döntő szerepe van, hiszen minden egyháznak fel kell ismernie a hálaadás, az emlékezés és a segítségül hívás hármassága közepette a Szentháromság Istent. Ez a feladat vár a Magyarországi Református Egyházra is, és mindezek közepette kell megőrizni a bűnbánat fontosságát és meglátni az úrvacsorai közösség értékét.

Ahhoz, hogy idáig jusson az egyház, rá kellett ébrednie: a titkot egyik úrvacsorai értelmezés sem tudja teljes mértékben visszaadni. Mert a legnagyobb titok az, amit az egyház átél az úrvacsorában.⁵⁷⁹ Mind a jegyeket, mind az egyházat Krisztus testének hívjuk, és ez lényegében a titok, mert ez a test nem csak önmagáért létezik. Az egyháznak, mivel nem a saját maga testét, hanem Krisztus testét alkotja, ott van dolga, ahol Krisztusnak volt. Az úrvacsora értelmezéseinek is mind efelé kell haladniuk. Átélni az úrvacsora titkát azt jelenti, hogy megértjük: „*nem az önmagamé, hanem az én hűséges Uramnak és Megváltómnak, Jézus Krisztusnak a tulajdona vagyok.*”⁵⁸⁰

A reformáció óta végbemenő változást legszemléletesebben azon két legfontosabbnak számító témán keresztül kísérhetjük figyelemmel, amelyek a reformációt követően már korántsem voltak annyira meghatározóak. Érdemes megvizsgálni, hogy ezen tanítások értelmezését mennyiben formálta át az a törekvés, mely szerint az úrvacsora nemcsak az egyház önmeghatározásának vált a szimbólumává, hanem a teremtett világ iránti elköteleződésé is.

---

⁵⁷⁹ PELIKAN, i.m., 298.

⁵⁸⁰ HEIDELBERGI KÁTÉ, 1. kérdés – felelet

6.1. A valóságos jelenlét kérdése

A Krisztus valóságos jelenlétének kérdéséről önmagában már elég nehéz beszélni ebben az időszakban. A hangsúly sokkal inkább áttevődött a valóságos és lelki jelenlét kapcsolatára. Valóságos jelenlétet csakis az *epiklézissel* együtt vizsgálhatjuk, ahogyan azt a Limai dokumentum is alátámasztotta. A Szentléleknek ez a jelenléte pedig az egyház tekintetét folyamatosan a társadalom felé fordítja. A valóságos jelenlét értelmezése kapcsán az alapvető veszélyforrás változott meg ezekben az évszázadokban. A 16. században az volt a veszély, miszerint az emberek abban hittek, hogy az úrvacsora alkalmával fizikai csoda történik. Ma pedig az a veszély a valóságos jelenlét értelmezése kapcsán, hogy az emberek nem mernek testi és földi módon részesedni az úrvacsorában.⁵⁸¹ A probléma tulajdonképpen ugyanarról a gyökérről fakad. A reformáció idején az volt a gond, hogy túlzott varázslatot tulajdonítottak neki, ma pedig nem merik elhinni, hogy a jegyeknek lehet olyan értelmezésük, amelyek a földi életben fognak bekövetkezni. Ez pedig azt eredményezi, hogy az ember folyamatosan hamis spiritualizálásba esik, és nem hiszi, hogy az úrvacsora nyomában gazdasági, társadalmi és politikai körülmények is változhatnak.⁵⁸²

Az úrvacsorában éppen ezért óriási jelentősége van a találkozásnak. Krisztus az Önmagával való találkozásra hívja az ember. A reformációt követő évszázadokban a feltámadt és mennybement Krisztussal való találkozásnak fontos és előremutató jelentősége volt. A valóságos jelenlét értelmezése kapcsán pedig még tovább formálódik ez a gondolat, hiszen Krisztus nemcsak önmagával, hanem az egymással való találkozásra is elvezet. De Ő elvezeti az egyházat a világgal való találkozásra is, mert Krisztus azt hagyta az Övéinek, hogy amikor a legkisebbel találkoznak, akkor valójában az Élet Fejedelme áll majd előttük. (Mt 25,33-40) Krisztus arra hívja az úrvacsorában egyházát, hogy a kereszttel kötelezze el magát a történelem megváltoztatására,⁵⁸³ és így fordítsa tekintetét a teremtett világ felé. Mindez pedig abban a folytatása a valóságos jelenlét kérdésének, hogy a középkori teológusok az átváltozás tanítását csakis a jegyekre értették. A kenyérben és a borban megy végbe a csoda, és az válik Krisztus testévé és vérévé. Az azóta eltelt évszázadok az átváltozásnak ezt a tanítását úgy formálták, hogy valójában két dolog változik. Egyfelől az

---

⁵⁸¹ CROCKETT, i.m., 261.

⁵⁸² uo.

⁵⁸³ CROCKETT, i.m., 262.

egyház szemlélete változik, amikor önmaga felől a teremtett világhoz fordul, másfelől pedig az egész teremtett mindenség változik az Isten országa fényében.⁵⁸⁴

A reformáció utáni időkben a valóságos jelenlét kérdéséről csakis az *epiklézissel* együtt lehet beszélni. Itt van nagy jelentősége a Szentlélek eljövételének, aki készsé teszi az egyház szívét mindennek a megcselekvésére. Azért, hogy az úrvacsora valóban az egyház ünnepe legyen, és ebben az ünnepben az egész teremtett világot Isten elé tudja vinni. Az úrvacsora alkalmával az egyháznak kell ünnepelnie, de ennek az ünnepnek a megajándékozottja az egész teremtett mindenség, mert az egyház tagjain keresztül akar Isten a teremtett világnak a szenvedéseire enyhülést, az éhínségére kenyeret, kilátástalanságára pedig reménységet adni.

6.2. Az áldozat kérdése

Az úrvacsorai áldozat értelmezése is hasonló utat járt be, mint a valóságos jelenlét kérdése. Az áldozat az ószövetségi időben az engesztelés cselekedetén túl mindig hidat jelentett Isten és a nép között. Az ókorban *Augustinus* azt vallotta az áldozatról, hogy az nem más, mint ami egyesíti az embert az Isten seregével.⁵⁸⁵ Az úrvacsora kapcsán pedig rendkívül lényeges és nagy horderejű megállapítások követték egymást. A kérdés az volt: Krisztus kereszten bemutatott áldozatát az úrvacsora megismétli, újból bemutatja, vagy csak megeleveníti, hogy azt minden alkalommal az ember emlékezetébe idézze? Ez a kérdés a reformációt követő évszázadokban sem maradt el, de csakúgy, mint a valóságos jelenlét kérdését, az áldozat gondolkörét is áthatotta a világhoz való odafordulás felelőssége. Onnan indult ki minden gondolat, hogy az úrvacsorában valamilyen módon az embernek részesedése van Krisztus áldozatában. Voltak felekezetek, amelyek az emlékezés szintjére helyezték ezt a részesedést, de olyanok is voltak, akik az áldozat újbóli bemutatásában látták ennek magyarázatát. Abban azonban szinte mindenki egyetértett, hogy Krisztus áldozata személyesen érinti az embert, és éppen ezért az embernek valami módon részt kell vennie ebben az áldozatban.⁵⁸⁶ Úrvacsorai énekeinkben is világosan megjelenik Krisztus áldozatának mind a személyes jellege, mind pedig az abban való részesedés: „*Mily csuda buzgó szerelem: meghalni barátaiért ... Ezért szerzé szent asztalát, hogy e jó előadja ... Az Úr sebei mi*

---

⁵⁸⁴ uo.

⁵⁸⁵ CROCKETT, i.m., 259.

⁵⁸⁶ HERON, i.m., 168.

sebünk, halálunk Ő halála; Ő érdeme mi érdemünk, részesülés ez nála. Pecsétli ezt az étel, együtt a pohár vétel.”⁵⁸⁷ (440. dicséret, 7-9 versek) Már a reformátorok is feltették a kérdést, hogy mi az, amit nekünk kell felajánlani? Kálvin maga is eljutott a felajánlás gondolatáig, amikor is a Genfben visszatérő útján szívét, mint égő áldozatot ajánlotta fel Istennek. Mindenesetre jól látható az a folyamat, ahogyan a teológiai értelmezés eljutott odáig, hogy az ember csakis önmagát és a maga életét tudja felajánlani Istennek.

A Jézus halálára és a feltámadására való emlékezet arra is rámutat, hogy mint élő áldozatok mi is részesei vagyunk Krisztus kereszten bemutatott áldozatának. Ez volt a reformáció óta eltelt évszázadok egyik leginkább magával ragadó iránya, amikor az úrvacsora dogmája eljutott oda, hogy az embernek az Istennek való engedelmisségben kell áldozatot hoznia.⁵⁸⁸ Így az úrvacsora áldozatjellege előremutat arra, hogy Krisztus áldozata megismételhetetlen ugyan, egyszeri és tökéletes, de az ember elkötelezi önmagát az úrvacsoravétel alkalmával arra, hogy mint Isten élő áldozata legyen jelen a világban.

A Magyarországi Református Egyház liturgiájában a jegyek vételét megelőzően egy fogadalom történik, amelyben mindenki elkötelezi magát, mint életét Istennek odaszánó áldozatot. De hogyan mondhatja ki az ember nyugodt lelkiismerettel azt, hogy „*odaszánja magát élő, szent és Istennek kedves áldozatul?*” Az úrvacsorában azt valljuk, hogy a feltámadott Krisztus a Szentlélek által jelen van. Tehát az örökkévaló elhozza a bűnbocsánatot és az örök élet ígétét, és így az úrvacsora nem más, mint előíze, jelképe annak a mennyei vendégségnek, amellyel az Ő országában vár minket. Éppen ezért az úrvacsorai fogadalom nem csupán etikai, hanem sokkal inkább hitbeli kérdés is. Sőt! A hitnek elsődleges szerepe van. Nem az a kérdés az úrvacsorában, hogy az ember mit tesz és mit tehet Jézusért, hanem az, hogy Ő mit tett az emberért és mi akarunk-e ebben részesülni? Amikor azt mondjuk, hogy ígérem és fogadom, akkor az nem más, mint a leghatározottabb hitvallás mellett, hogy részesedni akarunk abban az országban, amit Ő hoz el. Jézus jövőt kínál nekünk itt a földön és a mennyben is. Az ígérem és fogadom azt jelenti, hogy ebben a jövőben részt is akarunk venni.

---

⁵⁸⁷ ÉNEKESKÖNYV MAGYAR REFORMÁTUSOK HASZNÁLATÁRA, 517-518.

⁵⁸⁸ KILMARTIN, i.m., 184.

7. Következtetések, eredmények

1. Az úrvacsorában Krisztus nem csupán jelen van, hanem munkálkodik is népéért. Ez a tevékeny jelenlét az egyház folyamatos formálását, tisztítását és szolgálatra való vezetését hirdeti minden úrvacsorai közösségben.

2. Az úrvacsora az egyházat a Krisztus-eseményre emlékezteti, amelynek szabadítása minden korban élővé válik a Krisztussal való találkozás nyomán. A szimbolikusság arra tanít, hogy az átélt csoda újra megelevenedik és felébreszti a jövő iránti reménységet Krisztus anyaszentegyháza számára.

3. Az úrvacsorában megjelenő Krisztus az egyházat a teremtett világ iránti felelősségre, az éhezők táplálására és a mindennapi kenyér ajándékának reménységére buzdítja. Ugyanakkor hálaadásra is vezet, hiszen az emberi kultúra és a természet összehangolása nyomán Isten népének táplálékot nyújt. Isten legteljesebb gondoskodása rejlik az úrvacsorában.

4. Az úrvacsora során Krisztus a maga közösségébe hívja az egyházat. Ebben a kegyelemteljes közösségben Isten felemeli az embert és boldog örvendezésre vezet. Az egyház küldetésének lényegét csakis ebben a közösségben való folyamatos részesedés nyomán nyerheti el.

5. A történelmi és tanításbeli különbözőségek ellenére figyelmet érdemel az ökumenikus mozgalom azon törekvése, hogy a hitben megélt úrvacsora a megújulás és az egység forrásává válhat. Az egyház tagjai között csakis a Krisztussal való találkozás teremthet szeretetteljes közösséget, és csakis e találkozás vezethet el a feltámadt Úr közelségében megélt örömré.

VII.

EMLÉKEZÉS ÉS REMÉNYSÉG KÖZÖTT

1. Az emlékezés és a reménység között

Az embert a múlt és a jövő feszültsége nyomasztja a jelenben. Hiszen az egyik pillanat már elmúlt, és azon nem tud változtatni, míg a következő még nem jött el, de azt felelősséggel akarja formálni. Az ember a már elmúlt és a még el nem érkezett folyamatos egymásnak feszülésében él, és keresi, hogy a jelenben mi az, ami megnyugvással tölti majd el. Hiszen a jelenben kell a múltat értékelni. A múlt győzelmét vagy bukását a jelen és a jövő pillanatában fogja érezni. A jövő pedig azért tölti el aggodalommal, mert az a jelen pillanat döntéseinek következménye, amit a múlt tettei is generálnak.

De hol is él valójában az ember? Egyfelől élhetne emlékeiben, ahogyan gondolatai szárnyán újra bejárja azt, ami már megtörtént, és folyton egy olyan világ él benne, ami felett már eljárt az idő. De ez az emlékezet mégis arra inti, hogy a múlt már nincs többé. Tekinthetne előre is, hiszen gondolataiban gyakran megelevenednek olyan vágyak, amelyek még nem teljesedtek be. De jövőbeli reménysége is megcsalhatja az embert, mert ez a jövő még nem jött el. Egyedül a *most* maradt a maga titokzatosságában és a maga kétarcúságában. Hiszen egyik pillanatban annyira reményt keltő az ember jelene, a másikban pedig viseli múltbeli nyomorúságainak kilátástalanságát. De hol van e kettő között az ember?

Jürgen Moltmann szerint az ember éppen e kettő között éli mindennapjait. Az emlékezés és a reménység között.⁵⁸⁹ A kettő között csak egy dimenzió van: a jelen. A 21. század idővel küzdő embere azonban mintha csak beesne ebbe a dimenzióba. Folyamatosan rohan, hogy jelen legyen a munkája, szolgálata, családja fontos eseményeinél, mégsem érkezik meg igazán. De ha odaér, akkor is csak beesik a jelen dimenziójába, mert voltaképpen még mindig a múlt emlékeit forgatja magában, és csak vágyakozik a jövő reménységére. Mindeközben azt hiszi, hogy valóságosan jelen van az életben. Valójában azonban az ember nem a jelenben van, hanem az emlékezés és a reménység között. Az egyik már elmúlt, a másik pedig még nem érkezett el. Arra emlékszik, hogy szeretett, de őt nem szerették, hogy gondolt másokra, de mások nem gondoltak rá, hogy kiáltott másokért, de mások nem kiáltottak őerte. Hasonlóképpen történik mindez a reménységgel is. Azt várja, hogy egy napon

---

⁵⁸⁹ MOLTSMANN, i.m., 26.

boldog legyen, de éppen a várakozás miatt szalasztja el a boldogság lehetőségét.⁵⁹⁰ Azt várja, hogy egy nap könnyebb legyen, kevesebb legyen a dolga, több ideje legyen gyermekére, kezébe tudjon venni egy könyvet, nyugodtan el tudja olvasni az újságot, meg tudja látogatni barátját, ám éppen a várakozás miatt fogja elveszíteni mindezeknek a lehetőségét. De tulajdonképpen a jelenének is ez a legnagyobb tragédiája. Azt gondolja, hogy át tudja élni a pillanatot, tudja azt a múlt és a jövő távlatában értékelni, ha kell, hálásnak lenni érte, ha kell, levonni a keserű következtetéseket, de valójában alkalmatlan arra, hogy átlássa még a pillanatot is. Éppen ebben csalja meg magát az ember, hiszen az emlékezet és a reménység, pontosabban ezek elmulasztása a jelent is meglopják. Pontosan úgy, ahogyan a szardiszi gyülekezet számára szól a megdöbbentő kijelentés: „*az a neved, hogy élsz, pedig halott vagy.*” (Jel 3,1)

Az ember pedig csak óvja és vigyázza a jelenét, de mindeközben beragad az emlékezés és a reménység kategóriái közé. A múlton töpreng, azt kergeti, de folyton felteszi a kérdést önmagának, hogy dönthetett-e volna másképpen. Közben pedig várja, hogy a reménység az igazi élet lehetőségével ajándékozza meg. De valójában mégsem él igazán.⁵⁹¹ Arra készül, hogy boldog legyen, de éppen a várakozás miatt fogja ezt elmulasztani.

Különös az is, ahogyan az ember az egyik pillanatban lassúnak látja a jövőhöz vezető folyamatot és vágyakozik arra, hogy minél gyorsabban elérjen hozzá, a másikban pedig a múlthoz fordul, hogy emlékeivel lelassítsa a jövő rohanását. Vándorol az idők között, de mindeközben ott ragad az emlékezés és a reménység határán, mert nem érti jól e kettőnek a feladatát. Ezért nem is tud rájuk úgy tekinteni, mint amelyekben beteljesedhetne az élete.

Ámde! Krisztus egyházának szembe kell néznie azzal, hogy ő éppen ehhez az emberhez küldetett. Mert Jézus azt mondta, hogy „*tegyetek tanítványokká minden népeket.*” (Mt 28,18-20) Az egyháznak hozzájuk kell lépni, fel kell ismerni nyomorúságukat és meg kell látni életük félresiklását. De ez csakis úgy történhet meg, ha az egyház tisztába kerül azzal, hogy mit is jelent az emlékezés és reménység közötti állapot. A már elmúlt és a még el nem érkezett feszültsége. Át kell élnie Krisztus anyaszentegyházának azt, ahogyan ezek az idői kategóriák szétválhatnak, majd mozaikként összeilleszkednek. Meg kell tapasztalni a múlt, jelen és jövő különbségét, de azt is, ahogyan Isten számára, az örök idő számára ezek a kategóriák nem léteznek. Ha ehhez az emberhez akar odalépni az egyház, akkor tudnia kell, hogy Isten milyen emlékezetet és milyen reménységet készít. Továbbá az egyháznak tudnia kell azt is,

---

⁵⁹⁰ uo.

⁵⁹¹ MOLTSMANN, i.m., 27.

hogyan az Isten által ígért emlékezetben és reménységben hogyan érti meg az ember a múltját és hogyan helyezheti jövőjét Isten kezébe.

Az úrvacsora liturgiájában éppen az az ember jelenik meg, aki ott áll az emlékezés és a reménység között. De micsoda különbség van a között, ahogyan az ember átéli ezt, és ahogyan Isten látja mindezt. Az úrvacsorában emlékezésékként elevenedik meg a múlt, de a kérdés az, hogy mindez hogyan tud jövőt formálni egy olyan világban, ahol az embereket ki kell békíteni egymással, és arra kell rámutatni, milyen lényeges az egymás iránti szeretetben megélt közösség.⁵⁹²

Az úrvacsora teológiatörténeti áttekintése során kidomborodott, hogy az időnélküliségben küzdő embert a dogma formálása folyamatosan kísérte azon az úton, amelyen a múlt emlékeinek és a jövő reménységeinek csapongásában élt. A mindenkori egyház pedig a dogmák értelmezése kapcsán igyekezett azt meglátni, hogy a helyesen értelmezett sákramentum hogyan segít az ember számára Krisztus emlékezetét elevenné és aktuálissá tenni, és az örök élet reménységéből már itt a földi lét keretei között mindent felülmúló erőt meríteni.

Az úrvacsora minden alkalommal azzal szembesíti az embert, hogy a múlt és a jövő „*Isten gondolatai*”⁵⁹³ felől nézve válik eggyé. A kenyér és a bor vételekor egy múltbeli és egy jövőbeli esemény egyszerre elevenedik meg, hiszen egyszerre találkozunk a Krisztus keresztre feszítésének tényével és az Ő visszajövetelével. Már abban is érezhető, hogy Isten másképpen látja az emlékezést és a reménységet, hogy az úrvacsorában jelen lévő két esemény nem szorítható idői kategóriákba. Krisztus áldozata nem csupán egy múltbeli esemény, amire emlékezik az egyház, valamennyiszer megtöri a kenyeret. Krisztus áldozata újra és újra, nap mint nap meg kell, hogy elevenedjék a hívő ember számára, mert a golgotai kereszt ugyanis neki az életet jelenti. Ez a kereszt a zálog arra, hogy lesz következő lépés. Így nem zárható az emlékezés kategóriájába, mert Krisztus keresztje nap mint nap formálja az életet. Általa válhat az ember jobbá, általa értheti meg Isten akaratát, általa indulhat a szíve szeretni másokat, általa cselekedhet irgalmasságot, és általa nyerhet bűnbocsánatot. De ugyanígy a Krisztus visszajövele sem szorítható idői keretek közé. Hiszen nem arról van szó, hogy az úrvacsora csupán, mint egy jövőben bekövetkező eseményt vetíti előre Krisztus visszatérését, hanem ezt a reménységet már a jelen pillanat részévé teszi. Az emlékezés és reménység közé hívja az embert, de egészen másképpen, mint ahogyan az ember önmaga eljutott eddig a pontig. Az úrvacsorában felragyog Isten örökkévalósága, és ezáltal a Krisztus

---

⁵⁹² STEVENSON, i.m., 233.

⁵⁹³ DAVIES, *The Mind of God*. Ez a terminus Paul Davies könyvében vált ismertté.

múltja sem lezárt eseményként jelenik meg benne, hanem úgy, mint ami a jelenben és a jövőben is kíséri és támogatja majd az embert. De Krisztus dicsőséges visszajövetelére is igaz ez a bizonyosság, hiszen az sem csupán a reménység kategóriáját öleli fel, hanem jóval messzebbre vezet. Rámutat arra, hogy a jelen pillanat már hordozza azt a boldog bizonyosságot, hogy Krisztus örök életet, örök jövőt készít a Hozzá térőknek.

Mindezt úgy teszi az úrvacsora, hogy közben mind a múltban, mind a jelenben, mind a jövőben felmutatja Isten gazdagító jelenlétét az idői keretek közé szorított ember számára. A múltra vonatkozólag tudatosítja, hogy Jézus Krisztus áldozatában megtörtént a megváltás. A jelenben rámutat a Krisztussal megélt közösségre, amely az egész világgal megélt közösség alapja lehet. A jövőre vonatkozólag pedig hangsúlyozza, hogy az egyház örök boldogságának kulcsa éppen ebben a Krisztussal való egyesülésben rejlik.

Az úrvacsora éppen ezért titokzatos az ember számára. Tele van időiséggel, mégis felette áll az időnek. Szétválk benne az ember és az egyház múltja, jelene és jövője, de ugyanakkor folyamatosan arra hív, hogy Istenben merjünk túllátni ezeken a kategóriákon. Örökkévaló, mégis hordozza a földi lét minden nehézségét. Mennyei és evilági egyszerre. Egyik pillanatban érthető, a másikban pedig maga az isteni titokzatosság. Egyszerre köt a földhöz és emel az égbe, egyszerre mutat hátra és előre, egyszerre érti a múltat és bíz a jövőben, egyszerre van benne a várakozás feszültsége és a megérkezés öröme, egyszerre fakaszt könnyekre és törli le azokat, mert egyszerre szembesít minket ürességünkkel, de ugyanakkor már el is tölt Krisztus gazdagságával. Emlékezés és reménység egyszerre!

Az úrvacsora azért hordozhatja magában ezt a kettősséget, mert minden alkalommal Jézus utolsó vacsorája és az eschatologikus örömlakoma között történik. Az egyház ezért mindig az Úr halálára *emlékezik* és hirdeti, hogy *Ő eljön*.⁵⁹⁴ A kettő között, az emlékezés és a jövő váradalma között pedig a tanítványoknak Jézus azt a parancsot adja, hogy „*ezt cselekedjétek*” és „*hirdessétek*”. Az egyháznak hirdetnie kell Jézus Krisztus váltását és az eljövendő Úrral való közösség beteljesedését. A múlt szabadítását hirdeti és közben várja a jövő beteljesedését. Ez a kettősség, az emlékezés és a reménység adja az egyház életének jelenét. Ebben kell minden úrvacsorai jelent erősíteni, hiszen ebben a várakozásban már most boldog és örvendező lehet Krisztus népe.

Mindezzel együtt azonban elmondható az is, hogy az úrvacsora nagy utat rajzol az ember szeme elé. Olyan utat, ami átível az időn, mert végigviszi az embert az egyiptomi szabadulástól egészen a Bárány menyegzőjéig. Egyszerre vagyunk részesei annak az íznek,

---

⁵⁹⁴ KOZMA, Az úrvacsorai istentisztelet mai kérdései., 177.

amit félve, mégis reménykedve kóstoltak Izrael fiai a szabadulás estéjén, de ugyanakkor ott találjuk magunkat annak a szoros körnek a tagjaként is, amely számára Jézus megtörte a kenyeret, ők pedig fogadkoztak, hogy soha nem hagyják el urukat. Részesei vagyunk az úrvacsorában a történelemnek, az első keresztyének üldözésének, a középkor határozottságának, a reformáció megújulásának, a felvilágosodás szimbolikusságának, vagy éppen a 20. század reménytelenségének. Részesei lehetünk az úrvacsorában Isten világot átfogó cselekvésének, de ezzel együtt részesei lehetünk Isten országa eljövételének is, hiszen megkapjuk benne annak a vacsorának az ígértét, amelyen Krisztus örök győzelmét ünnepli majd az Ő anyaszentegyháza. Az úrvacsorában a régi és az új teremtés találkozik egymással.⁵⁹⁵ Ez a találkozás az igazi lényege az úrvacsorának, mert ez a találkozás az, aminek életet formáló hatása van. Mert az úrvacsorában nem történik kevesebb, mint hogy a mennyei találkozik a földivel, az idői az örökkévalóval, Krisztus az emberrel. Mindez pedig azért lehetséges, mert Isten Krisztusban megbékélt az emberrel, amit minden úrvacsorai közösségben átélhetünk és megerősödhetünk általa. Így látja Isten az ember helyzetét az emlékezés és a reménység között.

2. A múlt

A pászkatradíció az úrvacsorában megjelenő múltat egészen újszerű alapokra helyezte. Izrael népének szabadulása szétfeszíti a múlt kereteit és bepillantást enged a jelen és a jövő dimenzióiba. Ugyanígy a Krisztus áldozata sem marad meg az emlékezés szintjén, hiszen az úrvacsorában megjelenő feltámadt és mennybement Úr jelent biztosít és jövőt hoz egyházának.

Az úrvacsorában megjelenik a teljes üdvtörténet. Krisztus anyaszentegyháza az emlékezés ünnepére gyűlik egybe, hogy a megváltás története újra megelevenedjék. De éppen azáltal, hogy mindannyian személyesen érintettek Krisztus múltjának ebben az eseményében, az emlékezés hidat épít a történelem és a jelen között.⁵⁹⁶ Ebben a lelki emlékezésben a múlt mindenkit megszólít. Krisztus múltja az, ami személyesen érinti az embert, mert ez a legnagyobb esemény, amelyet az ember a múltból magával hozhat. Olyan ez, mint mikor egyik országból a másikba utazik az ember, és közben azon töpreng, hogy mit vigyen magával az új világba. Az ember folyamatosan a múlt, a jelen és a jövő hármán áll és

---

⁵⁹⁵ MOLNAR, Thomas F. Torrance – Theologian of the Trinity, 316.

⁵⁹⁶ MOLTSMANN, The Church in the Power of the Spirit, 252.

dönt arról, hogy a múltból mit fog a jelenbe és a jövőbe átvinni magával. A Krisztus-esemény pedig az úrvacsorában a leghatározottabban jelzi, hogy a megváltás emlékezete a legmélyebb és legkonkrétabb dolog, amit magával vihet, hiszen ez nemcsak Jézus Krisztus múltjának a középpontját foglalja magába, hanem benne rejlik az ember múltja is. A megváltás történetében benne van az ember kitaszíottsága, nyomorúsága, istennélkülisége és a megváltás nélküli üres élete. De a megváltás történetének természete által benne lehet az ember múltjának minden öröme is, hiszen csakis a Krisztus-esemény érinti annyira személyesen az embert, hogy fel tudja mutatni számára az újrakezdés lehetőségét.

Isten emlékezésre, a múlttal való találkozásra hív az úrvacsorában. Az ember pedig azért érkezik, hogy szembenézzon azzal, amivel Krisztus nélkül képtelen volt szembenézni. Képtelen volt utánajárni a múltnak, mert attól rettegett, hogy felszakadnak a begyógyultnak hitt sebek, és túlságosan hamar nyilvánította gyógyultnak a múlt fájalmát. Vagy éppen azzal az érzéssel áll ott a szívében, mint az évtizedek óta hazájából elmenekült ember, aki nem szeretne többé visszamenni, mert szeretett hazáját olyannak akarja megőrizni szívében, mint amilyennek hosszú idővel azelőtt látta. Ezért az ember az úrvacsorában folyamatosan az emlékezés és a reménység között áll. A kenyér megtörése jelzi számára, hogy Krisztus is így töri szét életében a múlt gyötrelmét. A kehelybe pillantás közben pedig a borban visszatükröződni látja a maga arcát. De a nemesfém valamiképpen másfajta csillogásán keresztül megérti, hogy Krisztus másképpen látja az ember múltját.

2.1. A múltból kimenekített történelem

Az ember eseményeket menekít ki magának a múltból. Egy háborús övezetben a hirtelen menekülés alkalmával olyan tárgyakat menekít ki, amelyekről azt gondolja, hogy érdemes elvinni, mert nélkülük még a nyomorúságban sem maradhat meg. A kimenekítés annyit jelent, hogy az ember nem visz mindent magával, csak azt, ami számára a legfontosabb. Csak azt viszi el, ami az ő szemszögéből értékes és lényeges. Ilyen kimenekítést végez mindenki, amikor a múlt nagy eseményeiből továbbmegy. Egy tragédiából azt az emlékezetet menekíti ki, amikor minden szép és idilli volt. Egy haláleset után azokat az emlékeket menekíti ki az elhunytól, amikor emlékei szépnek látták. Egy kapcsolat megromlásából azt menekíti ki, ami erőssé teszi. Kimenekíti a meggyőződését, hogy nem ő hibázott. Kimenekíti a megnyugvását, hogy ő mindent megtett, amit csak tehetett. De gyakran az indulatát is kimenekíti, amelyről azt hiszi, hogy erőt ad majd a további küzdelemhez. De

ugyanígy az örömeiből is kimenekít magának emlékeket az ember. Kimenekíti a pillanat szépségét, mert úgy gondolja, hogy ez a kimenekítés az átélt örömet a halhatatlanság felé tereli majd.

A kimenekített történelem minden emberi életnek része. Gyakran nem a szükség hozza magával a kimenekítést, hanem sokkal inkább a mérlegelés. A kimenekítés alapja gyakran a szubjektív fontosság, mely során azt keresi az ember, hogy mi az, ami a legkevesebb veszteséggel jár számára. Ez az egyetlen ok, ami miatt a 21. század embere képes életének tragédiáit feldolgozni és azokból megerősödve továbblépni. A kimenekítés az egyetlen folyamat, ami miatt a modern ember hordozni tudja a múltját.

A kimenekített történelem miatt látnak emberek másképpen eseményeket. Két ember ugyanazon információk alapján képes egészen másképpen látni egy olyan történelmi eseményt, amelyben egyikük sem volt benne. Mindezt azért, mert az élet természetes részévé vált, hogy az ember kimenekíti magának a történelmet. Mindeközben ugyanezt teszi a maga múltjával is. Kimenekít belőle képeket, mozzanatokot, megvilágításokat. Minden kimenekítés az ember saját döntésén múlik. Eldönti, hogy mit szeretne továbbvinni, és mi az, amit szeretne hátrahagyni. Mintha az ember válogatna a maga múltjának eseményei között, hogy annak mely szelete az, ami arra érdemes, hogy magával vigye a jelen és a jövő határán, és mi az, ami arra van ítélve, hogy átadja a feledés számára.

A kimenekítés mindig döntést jelent. Az embernek kell döntenie arról, hogy tovább él-e benne egy esemény, vagy egy esemény mely mozzanatát viszi magával. Aki kimenekít, az arról is dönt, hogy mit szeretne elfelejteni. A nehézség az a kimenekített történelemben, hogy amiről az ember nemlegesén dönt, az attól még nem marad ki az életéből. Ha a gyengeséget és a kiszolgáltatottságot nem menekíti ki magának a történelméből, az nem jelenti azt, hogy soha többé nem lesz gyenge és kiszolgáltatott. Amiket nem menekít ki, azok attól még a legvalóságosabban léteznek, és észrevétlenül is hordozunk. Sőt, még nehezebbé teszi a dolgot, hogy mások ugyanígy menekítenek ki eseményeket a maguk múltjából. Egy közösen átélt eseményből két ember egészen eltérő mozzanatokot menekít ki. Még az sem ritka, hogy a másik ember éppen azt vitte magával, amit mi rettegésünk miatt hátrahagytunk.

De a kimenekített történelem nemcsak emberekre vonatkozik. Istennel szemben éppen úgy menekítünk ki emlékeket és élethelyzeteket. Mindezt azért, mert nem látjuk személyes történetünknek a következő lépését, és nem tudjuk, hogy Isten egy eseményt a történelem milyen láncára fog felfűzni. Mi pedig kimenekítünk értetlenséget, vádakat és kérdéseket.

A kimenekített történelem képzete jelen van abban a mozzanatban, ahogyan az ember az úrvacsorához járul. Ott áll Isten előtt, emberek között. Az emlékezés és a reménység

határán mindazzal, amit a maga számára kimenekített. De nem viszi magával azt, amit hátrahagyott. Ez a kimenekítetlen történelem, amely Isten számára azért még valóságos tény.

Ugyanakkor azt is lényeges megállapítani, hogy a múlthoz sok örömteli esemény is tartozik, amelyekre fontos emlékezni, mert azok identitást és tartást adnak. A keresztyén ember soha nem feledheti el a *lutheri baptisatus sum* valóságát, amelyben Isten menekítette ki az ember életét azzal, hogy elhívta magának. A keresztyén élet a folyamatos újjászületés, (Tit 3,5) az óemberrel való folytonos küzdelem és az újember szüntelen felöltözése révén emlékezik és hálát ad Isten szabadításáért, amellyel a kárhozattól mentette meg életét. A kimenekített történelem képzetének világosan kell látnia azt, hogy a múlthoz olyan megtartó események is hozzátartoznak, amelyet a keresztyén ember soha nem akar és nem is tud feledni. A keresztségre, a megváltásra és az újjászületésre való emlékezés minden Krisztust követő ember életének kitörölhetetlen és megmásíthatatlan része.

2.2. A megtalált történelem

Az egyik legfontosabb úrvacsorai tanítás a reformáció idejében a bűnbocsánat újbóli felfedezése volt. Erre mutat az egész Krisztus-esemény, és így az úrvacsorában megjelenő múlt is. Isten Krisztus áldozatára tekintve megbocsátja az ember vétkeit. Azaz Isten az úrvacsorában másképpen látja az embert. Krisztusért Isten hajlandó mást látni az ember múltjában, mint amit az valójában hordoz. Ez adhat az embernek lehetőséget arra, hogy nem csak a jelene és a jövője, hanem a múltja is átértékelődjék.

Az ember csak azt tudja Isten elé vinni, amivel képes volt szembenézni. Az ember a kimenekített történelmével együtt áll Isten előtt, és arra kéri bűnbocsánatát. Isten az úrvacsorában pedig újra és újra megmutatja, hogy mennyivel nagyobbak az Ő tervei annál, mint amit az ember elgondol. (Ézs 55,9) Mert az úrvacsorában Isten jóval többet tesz attól, hogy meglátja az ember kimenekített történelmét és megbocsátja azt. Isten az ember egész múltját látja, és azt akarja visszaadni az embernek. Isten megtalálta az ember elveszett és otthagyt történelmét. Ezt a megtalált történelmet adja Isten vissza a kenyérben és a borban. A megevett kenyérben és a megivott borban nem csupán az ember saját személyes története rejlik, hanem az is, ahogyan Isten meglát minden kimenekítetlen és elfeledett mozzanatot. Isten tehát az úrvacsorában nemcsak megtalálja, hanem vissza is adja az ember múltját. Visszaadja a teljes, a kimenekítetlen történelmet. De nem azért, hogy az ember maga küzdjön meg azzal, amit nem volt ereje kimenekíteni és magával vinni. Hanem sokkal inkább úgy

teszi ezt Isten, mint amely múltat a kenyérben és a borban, a megváltás felszabadító történetében lát, megtalál és visszaad az embernek.

Az úrvacsora bűnbocsánata éppen ezért azt jelenti, hogy Isten Jézus Krisztusban találja meg az ember múltját. Amikor az ember elfogadja a kenyeret és iszik a borból, tulajdonképpen az történik, hogy elfogadja „Isten történelmét”. Az ember megtalálja először Isten múltját a kereszten, és ebben fogja megtalálni a maga történelmét is. De már nem olyan történelmet fog benne látni, mint amit nem menekített ki magának. Ez egy újraértelmezett, megbocsátott történelem. Egyetlen dolog van, ami egyszerre felhatalmazza és alkalmassá teszi az embert a kimenekítetlen történelme elfogadásához: a megváltás ténye. Mert ez annyit jelent, hogy az ember kimenekítetlen történelmét Isten egyedül a Krisztus történelmén át látja. Ily módon az ember egyedül Krisztus történelmében fogja megtalálni a maga teljes múltját. Ez a megtalált történelem. Erre Isten talált rá, és Ő adja a maga történelmével együtt a kenyérben és a borban. Ő engedi, hogy az ember is rátaláljon Krisztusban a maga történelmére. Rátaláljon a gyengeségére, a kiszolgáltatottságára, a reménytelenségére. Engedi, hogy rátaláljon indulatára és haragjára. De mivel mindezt úgy teszi, hogy minderre Jézus Krisztusban talált rá, így a kimenekítetlen történelem semmissé, nem létezővé válik. A megtalált történelem értelmetlenné teszi a kimenekítetlen történelmet, és önmagában feloldja a kimenekített történelem kategóriáját is. Egy dimenzió létezik csupán az úrvacsorában: a megtalált történelem. Ez egy olyan kategória, amelyben Jézus Krisztus mint a megbocsátott, elfogadott és megváltott életet adja vissza az embernek.

Az úrvacsorában a múlt mind Krisztus, mind pedig az ember múltját is hordozza. De a Krisztus-esemény éppen a legmélyebben érintő személyessége miatt az ember számára a jelen felszabadító érzésévé válik. A megtalált és újraértelmezett múlt visszanyerése az embert felszabadítja az Istennek való engedelmességre, és így a múlt és a jelen egyé válnak az úrvacsorában.⁵⁹⁷ Az úrvacsorában az idő felett álló Krisztusnak még a múlt lezártnak, elfeledettnek hitt eseményei fölött is van hatalma. Ő tudja azt a jelen és a jövő irányába alakítani. Az ember számára megtalált múlt pedig éppen a Krisztus-eseményben válik a jelen és a jövő reménységének forrásává.

---

⁵⁹⁷ WRIGHT, Surprised by Hope, 274.

3. A jelen

A teológiatörténeti áttekintésünk során az úrvacsora jelen idejű értelmezése kiemelten is lényeges. „*Mi történik az úrvacsorában?*” – teszi fel a kérdést *Michael Welker*. Mert az, ami abban történik, az emberiség jelenét érintő kérdés. A jelen pillanatban történik, noha annak hatása van mind a múltra, mind a jövőre, hiszen a jelen pillanat az, ami értékeli a múltat, s várja a jövőt. Az ember pedig éppen ebben a helyzetben áll Isten előtt: emlékezés és reménység között.

De mit jelent valójában ez a jelen kategória? A jelen, a *prae-sentia* mindig azt fejezi ki, hogy az ember halad valami felé.⁵⁹⁸ Az ember úton van. Valahonnan jön, és tart valami felé. Az úrvacsorához is valahonnan és valamiből érkezik az ember. Valamilyen teherrel vagy valamilyen örömmel, de valamiből érkezik és tart valahová, amit ő maga egyelőre nem tud, de bizonyossága van afelől, hogy az, aki Önmagát adta neki a kenyérben és a borban, pontosan tudja, hogy hová fog érkezni. De még ennél is többre mutat az úrvacsora. A jelen mindig lehetőséget hordoz magában.⁵⁹⁹ Mindig benne rejlik a cselekvésnek a lehetősége, a változásnak a módja. A jelen aktív idő, amely alkalmas valaminek a megtételére. Ez az aktív idő az úrvacsorára is éppúgy vonatkozik, hiszen a múltból érkező és a jövőbe távozó emberrel történik valami. Valami titokzatos. Ez pedig nem más, mint amire Kálvin mutatott rá: *unio mystica cum Christo*, a Krisztussal való titokzatos egyesülés.

Az úrvacsora jelene egészen különös kategória, mert kettős orientáltságú. Egyfelől a megváltás történetéből, az érettünk szenvedett és meghalt Krisztus felől, a múltból érkezik ez az orientáltság, másfelől pedig a feltámadott és mennybement, az örökkévalóságból érkező Krisztus adja meg irányultságát. Ez a kettős orientáltság azt jelenti, hogy a megfeszített és a feltámadt Krisztus belép az ember jelenébe. Az, aki az idők előtt létezett, és aki nem múlik el az idő múlásával, birtokba veszi az emberi életet. (Zsolt 90,2) Teszi ezt azért, hogy egyfelől elhozza az áldozatra való emlékezés, azaz a bűnbocsánat ajándékát, másfelől pedig, hogy a kenyér és a bor, mint az ígéret földjének gyümölcsei, az örök élet jegyei legyenek az ember szeme előtt. A megfeszített Krisztus jön az ember jelenébe, hogy rámutasson arra, Aki a jelen bűnéért már megfizette az árat. De ezzel együtt a feltámadt Krisztus is eljön az ember jelenébe, hogy minden nyomorúsága ellenére hirdesse számára az új teremtés valóságát.⁶⁰⁰ Éppen ezért ebben a vonatkozásban az úrvacsora célja nem is lehet más, mint a találkozás.

---

⁵⁹⁸ MOLTSMANN, i.m., 254.

⁵⁹⁹ THISELTON, Time, 308.

⁶⁰⁰ WRIGHT, i.m., 273.

Isten találkozása az emberrel. Az ember találkozása a megfeszített és a feltámadt Krisztussal. Az ember találkozása a múltból és a jövőből egyszerre érkezővel, aki egyszerre hozza a nagypéntek sötéttségét és a harmadnap világosságát. Aki egyszerre hozza a múlt fájdalmát és a jövő ígését. Akiben egyszerre van jelen a történelem eleje és vége, az ember születése és halála, mert Ő maga az idők teljessége.

A teológiatörténet során sokan próbáltak párhuzamot vonni Krisztus úrvacsorai valóságos jelenléte és testet öltése között. Így az inkarnációban látták annak kifejeződését, hogy Isten elfogadja az ember lényegét. (Róm 8,3; Gal 4,4; Fil 2,6kk) Ebben a testben Jézus Krisztus az egész emberiséget magára vette és hordozta. De ez az Ő halálára is vonatkozik, hiszen ha Ő életében hordozta az emberiséget, akkor az ember minden gyengeségét is keresztre vitte.⁶⁰¹ Mindez abban nyer értelmet, hogy Krisztus feltámadása után szintén megjelent abban a testben, amelyen még a sebek helye is tapintható volt. (Jn 20,27) Így a feltámadt és mennybement Krisztus tovább hordozza az emberiséget.⁶⁰² Általa az úrvacsorai jelenben megelevenedik az emberiség kettőssége is. Megelevenedik az ember megváltás előtti állapota, de ugyanakkor már látszik az ember új teremtés utáni helyzete is. Az úrvacsorában az embernek meg kell látnia önmaga kettősségét is. Mi volt az élete azelőtt, hogy megismerte volna a Krisztus-eseményt, és mivé lehet az élete a feltámadt Krisztus jelenlétében. Ebben válik érthetővé az, amit *Luther* látott az ember Isten előtti helyzetéről: *simul iustus et peccator*, mely szerint az ember egyszerre bűnös és igaz. A múltból és a jövőből egyszerre jövő Krisztus jelenléte megmutatja azt, hogy a jegyek vétele nélkül milyen nyomorult és üres az ember, de megmutatja azt is, hogy a kenyérben és a borban való részesedés által hogyan tudja eltölteni az embert az új élet ígérete.

3.1. A menekülő ember

Ez a kettős orientáció meglehetősen ijesztően hangzik a 21. század emberének. Azt látja benne, hogy a múltnak következményei, a jövőnek pedig előfeltételei vannak a jelenben. A jelen egyfelől az az idő, amelyben viselni kell a múltbeli tettek következményét, másfelől pedig az az idő, amikor a jövőt meg kell alapozni. Azt sugallja, hogy az életnek egy cél felé kell haladnia, amiben a jelennek döntő szerepe van, éppen ezért hatványozottan fontos, hogy a jelent célirányosság hassa át. De ezt a célt egészen másképpen szeretné az ember értelmezni.

---

⁶⁰¹ BONHOEFFER, Követés, 202.

⁶⁰² BONHOEFFER, i.m., 203.

A 21. század embere gyakran ütközik falakba. Retteg a keretektől, retteg a meghatározottságtól, és retteg attól, hogy életének célja tőle független legyen. A modern emberi elgondolás szerint minden életnek van célja és semmi sem történhetik céltalanul a világban. Mégis úgy tűnik, hogy az ember gyakran menekül ez elől a cél elől, mert nem akarja, hogy életének célját ne önmaga határozza meg. Menekül a múlt elől, de menekül a jövő elől is, pontosabban menekül az elől, hogy az élete beteljesedjék. A modern kor filozófiája arra hív, hogy az ember önmaga útját járja, céljait pedig ne a másik emberhez való igazodás adja meg, hanem saját maga, hiszen ő tudja igazán, hogy mire van szüksége.

Az ember menekülő lényé vált. Menekül az egyház és a hit elől, mert abban túlzott megkötöttségeket lát. Menekül onnan, ahol a gazdasági lehetőségek miatt túlzott megkötöttségei lennének. Menekül az olyan emberi kapcsolatokból, ahol a maga szabadságát valaki máshoz kellene igazítania. Mindeközben elmenekül életének célja elől, nem adva utat annak beteljesedéséhez.

3.2. A titokzatos *most*

Az úrvacsora egyfajta titokzatosságot hordoz magában. Olyan titokzatosság ez, amelyben Krisztussal egyesül a hívő ember. Ez a titokzatos egyesülés a legnagyobb titka és veleje az úrvacsorának.⁶⁰³ Az ember nem érti igazából, hogy mi történik, mégis hálás azért, hogy mindennek részese. Mert egyedül ez az egyesülés lehet a megoldás a cél elől menekülő ember problémájára. Az úrvacsorában valamilyen titokzatos módon ugyan, de az ember részese lesz Krisztus múltjának, és ez igazán gyökeret és tartást ad az életének. Ezzel egyidejűleg részese lesz Krisztus jövőjének is, amelyben az emberi élet a legnemesebb célját teljesítheti be.

Jézus a házasságtörő asszony történetében adja ennek a jelennek a legszebb példáját. Odavitték elé a házasságtörésen ért asszonyt, akin azt látták, hogy életében céltalanul, meggondolatlanul cselekedett. Jézus pedig a céltalansággal érkező asszony felett nem ítéletet mondott, hanem megbocsátotta minden céltalanságát. Annyit mondott neki, hogy „*menj el, és mostantól fogva többé ne vétkezz!*” (Jn 8,11) A Jézussal való találkozás pillanatában ez az asszony élete legnagyobb célját kapta meg. Jézus az úrvacsorában is arra hív, hogy merje az ember meglátni életének a célját.

---

⁶⁰³ GAÁL, i.m., 79.

Gyönyörű példája volt mindennek a teológiatörténet azon fejlődése, amely a 20. században bontakozott ki. Nagy hangsúly esett ebben az időben arra, hogy az igazság kérdése hogyan mutatkozik meg a kenyér megtörésében. Az úrvacsorában átélt irgalmasság ugyanilyen irgalmas cselekvésre hívja a teremtett világot. A titokzatos *most*ban megelevenedik az úrvacsora sürgető jellege. A kenyér és a bor vétele jelzi, hogy a cselekvésnek most van itt a legfőbb ideje. Most kell ugyanazt az irgalmasságot cselekedni, amelyet az ember kapott. Ennek kell világossá válni a másoknak való megbocsátás és a másokkal való megbékélés nyomán. A terített asztal mindig jelzi az egyház számára, hogy noha természeténél fogva mindig késésben van, most vegye észre a cselekvés idejét.

Az úrvacsorában történő titokzatos egyesülés Kálvin számára azt jelenti, hogy amikor az ember veszi a kenyeret, az nem más, mint maga az élet kenyere, amely tovább él bennünk.⁶⁰⁴ Így a titokzatos *most* az élet forrását adja az embernek, amelyben minden élet megtalálja legszentebb célját. Így válik az úrvacsora során a menekülő ember célt találó emberré. Bizonyos, hogy az *unio mystica cum Christo* tanításban meg kell látni azt is, hogy Isten az embert a terve részesévé akarja tenni. Így ez a titokzatos *most* olyan idői kategória, amelyben a jelen pillanat részévé válik az örök időnek, Isten örök tervének, az idők teljességének.⁶⁰⁵ A múlt, jelen és jövő egyesül a titokzatos *most*ban és egy örökkévaló pillanattá olvad össze. Erről a titokzatos *most*ról annyit tud az egyház, hogy ez a Krisztussal való titokzatos közösségben történik meg. Olyan kategória ez, amelyben az egyház megtapasztalja a maga történelmi valóságát, de ugyanakkor ki is lép abból.⁶⁰⁶ Kilép az idői keretek közül, mert ami vele történik ebben a pillanatban, az felette áll az időnek. Ugyanez történik az emberrel is a titokzatos *most*ban. Kilép a maga történelmi valóságából és megérti, hogy Isten ebben a találkozásban olyan célt ad az életnek, amely megszünteti a múlt, jelen és jövő hármasságát ebben az örökké tartó momentumban. Ez az örök jelen, a titokzatos *most*, ami beragyogja majd az ember egész életét. Az egyház, amikor kilép ebből a történelmi valóságból, akkor érti meg küldetése legszentebb lényegét: vallást tenni a titokzatos *most*ról az emberek előtt, hogy Isten is vallást tegyen a történelmi valóságából kilépő egyházzal. (Mt 10,32) A titokzatos *most* így fordítja az egyház tekintetét a szükségben lévők és nyomort átélők felé. A titokzatos *most* azért lehet válasz a menekülő ember problémájára, mert ez a találkozás egy másik lehetőséget kínál Isten népének: a világtól való elmenekülés helyett

---

⁶⁰⁴ PARKER, John Calvin, 398.

⁶⁰⁵ MOLTSMANN, i.m., 254.

⁶⁰⁶ TORRANCE, God and Rationality, 84.

szerepetteljes odafordulást. (Mt 5,14) Az úrvacsorában éppen ezért feltárulkozik az ember életének célja. Isten pedig bátran hívja népét, hogy merje meglátni ezt a célt.

Az úrvacsora annak is bizonyossága, hogy az örök élet ígérete által az ember az Örökkévalóságban akar ugyan horgonyt verni, de ennek minden örömét a jelenre akarja vetíteni. A kenyér és a bor vétele legteljesebb bizonyítéka annak, hogy az örök élet ajándékaiban részesülő ember jelen akar lenni az ideiglenesben, az elmúlóban és „egyetlen órát sem akar el-múlatni úgy, hogy ne akarná rajta hagyni a kézjegyét.”⁶⁰⁷ Az úrvacsora a jelennek nem egy olyan mitikus értelmezést akart adni, amelyben az átélt pillanat önfeledtsége felette áll mindennek. Sokkal inkább abban látszik a jelen értéke, hogy az úrvacsorázó ember jelen akar lenni a világ minden örömében és nyomorúságában. Ennek a vágnak egyetlen alapja van: maga az Isten Fia is jelen van közöttük. A feltámadt Krisztus Övéivel való jelenléte a keresztyén emberben a jelen pillanat minél teljesebb megélésének vágyát hozza el. A Krisztussal való titokzatos egyesülés által a jelen a folytonos találkozás, a meg nem szűnő imádkozás és a feltámadotthoz való szakadatlan ragaszkodás kifejeződésévé válik.

4. A jövő

Isten az úrvacsorában a jövő felé fordítja az egyház tekintetét. Abban mutatkozik ez meg, ahogyan Isten önmaga jelenlétének bizonyosságát adja. Újra csak lényeges, hogy mindezt a feltámadt Úr teszi, aki jelenlétével együtt a királyságát is ígéri népének.⁶⁰⁸ A jövő azonban nem emberi kategóriaként értendő itt. A jövő az, ami Isten lényének a természete. Amikor Mózes az égő csipkebokor előtt állva hallotta Isten válaszát (2Móz 3,14), akkor az olyan folytonosságot hordozott, amely mutatja, hogy ennek a létnek nincs kezdete és nincsen vége. Ő maga a *vagyok*, az örök folytonosság, akinek a jövő a lényegéhez tartozik, mert Ő maga a jövő.⁶⁰⁹ Ő az, aki szavával teremt (1Móz 1,3) és életre hívja a holtakat. (Róm 4,17) Az úrvacsora éppen ezért nem csupán egy esetleges jövőt kínál az egyház számára. Az úrvacsora a jövő legnagyobb teljességét kínálja. Mert az örök folytonossággal való találkozás egy beteljesedett jövőt ragyogtat fel.

---

⁶⁰⁷ VÁLYI NAGY, i.m., 115.

⁶⁰⁸ MOLTSMANN, Theology of Hope, 30.

⁶⁰⁹ SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI, 15.

Az úrvacsorában az egyház olyanná válik, mint amilyenekké Izrael gyermekei váltak, amikor a pusztai vándorlás során az ígéret földjének gyümölcsét ehatték. (4Móz 11,9) A manna nem csupán a jövő egy szelete volt, hanem az arról való meggyőződés is, hogy ez a jövő létezik és várja Izrael fiait. A manna olyan jövőre mutatott, amely betört a jelenbe és átformálta azt. A mannában Izrael egyfelől a bizonyosságot kapta meg az ígéret földjének közeledtéről, másfelől pedig a jelen átformálásának a lehetősége is feltárulkozott benne. Az úrvacsora bizonyossága annak, hogy az Isten által készített jövő a jelen világot is képes formálni.

Wolfhart Pannenberg (1928 – 2014) szerint a történelem vége Jézus Krisztusban végbement és a kereszt győzelmében megelőlegezve tárulkozik fel az ember előtt.⁶¹⁰ A történelem vége már felismerhető, hiszen az már valójában megtörtént. Így a világ folyása már az ismert vég felé halad, amelyben Krisztus győzelme megkérdőjelezhetetlen. Az úrvacsorában Isten Krisztusnak ebbe a győzelmébe hívja az egyházát, és várja, hogy belépjen ebbe a dimenzióba. Ugyanakkor egy határtalan reménység is feltárulkozik ebben a jövőben. Hiszen minden földi keserűség csak ideigvaló, mert Krisztus győzelme mindent átformálhat. Az egyháznak pedig addig tart a szolgálata, amíg Krisztus újra vissza nem jön, és be nem teljesedik az Ő királysága. (Jel 22,6-21) Ennek az elérkeztéig az egyház minden igehirdetését annak kell átszónie, hogy Isten jövője hogyan tör be a jelenbe és hogyan formálja a világ életét.⁶¹¹ Az úrvacsora is pontosan ilyen igehirdetéssé kell, hogy váljon, ami arra mutat, hogy Krisztus győzelme hogyan tör be a történelem túloldaláról annak innenső oldalába, és hogyan formálja ennek a világnak az életét. Az úrvacsora arra mutat, hogy aki Önmagát adja benne, a történelem túlsó oldaláról érkezik, mégpedig egyfelől azért, hogy az egyházat ne hagyja bizonytalanságban az Ő győzelme felől, másfelől pedig azért, hogy győzelmes jelenléte a történelem innenső oldalán élő világot is átformálja. Éppen ebben rejlik annak a szociáletikai vonatkozásnak a legfőbb alapja, amit az egyház a 20. század kilátástalansága közepette fedezett fel újra. Ez az Isten jövőjének, a várt jövőnek a belépése az egyház jelenébe.⁶¹² Ez a jelenbe való belépés fogja formálni az egyház világhoz való viszonyát és ez fogja felébreszteni a felelősségét a teremtett világ iránt.

Az úrvacsora az igazság felmutatásában is a jövőre mutat. A kenyér megtörése az Isten országa ünnepének a kezdete.⁶¹³ Már az ószövetségben is megtalálható ennek a leírása, az Ézs 25,6-ban. De a Lk 14,15 továbbviszi ennek az ünnepi étkezésnek a gondolatát, amelyben az

---

⁶¹⁰ MCGRATH, i.m., 299.

⁶¹¹ PANNENBERG, *Systematic Theology*, Volume 3., 335.

⁶¹² WRIGHT, i.m., 275.

⁶¹³ MOLTSMANN, *The Church in the Power of the Spirit*, 253.

eljövendő Isten országa vendégségre hívja az egyházat.⁶¹⁴ Ahogyan szinte minden teológiatörténeti időszakban hangsúlyos volt, Krisztus vendégségének mindig a bőség volt a jellemzője. Az Ő asztalánál volt hely mindenki számára. Ennél az asztalánál még az árulónak is jutott elég ennivaló. Így a kenyér megtörése az úrvacsorában előrevetíti azt a jövőt, ahogyan Krisztus az egész világhoz érkezik, ahogyan az egész világot vendégségbe hívja, mert mindenki számára van hely az Ő asztalánál. Ugyanakkor a kenyér megtörése rámutat a bőségre is. Mindenki számára jut elegendő, mert Krisztus az egész teremtett világ jelenébe lépett be. Így nemcsak az eszkatológiai, hanem az arra való reménység is felragyog, hogy ott, ahol megtörik a kenyeret, mindenki számára fog jutni belőle. Ez pedig előrevetíti az egyház felelősségét a teremtett világ iránt. A világ jövője abban rejlik, hogy az egy egyház mit lát a megtört kenyérben.

Ily módon a megtört kenyér szimbóluma nem csak a világ számára adandó testi eledelt fejezi ki. A megtört kenyér minden ember békességét is jelenti.⁶¹⁵ Így amikor az egyház megtöri a kenyeret, akkor tulajdonképpen elkötelezi magát, hogy Krisztus békességét el fogja vinni a világnak. A felemelt kehely pedig mint a győzelem szimbóluma kifejezi minden ember reménységét,⁶¹⁶ hogy bizonyosan el fog érkezni a békének és reménységnek ez a korszaka. (Ézs 2,2-5)

4.1. A történelembe zárt ember

Az idő filozófiai értelmezése kapcsán az egyik leghangsúlyosabb álláspontot *Martin Heidegger* (1889 – 1976) képviseli, aki szerint az időnek egyetlen mérhető foka van, a jelen. A történelem sok jelenből áll össze, amelyek mérhetőek. A kozmikus időt azonban vakság fedi. De éppen ennek az időnek vannak *Heidegger* szerint jellemzői, úgymint a jelentőség, a feszültség vagy éppen a nyitottság.⁶¹⁷ Ez az idő magán a létezésen alapul, így a kezdete egybeesik az élet kezdetével, a vége pedig egybeesik az élet végével. A német filozófus értelmezésében az időnek egyetlen célja van, mégpedig az, hogy betöltse önmagát, azaz, hogy önmaga elérkezzen.⁶¹⁸ A jövőt így az fogja jelenteni, ha az idő elérkezik önmagához. Az

---

⁶¹⁴ PANNENBERG, i.m., 285.

⁶¹⁵ MOLTSMANN, i.m., 252.

⁶¹⁶ uo.

⁶¹⁷ PÖLTNER, i.m., 501.

⁶¹⁸ uo.

elérkezés pillanatáig a kozmikus idő lehetőségeket hordoz magában, és csak az emberen múlik, hogy megragadja-e azokat.

Jól tükrözi a 21. századi ember szemléletét ez a filozófia. A végtudatot a 20. század tragédiái és emberi katasztrófái még inkább megerősítették. Az ember azzá vált, aki mind a maga, mind mások sorsát kezében tartja. A legális euthánázia megjelenése pedig csak tovább erősítette azt a képzetet, hogy az ember maga dönthet a lehetőségek, az idő lezárásáról. Az ember beszorult a történelem keretei közé. Az élettel a születés pillanatától a halálig számol. Ez idő alatt ki van szolgáltatva az idő nyújtotta lehetőségeknek.

Vályi Nagy Ervin (1924 – 1993) a történelmet egy olyan egységnek látja, amelyet leginkább az emberi cselekvések egymásutánisága jellemez. A történelmi embernek bizonyos mítoszokból, mitikus és szakrális elgondolások távolságából kell kilépnie, hogy lényénél fogva történetivé váljon.⁶¹⁹ Az ember akkor válik történetivé, ha a történelem megismerése során értelmet nyert események az életének részévé válnak. Így az embernek meg kell tapasztalnia mindenekelőtt az életnek a kiszámíthatatlan változásait. Az embernek, mint a világhoz viszonyuló lénynek a történetivé válás útján át kell élnie a történelem sajátosságait. Ezért amíg az életnek nem válik részévé az esetlegesség, a változás, a rossz és a szenvedés, addig nem vált teljes egészében történetivé.⁶²⁰ A történelem ezért önmaga azzá válik, amelyben az ember megtapasztalja a változást. A történelmi keretek közé zárt ember legnagyobb kérdése az, hogy ezekre a változásokra hogyan tud felelni az ember? Mi adhat neki támaszt e változások közepette? Találhat-e olyan értékeket, amelyekhez minden körülmények között ragaszkodnia kell, amiket mindenképp közepette magával kell vinnie?

A menekülő ember képzelete éppen a történelmi keretek közé zárt ember képzetéből ered. A történelemben zárt ember nem ura az időnek, hanem a lehetőségek jövőbeli elérkezésében bíz. A történelem keretei közé zárt ember nem maga alakítja a lehetőséget, hanem figyel, hogy az idő mikor ad számára alkalmat. Az ilyen történelmi keretbe zárt ember hamar menekülő emberré válik, mert a történelmet csakis úgy tudja szemlélni, mint amely a múlt egy pontjában indul és a jövő egy pontjában fog véget érni. Az elmúlt évszázadok csalódásai és gyötrelmei után az ember megélte azt, hogy szeretné ezeket a kereteket szétfeszíteni és távlatot nyitni a történelmen túlra. A kérdés az, hogy az eszkatológiai orientáltságú teológia hogyan tud utat mutatni a világ számára útkeresésében? Hogyan tudja ezeket az idői kereteket a keresztyén teológia túlfeszíteni, és mindeközben rámutatni arra,

---

⁶¹⁹ VÁLYI NAGY, i.m., 66.

⁶²⁰ uo.

hogy az úrvacsorában a történelem túloldaláról érkező Krisztus azzal a bizonyossággal van jelen, hogy az ember számára is szét tudja feszíteni ezeket a kereteket?

Paul Tillich (1886 – 1965) néhány elképzelésre mutat rá a történelem és eszkatológia problémájával kapcsolatban.⁶²¹

a, *Tragikus értelmezés*: Leginkább a görögök használták. Minden létezőnek kezdete és vége van. A kezdet és a vég között pedig létezés biztosít. A történelmet egy kiszabott időnek tekinti. Amikor ez elérkezik, abban a pillanatban a létezés megszűnik. Azzal azonban nem számol, hogy a történelem előtt és után lenne-e valami. Tragikus értelmezés, mert annyiban hagyja az embert. Nincs eszkatológia, a történelem végén nincs semmi.

b, *Kozmikus értelmezés*: Tökéletességből indul. A világ kezdete tökéletes, viszont ez nem maradandó. Ahogyan halad a történelem előre, úgy romlik és folyamatosan pusztul a világ. Eszkatológia akkor lesz, amikor a tökéletességet már annyira levetkőzte, hogy elmúlik. Ezután nem lesz semmi, mert ami volt, arra az ember nem tudott vigyázni.

c, *Misztikus értelmezés*: Nem a történelemre figyel, hanem az ember van a középpontban. Ezen értelmezés szerint nem a történelem folyása a lényeges. Nem az a fontos, hogy egyszer volt és lesz majd valamikor, hanem az a lényeges, hogy az adott lehetőséget hogyan ragadja meg az ember, mert a történelem a lehetőségek halmaza.

d, *Mechanikus értelmezés*: Az érdekli, hogy mi történik az emberrel. Érdekli a történelem is, mint ahogyan ő maga is részt vesz benne, de nem járul hozzá a létezés értelmezéséhez. Itt érdemes megjegyezni, hogy *Pannenberg* számára a történelem és a történet különböző kategóriákat jelent. A történelmet (*historie*) Isten irányítja, s ebben ad lehetőséget az ember számára, hogy ő maga is megélje a személyes történetét (*storie*).⁶²² A mechanikus értelmezés szerint az ember nem a történelemben, hanem a saját személyes történetében érdekelt.

4.2. Az úrvacsora – amely szétfeszíti a történelmet

A titokzatos most kategóriája rámutatott arra, hogy a beteljesedés az egyház jelenében kezdődik. Tehát az úrvacsorai jelen magában hordozza a jövőnek minden sajátosságát, hiszen Krisztus, a jövő természete hozza azt el. Az Ő eljövételének mostja egy új időszak kezdetét

---

⁶²¹ TILLICH, i.m., 651.

⁶²² PANNENBERG, Rendszeres Teológia, I. kötet, 296.

jelenti.⁶²³ Ebben az időszakban egybeolvadnak az idői kategóriák, így a jelenben az örökké tartó jövő megélhetővé válik. (Zsolt 118,24) Az egyház reménysége az eszkatológiában nyeri majd el végső értelmét.

Karl Barth egy egészen újszerű értelmezést adott a jövőnek. Időszemléletében a Krisztus-esemény áll a középpontban, így mindent csakis ehhez viszonyítva lehet szemlélni, hiszen Krisztus maga az „idő Ura”.⁶²⁴ A Krisztus testet öltését megelőző idő a várakozás, míg a feltámadás utáni idő az emlékezés idejét jelenti. Az idők középpontja kívülről, a történelem túoldaláról érkezett, így számára elveszett idő az, amelynek nincsen köze a kívülről jövő időhöz.⁶²⁵ Számára a beteljesedés azt jelenti, hogy Isten az emberhez fordult és szétfeszítette a múlt, jelen és a jövő történelmi kereteit. Hiszen Krisztus az örökkévalóságból érkezett, hogy érettünk emberré legyen, és felvette ennek a történelmi időnek minden terhét, hogy az embert az örökkévalóságba emelje.⁶²⁶

Jézus Krisztus testet öltésében vállalta azt, hogy felveszi a földi lét kereteit. Így az inkarnációban maga Isten Fia is megtapasztalta ezt a történelembe való bezártságot. Földi létének volt kezdete és volt vége. A feltámadás valósága azonban azt bizonyítja, hogy Jézus szétfeszítette azokat a földi létet meghatározó kereteket, amelyeket maga is testében hordozott. Megtapasztalta ugyan a történelmi valóságot, de ki is lépett abból, hogy megmutassa tanítványainak, hogy az új teremtés felette áll a történelmi bezártságnak.

Az úrvacsorai jövő Krisztus feltámadásában szintén szétfeszíti ezeket a kereteket. Nemcsak reménységet hoz a Krisztussal való közösség arra nézve, hogy az eszkaton el fog jönni, hanem rámutat arra is, hogy Krisztus jelenlétében már elérkezett. Így maga az egyház is kilép a történelmi valóságából, hiszen ő maga a feltámadott Úr teste. (Ef 1,23) Amikor elhangzik a kijelentés, hogy „*ez az én testem*” (1Kor 11,24), akkor az egy kreatív kölcsönhatás Isten Fia és a történelem között.⁶²⁷ Ebben a kölcsönhatásban válik világossá, hogy az időn túli Úr azért érkezik el a történelmi keretek közé zárt egyházba, hogy jele legyen az Ő világ felett aratott győzelmének.

Az úrvacsorai jövő megmutatja, hogyan is lép ki az egyház Krisztus feltámadásának valóságában a történelmi keretek közül. Az egyház ezen kilépése pedig a választ is megadja a történelem keretei közé zárt ember számára. Az úrvacsora annak a hírnöke, hogy Krisztus egyháza felette áll az időnek. Feladata Isten országának építése, ily módon egyetlen

---

⁶²³ LINK – WIECZOREK, i.m., 502.

⁶²⁴ BARTH, *Church Dogmatics*, III.2, 441.

⁶²⁵ LINK – WIECZOREK, i.m., 502.

⁶²⁶ BARTH, *Dogmatics in Outline*, 68.

⁶²⁷ TORRANCE, i.m., 84.

reménysége Krisztus eszkatológikus visszajövetelében rejlik. Rendkívül beszédes ebben a vonatkozásban a szombaton való kalásztépés története (Mt 12,1-8). Jézus arra bízta a tanítványait, hogy legyenek urai a szombatnak (Mt 12,8), vagyis legyenek urai az időnek. Ne az idő adja számukra a lehetőséget, hanem álljanak az időnek való kiszolgáltatottság felett. Krisztus egyháza éppen az úrvacsorában fejezi ki legtökéletesebben, hogy a történelmi időből való kilépése azt jelenti: számára már nem az idő a legmeghatározóbb tényező. Felette áll annak, hogy ki legyen szolgáltatva az idő kínálta lehetőségeknek.

Éppen ezért a keresztyén ember a történelmet úgy látja, mint amit Isten alakít. Így a jövő is Isten akarata szerint kell, hogy alakuljon, noha ezt a jövőt a jelen eseményei gerjesztik. Pontosan ebben a történelemszemléletben érhető tetten az úrvacsora jövőszemlélete is. Ugyanis a keresztyén ember a jövőt nem önmagában látja, hanem Krisztusban. Ezért Krisztust kell elsődlegesen szem előtt tartania, de éppen ez a szemlélet határozza meg a jelen cselekedeteit is. A keresztyén ember tehát felismeri a Krisztusban rejlő jövőt, és annak tükrében alakítja a jelent. Ezért a keresztyén ember eldöntheti, hogy ő milyen jövőt szán a történelemnek,⁶²⁸ s nem azt várja, hogy a történelem milyen jövőt szán neki. Krisztus feltámadása kiszabadítja az egyházat a történelem keretei közül, de az egyháznak éppen emiatt kell a világ számára azt a reménységet mutatni, hogy felette áll a történelemnek, s így rajta múlik, hogy a történelmet hogyan tölti meg tartalommal. A megtört kenyér és a magasba emelt kehely arra hív, hogy Krisztus egyháza kívül áll a történelmi valóságon, de éppen ez hatalmazza fel arra, hogy keresse meg a történelem keretei között élő embert és adjon értelmet az ő személyes történetének. Az egész teremtett világot pedig folyamatosan bízassa arra, hogy ne a történelem tragédiái töltsék meg az életét tartalommal, hanem ő töltsen meg tartalommal a történelmet. Ne legyen kiszolgáltatva az idő lehetőségeinek, hanem ő adjon alkalmat a történelem formálására.

5. A Krisztusban beteljesült idő

A keresztyénség történetében az úrvacsora megannyiszor átmentette vagy felemelte már az egyházat. Az Isten népéhez való tartozás jele volt, amikor üldözték Krisztus követőit. Vigasztalás volt az elkeseredett ember számára, reménység a hitet vesztő életében. A keresztre való emlékezés lelki menedék volt az istentelen időkben, miként egykor a

---

⁶²⁸ GAÁL, Rend és szabadság keresztyén gyökerei, 127. o.

szabadulás újraélése a fogságban. Krisztus megigazító jelene volt a megfáradtaknak és reményteljes jövő a csüggedőknek. Jelentette az örök élet közeljöttét és Krisztus vendégségét. Jelentette a bőséget és Isten gazdag áldását. Az úrvacsora volt a megbékélés, a megelégités, az ajándék és az újrakezdés szimbóluma. Magában hordozta a múltat, a jelen és a jövőt, mégis felette állt minden időnek. Benne volt az ember minden tragédiája és üressége, de mégis mindig tudott Krisztus győzelmére mutatni.

Az ember pedig mindenközben ott áll az emlékezés és a reménység között, az idők hármasságán, hogy valamit megértsen a titokzatos mostból, amelyben Isten Krisztus jelenlétén keresztül formálni akarja az egyházát. Az ember meg akarja érteni mindazt, ami az úrvacsorában történik, mert az eltelt évszázadok rámutattak arra, hogy a lehető legkomolyabban kell venni a sákramentumot, amelyben Isten a bűnbocsánatot és az örök élet ígérését adja. A titokzatos most egyszerre jelenti az emlékezést és a reménységet. Egyszerre köti az egyházat ehhez a világhoz és emeli fel az idők felé. A múlt emlékezete és a jövő váradalma ott rejlik ebben a titokzatosságban, hogy felszabadítsa az egyházat a feltámadt Krisztussal való közösségre. Mert a feltámadt és mennybement Krisztus Szentlelke által jelen van minden úrvacsorai közösségben, annak kifejezése, hogy az Ő jövője már az egyház jelenének a történése, és így ez a jelenben átélt jövő lesz az, amely Isten népének reménységet és lehetőséget ad. Akkor és ott az úrvacsorai jelen válik a világ fordulópontjává. A személyre szóló titokzatos most, amelyben megelevenedik a múlt és elérkezik a jövő. Ez az abszolút jelen, az örök idő, Isten esszenciája.⁶²⁹

A jelen pedig az egyház számára a találkozási pont. A jelenben találkozik a múlt és a jövő. Így válik egy teljes életté. Így él a keresztyén ember az emlékezés és a reménység között, folyton abban a feszültségben, hogy valami már elmúlt, valami pedig még nem érkezett el. Ez a feszültség azonban Krisztus jelenlétében más értelmet nyer. Mert Krisztus jelene az úrvacsorában azt jelenti, hogy abban a pontban egyesül az egyház múltja és jövője. Éppen ezért a jelen válik a középponttá.

Ebben a vonatkozásban szabad újra értelmezni *Barth* szavait az idő teljességéről. Hiszen ha Krisztus, mint a kívülről jövő idő jelenti a beteljesedést, akkor Krisztus jelene így válik mindenek középpontjává. Benne vált érthetővé mindaz, amit az Atya tett, de Benne vált érthetővé a megígért Szentlélek is. Egyedül Krisztus volt az, aki átélte igazán az emlékezés és a reménység köztes állapotát, mert Ő maga adta meg mindkettőnek az értelmét. Ő maga jelentette az Atyára való emlékezést és Ő maga jelentette a Szentlélek eljövételének az

---

⁶²⁹ MOLTSMANN, *Theology of Hope*, 29.

ígéretét. Egyedül Krisztusban vált érthetővé a múlt és egyedül Benne vált reményteljessé a jövő. Azért, mert az Ő jelene a középpontja és fordulópontja mindennek. Ilyen értelemben lesz Ő maga az idők teljessége. A Krisztussal való egyesülésünk alkalmán válik a múltunk, jelenünk és jövőnk beteljesült idővé.

Az úrvacsora éppen ezt vetíti előre. Jézus Krisztus jelenléte az, ami érthetővé teszi az ember múltját. Megérti benne élete eseményeinek értelmét, és meglátja benne Isten gondoskodó jelenlétét. Így az ember jövője is egyedül a Krisztussal való találkozásban érhető meg. Egyedül ebben kap az egyház elegendő erőt és reménységet Isten országának építéséhez. Így a Krisztussal való találkozás az élet fordulópontjává és középpontjává válik. Mert ebben a találkozásban érti meg az ember önmagát.

A feltámadt és mennybement Krisztus az idők teljességéből jön, hogy a földi egyházat egyben idő felettivé tegye. Magával hozza Isten országának előízét, és Önmagát adja, hogy megújuljon az egész teremtett világ, mert ezt a világot egyedül Ő tudja megújítani, aki nem ebből a világból való, aki felette áll az időnek. Az úrvacsorában pedig arra hívja az Ő egyházát, hogy a Vele való egyesülés által váljon olyan közösséggé, amely szintén felette áll a történelemnek, és tekintsen minden úrvacsorára úgy, mint az idők teljesség által magába ölelt beteljesült időnkre. Az egyház számára ezt az örökkétartó jelent megélni annyit jelent, mint tenni azt, ami nem idői: *szeretni és felemelni másokat*. Amikor az egyház megérti ezt, akkor fogja azt is megérteni, hogy az úrvacsora azért jelenti az idők teljességét, mert afelé tereli Isten népét, ami kiemeli az időből. Krisztus az úrvacsorában időtlenné akarja tenni az egyházát, hogy merjen ilyen időtlen tetteket véghezvinni az idői világban. Az idejét vesztett, a lemaradt, az emlékezés és reménység közé beragadt egyházat pedig ezek az időtlen tettek fogják idő felettivé tenni, és ezáltal fogja az egyház megérteni, hogy mit is jelent az úrvacsora által kilépni a történelmi valóságból és időtlen értéket adni az emberiségnek.⁶³⁰ Az idővel küzdő ember szomorúsága pedig így fog a Krisztussal történő időtlen találkozásban örömmé formálódni.

Mi tehát a végső válasz az úrvacsora értelmezésére? Szorosabb értelemben véve az úrvacsora az idők teljessége. Olyan, mintha egy nagy közös asztalnál ülnénk együtt, múlt, jelen és jövő emberei. Egy pillanatra azokká a tanítványokká válunk, akik ott ültek Jézus körül, de azokká is válunk, akik még meg sem születtek, de Isten már tudja, hogy rájuk fogja bízni a Krisztus ügyének továbbvitelét. De önmagunkká is válunk, akiknek ebben a pillanatban kell hirdetniük az evangéliumot. Szabad legyen egy személyes megtapasztalással

---

⁶³⁰ uo.

zárnom e dolgozatot. Én magam akkor értettem meg ezt igazán, amikor abban a kicsi faluban prédikáltam, ahol a nagyszüleim éltek. Csupán homályos emlékeim vannak róluk. Amikor az úrvacsorai jegyek kiosztásához kézbe vettem a kelyhet, és rápillantottam, akkor döbrentem rá, hogy ők is kezükben tartották ezt a kelyhet, ők is ittak belőle, és számukra is éppen ugyanazt jelentette az úrvacsora, mint számomra. Egészen felemelő érzés volt felette állni egy pillanatra az időnek és megérteni, hogy egy közös asztalnál ülünk mind, múlt, jelen és jövő emberei egyszerre. Az egyház Ura adja nekünk a kenyeret és a bort, és arra küld mindannyiunkat, múlt, jelen és jövő embereit egyaránt, hogy merjük hinni: Krisztusban felette állunk az időnek. Így tudunk időtlenül cselekedni az idői világunk javára: szeretni és másokat felemelni.

SUMMARY

The question of Lord's Supper raised many debates during the centuries. This work wants to show the Eucharist as a personal event between the risen Christ and the human being. We used the results of large debates on the Lord's Supper to create a special understanding. According to this view the risen Christ being presence through the Holy Spirit during eating and drinking the bread and wine and He brings the forgiveness of our past, the joy of our present and the hope of our future. Therefore the time of human being (including past, present and future) appears during the Lord's Supper. The risen Christ has power on time, because He is eternal God, and shows the foretaste of this eternity to us.

The different ages had own problems and questions. This is the way where the doctrine of Lord's Supper had created. We started our survey with examination of Last Supper. This paper issues a question: was Jesus' Last Supper a Passover meal or not? Jesus announced Himself as a Passover Lamb who offered His life as a sacrifice for the whole world. If Jesus had spent Passover meal with His disciples the eschatological hope will come in the front. But if Jesus' Supper was just a traditional Jewish meal it emphasizes His liberation. The Last Supper and Passover together shows back to the liberating act of God. We can feel the blessings of this liberation again and again when we participate in celebration of the Lord's Supper.

The first centuries raised up many important questions about the Eucharist. The resurrection of Christ was celebrated every Sunday through the Lord's Supper in this age. Meeting with the risen Christ was a real feast. This meeting pointed out to question: how does this meeting happen? How should we imagine it? Does it happen bodily or spiritually? But this meeting always shapes the life of every human being.

The largest debates had happened in the middle ages. There was a secret (mystic) during the celebration of Lord's Supper. In this age there were some forerunners of the Reformation who did not accept the teaching of *transubstantiation*. The Church created this teaching and proclaimed that the bread and wine becomes the real body and blood of Jesus Christ. It means the teaching of real sacrifice also became strong in this age. The value of the life was not so strong and the church proclaimed God who will come and judge the sins of humanity. The Reformation and the changing of faith of Lord's Supper came and everything had changed.

The Reformation gave a new understanding of the Lord's Supper. Not the priest but God is the only one who acts during the Supper. The grace of Christ was emphasized which

comes through the Holy Spirit. The human beings understood: God is graceful and this grace comes to us in the bread and wine. The main point of this era was the union with Christ. He is with us and this is good news to everyone. God will come and judge but the same God before doing this came and saved the humanity.

The role of community became stronger the centuries after the Reformation. During the spiritual movements the Lord's Supper created a new community between humans and God. This community also important in the time of Ecumenical movement when the churches look for a common ground however the practice and understanding of Lord's Supper separates them. But they recognized during this movement again the Trinitarian understanding of Eucharist. The thanksgiving to the Father, the remembrance of the Son, and the renewing of the Spirit are together and they come and work for us. This Holy Trinity pays the attention of church for the responsibility of humanity. Sharing the bread and wine shows the way how the church has to take care of humanity.

Past, present and future: all of them appear in the Lord's Supper. Christ have found our past and gives us back as forgiven past. He calls us to live the present with Him in joy. This meeting with Christ offers us a new possibility and gives a new start. Christ promises a happy future to His church and He shows the piece of eternity during the Supper. He teaches us to act eternal things in earthly life: He teaches us to love and lift others up.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek

- ALIKIN, V. A.: *The Earliest History of the Christian Gathering*, Boston, Brill, 2010.
- AULÉN, G.: *Eucharist and Sacrifice*, Philadelphia, Muhlenberg Press, 1958.
- BARTH, K.: *Church Dogmatics, I.1, The Doctrine of The Word of God*, London, T&T Clark, 2004.
- BARTH, K.: *Church Dogmatics, III.2, The Doctrine of Creation*, London, T&T Clark, 2004.
- BARTH, K.: *Church Dogmatics, IV.3.2, The Doctrine of Reconciliation*, London, T&T Clark, 2004.
- BARTH, K.: *Church Dogmatics, IV.4, The Doctrine of Reconciliation*, London, T&T Clark, 2004.
- BARTH, K.: *Dogmatics in Outline*, Harper Torchbooks, New York, 1959.
- BARTH, K.: *Istenismeret és istentisztelet*, Sylvester Rt. Kiadása, Budapest, é.n.
- BARTHA, T.: *Izrael vallásos életrendje*, Budapest, 1974.
- BEINERT, W. – KÜHN, U.: *Ökumenische Dogmatik*, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2013.
- BIRCH, B. C. – BRUEGGEMANN, W. – FREETHEIM, T. E. – PETERSEN, D. L.: *A Theological Introduction to the Old Testament*, Nashville, Abingdon Press, 2005.
- BÍRÓ, S. – BUCSAY, M. – TÓTH, E. – VARGA, Z.: *A Magyar Református Egyház története*, Sárospatak, Kiadja a Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiája, 1995.
- BOLYKI, J.: „*Igaz tanúvallomás*” – *Kommentár János evangéliumához*, Osiris, Budapest 2001.
- BOLYKI, J.: *Jézus asztalközösségei*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday nyomdája, 1993.
- BOLYKI, J.: *Újszövetségi etika*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1998.
- BONHOEFFER, D.: *Követés*, Budapest, Luther Kiadó, 2007.
- BORNKAMM, H.: *Martin Luther in der Mitte seines Lebens*, Göttingen, Vandenhoeck and Rupprecht, 1979.
- BRADSHAW, P. F.: *Eucharistic Origins – Society for Promoting Christian Knowledge*, London, Asford Colur Press, 2004.
- BRIDGE, D. – PHYPERS, D.: *The Meal that Unites?*, London, Hodder and Stoughton, 1981.

- BUZOGÁNY, D.: *Melanchton úrvacsorata levelei alapján*, Budapest, Lux, 1999.
- CROCKETT, W. R.: *Eucharist: Symbol of Transformation*, New York, Pueblo Publishing Company, 1989.
- CULLMANN, O.: *Krisztus és az idő*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 2000.
- DAVIES, P.: *The Mind of God*, New York, Simon and Schuster Paperbacks, 1992.
- DIESTELMANN, J.: *Usus und Actio – Das Heilige Abendmahl bei Luther und Melanchton*, Berlin, Pro Business Verlag, 2007.
- DURKIN, M. G.: *The Eucharist*, Chicago, Illinois, The Thomas More Press, 1990.
- ELERT, W.: *Eucharist and Church Fellowship in the First Four Centuries*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 1966.
- EMMINGHAUS, J. H.: *The Eucharist – Essence, Form, Celebration*, Collegeville, The Liturgical Press, 1992.
- FAZAKAS, S.: *Emlékezés és megbékélés*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2004.
- FEKETE, K.: *A Heidelbergi káté magyarázata – Hálaadásra vezető vigasztalás 129 kérdés-feleletben*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2013.
- FISCHER, G. P.: *History of Christian Doctrine*, New York, Charles Scribner's Sons, 1908.
- GAÁL, B.: *Kálvin ébresztése*, Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2010.
- GAÁL, B.: *Tér, idő és az Ige*, Debrecen, Debreceni Református Kollégium, 1985.
- GERKEN, A.: *Theologie der Eucharistie*, München, Kösel-Verlag, 1973.
- GONZALEZ, J. L.: *A Concise History of Christian Doctrine*, Nashville, Abingdon Press, 2005.
- GONZALEZ, J. L.: *The Story of Christianity*, Volume I. – The Early Church to the Dawn of the Reformation, San Francisco, Harper, 1984.
- GONZALEZ, J. L.: *The Story of Christianity*, Volume II. – The Reformation to the Present Day, New York, Harper, 1985.
- HALASY-NAGY, J.: *Történeti bevezetés a filozófiába*, Budapest, Pantheon Kiadó, 1942.bb
- HARNACK, A. V.: *Dogmatörténet*, Szentendre, Tillinger Péter műhelye, 1998.
- HATVANI, I.: *Az úri szent vacsorára meg tanító könyvetske*, Bázél, 1760.
- HAUSCHILD, W. D.: *Lehrbuch der Kirchen- und Dogmengeschichte, Band 2, Reformation und Neuzeit*, Gütersloh, Chr. Kaiser Gütersloher Verlagshaus, 1999.
- HERON, A. I. C.: *Table and Tradition – Towards an Ecumenical Understanding of the Eucharist*, Edinburgh, The Handsel Press, 1983.
- HUNSINGER, G.: *The Eucharist and Ecumenism*, Cambridge, University Press, 2008.

- IBEBUIKE, P. C., *The Eucharist – the discussion on the Eucharist by the Faith and Order Commission of the World Council of Churches Lusanne 1927 – Lima 1982*, Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang GmbH, 1989.
- JEREMIAS, J.: *Die Abendmahlsworte Jesu*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1960.
- KÁLVIN, J.: *Institutio, A keresztyén vallás rendszere I.*, 1559. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2014.
- KÁLVIN, J.: *Institutio, A keresztyén vallás rendszere II.*, 1559. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2014.
- KASPER, W.: *Harvesting the Fruits, - Basic Aspects of Christian Faith in Ecumenical Dialogue*, London-New York, Continuum International Publishing Group, 2009.
- KASPER, W.: *That They May All Be One – The Call to Unity*, New York, Burns and Oates, 2004.
- KILMARTIN, E. J.: *The Eucharist in the West – History and Theology*, Collegeville, Minnesota, Liturgical Press, 1998.
- KINNAMON, M.: *The Vision of the Ecumenical Movement and How It Has Been Impoverished by Its Friends*, St. Louis, Chalis Press, 2003.
- KISS, Á.: *A Szatmármegyében tartott négy első protestáns zsinat végzései*, Budapest, Franklin Társulat Nyomdája, 1877.
- KODELL, J.: *The Eucharist in the New Testament*, Collegeville, Minnesota, The Liturgical Press, 1991.
- KOZMA, ZS.: *Teológiai idegen szavak, kifejezések, szólások szótára*, Kolozsvár, 2005.
- LOCHMAN, J. M.: *Mi Atyánk*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
- LOHSE, B.: *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1995.
- LUTHER, M.: *Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske*, Budapest, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, 1901.
- MCGRATH, A. E.: *Bevezetés a keresztény teológiába*, Budapest, Osiris, 2002.
- MCGRATH, A. E. (szerk.): *The Christian Theology Reader*, Oxford, Blackwell, 1995.
- MCKENZIE, J. L.: *A Theology of the Old Testament*, New York, Geoffrey Chapman, 1974.
- MOLNAR, P. D.: *Thomas F. Torrance – Theologian of the Trinity*, Burlington, Ashgate Publishing Company, 2009.
- MOLTMANN, J.: *The Church in the Power of the Spirit*, Minneapolis, Fortress Press, 1993.
- MOLTMANN, J.: *The Trinity and the Kingdom*, Minneapolis, Fortress Press, 1993.
- MOLTMANN, J.: *Theology of Hope*, London, SCM Press LTD, 1967.

- NÉMETH, B.: „...*Isten nem alszik, rejánk pislong...*”, Budapest, Kálvin Kiadó, 2005.
- NEVE, J. L.: *A History of Christian Thought, Volume I.*, Philadelphia, The Muhlenberg Press, 1946.
- OSTERHAVEN, M. E.: *Az egyház hite*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1995.
- PANNENBERG, W.: *Rendszeres Teológia*, I. kötet, Budapest, Osiris, 2005.
- PANNENBERG, W.: *Systematic Theology, Volume III.*, London – New York, T&T Clark International, 2004.
- PELIKAN, J.: *The Christian Tradition – A History of the Development of Doctrine, 1., The Emergence of the Catholic Tradition, (100-600)*, Chicago, The University of Chicago Press, 1975.
- PELIKAN, J.: *The Christian Tradition – A History of the Development of Doctrine, 2., The Spirit of Eastern Christendom (600-1700)*, Chicago, The University of Chicago Press, 1977.
- PELIKAN, J.: *The Christian Tradition – A History of the Development of Doctrine, 3., The Growth of Medieval Theology (600-1300)*, Chicago, The University of Chicago Press, 1978.
- PELIKAN, J.: *The Christian Tradition – A History of the Development of Doctrine, 4., Reformation of Church and Dogma (1300-1700)*, Chicago, The University of Chicago Press, 1985.
- PELIKAN, J.: *The Christian Tradition – A History of the Development of Doctrine, 5., Christian Doctrine and Modern Culture (since 1700)*, Chicago, The University of Chicago Press, 1989.
- PÉRY, A.: *The Heidelberg Catechism with Commentary*, Philadelphia, United Church Press, 1963.
- PESCH, R.: *Wie Jesus das Abendmahl hielt – Der Grund der Eucharistie*, Freiburg, Herder, 1977.
- POLKINGHORE, J. – WELKER, M.: *Faith in the Living God*, Minneapolis, Fortress Press, 2001.
- POWER, D. N.: *The Eucharistic Mystery – Revitalizing the Tradition*, New York, Crossroad, 1994.
- RAHNER, K.: *A Szentháromság*, Párizs, L’Harmattan, 2007.
- RAVASZ, L.: *Kis dogmatika*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996.
- RICOEUR, P.: *Time and Narrative, Volume I.*, Chicago, The University of Chicago Press, 1984.
- RICOEUR, P.: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, Budapest, Osiris, 1999.

- SASSE, H.: *This is my body*, Minneapolis, Minnesota, Augsburg Publishing House, 1959.
- SCHILLEBEECKX, E.: *Die eucharistische Gegenwart*, Düsseldorf, Patmos, 1967.
- SCHMIDT, W. H.: *The Faith of the Old Testament*, Philadelphia, The Westminster Press, 1983.
- SCHREINER, J.: *Az Ószövetség teológiája*, Budapest, Szent István Társulat, 2004.
- SMITH, B. D.: *Jesus' Last Passover Meal*, Lewiston/New York, Mellen Biblical Press, 1993.
- SMITH, D. E.: *From Symposium to Eucharist – The Banquet in the Early Christian World*, Minneapolis, Fortress Press, 2003.
- SNOEK, G. J. C.: *Medieval Piety from Relics to the Eucharist*, New York, E.J. Brill, 1995.
- STEVENSON, K. W.: *Eucharist and Offering*, New York, Pueblo Publishing Company, 1986.
- SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI, Esztergom, Pax Kiadó, 2000.
- TILLICH, P.: *Rendszeres Teológia*, Budapest, Osiris, 2000.
- THURIAN, M.: *Eucharistie – Einheit am Tisch des Herrn?*, Mainz, Matthias – Grünwald – Verlag, 1963.
- THURIAN M. – WAINWRIGHT, G. (szerk.): *Baptism and Eucharist – Ecumenical Convergence in Celebration*, Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans, 1983.
- TORRANCE, T. F.: *God and Rationality*, London, Oxford University Press, 1971.
- TORRANCE, T. F.: *Space, Time and Incarnation*, Edinburgh, T and T Clark LTD, 1997.
- TORRANCE, T. F.: *Space, Time and Resurrection*, Edinburgh, T and T Clark LTD, 1976.
- TORRANCE, T. F.: *The Mediation of Christ*, Colorado Springs, Helmers and Howards, 1992.
- TÖRÖK, I.: *Dogmatika*, Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár, 2006.
- VÁLYI NAGY, E.: *Minden idők peremén*, Basel/Budapest, Európai Protestáns Szabadegyetem, 1993.
- VARGA, ZS. J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996.
- VINZENT, M., *Christ's Resurrection in Early Christianity and the Making of the New Testament*, Ashgate, London, 2011.
- WELKER, M.: *Mi történik az úrvacsorában?*, Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013.
- WELKER, M.: *Was geht vor beim Abendmahl?*, Bielefeld, Gütersloher Verlagshaus, 2004.
- WELKER, M.: *What Happens in Holy Communion?*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 2000.
- WRIGHT, N.T.: *Surprised by Hope, - Rethinking Heaven, the Resurrection, and the Mission of the Church*, New York, Harper One, 2008.
- ZOVÁNYI, J.: *A reformáció Magyarországon 1565-ig*, Budapest, Genius Kiadó, évszám nélkül.

Könyvfejezetek

- BOLYKI, J.: Az úrvacsora kérdése a katolikus-protestáns párbeszédekben, in.: *THEOLÓGIAI SZEMLE*, 1980/6., 359-362.
- CZEGLÉDY S.: Prédikációk. „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”, TREL I.27.c.287-289.
- CZEGLÉDY S.: Prédikációk. „Míglen eljövend”, TREL I.27.c.287-289.
- GAÁL, B.: A rend és szabadság keresztyén gyökerei, in: GAÁL B. – VÉGH L. (szerk.): *Rend és szabadság a mindenségben*, Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2005.
- Keresztség, úrvacsora, lelkeszi szolgálat.* (Limai dokumentum) in.: *THEOLÓGIAI SZEMLE*, 1986/4., 193-215.
- KOZMA, ZS.: Az úrvacsorai istentisztelet mai kérdései, in: KOZMA ZS.: *Hagyomány és időszerűség*, Kolozsvár, 2002, 172-189.
- LUTHER, M.: Az úrvacsora mindkét szín alatt való vételéről és egyéb újításokról, in: Masznyik E. (szerk.): *Luther Márton művei, III.*, Pozsony, Wigand F. K. Könyvnyomdája, 1906, 231-267.
- LUTHER, M.: Nagy Káté, in: *Konkordia könyv – Az Evangélikus Egyház hitvallási iratai*, Budapest, Evangélikus egyetemes sajtóosztály, 1957, 85-213.
- MÜHLENBERG, E.: Dogma und Lehre im Abendland, in: ANDRESEN, V. A. – RITTER, A. M. – WESSEL, K. – MÜHLENBERG, E. – SCHMIDT, M. A.: *Die Lehrentwicklung im Rahmen der Katholizität, Band 2.*, Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht, 1999, 406-566.
- PARKER, T. H. L.: John Calvin, in: CUNLIFFE – JONES, H. (szerk.): *A HISTORY OF CHRISTAIN DOCTRINE*, Edinburgh, T&T. Clark LTD., 1978, 385-399.
- PÁSZTOR, J.: Gondolatok az úrvacsora ünneplésével kapcsolatos tanításunkról és gyakorlatunkról, in.: *REFORMÁTUS EGYHÁZ*, 2001/4., 86-88.
- SZATHMÁRY, S.: Az úrvacsora ekkléziológiai értelme, in.: *THEOLÓGIAI SZEMLE*, 1974/1-2., 24-28.
- THURIAN, M.: The Eucharistic Memorial, Sacrifice of Praise and Supplication, in: THURIAN, M. (szerk.): *Ecumenical Perspectives on Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, Oikumene, 1983, 90-103.
- TUNYOGI, CS. A.: Az ószövetségi áldozat, in: MÓDIS L.: *Csikesz Sándor Emlékkönyvek*, 2. kötet, Debrecen, Bethlen Gábor nyomda, 1941, 11-91.

Lexikonok-szócikkek

GÖRFÖL, T. – KRÁNITZ, M.: Teológusok lexikona, Budapest, Osiris, 2002.

LINK – WIECZOREK, U.: Time and Eternity – Systematic Theology, in: FALBUSCH E. – LOCHMAN, J. M. – MBITI J. – PELIKAN J. – VISCHER L. (szerk.): *The Encyclopedia of Christianity*, Volume 5, Si-Z., Grand Rapids, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Company, 2008, 502-503.

PÖLTNER, G.: Time and Eternity – Philosophy, in: FALBUSCH E. – LOCHMAN, J. M. – MBITI J. – PELIKAN J. – VISCHER L. (szerk.): *The Encyclopedia of Christianity*, Volume 5, Si-Z., Grand Rapids, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Company, 2008, 500-502.

RYLAARDSAM, J. C.: Passover and Feast of Unleavened Bread, in: (szerk.): *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 3, Nashville, Abingdon Press, 1991, 663-668.

SCHNURR, G.: Eucharist, in: FALBUSCH E. – LOCHMAN, J. M. – MBITI J. – PELIKAN J. – VISCHER L. (szerk.): *The Encyclopedia of Christianity*, Volume 2, E-I., Grand Rapids, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Company, 2001, 163-178.

THISLTON, A. C.: Time, in: THISLTON, A. C.: *A Concise Encyclopedia of the philosophy of Religion*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2002, 308-309.

WAINWRIGHT, G.: Eucharist, in: FALBUSCH E. – LOCHMAN, J. M. – MBITI J. – PELIKAN J. – VISCHER L. (szerk.): *The Encyclopedia of Christianity*, Volume 2, E-I., Grand Rapids, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Company, 2001, 163-179.

WILSON, M. R.: Passover, in: Bromiley, G. W. (szerk.): *The International Standard Bible Encyclopedia*, Volume 3, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1986, 675-679.

Előadások

GAÁL, B.: *Az úrvacsora református értelmezése*, előadás, elhangzott a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen, 2006/2007, tavaszi szemeszter.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	1
I. BEVEZETÉS	3
1. Az idő meghatározása	7
1.1. A filozófiai idő fogalma	7
1.2. A keresztyén időszemlélet	9
II. PÁSKA – MÚLT ÉS JÖVENDŐ	12
Elöljáró gondolatok az utolsó vacsoráról.....	12
1. A páska bibliai gyökerei	12
1.1. A páska leírása	13
1.2. A páska ünneplése.....	15
2. Az utolsó vacsora rekonstrukciója.....	18
2.1. Elméletek a szereztetési igék keletkezésére	22
3. A páska és az utolsó vacsora közös vonásai	23
3.1. A páskabarány	24
3.2. Eszkatológiai távlat	25
3.3. Amit Jézus megtartott a tradícióból	26
3.4. A szenvedés motívuma.....	28
4. A két étkezés különbözősége	28
5. Jézus szavai az utolsó vacsorán a páska összefüggésében.....	30
6. Mi lehetett az utolsó vacsora?	33
6.1. Az utolsó vacsora ideje	34
6.2. Páskának tekinthető-e az utolsó vacsora?	35
6.3. A hálaáldozat lehetősége	41
7. Pusztulásból az új teremtés felé.....	42
7.1. Az úrvacsora fundamentális jelentősége – <i>Warfield</i> nézete	43
7.2. A kereszt és úrvacsora egysége: a páska	43
7.3. Minden új értelmet nyer	45

8. Múlt – jelen – jövő – A két étkezés kiteljesedése.....	46
9. Összefoglalás.....	49
10. Következtetések, eredmények.....	51
III. AZ ÓKORI ATYÁK DOGMAFORMÁLÁSA.....	52
1. Tanbeli fejlődés.....	52
2. Az egyház életének alapja és végső értelme.....	53
3. „Ez az én testem ... ez az én vérem” – Krisztus úrvacsorai jelenlétének kérdése.....	55
3.1. A hallhatatlanság orvossága – <i>Ignatiosz</i> (†117).....	56
3.2. Isten Igéje eljön hozzánk – <i>Justinosz Martyr</i> (†165).....	56
3.3. Az „eucharisztizált” kenyér és bor – <i>Irenaeus</i> (†202 körül).....	57
3.4. A kenyér kiábrázolja Jézus testét – <i>Tertullianus</i> (160? – 220?).....	58
3.5. Krisztus csak hit által lehet a mienk – <i>Órigenész</i> (†254?).....	59
3.6. Enni az Ige kenyerét – <i>Alexandriai Kelemen</i> (†215 után).....	59
3.7. Maga Krisztus teste a sákramentum – <i>Ambrosius</i> (334? – 397).....	60
3.8. A látható Ige teológiája – <i>Augustinus</i> (354 – 430).....	61
3.9. A Szentlélek leszáll és minden megváltozik – <i>Damaszkuszi János</i> (650? – 749?)...	62
4. „Ez az én testem ... Ezt cselekedjétek...” – Az áldozat szerepe az úrvacsorában.....	62
4.1. Krisztus értünk szenvedett teste – <i>Ignatiosz</i>	63
4.2. Az imádság és hálaadás mint legnagyobb áldozat – <i>Justinosz Martyr</i>	63
4.3. A teremtett világ felajánlása – <i>Irenaeus</i>	64
4.4. Ugyanazt tenni, amit Krisztus tett – <i>Cyprianus</i> (258).....	64
4.5. A másokért bemutatott áldozat – <i>Jeruzsálemi Kürillosz</i> (313? – 387?).....	65
4.6. Áldozunk minden nap – <i>Chrysostomos</i> (347 – 407).....	66
4.7. Az Ige áldozata – <i>Nazianzoszi Szent Gergely</i> (†390).....	66
5. Krisztus testéhez tartozni – A közösség szerepe az úrvacsorában.....	67
5.1. „Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian” – A korinthusi közösség.....	68
5.2. Szorosan fonódjatok össze – <i>Ignatiosz</i>	69
5.3. Az úrvacsora megtartja az egyházat – <i>Cyprianus</i>	70
5.4. Hasonlóvá válni Krisztushoz.....	70
6. További úrvacsorai kérdések – Bűnbánat, ünnep.....	71
7. Összefoglalás.....	72
8. Következtetések, eredmények.....	73

IV. A KÖZÉPKOR NAGY ÚRVACSORAI VITÁI	74
1. Ez a hit titka.....	74
2. A Transubstantiatio végső győzelme – Krisztus úrvacsorai jelenlétének kérdése	76
2.1. A szimbolikusságtól való elhatárolódás – <i>Radbertus</i> (785 – 865) és <i>Ratramnus</i> (†870) vitája	77
2.2. A mennyei Krisztussal való egység – <i>Berengar</i> (999 – 1088) teológiája és következményei	80
2.3. A kenyér és a bor lényege változik meg – <i>Aquinói Tamás</i> (1225? – 1274) tanítása	83
2.4. A változás szele – A reformáció előfutárai	85
3. Az úrvacsora egyszerre, egy időben sákramentum és áldozat – Az úrvacsora áldozatként való értelmezése a középkorban.....	87
4. További úrvacsorai kérdések – Sákramentumok száma, papság szerepe, elevatio	89
5. Összefoglalás.....	91
6. Következtetések, eredmények	92
V. A REFORMÁCIÓ VÁLASZA	94
1. Isten Igéje a középpontban.....	94
2. A jegyek természete – Jézus Krisztus valóságos jelenlétének értelmezése	96
2.1. Az emlékezés ünnepe – <i>Ulrich Zwingli</i> (1484 – 1531) úrvacsorai teológiája	97
2.2. „ <i>Amikor az Ige a jegyekhez járul...</i> ” – <i>Luther Márton</i> (1483 – 1546) teológiai látása	99
2.3. <i>Luther</i> és <i>Zwingli</i> vitája.....	102
2.4. A Szentlélek ereje által – <i>Kálvin János</i> (1509 – 1564) úrvacsoratana.....	104
2.5. <i>Bullinger</i> (1504 – 1575), <i>Melanchton</i> (1497 – 1560) és <i>Bucer</i> (1491 – 1551) úrvacsorai teológiája	107
2.6. A Tridenti zsinat (1545 – 1563).....	109
3. Az úrvacsoravita Magyarországon	110
3.1. A reformáció korabeli zsinatok határozatai az úrvacsoráról	111
4. Miseáldozat a reformáció idején.....	112
5. Összefoglalás.....	115
6. Következtetések, eredmények	117
VI. A REFORMÁCIÓ UTÁNI KOR TÖPRENGÉSE	119
1. A reformáció utáni kor úrvacsora értelmezése.....	119

2. A látható Ige – Teológiatörténeti áttekintés	121
2.1. A közösség szerepe – A reformációtól a 18. századig	122
2.1.1. Erősíteni a közösséget – A <i>Heidelbergi Káté</i> úrvacsora értelmezése	123
2.1.2. Spirituális mozgalmak	125
2.2. Úrvacsora a XVIII. századi Magyarországon.....	126
2.3. Szimbolikusság – A felvilágosodásra adott felelet	127
2.4. A 20. század nagy változásai	130
3. Az ökumenikus mozgalom.....	139
3.1. A Baptism, Eucharist and Ministry dokumentum	141
4. Az úrvacsora trinitárius értelmezése.....	143
4.1. Az Atyának való hálaadás	144
4.2. Jézus Krisztus emlékezete	145
4.3. A megújító Szentlélek	145
4.4. A Szentháromsággal való közösség.....	146
5. Az úrvacsora 20. századi értelmezésének változásai a Magyarországi Református Egyházban.....	147
6. Összefoglalás – A reformációtól az ökumenéig.....	150
6.1. A valóságos jelenlét kérdése.....	152
6.2. Az áldozat kérdése	153
7. Következtetések, eredmények	155
 VII. EMLÉKEZÉS ÉS REMÉNYSÉG KÖZÖTT	 156
1. Az emlékezés és a reménység között.....	156
2. A múlt	160
2.1. A múltból kimenekített történelem	161
2.2. A megtalált történelem	163
3. A jelen.....	165
3.1. A menekülő ember	166
3.2. A titokzatos <i>most</i>	167
4. A jövő.....	169
4.1. A történelembe zárt ember	171
4.2. Az úrvacsora – amely szétfeszíti a történelmet	173
5. A Krisztusban beteljesült idő	175

SUMMARY	179
IRODALOMJEGYZÉK	181
TARTALOMJEGYZÉK.....	188